

Jur. 2815.

AYMARI RIVALLII ALLO
BROGIS IVRIS CONSVL
TIAC ORATORIS LI
BRI DE HISTO
RIA IVRIS CI
VILIS ET
PONTI
FICII.

Cum gratia et priuilegio in dorso huius
paginae posito. *Jans. P. 15.*

**Venundantur Valentie in biblioteca Ludouici
Oliuelli bibliopole vniuersitatis Valen. iurati.**

FRANCOYS Par la grace de dieu Roy de France
dauphin de vînoys/cōte de valentinois et
d'yois. A nos aimes & seaulx les gouuerneur/
ou son lieuten& gens tenans nostre court de
parlement du dauphine; seant a grenoble pres
uoist de paris/senechal de Lyon. & a tous nos iustis
ciers & officiers/ou a leurs lieuten. Salut et dilection. Receue
auons lumble supplication/de nostre cher & bien aime ma
stre Loys Oliuelli libraire demourant en nostre ville de Vas
lence; cōtēnēt que imprimeroit vouldiers ou feroit s'imprimer
vng liure nomme le liure de l'histoire du droit ciuil compose
nouuellement par maistre Aymar Riuañ. mais il doubte q̄
incōtinēt apres quil lauroit faict imprimer aucuns aultres
libraires voussissent semblablement icelluy liure imprimer.
et par ainsi ne pouroit retirer les effrais quil y feroit. pource
est il que nous ces choses cōsiderēes inclinans liberalemēt a
la supplicatiō dudit maistre Loys Oliuelli; a celluy pour ces
caules et aultres a ce nous mouuās pmettons & octroions
de grace espediale; quil puisse; & luy lose imprimer ou faire
imprimer le dit liure de l'histoire du droit. iusques a deubx ans
prouchainemēt veñ. Sans ce que durāt le dict temps aucūs
aultres libraires ou imprimeurs puyssent icelluy liure faire
imprimer/en faisant/ou faisant faire expresse inhibition/&
deffense. de par nous sur grans paines a nous appliquer/et
de perdition desdicts liures; que durant le temps nul aultres
libraires nayent a imprimer le dit liure. Si vous mādons &
a chescun de vous coment a luy appartiendra/que de nos
presentes graces layssent ioyr. Car tel est nostre plaisir &c.
Dōne a grenoble le. viij. iour dauost. Lan de grace mil cinq
cens et quinzze. Et de nostre regne le premier.

Par le Roy dauphin vous & aultres presens;

Partier.

Illustri ac magnifico viro Antono de prato: præstantissimo Gallicarum Cancellario & iuriconsulto celeberrimo Aymarus Ritualius Dalphinensis, S. D.

AIUM Iuris peritum secutus dignissime Cancellarie; nefas semper existimaui neglecta iuris historia; velle civilem aut pontificiam disciplinam adipisci; presertim cum de abrogatione & iuris derogatione agitur; nam cum posteriores leges prioribus contrariis abrogent; si ignoremus qui legumlatores præcesserint; quive secuti sint; haud facile sciemus; quæ quibus derogent; præterea historia evidentior iuris præstat intellectum; & alias in sapientia civili ac pontificia utilitates affert; quæ lecta utriusque iuris historia patebunt; quare his adductis rationibus; Italiam peragrans coniungere quinque libris ius & historiam Romanorum primo enixus sum. Deinde singulari libro iuris pontificij explicare historiam volui. Quos ut præstantissimi hominis; & omni virtute præditi tutelam habeant; sub tuo nomine edimus; & tibi qualescunque fuerint; legumlatorum veterum exemplo deducamus. Illi enim quo suæ leges forent sanctiores; ad aliquod numen eas referébant; ut Minos; Licurgus; Solon; & Numa Pompilius; qui ad Iovem; Appollinem; Mineruam; & ægeriam suas leges retulerunt. Ita quo mei libri maiorem habeant authoritatem; eos ad tuam dignitatem referimus. Es profecto; ut ab iclito dalphinatus præside magnifico Iafredo Carolo milite strenuo sapius interloquendum accipi; oim disciplinarum pater; fautorque ac in omni virtute; & rerum experientia præstas; vñ cum summa laude & iusticia ois minores & medias galliæ; dignitates iureconsulto aptas prior obtinisses

et tui in illis periculum fecisses; merito tandem ad summam
cancellariatus dignitatem peruenisti. Nostrum igitur opus
tanti viri protectione munitum; apud omnes plus fidei; &
authoritatis habebit; & audacius in lucem veniet; Scio certo
quod non deerunt qui varia de eo sentient; cum neque com-
mentarijs eloquentissimi Caesaris pepercerint. Ciceroni em
placuerunt, et Hircius eos cum admiratione probauit; sed
Asinius pollio parum diligenter; parumque integra veritate co-
positos putauit. Ast saltem liuidi propter tuam autoritate
tacebunt; & tui ingenij prestantia; quo perfectam omnium
ferme disciplinarum cognitionem nactus es cofutabuntur. Vale.

Aymari Riuallij dalphinensis seu Allobro-
gis carmen de eodem illustri Antonio de pra-
to aequissimo Galliarum cancellario.

Cur metuis nostras ades mi exire libelle?

Mordacem ne times; qui omnia dente premit:

Perge foras; exi in medium; depelle timorem; Et

Cancellarium adi iusticiae hospitium.

Qui romanorum leges; praeceptaque noscit;

Et qui est diuersa doctus in historia.

Quique ob iusticiam toto est celebratus in orbe.

Cognitus & generis nobilitate sui.

Is te defendet; si quisquam dente canino

Nomen vel famam dilacerare velit.

AYMARI RIVALLII ALLOBRO-
GIS PRIMVS IVRIS CIVILIS
HISTORIAE LIBER.

IUSTITIA Aristotelis testimonio est virtus: qua homines iusta volunt: ac operantur. Et est duplex, legitima/ et particularis. Legitima omnes complectitur virtutes: et per eam aliquis leges in omni virtute condit: conditas decernit: et decretas cum conditis executioni mandat: studiumque in beatam vitam/

et commune bonum dirigit. Particularis autem iustitia ab alijs est virtutibus distincta species: & ei reliquae virtutes omnium philosophorum opinione cedunt: quam speciali nomine aliqui aequitate quoque appellat: per hanc enim mortalis homo ius suum unicuique tribuit: quo nihil est sanctius: nihil aequius: nihil quoque utilius. Ius autem cuiusque e naturali iure cognoscit: gentium: aut civili: vnde si secundum haec egerit: iusti fungetur officio. Sed omissio iure naturali: quod nec bruta quidem ignorant: & gentium quo omnes humane gentes utuntur: ut scribit Ulpianus libro digest. primo. Ceterus ero iuris civilis originem nunc inquirere: quod populus Romanus sibi constituit: claruit proculdubio gens illa ante alias omnes iustitia legitima: qua tam aequum ius civile sibi constituit: ut omnes ferme gentes id admiserint: cuius scientia (ut dixi) ius intelligens homo cuiusque aequitatem quoque habere: & servare: id est ius suum unicuique tribuere poterit. Constat autem hoc ius civile Romanorum ex scripto: & ex non scripto. Ius scriptum (ut Papinianus tradit) e legibus venit: plebiscitis: senatusconsultis: Magistratum edictis: decretis principum

et authoritate seu responsis prudentum. Quorum authores & initium/origineraq; nūc referre est animus; quod nō paruo fuerit adiumento ad ciuiliſ diſciplinæ intellectum; ſi Caio noſtro de origine iuriſ credimus.

RIS eſſe ſpecies reipublicæ Ariſtoteli li. poli. tertio viſum eſt; qñ ſcilicet qui hiſ præſunt; iuſticiã. colunt legitimã; qua inferiorum cōmodo & honeſtati ſtudent; leges prout ciuiliſ dirigit prudentia/circa materiã cuiuſcunq; virtutis condēdo; cōditas decernendo; & decretas cum cōditis executioni tradēdo. Nam aut penes vnum eſt ciuitatis gubernatio; & Regia dicit̄ reſpublica; aut apud paucos; & Ariſtocratia nominatur. Interdum autem multi ciuitatem gubernant; & tertia eſt reipublicæ ſpecies, quæ Timocracia appellatur; quod ſi omniſa iuſticia vtpote nullas leges æquas cōdendo/aut indulgentia malos mores pullulare ſinendo; vnus; pauci; aut multi imperio præſideant/et propriæ vtilitati ſtudeāt; totidem ſordes præſcriptis rebus publicis oppoſitas conſtituunt; quæ tyrānis / Olygarchia/ & democratia appellātur. Regia enim Reſpublica vt particulatim et diſtinguamus/ & loquamur; eſt dominatio vnus non proprio ſed regni intēdētis bono cōmuni. Rexque qui ei præeſt/ appellatur. Sed tyrānis regiæ oppoſita; eſt princis patus vnus ſuo quidē proprio & non Regni ſubditorūque bono intendentis; & qui ei præſidet/tyrannus dicitur. Secūda reipublicæ ſpecies quam Ariſtocratiam nominauimus; eſt quum per ſtudioſos & optimos ciuitas regitur; huius moderatores magiſtratus & optimates dicuntur. Sed in olygarchia pauci & quidem prauī non ſecūdem dignitatem bona diſtribuentes/ciuitatem gubernāt. Timocratiam vero multi mediocres reipublicæ curam habētes conſtituunt; quādo omnium vtilitati ſtudet; & conſulunt; quod ſi plæbeiorum

dūtaxat cōmodo vacent, Democratiam constituunt Timocratia aduersantem, Has autem tris republicas apud Romanos seriatim fuisse; hisque præsidentes iura constituisse ostendemus, Constat enim gentis huius Imperium Reges primum tenuisse; & ante Romulum nemo id habuisse traditur; qui e Rhea Siluia a Marte fuit eum Remo susceptus; quod quātū veritatis habeat; studioso huiusmodi rerū Inquirenti relinquimus, Dicere etē de eo & regibus ceteris tantum proposui e Lūio/Dionisio/Eutropio/Plutarcho/Eusebio & alijs historicis; quod ius Romanorū ciuile exigit, et in breuitate Cornelii sequar nepotē de viris illustribus; nisi iuris ciuilibus facienda declaratio me aliquando prolixius scribere coegerit; huic em̄ magis intēdā/quā historiae cōtextui.

OMVLVS & Remus fratres primum a lupa/mox ab Acca Laurentia Faustuli pastoris coniuge educati A mulio interfecto Regnum numitori auo restituerunt, Ipsi coactis pastoribus urbem condiderūt; quam Romulus vulturū augurio victor, Romā vocauit, & ne quis vallū illū trāsiliret edixit, quod Remus irridens trāscedit, & ideo a Fabio centurione rastro fertur occisus, Romulus deinde coniugij gratia finitimorum virgines quæ prætextu ludorum quos simulauerat; Romam venerāt; iam legatis negatas rapuit, Hinc primum bellum Centnēses mouerunt; quos Romulus subegit, mox Antennates; inde Crustuminos bellū inferentes fudit, Nouissimum bellum est a Sabinis ortum; inter quos & coniuges pacem raptæ conciliarūt; & foedere percusso eos in urbem Romulus recepit; centum senatores quorum consilio vteretur; delegit; & vt fenestella de magistratibus tradit, eos ab honore patres ab ætate senatores appellauit, Tris equitum centurias instituens/de suo nomine Ramnenses/a Titotacio Ticienses/a Lucmone Iuceres ap

pellauit. Populum in tres tribus distribuit; & singulis præfecit. G. duces tribunos nominauit. Tribus singulas in decem curias partitus: totidem curiones eis præfecit. Pomponius curias Romulum ideo dixisse scribit: quod reipublicæ curiam per sententias earum partium expediebat: & ita leges aliquot curiatis ad populum tulit. Fuerunt in decurias ab eo diuisæ etiam curiæ: quas decuriones tuebantur. omnium primuscum certo iure populum ageret docuit his & alijs latæ legibus; vt mulier quæ viro per sacras leges confuncta esset: pecuniarum omnium/sacrorum que sociæ esset; viroq; defuncto; vt filia patri; succederet; & vt filius toto vitæ tempore in patris potestate foret/quæ castigare verberare: opereque dare rustico/& occidere posset. Sed & vendere filium permisit. hanc viri decem Post reges exactos in decem tabulis alijs cum legibus secundum Dionysium, conscripserunt. Vxor viri relinquere alia lege Romulus (si plutarcho credimus) prohibuit. Sed viro vxorem repudiare permisit: si in veneficio natorum/aut in adulterio/aut in clauium adulatione deprehensa foret: quod si aliter quis eam repudiasset: eius copiarum partem vxori dari: partem Cereris sacræ esse iussit. Sanxit etiam de mulieribus supplicium fumi: quæ vinum bibissent: proinde ex instituto cognatis osculum ferebatur: vt si vinum bibissent: odore deprehendi posset. sicut e Gelio: Cato: & alijs didici: & forte propterea Cæsari cum mane ad comitia habendi pontificatus gratia descenderet: mater osculum dedit. Insuper quum populum in patres & plebeios Romulus rursus diuisisset: & hi illorum patrociniõ vterentur: vlcissim eos proditiõis lege quam sanxerat/ teneri voluit: si sese accusassent: contrare testimonium dixissent: vel suffragium tulissent aduersum: aut cum inimicis foedus percussissent. Annum in decem menses diuisit: primum quoque Martium e patris nomine appellauit. & vt annus trecentorum quattuor

dierū esset; cōstituit. Mēses in calēdas; idus & nonas post dis-
tributi sunt; quorum rationem Ouidius in fastis; & Macro-
bius diligēter in saturnalibus explicant, mortem quinto &
quingagesimo aetatis anno; regni septio & trigesimo obiit
at qualiter perierit; certi nihil dicere auisim; L. Iuio Dionisio
halicarnaseo & alijs de hac re disceptātibus, sequenti anno
nullus rex creatus fuit.

NUMA Pompilius pomponij filius omnium postea cō-
sensu rex creatus; nullam belli expeditionē suscepit;
sed sacra plurima instituit. Maximum enim pontifi-
cem/flamines tres Dialem/Martialem/Quirinalem/& sa-
lios Martis sacerdotes duodecim creauit; cōfectis vestæ ad-
ibus virgines vestales legit; quas in delictis minoribus a pō-
tifice verberibus affici/ob incestum autem viuas defodi im-
perauit; qui mos etiam post reges exactos seruatus est. Nā
& P. Licinius pontifex maximus virginem quādam vestas-
lem quae nocte quadam aeternum ignē incuriose nimis ser-
uauerat; longe post flagro admouit, & incestus causa defo-
di Corneliam virgīnē maximam Domitianus imperator
iussit. Diuini cultus institutionem in octo partes numa di-
uisit; quas totidem ministris partim a se/ partim a Romulo
creatis tradidit; curiōibus scilicet triginta/flaminibus/celerū
ducibus/auguribus/virginibus vestalibus; salijs; foecialibus/
& pōtificibus. Ianū belli pacisque indicem fecit; vt apertus bel-
lum/clausus pacem esse significaret, & cum Ianuarium & Fe-
bruarium confecisset e diebus quinquaginta/quos nume-
ro veteri addiderat; & e sex diebus quos illis sex mēsis de-
traxit/qui triginta dies habebant; annum ad cursum lunae
in duodecim mēses distribuit; & primos anni menses hos
esse voluit; vt Macrobius libro saturnalium primo scriptum
reliquit. Plutarchus tamē aliquos refert; qui hosce mēses sub
Romulo fuisse existimauerint; vt cūque fuerit annus deins

LIBER PRIMVS

de apud Romanos calendis ianuarijs Incepit sicut Plutar-
 chus in Marfo & Numa docet: quod institutum adhuc serua-
 mus; & illa die strenua boni ominis gratia sicut olim dari so-
 let: nā & caligula imperator / si Trāquillo credimus: strenas
 calendis ianuarijs stans in vestibulo aedium a populo rece-
 pit: leges plurimas & quidem vtilis tulit: fundorum enim fi-
 nibus vt suo quisque cōtentus esset: sacros iouis lapides ap-
 poni iussit: eosque occultātes aut trāfferētes occidi impune
 sacrilegorū instar voluit: & cū deficerēt testes: dubios cōtra-
 ctus fide & iure iurādo terminari cōstituit: vnde sic magistra-
 tus disceptationes plurimas breui dirimere iure iurādo do-
 cuit. Mulierem quoque infra decem menses post obitū mari-
 ti nubētem immolare pregnantem vaccam iussit: ne Pellex
 aedem iunonis tāgeret: & si tāgeret, vt lunoni dimissis crini-
 bus agnum foeminā caderet: lege testimonio Gelijsanxit:
 eum qui hominē liberū sciens morti daret: parricidam: vt se-
 stus ait: esse constituit, filium cui pater vxorem ducere per-
 miserat: distrahi prohibuit. Postremo cū tribus & quadragin-
 ta ānis regnasset: morbo ānos gerēs sup octoginta excessit.

VLLVS hostilius ab 'Romulo rex tertius' albanos
 Trigemīnorū certatiōe supauit: Albam ob perfidiā
 menij Suffectij ducis solo aequauit: populum albanū
 Romam traduxit: montem caelum vrbi addidit: Suffectiū
 quia in bello veientū & fidenatiū quos tullus fudit: prodi-
 tor fuerat: equis distraxit, lectis in patres albanorum prin-
 cipibus / ordinē senatoriū suppleuit: ordini aucto cursā hos-
 tiliam fecit, Sabinos deuicit, Fulmine ictus cum regna āno
 regni altero & trigesimo conflagrauit.

NCVS Martius Numae Pompiliij filia ortus' patrū
 plæbisque voto regnū accepit: latinos bello subegit
 Auentinum & Ianiculum montem vrbi addidit: ves-
 tīgalsalinarum instituit, Carcerē mediā vrbe primus aedis

ficauit. Cornelius eum ab Aequicolis foeciale ius quo legati ad repetendas res vterentur; transfulisse dicit. Hostiam coloniã in hostio Tyberis deduxit, quattuor annis supra viginti regnauit/alia facturus/si immatura morte prauentus non fuisset.

CARQ VINIVS Priscus Demarathi corinthij filius ab Anco tutor liberis relictus regnum oratione habita intercept; magnos ludos instituit; urbẽ muro lapideo cinxit; Sabinos priscosque latinos bello domuit; Circum maximum aedificauit. Senatus maiestatem centũ viris ampliauit; qui deinde minorum gentiũ fuere appellat; centurias equitum duplicauit; filio aũnos tres decim nato propterea quod in praelio hostem percussisset; praetextam bullãque dedit; hinc exordium habuit/ quod bulla & praetexta puerorũ ingenuorũ dicerentur esse insignia. Primũ bellũ cũ latinis gessit; & eis vi oppidũ Appiolas capit; anno regni duodequadagesimo interfectus dolo liberorũ Anciprincipis fuit.

SERVIVS Tullius prisci Tarquinij gener; Tullij corniculani; & ocretiã captiua filius regnũ opera Tanaquilis Socrus adeptus est. Illa em occiso rege ex alto ad populum despiciẽs; priscum maritum ne letale quidem vulnus excepisse dixit; sed interim dũ conualesceret/ Seruio vices suas demãdare; hoc modo Seruitus imperium nactus Ethruscos domuit; censum/ deinde classes/centuriasque instituit; populum in quattuor tribus distribuit; leges commerciales/ deque iniurijs curijs; quae erãt quinquaginta numero confirmauit, collem quirinalem & viminalẽ & Esquilias urbi addidit. Aggere fossis & muro urbẽ circũdedit. duas filias Arũti & Lucio Tarquinio soceri liberis i matrimonium dedit. Sed imitris Tullia noie viro; et Lucius uxori bonae supstitēs; morũ similitudine adducti m̃monium

LIBER PRIMVS:

facile contraxerunt; mox Tarquinius a Tullia incitatus regnum conuocato senatu repetere voluit. Seruius autē veniens ut resisteret a Tarquinio curia gradibus deiectus, & domū refugiens post quattuor & quadraginta annos quam regnū acceperat; interfectus fuit. Primus post urbem conditam aë signare coepit; ut Plinius li. xxxiij. naturalis historiae tradit: repetita veterē signandi consuetudine ab Iano gemino rege primo Italiae introducta; qui vna nūmi parte sui capitis effigiem/ altera nauim qua aduectus in Italiam Saturnus fuerat: exprimi voluit: sic illius memoriae consulens/ abs quo peritiam ruris edoctus fuerat: eūque regni societate munerauit; ut apud Macrobiū lib. satur. primo. legimus. Signatū est etiā aë nota pecudis/ vñ pecunia dicta; necnō suis aut bonis signo; ut Plutarchus in vita publicolae scribit; eo q̄ cum nummorum vsus apud Romanos frequens non esset; pecudibus & iumentis fontes plecterentur. Nota nūmi aëri fuerunt deinde ex vna parte consulum capita; tertio locorum virorum republicae constituendae effigies; & nouissime imperatorum imago. ex parte altera varia in numismatibus signa video; modo est lupa Remum & Romulum lactans; aliquādo triumphus; interdū ciuica cum his litteris ob. C. S. Sapius foecialis equo vectus dea deus ve aliquis; alias praeterea complures non id genus figuras e voluntate nūmos percutiētū in ipsis numismatibus videmus. quas callens historiam dūtaxat cognoscere poterit. Nummus vero argenteus ut Plinius eodem loco scriptum reliquit: percutus est anno urbis quingentesimo octogesimo quinto. Q. Fabio consule/ quinque annis ante primū bellū punicum; cuius nota bigae & quadrigae fuerūt; inde bigati & quadrigati nūmi appellati sunt; mox lege Papyriana Semiunciales affes facti fuerunt. Victoriatus deinde nūmus lege clodia percutus est; & ita a signo victoriae quo insculptus erat; dictus est;

postea argenteus nummus easdem notas quas aeneus ha-
 buit: parte vna consulum scilicet/aut trium virorum capita
 et postremo augustorum effigiem: ex altera multiplices for-
 mas sicut aeneus habuit: vnde Augustus (vt Suetonius scri-
 bit) nūmum argēteum nota Syderis capricorni quo natus
 fuerat: percussit. & Nero nūmum citharedico habitu/quo se
 oblectabat: fabricauit. Aureus nummus sexagesimo altero
 anno post argēteum percussus est: cui cōsulum primo: triū
 que virorum secūdo: deinde Imperatorum capita ex vno la-
 tere imprīmi ceperunt: & ab hīs sicut alij saepe nomen acce-
 pit: quod & inscriptio demonstrabat. Vnde rōnibus hīs vnā
 iudaeorum dubitationem subdolam Christus diremit: nam
 eis an liceret censum soluere Caesari percūctātibus dixit: vt
 sibi numisma census ostenderent: postea cuius imago illa/
 & in nūmo posita superscriptio esset: interrogauit: demū iu-
 daeis has Caesaris esse respondētibus: quae erant Caesaris red-
 dere Caesari: quae dei erant/ deo reddere iussit. In altera nūmi
 aurei parte varias vt in ceteris notas reperio. Et aliquando
 Romae magistratus fuit: quem tres viri monetales auri argē-
 tique flatores gerebant: quorum teste Fenestella diligentia
 erat: vt numismata auro probo argentoque fabricarentur.
 Nummi inuentione humanis necessitatibus subuentū est:
 & pmutationi introducta emptione derogatum: origo certe
 emēdi/ vendēdique: vt in libro digestorum duodeuigesimo
 apud Paulum scriptum habeo: a permutatiōibus cepit
 olim em̄ nō ita nūmus erat: neque aliud merx/ aliud precīū
 vocabatur. Sed vnusquisq; secūdam necessitatem temporū/
 ac rerum vtilibus inutilia permutabat: quoniam plerūque
 euenit: vt quod alteri superest: alteri desit: sed quia non semp
 nec facile cōcurrerat: vt cum tu haberes: quod ego desidera-
 bam: inuicem haberē: quod tu accipere velles: electa est ma-
 teria: cuius publica ac ppetua estimatio difficultatibus per-
 mutationum aequalitate quantitas subueniret: eaque mate-

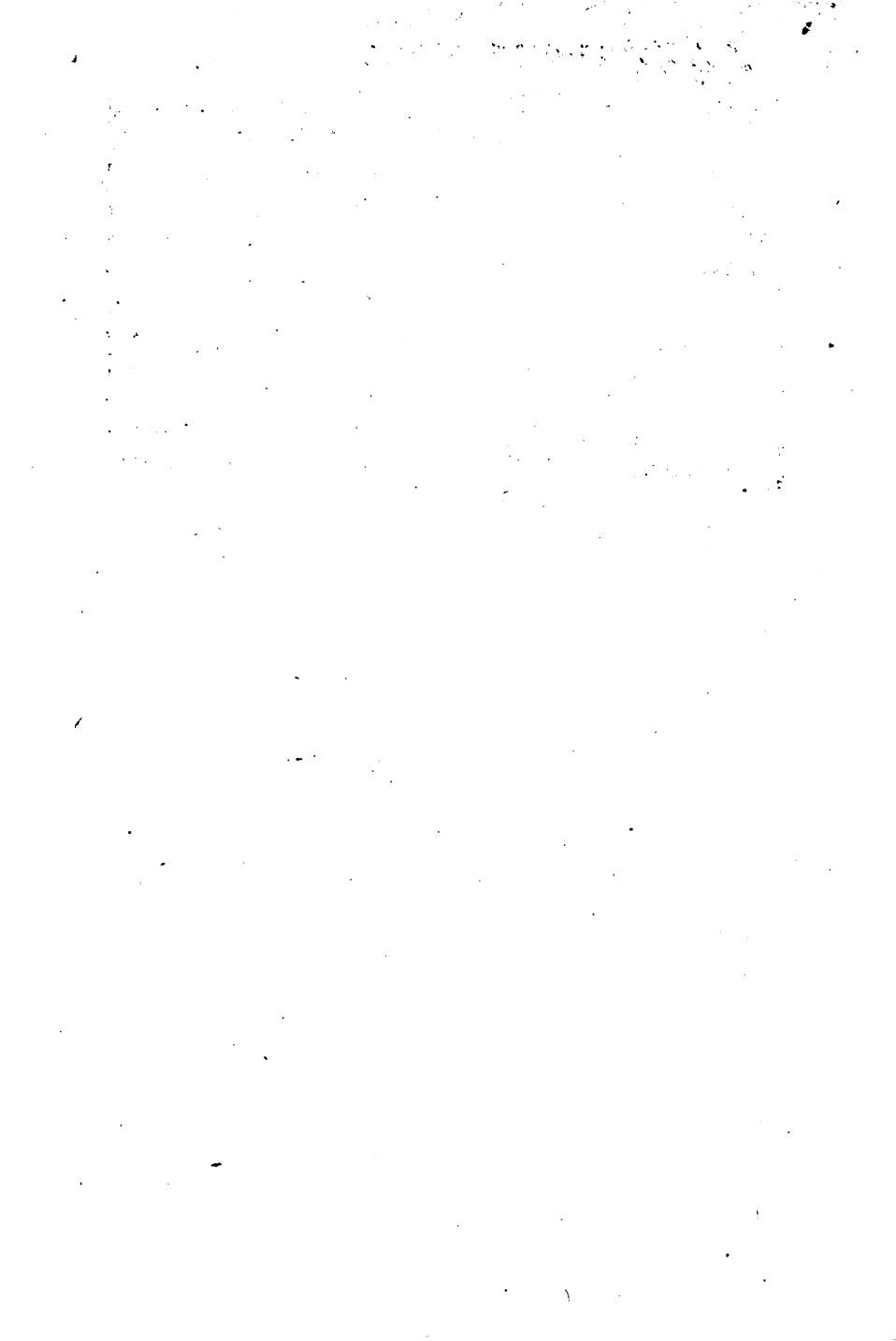
LIBER PRIMVS

ria publica forma percussa; vsus dominiumque non tam e substantia quam e quantitate præbet; nec vltra merx vtriusque; sed alterum præctum vocatur.

VCIVS Tarquinius prisci Tarquinij filius regni administrationē Serulo occiso occupauit; Gabios per sextum filium simulato transfugio domuit; leges aliquot tulit. Sed & veteres multas sustulit. Superbi cognomen ob iniusticiæ contēptum meruit; vt apud Halicarnāseum lib. i. &. iiii. scriptum legimus. Princeps enim iste non regiam rempublicam/ sed tyrannidem magis constituit; proprio enim non subditorum commodo studuit; vnde tyrannus non rex dici meruit; cuncta libidine magis q̄ legibus regens tantum a patrum consilio & opinione; in rebus gerendis abfuit; vt ex eis partem clariorem morte & exilio perdidit. volscis Suessam & pometiam eripuit. cloacam gradem/ & locos in circo cōposuit. primus ferias latinas adinuenit; vincula excogitauit; taureas; fustes; lantumias; compedes; cathenas; exilia; & metalla. primus regum morē de omnibus senatum consulendi soluit; rempublicam domesticis consilijs administrauit; bellum/ pacem/ foederal/ societatesque per se cum quibus voluit in iussu populi; & fecit & diremit; templum Ioui in capitollo ædificauit; & cum ardeā obsideret super alia ob violatam a sexto filio Lucreciā/ anno regni quinto & quadragesimo (si L. i. credimus) vrbe exactus est. Sed Halicarnāseus annos quinque supra viginti eum regnasse libro primo & quarto asserit; regnum deinde per Porſenam Ethruriæ regem frustra recuperasse conatus. Cumis cum summa ignominia reliquum vitæ tempus exegit. Huius temporibus Sextus Papius iureconsultus apprime peritus fuit; qui si Pomponio credimus leges sine ordine ab regibus latis in vnum composuit. liberque eius hac ratione ius ciuile Papiianum appellabatur. Lex ergo

prima iuris ciuiliſ species primum ab regibus originem habuit: quapropter eos non ab re commemorauimus: mox a populo: vt ſtatim diceſ, pceſſit: nã ſunt leges principis ſicut ſi beri populi: vt Valla tradidit: ſed quæ ab rege conduntur/ aliterius conſenſum nequaquam requirunt: quæ autem a populo ſanciuntur: conſulis interrogatiõẽ egent. & propterea iure conſulti legem eſſe dicunt/ quam populus Romanus ſenatorio magiſtratu interrogante veluti conſule conſtituebat: qua diſtinctione leges ab Regibus conditas non comprehendunt: eo quod cum ſuis latoribus exoluerunt perempta prima rei publicæ ſpecie: cui regia manus a condita vrbe ad ſuam eiectiõem uſque ducentis annis & quadraginta quattuor omnium opinione præfuit.

LIBER SECVNDVS
AYMARI RIVALLII ALLO
BROGIS SECVNDVS IV
RIS CIVILIS HISTO
RIAE LIBER.

LEGES:

GRACTIS Regibus fuit apud popu
lum Ro. altera reipublicæ species
Timocratia nomine; quæ est princi
patus multitudinis / quæ nullo dis
crimine habito omnium curat vti
litem & inquiri. Illo enim tempo
re. P. Romanus rempublicam cum
omnium cōmodo gubernauit: et lo
co regū duos cōsules creauit : quos
vnoquoq; anno: ne auferent aliquid mutari placuit: vt Sa
lustius in cati. scribit: & quia calendis Ianuarijs apud Ro
manos annus incipiebat: tunc i. cōsules procreati magi
stratum insbāt: vt ex Plutarcho in vita Marij colligit: & Mar
cellus de conditionibus & demonstrationibus ostēdit. Con
sulatus tamē teste L. i. inter dum idibus Martijs inicus est.
Mos quoq; erat vt designati cōsules gratias populo agerēt
Benigneq; alloquerētur: quod Paulus Aemilius in secundo
cōsulatu facere noluit: affirmans non sui sed efflagitantis
populi gratia se cōsulatum secundum petiisse. Dicti sunt
autē eo nomine cōsules secundum Feneſtellā quod publicæ
rei cōsulere deberēt: Et cum lege tribunitia omnes fere ab
regibus cōstitutæ leges exoleuissent: in earum locum ipsius
populi leges ad cōsulum aut tribunorum interrogationē
late subrogatæ sunt: atq; successerunt: primum enim. L. Lu
cio Bruto. & L. Tarquinio Collatino primis cōsulibus crea
tis: ne ipsi & ceteri deinceps per omnia regiam potestatem

LIBERS ECVNDVS

sibi vendicaret: lege cautum est teste Pomponio iureconsulto: vt ab cōsulis ad populum prouocatio esset: neue sine iussu populi ī capitū ciuis Romani animaduertere possent: solum eis relicta est coertio: & vt in vincula publica duci iuberēt. Plutarchus tamē hanc legem a. P. Valerio publicola consule latam fuisse scribit: postea Tarquinius Collatinus sorore Tarquiniij superbi & fratre patruelis genitus/vidēs nomen suum eo quod de gente Tarquinia esset/ciuitati inuisum se consulatū abdicauit: rebusq; suis omnibus Lauiniū translatis ciuitate excessit. Hinc Brutus alter consul ex senatu consulto ad populum tulit: vt omnes Tarquiniaē gentis exules essent: deinde, P. Valerius in Collatini locū suffectus legem cōmitijs centuriatis post bruti exitum tulit. Ne quis magistratus ciuem Romanum aduersus prouocationē verberare/aut necare; vellet: & de sacrando cū bouis capite eius qui regni occupādī consilia inisset. Lege ciuium vectigalia etiam sustulit: si Plutarcho credimus: & ararium creatis duobus quæstoribus Veturio & Minutio Saturni ædē constituit: & cōsulis non parentes bouum & duarum pecudū præcio quādoq; multari disposuit: multas alias Solonis leges Publicola ad suum vsum traduxit. Sextodecimo anno post reges exactos ppter tributum & militiam quam plæbs tolerabat: in montē sacrum trans Anienem secessit: & duos tribunos, G. Liciniū, & L. Albinum/qui plæbei essent magistratus: creauit: leges quoq; quibus suum in patres ius tue retur: priusq; in urbem reuerteretur. Tribuno rogante considit, vnde & sacrate dicebātur/ad patrum plæbisq; cōcordiam pertinētes: Et vt Menenius Agrippa patribus plæbē recōciliaret: inter cætera ab eis cōcessum est: vt plæbis magistratus essent sacrosancti: neue cui patrū capere eum magistratū liceret: & ita plæbs in urbem reuersa est: Postea cum Marcius Coriolanus ingētem voscorum exercitum portis urbis admouisset, vt patriam oppugnaret: nullisq; ciuium

legationibus flecteretur tandem veturiæ matris et volu-
 mniæ vxoris precibus; & lacrimis ab vrbe castra mouit:
 quare Sp. Nancio & sex. furio cōsulibus a senatu decretum
 fuit; vt foeminis semita vtri cederēt: vt purpurea vestæ; & au-
 reis segmentis vterētur: quod Primum in hanc usq; diē ser-
 uatur; & Romuli temporibus authore Plutarcho etiam in
 vsu fuit. Lex agraria paulopost a SP. Cassio consule primū
 promulgata fuit; qua dimidium agri ab Hernicis adempti
 latinis; & dimidium plæbi diuidere voluit; sed cū maximis
 motibus rerum agitata est: sicut alie id genus; quæ post istā
 latae fuerunt. Volero deinde Tribunus plæbis legem. L. Pi-
 nario & P. furio cōsulibus ad populum tulit; vt plæbeij ma-
 gistratus tribunicijs cōmicijs fierent; quæ cum patribus dis-
 pliceret; eo quod eis omnem potestatem auferret creandi
 per clientum suffragia tribunos quos vellent; ad impedi-
 dam legem. Ap. Claudium Appij filium plæbi infestum et
 Quintium consules fecerunt; quod non profuit: nam post
 longas altercationes a Lectorio Voleronis collega perlata
 est; tuncq; primū tribunicijs cōmicijs nūero etiā addito crea-
 ti sunt tribuni. Gn. Siccius, L. Numitorius, M. Duellius:
 Sp. Illicius, L. Mecilius. Legem etiam absentibus. L. Itricijs
 pitino & T. Veturio Gemino consulibus. C. Tarentillus Ar-
 sa plæbis tribunus promulgare voluit; vt quicq; vtri legibus
 de imperio consulari scribendis crearētur; vt iure a populo
 dato consules vterentur; non autem libidinem; ac licentiā
 suam pro lege haberent; & de hac lege Tarentilla diu inter
 plæbem & patricios disceptatū est; tandem SP. Tarpeio &
 A. Aternio cōsulibus abiecta fuit; p hac fere tempora cau-
 tum est. vt decem Tribuni plæbis deinceps crearētur; & de
 Auentino publicando lex fuit etiam lata. Deinde quia in-
 ter patres & tribunos pro legibus ferendis magna sæpe
 contentio erat. Tribuni sinem certaminum facere polli-

LIBER SECVNDVS

citi sunt; si legumlatores & ex Plæbe & ex patribus crearentur
 qui leges cōmunes vtriusq; vtilēs ferrēt; quibus patres n̄ legi
 bus ferendis; non in latore assenserunt; quoniam daturum
 legem neminem nisi ex patribus aiebāt. vnde ne quis esset
 inuidie locus leges extraneas habere placuit. Quare in gre
 ciam SP. Posthumius albus; & P. Sulpitius camerinus; &
 A. Manlius publica auctoritate p̄fecti sunt; & optimas quas
 que græciæ leges & instituta; mores iuraque āno tertio quā
 recesserant/ aduexerunt. E Solonis enim sanctionibus/ qui
 bus Athenienses utebantur; hæc insigniora legum capita/
 eos attulisse credimus. Ne sepulchra in vrbe forent; ne plo
 ratus & lamētationes in alieno funere fierent. Ne bos im
 molaretur; vt tribus dūtaxat vestibus quis vteretur; m̄nuen
 di sumptus gratia hæc fuisse introducta existimo. Ne ad alie
 na monumenta/ nisi quo tempore funus efferretur/ quispiā
 accederet. Ne quis sepulchra deleret; neue alienum in ferret;
 pœnaque esset; si quis bustum/ aut monumētum/ aut colo
 nā violaret/ deiceret/ frāgeret. Ne in vita defunctos maledi
 cta cōiicerētur. Has quoque solonis leges tres prædicti Ro
 manorum legati attulerunt; vt si quis in sacris locis/ vel in
 iudicio/ vel apud magistratus/ aut cum certaminum instas
 ret spectaculum/ in ciuem maledictis esset inuectus; illi tris
 dragmas/ ærario duas soluere cogeretur; vt si quis aliquid
 in agro plantaret; quinque pedibus; si ficum vel oleam no
 uem a vicino abesset; vt scrobes & fossas effodere liceret; mo
 do tantum ab alieno abesset; quātum fosse fastigium foret;
 Vt quicūque apum aluearā conderet; trecētis passibus ab
 alterius ante conditis abiret. Vt mulier dote careret. tris dū
 taxat vestes & vasa quædam paruo empta domo paterna ef
 ferret; quia societatem cōiugij nō precio sed liberorum cha
 ritate iūgi oportere Solon existimauit. Sequēta quoque ca
 pita Posthumius / Sulpitius/ & Manlius e Solonis legibus
 delegerūt. vt si quis liberos non haberet; p̄ volūtate heredē

constitueret: nisi morbo ingrauescēte/ aut medicamentis/
 coniugisve suasionibus/ ac blanditijs heredem constituere
 adduceretur: aut vinculis & cruciatu dicere heredem coges- nota
 retur: vt necessaria vitæ subsidia filius patri ab quo nulla ar-
 te esset ad vsum vitæ institutus: nō deberet. Et vt e meretrici-
 bus nati parētes alere nō tenerētur. Sed legitime nati qui pa-
 rentes nō educarēt. ignobiles & obscuro essent. Vt Mœchi
 in adulterio deprehēsum necare liceret. vt qui Ingenue vir-
 gini vim attulisset: decem dragmis mulctaretur: quā si sua-
 sione in suam traxisset sententiam: viginti dragmarū poenā
 lueret: nisi palam quæstū corporis faceret. Ne filia soror ve
 nisi in stupro deprehēderetur: vendi posset. De offensione
 quadrupedum hanc Solonis legem aduexerūt. Vt canis qui
 aliquid morsu læsisset: capistro quattuor pedum alligatus de-
 deretur: & de furto hanc a Solone legem præscripti vtri ha-
 buerunt: vt fures poena dupli mulctarētur. Has quoq; cōsti-
 tutiones a Solonis legibus decerpserunt: ne parricidij affe-
 ctatæque Tirānidis damnati magistratum caperent. Et si
 ob discordiam dissensionemque seditio atq; discessio popu-
 li in duas ptes fieret: & ob eā causam irritatis animis vtrinq;
 arma caperētur: pugnareturq;: vt is qui in eo tempore in eo
 que casu civilis discordiæ non alterutri parti sese adiunge-
 ret: sed solitarius separatusq; a communi malo ciuitatis fece-
 deret: domo/patria/fortunisq; omnibus careret: exul extor-
 risq; esset. & hanc legem Gellius ideo græcos recepisse dicte
 vt boni homines seditionē timētes diuersas partes secuti:
 ciues recōciliarēt. Prædictas autem Solonis leges aduectas
 paucis additis aut detractis. Ita Romani in suas tabulas p
 decem yltros retulerunt: vt e Cicerone de legibus/ & iurecō-
 sultis/ Gellioq; & alijs colligit. **IN VRBE NE SEPELITO:
 NEVE VRITO: NE FACITOROGVM: ASCIA NE PO
 LITO.** Hæc legē Petronius & flora eius vxor trāsgressi sunt
 nā monumētū viuū sibi ponēdi. Valentia curauerūt: & sub

LIBER SECVNDVS

ascia dedicauerūt; quod adhuc in aede diui foelicis extat. Romanus quoq; apud allobroges/ iuxta Lugdunū Eusticho filio monumētū sub ascia dedicauit; vñ ascie forma semp marmoris ea polito isculpta ē maxie vbi iscriptio hui' istrumētū meminit. Alij etiā cōplures monumēta cōtra hāc legē ascia poliuere; vt i mltis romanorū sepulchris regiōes pagrās videre poterit; & hāc cōstitutionē sūptus minuēdi grā Cicero iuētā fuise dicit hic sumēdā cōiecturā existimo minimū quēq; rōanorū cupiditate gl'ie sibi monumēta facere; & ascia polire voluisse; vt hac lege sumptus hmoi minuere necessariū fuerit. Sed Galli tāti sunt huius gl'ie spretores; quod ne bellicosū quidē p'icipes apud eos sepulchra facere/ vel ppolire curauerint; vel adhuc curēt; vñ cōtraria lege potius monumēta facere & ascia polire astrigi debuerūt. Ast vilissimus quisq; gregarius romanorū miles Galīā/ & Italiā/ aliāsq; puñcias suis inscriptionibus & sepulchris repleuit & foedauit; vt ille bonus Petronius; qui suo testū monio veteranus erat; & honesta missione missus & Romanus ille qui Euticho filio duodeuiginti annos dumtaxat agentī tanta cura monumentum fecit. Tanta fuit huius gentis gloriæ cupiditas; hac ratione quales his sepulchris cōditi/ aut marmoribus iscripti fuerit sapenūero ignoramus; quia historici & scriptores eos cōmemorare ob vilitatē neglexerūt. Duæ primæ leges sequētes timore incēdij. & ad tuitionē sepulchrorū factæ sūt. **ROGVM BVSTVMVE NOVVM INVITO DOMINO NE PROPIVS AEDES ALIENAS SEXAGINTA PEDES AD DVCITO. VESTIBVLVM SEPVLCHRI/ BVSVMB NE VSVCAPITO. PLORATVS ET LAMENTATIONES IN FVNERE SVBLATAE SVNTO.** Cicero refert hāc legē in decimā tabulā a decē viris fuisse coniectam. **DE FVNCTI INIVRIA NON AFFICIVNTOR. SI INIVRIAM ALTERI FAXIT. XXV. ASSES AERIS POENAE SVNTO.** Hāc legē labeo iuriscōsultus i libris q's ad. xij. tab. conscripsit; nō probauit. qm̄ ab iniuria faciēda nemo etiā

inops quinque & viginti assibus deterreretur. Lucijque ner-
 ratij facti huius legis iniquitatem ostendit; qui os hominis
 liberi manus suae palma perberare per delectamento habebat;
 deinde seruo suo sequenti crumenam plenam assium portanti iube-
 bat, ut iniuria affecto quinque & viginti asses statim secundum, xij.
 tab. numeraret; unde postea secundum eundem Labeonem praetores hanc
 legem abolescere / et relinquere censuerunt; iniurijsque aestimandis
 recuperatores sedaturos edixerunt. Hanc legem tamen Caecilius iure
 consultus / cum a Phauorino iniqua diceretur: apud Gellium tueri
 nixus est: Alias leges prosequamur. RE: PERSONA:
 TEMPORE: LOCO: ATROCIORES INIURIAE IV-
 DICANTOR, SI Q VI SAEPEREM; VEL MACERIAM
 IVXTA ALTERIVS REGIONEM EFFODERINT:
 TERMINVM NE EXCEDVNTO: SI AVTEM MV-
 RVM PEDEM VNVM: SI DOMVM: DVOS PE-
 DES RELINQVNTO: SI VERO SEPVLCHRVM
 AVT FOVEAM EFFODERINT: Q VANTVM SIT
 PROFVNDVM TANTVMDEM DERELINQVNTO:
 SI PVTEVM: PASSIM: OLIVAM AVTEM: AVT
 FICVM NOVEM PEDES AB EXTRANEAREGIO-
 NE PLANTANTO. IN CAETERIS AVTEM ARBO-
 RIBVS: Q VINQVE PEDES SERVANTO. Forte oli-
 uam & ficum haec lex ab alijs arboribus distinxit; quia huius-
 modi arborum radices longius proserpunt; damnumque
 ob id finitimis afferunt; an hoc tamen sit verum; agricolae
 consule. Hanc legem Caius iureconsultus sicut relata est:
 in finibus regundis citavit, & quod in finibus, xij. tabulae
 usufruptionem inter quinque pedes esse voluerint: Cicero
 eleganter in legibus dixit. Sed postea ex constitutione Va-
 leriani Theodosij & Archadij imperatorum praescriptio quique
 pedum sublata est: ut finalis iurgij vel locorum libera pageretur
 intentio. Aliam Solonis legem de institutione heredum decem viri in duo
 decim tab. sine exceptione aliqua hoc modo descriperunt. VTI
 Q VISQVE LEGASSET: SVAE REI IITAVS IESTO;

LIBER SECVNDVS

postea tamē alij legū latores iurecōsulti scilicet & imperato-
 res eis qui aliquē testari quoquo modo cogū; aut prohibent
 poenā iposuerūt, deinde sic aliā leges trāslatae sunt: **FILIVS**
ART E CARENS PATRIS INCVRIA EIDEM NECES-
SARIA VITAE SVBSIDIA NE PRAESTATO ALIO,
Q VIN PARENTES EDVCARE COGITOR, E ME-
RETRICE NATVS PATREM NON ALITO, MOE-
CHVM IN ADVLTERIO DEPREHENSVM NECA-
TO. De muliere hac lege nō expressim cauetur, at Romuli
 cōstitutione mulier in adulterio deprehēsa repudiari pote-
 rat, Caesar vero Pompeiā vxorē nō ī adulterio deprehēsam/
 sed adulteriū suspitionē non carētē repudiavit: nā cū magna
 suspitio eēt Clodiū pōpeiā cōsuetudinē habuisse; ex eo quod
 dū noctu sacra Bone deae fierēt; vestae muliebri Iulij pōtificis
 aedes; vbi tunc forte celebrabātur; intrasset; & ibi interroga-
 tus quidnā quereret; & vnde esset; se praestolari Pōpeiā ancil-
 lam dixisset; ab Caesare Pōpeiā ex hac adulteriū suspitiōe res-
 pudata est; & cū postea in Clodium ob eādē causam de pol-
 lutis cerimonijs accusatum Caesar testis citatus se quicquā
 comperisse negasset; ab accusatore interrogatus cur igitur
 vxorē repudasset; qm̄ meos inquit nō delicto solū; sed & de-
licti suspitione oportere carere censeo. Si mariti hac Caesa-
 ris rōne mulieres nostri tēporis repudiare possēt; prohi iup-
 piter quotquot diuortia fierēt; ppaucae sūt em̄ mulieres quae
 hodie suspitione careāt; nescio si mutua foeminarū inuidia/
 aut hominū iniquitate; qui omnia ī deteriore potius quam
 ī meliore parte interpretātur, ista suspitio proueniat, sed &
 culpa ipsae mulieres nō omnino carēt; quod procos cupiditate
 nubēdi libēter admittant; quod comptos iuuenes attē-
 te audfāt, & quod notis ignotisque aequē familiariter vtantur.
 Quinimmo a multis adamari variū hoc animal sibi in glo-
 riam & bonorē sapius ascribit, lege posthac Iulīa patri filia
 in adulterio deprehēsam cū adultero occidere cōcessum ē;

dummodo filiã in potestate habeat; & ambos in ipsa turpitudine; aut in ipsis rebus veneris secũdũ Labeonis & Põponij opinionem deprehenderit; quod Solon & Draco testæ Vlpiano voluerũt marito quoque adulterum vxoris suæ lesionem; aut artem ludricã faciẽtem; libertum seruũ ve suũ; iudicio quoque publico dãnatur; domũ suã deprehẽsum lege Iulã occidere permissum est; vt Martianus de adulterijs scribit; quod & Alexãder impator sanxit, vxorem v̄o domũ in adulterio deprehensam maritus sine mōra dimittere debet; hæc omnia tamẽ iure pōtificio facere nõ licet, Dubitatiões autẽ quæ circa legẽ Iuliam; & cõsequẽter circa hæc, xij, tabularum legẽ occurrere possent; iurecõsulti; in titulo ad legem Iulã de adulterijs; decidunt; & terminãt. Sed aliarũ legũ translationẽ referamus. **VIMINGENVAE VIRGINI INFERRERE; AVT EAM SVASIONE IN TVAM SENTENTIAM TRAHERE CAVETO. SOROREM AVT FILIAM IN STVPRO DEPREHENSAM VENDITO.** Posteriori iure ciuili qui virginem rapit; vltimo punitur supplicio; & qui eam sine vi stuprat; lege iulã de adulterijs cõdãnatur, sed iure pōtificio stuprã virginẽ dote cõstituta; eam in vxorẽ ducit; & si eã ducere nolit; dotẽ cõstituit; & castigatur; at patre nolente filiã dare stuprã dotẽ soluendo liberatur. Legem autẽ Solonis de offensione quadrupedum, decẽ viri in hũc modũ ampliarũt, **SI Q VADRV PES PAVPERIEM FECERIT ANIMAL Q VOD COMMISIT NOXIAM DATO AVT NOXIAE ESTIMATIONEM OFFERTO.** Sed ab eiũdẽ lege in fures lata recesserũt quoniã vt Gelius li. xi. refert. ita de hac re in. xij. tab. scripserũt, **FVREM Q VIMANIFESTO FVRTO PREHENSVS ERIT; SI FVRTVM AVT NOCTV FACIAT; AVT INTERDIV COMPREHENDERETVR; SE TELO DEFENDAT; OCCIDITO. E CAETERIS MANIFESTIS FVRIBVS LIBEROS VERBERATO; ET EI CVI FACTVM LVCI FVR**

LIBER SECVNDVS

**TVM ERIT: SI SE TELO NON DEFENDANT ADI
 DICITO. SERVOS AVTEM IN MANIFESTO FVRTO
 PREHENSOS VERBERIBVS AFFICITO: ET E SA
 XO PRAECIPITATO: PVEROS IMPVBERES PRAE
 TORIS ARBITRATV VERBERATO: NOXAMQ VE
 AB HIS FACTAM; SARCIRI FACITO: FVRTAQ VE
 PER LANCEM LICIVMQ VE CONCEPTA ERVNT
 SICVT MANIFESTA VENDICATO.** Caius in lege aqu
 lia dicit: Ita demum hęc, xij. tab. legem furem noctu aut in
 terdiu deprehensum occidere pmisisse: si id ipsum cum cla
 more significaret: & si interdiu se fur telo cūprehēderet: des
 fenderet: Teli autē appellatiōe: vt ipse Caius alibi interpreta
 tur: & fustis/ & ferrū/ & lapis/ & deniq; omne quod nocendi
 causa manu mittitur: i hac lege significat: licet vulgo quod
 ab arcu in longinquū mittitur: telū appellet. in hac lege des
 cem viri sententiā Draconis in aliquo secuti vidētur: qui pri
 mus omnīū leges Atheniēsisbus dedit. & inter alia furem cu
 iuscunq; furti supplicio capitis esse puniēdum censuit: atq;
 sanxit. postea ab illa lege decemurāli: vt Gelius ait: discessū
 est: & pro parte ad solonis legē peruētū: nā si quis sup manis
 festo furto iure & ordine experiri velit: actio in quadruplum
 datur: p furto autē cōcepto/ & oblato: poena tripli cōstituta est
 alijs deinde furtis oibus quæ nec manifesta appellātur: pœ
 nā dupli sicut solon legūlatores imposuerūt: rursus actiōes
 cōcepti & oblati furti in dissuetudinē secūdū iustintanū abie
 rūt. Vtrū autē lex Solonis de seditione ciuū in. xij. tabulas res
 lata fuerit: nō satis cōstat: sicut neq; de alijs cōpluribus Solo
 nis legibus: nisi ex cōiectura, qua: magis q̄ authore aliquo
 fretus multas Atheniēsiū leges in. xij. tabulas fuisse trās
 las/ & descriptas pauloāte affirmavi. Nā cū teste Liviō pp̄s
 Roman; legatis Athenas nullis Solonis leges describere &
 aliar; graciæ ciuitatū instituta/ mores/ turāq; noscere iusserit
 sitq; hac lex vtpote ciuū seditionē coercēs/ vna e digniori:

bus quas Athenienses habuerint; necnon illa quas supra re-
 tuli. Verisimile est decem viros eas in. xij. tabulas retulisse.
 Et phauorinus apud Geliū oportere modū huius de seditione
 ne legis seruare inter fratres aut amicos dissidentes cēsebat;
 vt qui in medio sunt vtriusq; partis beniuoli/ si in cōcordia
 admittēda parū authoritatis quasi ambigui amici habuerit
 in diuersas partes discedāt; ac p hūc modū viā sibi ad vtriusq;
 que cōcordiam muntant; inuehit e diuerso Phauorinus idē
 in eos; qui duos litigātes amicos destituūt: eosque dedūt ad
 uocatis maliuolis aut auaris; qui lites animasque eorū: lucri
 aut odij studio inflāmāt. Si quis autē inquirat sententiā & vtili-
 tatem legis quā Solon de seditiōe tulit; Geliū legat; & quam
 vtilis reipublicæ fuerit; cognoscat. Præter hæc Laertius diō-
 genes Solonē cōstituisse scribit; Ne tutor cū pupillorū ma-
 tre inhabitaret. Neq; is ad quem post pupillorū obitum sub-
 stātia spectaret; tutor fieret. Quas leges Romani ita in suis
 tab. collocarūt; & intellexerūt. TUTOR CVM PVPILLO
 RVM; MATRE NE HABITATO. AGNATI AVT
 SVBSTITVTIQ VISVCCESIONEM SPERANT; TV-
 TORES SVNTO; & DARI TVTORES POSSINT; SED
 SI ALIQ VA SIT INSIDIARVM SVSPITIO: APVD
 ALIOS PVPILLVSEDVCATOR. legitimæ tutelæ sicuti
 vlpian' ait agnatis qui ad legitimā hereditatem admitti pnt
 summa prudētia lege. xij. tab. delate sunt; vt qui successio-
 nem sperarent; bona tuerētur; vñ & filio pater substitutū eis
 dem tutorē dare pōt; vt e verbis Pauli iurecōsulti sub titulo
 de excusationibus tutorū interpretes iuris; ciuilib' colligūt;
 si tamē aliqua sit suspitio: ne successuri pupillo insidiētur præ-
 tor ex cōditione; persona; & tempore; etiā cōtra volūtatem
 patris constituet; vbi pupillus alatur; vel moretur; vt iur-
 reconulti & imperatores diligenter explicant. hæ sunt
 leges quas ab Atheniensibus Romani habuere. A Lace-
 demonijs autem tres legati Posthumius Camerinus et

LIBER SECVNDVS

Malius nō ius scriptū vt ab Atheniēsis; sed mores & cōsue-
 tudines habuerunt; vñ nō immerito in duas species ius scri-
 ptum et nō scriptū ius ciuile Romanorū distributū est: vt ius
 stinianus affirmat; nam eius origo ab Atheniēsis; & La-
 cedemonijs fluxit; & Atheniēses leges scriptas magis custo-
 diebāt; Lacedemones autē vsq; adeo ius scriptū spreuerūt; vt
 Licurgus eorū legislator sanctione cōstituerit; (si Plutarcho
 credimus) ne scriptis vterentur legibns Et inter alios mos-
 res quos apud Lacedemonios legati delegerunt; sumptuas
 ritas leges. vt marcellinus scribit; e Rethijs id est axibus licur-
 gi Romam transtulerunt; quibus Romani dñu vsi sunt. Et
 si quispiam cognoscere desideret; quas leges circa sumptus
 & alia lacedemonij habuerint; has apud xenophōtē Plutar-
 chūque in licurgo; & alios inueniet; vt domos culmina se-
 curi; & ianua serra dñtaxat; nō alio instrumēto fabrefacta
 essent; Vt adulta atate vxor duceret; vt oēs posteriore luxu-
 ria abstinerēt vt. p. exercitio. & disciplina reibellica furari lice-
 ret. ne iñdē hostes sapius bello peterēt. ne frequēter relus-
 etando bellicos fierent. & vt ciues publice simul discumbe-
 rent diuites. pmiscue & inopes vni ahiberētur cōsulio; iñsdē
 q; tēperatis tñ vscerētur epulis. Hinc originē sumplisse opi-
 nor; quod romāi i. ppatulo prāderēt; & cōnarēt; vt sic oculis
 ciuium testibus factis luxuria modus fieret; sicut statim post
 macrobiū dicemus; habuerūt quoq; Lacedemonij i. eorū mo-
 ribus; vt cadauera i. vrbe sepeliri; & sec⁹ tēpla monumēta fie-
 ri possent. Sed romanū tñ ab vsu harū duarū cōstitutionū ab-
 fuerūt; vt cōtrariū lege & decreto pontificū cōstituerit; nā vt
 marcus Cicero dicit e. cadauera lex romanorū in vrbe sepe-
 liri vetuit; hāc legē pauloāte retuli; & pōtifices nō posses-
 pulchrū i. loco sacro publico fieri decreuerūt; vñ cū extra por-
 tā collinā ades & ara honoris dedi. āda eēt mltā sepulchraq;
 i. eo loco erāt; extracta fuerūt. Hinc ē. quod Syllae monumētū
 ita cāpo martio augusti māsoleū iter flamineā viā & tyberis

ripam, Domitiorūq; sepulchrū in collo hortorum fuisse legimus; quod Domitiani cadauer in suburbano Philidis latina via, & cadauer Caligulae in hortis Lamianis sepulchra fuisse traduntur. Quod si aliquos; vt de Tuberone/ Publicola/ C. Fabricio/ & alijs quibusdam legimus; in vrbe sepultos fuisse reperiemus; illis ante hanc legem; vel post: sed virtutis causa; vt Cicero dicit; concessum est; pariter si in aedibus sacris lapides monumentorum antiquorum etiam inscriptos videamus; a posteris in earum ornatum; & aedificationem/ extructionēque aliunde asportati sunt; non q̄ ibi aliqui sepulti fuerit. Traianus tamen solus omnium imperatorum intra urbem; vt Eutropius scribit; sepultus est; ossaque eius in urnam auream collocata; in foro quod aedificauit; sub columna posita fuerunt. At Christiani in vrbe; & extra urbem; secus aut intra aedes sacras; semper monumenta faciūt; vt posteriori iure p̄ntificio cauetur; habētq; p̄ nefando si quis in profano loco humet; vnde interdū in ignominia & poenā aliqui p̄pter suum delictum ab eis in loco p̄phano sepeliuntur. Inter spartanorum quoq; leges hāc fuisse comperimus; vt si eorum dux quod cupiebat & volebat; dolo aut p̄suasione cōficeret bouem mactaret. Si vero rem bello gereret; gallū ex instituto imolaret. Hoc autem ideo spartanos introduxisse Plutarchus in Marcello refert; quia licet bellicosi essent; ampliora tamē magisq; esse homine digna iudicabāt; quae ratione ac prudentia/ quā quae vi aut fortitudine confecta essent. At diuersum morem Romani habuerunt; eorum em̄ dux qui p̄elio & caede hostem superabat; ingētem triūphū agebat; & bouē mactabat; Sed qui leui aut nulla pugna; verū comitate & beniuolentia orando rem bene gerebāt; orabant dūtaxat; & ouem immolabant. Sanxit etiam apud Laedemonios Licurgus; quod Quirites auxerūt; vt vndecim diebus luctus finiretur. Et vt neq; viri/ neque foemine nomē sepulchro inscribere liceret; nisi praclare in bello perissent.

LIBER SECVNDVS:

Quod romani nō seruarūt; nā etiā sepulchra eorū iscr̄ipta videmus; qui ne in bello quidē fuerūt. Alijs pr̄terea moribus res publica Lacedemonū cōstituta fuit; vt e Plutarcho & Xenophōte itelligi pōt; quorū optimos in vrbē cōmemorati Romanorū legari attulerūt. Lōgeuo deide vsū tacitoq; cōsensu/ cōplures alios mores qui leges im̄ itarent; tollerēt; aut inters̄ pr̄tarent; ipsi Romani itroduxerūt. Sed quod vltra leges a Gr̄acis habitas Romani suis tabulis alias addiderit. cōiecturā ex eo sumimus quod Dionisius, Alicarnaseus scribit; vnā Romuli legē/ qua patri filiū vendere pm̄iserat; a decē viris cū alijs legibus fuisse in. xij. tabulis cōscriptā; me etiam mouet; quod cū gr̄acorū leges. x. tabulis opera decem virorū exhibite non sufficerent; totidem viri duas tabulas prioribus adiecerunt. vt cūq; fuerit; siue a gr̄acis Romani oēs habuerint; siue aliquas inuenerint; sequentes leges de religione; & magistratibus; deque priuato iure: vltra predictas in. xij. tabulis fuisse secūdem Ciceronem/ & Plinium iureconsultos/ et Gellium comperio.

AD DIVOS CASTE ADEVNTO. PIETATEM ADHIBENTO OPES AMOVENTO. Q VI SECVS FAXIT DEVS IPSE VINDEX ERIT. Caste iubet lex adire deos/ corpe videlicet; vt iquit Cicero; & animo multo fortius; nā corpis macula vel aspersiōe aquā vel dierū nūero tollit. Animi labes nec diuturnitate euanesceat; nec vllis manibus elui pōt. nostri sacerdotes tm̄ ab obseruatiōe huius legis absunt; vt cōplures iocī loco habeāt; post habitā cū muliere cōsuetudinē deo sacrificare; sed deus ipse v̄dictae tarditate supplicij grauitate cōpēsabit; sic ne cū dijs immortalibus iocātur; nōne legerūt Dionisij filiū regno pdito ludi fuisse, magistrū. & i triuio docuisse litteras p̄pterea quod pater sacrilegus fuerat; & sacrilegia sua iocosis dictis, p̄sequi voluptatis loco duxerat. nōne etiam Tibullum legere; qui hoc elegantī carmine seruare legē pr̄dictam iubet. Vos quoq; abesse p̄cul iubeo; discedite ab aris. Quis tulit externa gau

dia nocte venus, Casta placēt sup̄is; pura cū vest̄i venite. Et
 manibus puris, sumite fōtis aquā. Apud ātiquos istud quoq;
 obseruatū iuenimus; vt dñs sup̄is sacra factur⁹ corp̄is ablu
 tione purgaret. Dñs x̄o inferis litaturo sola aquā alpsio suf
 ficeret; vñ Aeneas apud virgiliū de sacris superiorū ait, Tu ge
 nitor cape sacra manu patriosq; penates; Me bello e tāto dis
 gressum/ & cæde recēti Attrectare nefas; donec me lflumine
 viuo Abluero. At Dido sacra dñs inferis istituēs dixit; Annā
 chara mihi nutrix huc siste sororē, Dic corpus pperet fluuia
 li spargere lympha Et cū mīscuū Aeneas sepulture mādaret;
 Ter socios pura circūtulit vnda, Spargēs rore lent, & hāc dif
 ferētā Macrobius luculenter i Marone dephēdit, Hæc lex in
 super pietatē deo esse gratā; & sumptū esse remouēdū signifi
 cat ex cognitione deorū; & quod res humanas curēt; pietas
 oritur; cui iusticia reliquæq; virtutes ex quibus vita beata exi
 stit cōiūcte sunt; vt Balbus apud Ciceronē de natura deorū
 differit, quapropter se dubitare Cicero ait; an pietate aduer
 sus deos sublata fides; humaniq; generis societas; atq; iusti
 cia virtus excellentissima tollātur nā cū pietate tolli religio
 nem & sanctitatē cōstat, sed licet sumptum hæc lex remo
 ueat, Diuos tamē magnis muneribus Romani donabāt; &
 maxime Romuli instituto victores; is em̄ exercitū Ceninēsū
 fuso; obrūcatoc; i prælio rege, Ioui feretrio tēplū i capitolio
 & opima spolia ducis hostiū dedicauit; & id tēplū sedē eē opi
 miꝯ spoliꝯ dixit; q̄ regibus ducibusq; hostiū castis se authorē
 sequētes posteri ferret. Itaq; duo post Romulū opima spolia
 in hāc Iouis adē detulerunt, Corneliꝯ scilicet Cossus; cū Tolu
 maū Tirrhēnū obrūcasset, & C. Marcellꝯ; qui viridomarꝯ Gal
 los; regē supauit, Sed & teste festo deoia quæ veteres dñs suis
 offerebāt; quod pōtificio iure immortali deo hodie fieri debet;
 Sed qualit̄ hoc ius pōtificiū xp̄iani seruēt; ipsi viderit. Vltimo
 loco lex nō iudicē sed deū iudicē cōstituēdo religōnē cōfirma
 re metu p̄ntis poene vī; sed referamus alias religionis leges.

LIBER SECVNDVS

SEPARATIM NEMO HABESSIT DEOS: NEVE NO-
 VOS SIVE ADVENAS (NISI PVBLICAE ADSCL-
 TOS) PRIVATIM COLVNTO, CONSTRVCTA APA-
 TRIBVS DELVBRA HABETO, LVCOB IN AGRIS
 HABENTO, ET LAIVM SEDES RITVS FAMILIAE;
 PATRIEQ VE SERVANTO, Hac lege Christiani mouē-
 ne diuos aliquot colant; nisi prius auctoritate Romani pō-
 tificis approbati publice et recepti fuerint; quod & consuetu-
 tionibus Alexandri & innocentiij pontificum hodie caue-
 tur; vt in iure pontificio scriptum est, ecce quanta Romano-
 rum fuerit religio: vt etiam a nostra non abhorreret, Et pro-
 pterea ciceronis testimonio deorum quorūlibet cultum ro-
 mani prohibuerunt; ne confusionem haberet religionum;
 et ceremoniarum ignorantiam sacerdotibus afferret, Pro-
 pter hanc legem Augustus Aegyptum peragrans vt apin-
 viferet; paulo deflectere noluit; & Caium nepotem quod iu-
 daeam praeuerehens apud hierosolimam non supplicasset;
 collaudauit; sed sicut has peregrinas caerimonias; vtpote
 nouas aut non praeceptas contemptus habuit; ita veteres
 aut praeceptas; vt sacra Atticae Cereris; & id genus alia reu-
 rentissime coluit; vt author est Suetonius, Propter hanc le-
 gem Christus inter deos Tiberij temporibus a romanis rece-
 ptus non est; nam licet Tiberius intellecta per Pontium pi-
 latum christi diuinitate; hoc ad Senatum cum praerogatis
 ua sui suffragij detulisset; tamē quia a senatu ea res minime
 probaretur; Christus neglectus est; cum vt Tertulianus re-
 fert, Romae vetus decretum esset; ne quis deus ab imperato-
 re consecrari posset; nisi a senatu etiā probaretur, Et de hac
 lege, xij, tab, vt quidam aiunt Tertullianus intelligere voluit;
 nihilominus periculum & poenam Tiberius his qui temere
 christianos accusarent; cominatus est, At sub Nerone cum
 alij christiani; tum Petrus & Paulus nostrae religionis capita
 Suetonij/Eutropijque/ac platine testimonio supplicij affli-

et sunt. Sed & mox Hadrianus (ne processum fidei nostrae
 ignoremus) Christo templa cōdere inchoavit: sicuti Lam-
 pridius testis est: sed praefecti sacrorum suasionem ab incepto
 destitit: qui hoc medio omnes futuros aliquādo christianos
 et ideo cetera etiam templa deferenda praedicabat. Quare
 mutato animi proposito acerrime tandem Hadrianus chris-
 tianorum veritatem insectatus est. Alexander autem chris-
 ti numē inter maximos & selectos deos recepit. Philippus
 deinde christiani nominis cultum suscepit. Sic apud Roma-
 nos nostra fuit agitata religio. Delubra & deorum lucos cō-
 tra magorum sententiam lex esse iubet: his enim authoribus
 Xerxes inflāmasse tēpla grāciae dicitur: quod deos quibus
 omnia esse patētia ac libera deberent: quorūque omnis hic
 mundus templum esset & domus parietibus includerēt. At
 Romanorum iure delubra esse in vrbibus: & lucos in fundi
 villaque cōspectu Tullius censet: vt rebus diuinis vbiq; ho-
 mines operā darent: atq; dei presentia & aspectu castiores
 essent: & deorum speciem in oculis non solum in mentibus
 haberēt. Romani tamē quibusdam dijs vulcano praesertim
 et Aesculapio extra vrbem templa fecerunt: ne pestis vel
 incendia vrbem ingrederētur: eamq; male afficerent: & Ro-
 mulus: sicut apud aliquos legimus: Vulcani tēplum primo
 extra vrbem constituit. Christiani hunc Romanorum mo-
 rem secuti complura dei & coelestium hominum tēpla in agris
 & vrbibus habent: in eorumq; pontificio iure titulus de aedi-
 ficandis & reparandis aedibus sacris reperitur. Lucos insup
 dijs olim vt haec lex constituit: fuisse sacratos. Virgilius cū
 in alijs libris: tum sic in octauo aenei. ostendit. Est ingēs ge-
 lidum lucus ppe Ceretis amnem: Religione patrum late sa-
 cer vndiq; colles Includere cani: & nigra nemus abiete cin-
 gunt. Siluano fama est: veteres sacrasse pelagos: Aruorum
 pecorisque deo: lucumque die mque: Qui primi fines ali-
 quando habuere latinos. Et in his lucis sacris propter relis

gionem cedere arbores fas non erat; immo vt Seruius ait:
 cadentes sacrilegium committebāt; poenaeque luebant. Et
 ideo cum lucum Aesculapij templo consecratum Turullius
 Antonij praefectus ad naues ei faciendas magna ex parte
 succidisset; deuicto Antonio; in eo luco quē violauerat; Tu-
 rullius voluntate dei a Caesarianis militibus occisus est. Deo
 tamen concedente in luco arbores cadere licebat; nec sacrile-
 gium committebatur; vnde Dardanio Aeneae suo e luco
 arbores pro faciendis nauibus Cybele deorum mater teste
 Virgilio dedit. nauesq; ipsas sacris suis pinibus factas Iouē
 precata ab incendio industria Turni; postea illato seruauit.
 Et quia nullae in lucis caedebantur arbores; & ita earum den-
 sitate lucus opacus & sine luce erat; a luceo per antiphras-
 sim eo quod non luceret; Seruius & Priscianns lucum fuisse
 appellatum crediderunt. Alij non per cōtrarium; sed ob cre-
 bra sacrificiorum lumina quae ibi noctu fiebant; a luceo lu-
 cum deduxerunt; nam & lucaria etiam festa in luco qui per
 magnus intra mare & Salariam & Tiberim fuit; Romani se-
 cundum festum colebant; eo quod victi a Gallis e praelio fu-
 gientes se in ipso occultauerunt. Et quoniam antiquitas pro-
 xime accedit ad deos; Ritus familiae patrumque quasi a dijs
 traditam religionem lex seruari mandat; vt Cicero tradit:
 vñ. nō inelegāter cuidam adolescenti Phauorinus philoso-
 phus dixit; vt moribus praeteritis viueret; verbis autem praesentibus loqueretur. Deos quoque peculiare & domestice
 cos; vt lares eorumq; sedes. Haec lex constituit; erant enim
 lares gemini ex lara nympha & Mercurio nati; & multorum
 opinione lares genij erant; omnibus dati; vt vitae funerisque
 que duces essent; ecce quantum Romani in religione christi-
 anos attigerunt; qui hominis custodiam malo angelo &
 bono deum tradidisse ferunt. Horum autem larium sedes &
 locus laratum dicebatur; & in hoc laratio alexander seuerus

matutinis horis rem diuinam ad effigies deorum fecisse dicitur :vt apud Lampridium legimus:& inter deos primi lararij Habraamum & Christum:in secundo vero larario simulacrum Virgilij & Ciceronis habuit:Et qui in re pecuniaria per lares & genium,principis iurabat:& periurabat:ex imperatoris Seueri & Antonini cōstitutione fustibus castigatus dimittebatur:sicuti Vlpianus de iureiurādo refert. Alterius legis hæc verba erant.

DIVOS ET EOS Q VI COELESTES SEMPER HABITI COLVNTO:ILLOSQ VOS IN COELVM MERITA VOCAVERVNT:HERCVLEM: LIBERVM AESCVLAPIVM: CASTOREM: POLLVCEM: Q VIRI NVMETI ILLA PROPTER Q VAE DATVR HOMINI ASCENSVS IN COELVM. MENTEM: VIRTVTEM: PIETATEM: EIDEM: EARVMQ VE LAVDVM DE LVBRA SVNTO. NEC VLLA VICIORVM SACRA SOLENNIA OBEVNTO. Tr̄a rerū genera colī hæc lex mandauit:deos primo qui semper cœlestes habitī sunt:vt Iouem: Martem:& reliquos antiquorum deos:quos enumerare esset difficile. Sed cū omnis tū hos 'duodecim iūonē: Neptunum: Mineruā: Venerē: Apollinē: Mercurium: Iouē: Cererem: Vulcanum: Martem: Dianam:& vestam Romani coluerunt:& eis totidem aras in vrbe construxerunt:& singulis quidem mensibus singulos deos assignarunt:in quorum tutelam referrentur. Ianuarius enim in tutela Iunonis erat:et Februarius in tutela Neptuni:& sic de reliquis prout descripsimus:dicēdū est. Deinde ex hominum genere consecratos sicut Herculem et ceteros beneficijs excellentes viros lex colere iubet:mos etiam Romanis erat:consecrare imperatores :qui superstitijs filijs vel successoribus

LIBER SECVNDVS

moriebantur: quique eo honore affecti erant: inter diuos/ & in deorum numerum relati dicebantur: & vna cum cæteris numinibus colebantur: & ideo valerius reliquos deos fuisse acceptos/ sed Cæsares a Romanis datos affirmat: huius autem consecrationis modum & formam præclare Herodianus in Seuero tradit. Primus vero qui e Romanis consecratus/ & in numerum deorum receptus fuerit: Romulus traditur conditor vrbis: nam æde ei in colle Quirinali constituta pro deo cultus est: & Quirinus est appellatus: is Romulus mortuo fratre solus Imperio potitus/ e sacris peregrinis ea quæ Herculis erant: suscepit: græcoq; ritu vt ab Euandro instituta erant: sacra Herculi fecit. Cum enim Hercules prope Tiberim ob boues sibi raptas Cacus interfecisset: & Euander profugus e Peloponneso ea forte loca tunc auctoritate magis quàm Imperio regeret. Visa Herculis forma angustiore humana/ nomineque/ patre/ ac patria acceptis: e vaticinio matris deorum cœlestium Herculem aucturum esse aliquando numerum Euander dixit: aramque & sacra ibidem Herculi constituit: quorum curam Potitiorum familiaria/ quæ tunc ea loca incolebat tradidit: hæc Herculis sacra Romulus/ & post eum reliqui Romani ita susceperunt: vt Herculem deorum more coli relata lege iusserit. Deinde cū Posthumius dictator Latino bello ad Castori & Polluci uisset: a Romanis Aemilio cæso & Fabio cõsulibus dicata est: hinc dii e Ieda ab Ioue suscepti: sic a Romanis coli ceperunt: quia bonã operã aduersus Latinos superâtes nauarãt. Liber insup Semele natus/ & Aesculapius Apollinis filius ex hoim genere inter deos recepti sunt: & maxime Aesculapium ob medicinæ artis ampliacionem ab eo factam. Romulus coluit: eidem quoq; in insula Tiberis templum dedicauit: hinc legi congruit: quod Horatius in epi. ait. Romulus & liber pater: & cum Castore Pollux: Post Ingentia facta deorum in templa recepti. Cæsar quoq; non tantum ore de

cernentium; sed & vulgi persuasione / cum per septem dies ludis in eius honorem editis stella fulcisset: in numerū deorum relatus est. Sed & Claudius Cæsar solenni principum pompa funeratus; vt Tranquillus ait in numerum deorum relatus est; Titus etiam; Nerua; Traianus; Antoninus Pius; Marcus; Seuerus; Claudius; Aurelianus; Constantinus; Iouinianus; & complures alij Imperatores consecrati / atque inter deos relati / diuſque appellati auctore Eutropio fuerunt. Diocletiano autem idem Eutropius contigiſſe ſcribit; quod nulli poſt natos homines euenit: vt eū priuatus obijſſet. Inter diuos tamē referretur. Chriſtiani ſimilem huic religionem ſeruant; nam deum immortalem colunt; & virtute præditos / miraculiſque fulgentes magna pompa & inquisitione primo in diuos referunt; deinde venerantur; poſt tēpla eis conſtruunt; vt de diuis Iohanne; Petro; Catherina; Nicolao; Magdalena; & alijs videmus. Tertio loco virtutes propter quas in cælum aſcenſus homini datur; lex colere; & eis delubra facere iubet; & harum omnium quæ hac lege referuntur; Rome dedicata publicæ templa fuerunt; vt Cicero refert; e quibus Numa fidei templum condidit; & recte quidem / cum Ciceronis teſtimonio fides ſit iuſticiæ fundamentum / et dīctorum conuentorumque conſtantia; & veritas. Et Marcellus quintum conſulatum gerens templa honori & virtuti Claſtidio prius / deinde Syracuſis potitus conſecrauit; Spes quoque Collatino et i capitolio mens ab Aemilio Scauro cōſecrata ſūt. ſed are febris; & malæ fortune; ac alia vitiorū tēpla; quæ aliquñ Romæ extabant; vt pote ſacra viciorum ſolennia; repudianda fuerunt; Valerius Febrem vt minus noceret Romanos templis coluiſſe refert; quorum vnum in palatio; alterum in area Marianorum Monumentorum; tertium in ſumma parte vici longi erat; in eaque remedia / quæ corporibus agrorum annexa fuerant; deferantur. & quia apud Ciceronem de natura deorū prolixior

LIBER SECVNDVS

In uisus legis interpretatio deprehenditur; huic res breuitatis causa sine impono. Alia igitur lex de religione talis erat: FERIS IVRGIA AMOVENDO; EASQUE IN FAMILIARIS / OPERIBUS PATRATIS HABENDO ITAQUE UT ITA CADAT IN ANNI ANFRACTIBUS DESCRIPTIVM ESTO. CERTASQUE FRUGES / CERTASQUE BACCAS SACERDOTES PVBLICE LIBANTO; HOC CERTIS SACRIFICIIS AC DIEBUS; ITEMQUE ALIOS ADDES: VERTATEM LAETIS FOETVRAEQVE SERVANTO; IDQUE NE COMMITTI POSSIT: AD EAM REM RATIONEM CVR SVS ANIVOS SACERDOTES FINIVMTO. Ferijs festisque diebus liberi quiete litium; & iurgiorum; Serui rusticorum operum & laborum intermissionem ex hac lege habebant. Et ut sacrificiorum libamenta foetus pecorum servarentur: ratio intercalandi diligenter erat habenda. Sed ne in occulto huius legis dispositio habeatur: dierum ordinem ab Romanis institutum referre placet. Numa non contentus annum in menses distribuisset; in dies teste Macrobio unumquodque mensem diuisit; diesque omnis aut festos / aut profestos / aut intercisos vocavit. Festi diis dedicati: profesti hominibus ad reipublicae & privatae administrationem concessi fuerunt. Festis inerant sacrificia / epulae / ludi / feriae; nam tunc sacrificia diis offerebantur; vel diis epulationibus diuinis celebrabatur; aut ludi in honorem agebantur deorum; vel feriae obseruabantur. Feriae autem publicae aut privatae erant privatae seu propriae feriae familiarium; ut Claudiae / Aemiliae / Iuliae / seu Corneliae erant; Nam aliquas proprias ferias quaeque Familiae exusu domesticae celebritatis obseruabat; necnon & singuli privatae quasdam ferias; ut natalium & fulgurum susceptioes; item funerum atque expiationum dies obseruabant. Feriarum vero publicarum quattuor erant genera: aut enim Statiuae erant; aut conceptivae; aut imperativae; aut nundinae. Statiuae uniuersi populi communes erant; certis & consuetu

his diebus ac mēſibus annotata: & in eis agonalia: Carmē
 talia: Lupercalia præcipue ſeruabātur. Conceptiua quotan
 nis a magiſtratibus vel ſacerdotibus ī dies certos vel icertos
 concipiebantur: vt erant latina: Sementina: Peganalia: et
 Compitalia. Imperatiuaſ Férias conſules vel prætores pro
 arbitrio poteſtatis Inducebant. Nundina ruſticorum erāt:
 In illis enim ruſtici negotijs proprijs vel mercibus prouiſu
 ri conueniebant. Et ſi indictis cōceptiſque ferijs opus ali
 quod fieret: pollui ferias Sacerdotes affirmabant; Quod
 ſi talibus diebus quiſpiam imprudens aliquid egiſſet: porco
 piaculum dare debebat. Prudens vero ſi quid operis talis
 bus diebus egiſſet: expiare Scauola pontificis ſentētia nō
 poterat. Et ne feſtis diebus opus feri debeat: ſic Tibullus poſt
 banc legem admonet. Luce ſacra requieſcat humus: requie/
 ſcat arator: Et graue ſupēſſo vomere ceſſet opus. Soluite via
 cla iugis nunc ad præſepia debent Plena coronato ſtare bo
 ues capite, omnia ſint operata deo: nō audeat vlla Lanificā
 penſis impoſuiſſe manum. Sed ſi aliquis opus ad deos per
 tinens ſacrorumve cauſa ſeciſſet: vel aliquid ad vrgentem v
 tavitilitatem reſpiciens actiſſet: ferias ſecundum Vmbro
 nem non polluebat. Scauola denique conſultus/quidnam
 ferijs agi liceret: poſſe quod pretermiſſum noceret: agi reſpō
 det. quapropter ſi paterfamilias bouē/qui ī ſpecus decidiffet
 adhibitis opis liberaſſet: aut tecti fractā trabē ab imminētī
 ruina ſulciēdo vēdicafſet: ferias nō vtebaſ polluiſſe. Quod
 ergo hac lege dicit: ferijs lites ceſſare/ & eas ī opibus ſeruari
 debere: nō obtinet: ſi neceſſitas vrgear: vt iā pbatū eſt: & ex
 cōſtitutionibus Alexandri & Gregorij pōtificū/ necnō impa
 toris Cōſtātini & aliorū legibus. iſtud cōprobat: ſed & Virgil
 lius ipſe neceſſitati religionem cedere hiſ verbis oſtendit.
 Quippe etiā feſtis quædā exercere diebus Fas et iura ſinūt:
 riuos deducere nulla Religio vetuit: ſegeti prætereſſe ſe
 pem; Inſidias auſibus moliri, Incendere, vepres /Balau

LIBER SECVNDVS

tumque gregem fluuio mersare salubri. Et complura rei vrgentis exempla Vlpianus Constantinusq; iperator Alexāder pōntifex & alij sub titulo de ferijs enumerant; Ab hac lege cōsensus etiam litigantium eximitur; E voluntate enim partium; vt Gregorius antistes, & Vlpianus scribunt; messiuū vindemiārumq; tempore, & alijs ferijs ob necessitatem hominum inductis iudiciū & iurgia exerceri possunt: In dies autem siue ferias dñs dedicatas partium cōsensus nihil pōt. Quinimmo vt hac. xij. tab. lege exprimitur: ferijs certisque diebus etiā a sacerdotibus additis sacrificia dñs fieri, & certæ fruges & bacchæ libari debebāt. Itaq; obseruandum est non licuisse sacerdotibus omnem fructum libare; nam e vitibus non putatis non esse dñs libandum; neq; sine farina sacrificādum; & aliā quædam id genus Numa cōstituit; sed hæc Numæ instituta posteriorum pontificum negligentia Cicero fuisse dissoluta refert. De feriarum autem atq; festonū obseruatione præclare Leo Imperator ait; si seruaretur; vt dies festi altissimæ maiestati dedicari; nullis voluptatibus occupentur; nullis exactio- num vexationibus prophanentur; vt nulla tunc quēquam vtgeret admonitio; nulla fideiussio- nis flagitaretur exactio; taceret apparitio/ aduocatio delite- sceret; vt ille dies a cognitionibus esset alienus; Vox præco- nis horrida silesceret; a controuersijs litigantes respirarent; & foederis haberent interualla. Magna proculdubio fuit Ro- manorum religio; vt ferijs iurgia amouerent, & diuinis ope- ram darent. Ego hæc legens præ pudore obmutesco/ dū nõ stros Christianos ferijs voluptati, & delitijs indulgētes Ro- manis confero religiosi. Qualiter autem hodie prædicta quatuor feriarum genera a iuris peritis constituantur; facile e titulo de ferijs et alijs deprehendes. Hactenus de festis die- bus diximus. Profesti vero dies hominibus; vt dictum est; ad reipublicæ & priuatæ administrationem concessi fuerūt; & eis dies fasti inerant/ comitiales/ comprehendini/ Stati/ &

Præliares. Fastis tria v̄ba solētia do. dico. addico. Fari præ-
tōri licebat; dies his cōtrarij dicebātur Nefasti; Comitialibus
vero agi cum populo licebat. & fastis quidem lege non cum
populo agi permittebatur; Comitialibus fieri vtrūq; pote-
rāt. De hīs diebus Ouidium sic loquētem audiamus; Ille Nes-
fastus erit; per quem tria verba silētur. Fastus erit; per quem
lege licebit agi. Est quoq; quo populum ius est includere ses-
ptis. Comperendinis autē vadimonium dicere pmissum
erat. at Stati dies iudicij causa cū hoste instituebantur; de hīs
v̄nam. xij. tā. legem postea referemus. Præliaribus res repe-
tere; vel hostem laceffere fas erat; nam latinarū tēpore quo
publice quondam inter Romanum populum Latinosq; fir-
matae sunt Inductae; præliū inchoare nefas erat. Nec saturni
festo qui sine v̄llo bello imperasse creditur; nec patente mū-
do; quod sacrum Diti & Proserpinæ dedicatum est; melius
que occlusa Plutonis fauce Romani eundem ad præliū pus-
tauerunt. Ad viros insup vocandos serias & dies qui rebus
aduersis notati essent; sicut a Varrone didici; veteres vita-
bant; hæc tamen in prælio sumēdo dilīgēs obseruatio erat;
cum Romani bellū inferebāt; at quum exciperēt/omnibus
diebus salutem propriā/aut publicā defendere dignitatem
sublata eligendi facultate pmissum erat. Iusti autem dies
triginta dies continui dicebātur; quibus exercitū impera-
to vexillum ruffi coloris in arce ponebatur. Dies vero Postri-
duani decreto pontificum neque præliares/neque puri/ne-
que Comitiales; Sed atrī erāt; & in omnibus cauebātur. Hoc
quoque sic Ouidius in fastis exprimit. cum de calendis; idi-
bus; & nonis mentionem fecisset. Omnibus istis (ne fallare
caue) proximus ater erit; Nomen ab euentu est. illis nam ro-
ma diebus Marte sub aduerso tristitia damna tulit. Tertiam
speciem dierum cuiusque mensis intercisi dies constituerūt;
& dijs hominibusque communes erant. Quibusdam enim
illorum dierum horis fas; Quibusdam nefas ius dicere fuit

LIBER SECVNDVS

nam cum hostia, cædebat, fari nefas erat; sed ea intercæsa et porrecta fari licebat; & ideo Quidius in fastis ait, Nec toto perstare die sua iura putaris: Qui iam fastus erit; mane nefastus erat. Nam simul exta deo data sunt; licet omnia fari. Verbaq; honoratus libera prator habet. Prædictasi Varronem de lingua latina legeris; tibi magis nota erunt; plura enim ad hanc legem pertinētia breuitatis causa omitto. Deinceps in lege est; vt sacerdotes Bacchas & Fruges lili ēt; de aruorum sacerdotibus & alijs intelligendum est; quosdā enim aruorum sacerdotes Romulus authore Plinio imprimitis instituit; nam cum Acca Laurentia; vt in primo memorialium libro, Maffurius sabinus scribit; duodecim liberos suscepisset; & vnum morte amisisset; in illius locū Romulus sese Laurentia; filium dedit; seque & cæteros Accæ filios aruales fratres appellauit; & ex eo tempore collegium duodecim fratrum Arualium in republica mansit; a ferendoque & aruis fratres aruales secundum Varronem dicti sunt; nam vt fruges arua ferrent; sacra publica faciebant; & e Numæ instituto; vt Plinius ait; sacerdotes ipsi deos fruge colebant; & mola salsa atque tosto farre supplicabant; & fornacalia faris torrendi ferias ab ipso Numa institutas cum populo seruabant; ac nullus quidem nouas fruges aut vina degustabat; antequā sacerdotes primitias libassent; sed in vino dijs prolibando sacerdotes obseruasse Plinius tradit; vt ex vino imputatæ vitis fulmine tactæ solum dijs libarent; quod ideo a Numa constitutum traditur; vt homines putare vites cogèrentur; insigne sacerdotij fratrum arualium spicea corona; & albe infulæ erant; sicuti apud Gellium comperimus; & Romulo spicea corona quæ vitta alba colligabatur; in sacerdotio ab Acca Laurentia pro insigni religiosissimo data est. Lacte etiam & foetu animalium a sacerdotibus dijs fiebat sacrificium; in qua re ne delinquit posset; sacerdotes foetus ata

tem obseruabant; non enim cuius liber ætatis fœtus sacrificio aptus dicebatur; ut e Plinio didicimus; iuis enim fœtus sacrificio die quinto; pecoris vero die septimo purus erat. Ast trigesimo die bouis fœtus sacrificio aptus erat; & forte in vitulo maiorem ætatem quam in alio fœtu Romani sacerdotes exigebant; quoniam consumatæ mensuræ; ut in cæteris animalibus contingit; vitulus natus caudam statim non habet; & antequam cauda articulum suffraginis contingeret; non posse id animal litare credebant; ut a Plinio traditur. Lacte vero pro vino & pro lactentibus sacrificare apud sacellum diuæ Rumia; ut Varro scribit; pastores solebant. Rumia enim dea pueris lactentibus præsidebat. Lacte etiam sicut vino; & melle Cereri libatum fuisse Virgilius his verbis testatur; Cuncta tibi Cererem pubes agrestis adoret; Cui tu lacte fauos; & miti dilue Baccho. vbi Seruius pontificales libros vini etiam non prohibuisse sacrificium contra quorundam sententiam probat; & ostendit; vinum enim omnibus sacris præsertim Cereris fuisse vetitum Macrobius & alij quidam putabant & ideo aliter hunc Virgilij locum ne contra religionem diceret; enarrabant; Quod Seruius non recipit. Romulus quoque non vino sed lacte libauit; quod a Posteris in sacris ab eo institutis seruatum est. Posthumia tandem Pompilij lex; propter vini inopiam; eo spargere rogum prohibuit; Sed e vino amputatæ vitis libare dijs concessit. hac lege sic enarrata ad alias transeamus.

Q VAEQVE CVIQVE, DIVO DECORE
GRATAE SINT HOSTIAE: SACERDOTES PRO
VIDENTO. DIISQVE ALIIS ALLI SACERDOTE
TES: OMNIBVS PONTIFICES. SINGVLIS FLA

LIBER SECVNDVS

MINES SVNTO VIRGINES Q VE VESTALES IN VRBE IGNEM FOCI PVBLICI SEMPITERNVM CVSTODIVNTO: PRIVATIM ET PVBLICE MO DO RITVQ VE AGVNTO. Macrobius post Trebatii de religionibus duo esse hostiarum genera tradit: vnum in quo dei voluntas per exta exquiritur: alterum in quo sola anima deo sacratu: & has secundas hostias Haruspices vocant animales: Vtrūq; hostiarum genus Maro carmine ostēdit primū quidem hoc carmine demonstrat: Mactat lectas de more bidentes: Pecudumq; reclusis pectoribus inhians spirātia cōsulit exta. Hostiæ animalis meminit/dum Entellus taurum mactans apud eū dicit: hanc tibi i Eryx meliorē animā pro morte Daretis persoluo. Marcellus vero ut cæteros omittā: cū pœnorū exercitū aut i Italia p̄sternere /aut Italia pellere summo niteret studio: solēni sacrificio volūtates deorū explorauit: & cū exta Aruspici nō p̄lacerēt: Marcellū: ne quid temere ageret: monuit: sed postea nocte Marcellus speculādi gratia cū paucis egressus ab hoste interfectus est. Ex his hostijs animalibus aut consultatorijs quædam iniuges: eo quod nunquam domitæ /aut iugo subditæ fuerāt: vocabantur: quā rem sic Virgilius explicat: Nunc grege de intacto septem snactare iuuenos præstiterit: totidem lectas de more bidentes: & intactas totidē ceruice iuuenas. Ambarualis etiā quædā hostia erat. Et ut festus ait: pro frugibus et aruis a duodecim fratribus sacrificabatur: & quia circum arua a sacrificiis ducebatur: Ambarualis Hostia appellata est. huius sacrificij genus Sic Virgilius in Georgicis exprimit, Terq; nouas circū, foelix eat Hostia fruges ois quam chorus: & socij comitētur ouātes. Et Cererē clamore vocent in tecta: & hoc Ambaruale sacrificiū: vt Seruius refert: sæpe fieri porca fecunda & grauida cōsueuerat. Hoc & alijs locis probatur satis Maronem sine pontificio iure: de quo his legibus agitur: nō posse intelligi: discāt igitur hæc leges/qui

virgilium habere cupiunt; & poetarum fateantur studiosi: iuris noticiam suo non officere poemati; De secundo Hostiarum genere animali scilicet credimus magis hanc debere legem intelligi: providendum enim erat: ut Marcus Cicero interpretatur: quibus hostijs cuique deo immolandum esset: cui scilicet maioribus: cui lactentibus: cui maribus: cui foeminis: non omnes certe cuique deo gratæ erant hostiæ. Ioui enim: ut Atteius Capito iuriscōsultus libro primo de iure sacrificiorum refert: immolari Tauro: Verre: Ariete non licebat: & si quis forte ei tauro sacrificium faceret: piaculum dabit. vnde Maro cum Cœticolum regi mactaretur in littore Taurus: secutum dicit horrendum dictu & visu memorabile monstrum, sed Apollini: Neptuno: & Marti Taurus auctoritate Antistio labeone immolabatur: quod Virgilius nō ignoravit dicēs: Sic fatus meritos aris mactavit honores: Taurū Neptuno: Taurum tibi pulcher Apollo, Iuencum tamen Ioui fuisse immolatum Seruius dicit, quod omisso Virgilio: & alijs Iuvenalis hoc carmine ostendit. niueam reginæ cœdimus agnam. Par vellus dabitur pugnati gorgone maura. Sed procul extensum petulans quatit hostia funem Tarpeio seruata Ioui: frōtēque coruscant. Quippe ferox vitulus templis mactatus & ara: Spargendusque mero: quem iam pudet vbera matris ducere: qui vexat nascenti robora cornu. Equus etiam Marti immolabatur: eo quod per eius effigiem: ut Festus ait Troiani capti, essent: vel quod eo animalis genere Mars oblectari putaretur. Et Ioui omnibus idibus ouis mactabatur: vnde idulis: ut Festo placet: appellata est. De hac re Ouidius hisce verbis meminit idibus alba Ioui grādiōragna cadit. Minervæ aut capræ imolabatur: nā ut Plinius quinquagesimo capite libri octavi scribit. Caprarum morsus arboris exitialis est: oliuam lambēdo quoque sterilem faciunt: eaque ex causa Minervæ immolabantur. Numinibus enim victimæ: ut Seruius in libris Virgilij ait, aut per similitudinem aut per con-

LIBER SECVNDVS:

trarietatem immolabatur: per similitudinem vt nigrum pe-
 cus Plutoni. Et ideo Anchises aenea filio in somnijs dixit.
 vt in infernū ad se descenderet: & quod eū illuc multo nigra-
 rum pecudum sanguine casta Sibilla duceret. Per contrarie-
 ratem porca, quæ obest frugibus: Cereri: & caper qui vitibus
 obest: Baccho immolabatur: quod Virgilius secūdo Georgi-
 corum libro ostendit: cum non aliam ob culpam Baccho
 caprum cædi aris omnibus dicit: quam quod vitibus nocer-
 ret. Item capra quæ nunquam febre caret: per contrarietate
 Aesculapio deo salutis immolabatur: nec non & mineruæ:
 vt dictum est: quia oliuam eius arborem lambendo sterilem
 faciebat: ipsa capra immolabatur. Prima vero hostia Sus:
 secunda caper fuisse putantur: vt hoc Ouidij carmen libro
 meta, quindecimo probare videtur. Et prima putatur Hos-
 tia Sus meruisse necem: quia semina pædo Eruerit rostro:
 spemq; interceperit anni Vite caper morsâ Bacchi mac-
 tus ad aras: Dicitur: vltoris nocuit sua culpa duob; u. Idē ex
 Ouidio in fastis deprehenditur. Sic alijs dijs altæ placebant
 Hostiæ: vt ex antiquis scriptoribus intellegere licet. Sed pus-
 det non exposito Hostiæ & victimæ significato hæc: nus p-
 cessisse: Victima & Hostia omne animal dicitur: quod deo
 immolatur: & Hostia secūdem festum ab hostire quod est fes-
 tre dicta est: sed quid inter hæc duo iter sit, Ouidius hoc car-
 mine demonstrat. Victima quæ dextra cecidit victrice vo-
 catur: Hostibus a domitiis Hostia nomē habet. Auratis etiā
 interdū cornibus Romani in honorem deorum hostias: sed
 maiores dumtaxat immolabant: vt apud plinium legimus.
 Plane Galli vt quidam alij nouum hostiarum genus immo-
 labant: nam grauioribus morbis affecti/In prælijs pericu-
 lisque versantes/Pro victimis aut immolabant/aut se im-
 molaturos homines vouebant: vt Cæsar in commentarijs
 refert: administris: que ad ea sacrificia druidibus utebantur:
 credebant enim vita tantum hominis redimi vitam homi-

nis posse. Sed senatusconsultum, Gn. Cornelio Lenculo, P. L. Crasso cōsulibus factum est; ne homo immolaretur; quo hoc sacrificij genus sublatum est; deinde Tiberij Cæsaris principatus Druidas quoque Gallorū sustulit; vt, omnia Plinius refert. A sacrificantibus fuisse etiam obseruatum Macrobius tradit; vt si hostia quæ ad aras ducebatur; vehementer reluctata fuisset; & se inuitam admoueri altaribus ostendisset renueret; quia eam inuito deo offerri putabant. Eam autem quæ oblata stetit, volenti numini dari existimabant; vnde poeta ait; & ductus cornu stabit sacer hircus ad aras. Titus paulo ante quam moreretur; tristior factus est; quod sacrificanti hostia aufugerat; et quod tempestate serena tonuerat. Sed Cæsar licet ei immolati hostia aufugisset; profectionem aduersus Iubam & Scipionem non disulit. Vitulos quoque ad aras humeris hominis allatos non litasse; sicut nec claudicante nec aliena hostia deos fuisse placatos notatum est; vt Plinius tradit. Constitutis dijs sacerdotes qui eorum ostenta & cerimonias tractarent; hæc lex constituit; & quia omnis populi Romani religio in sacra; auspiciaque; & aruspicum prædictiones; interpretationesve diuisa erat; vt apud Ciceronem de natura deorum cotta dicebat; Primo sacrorum; Deinde auspiorum sacerdotes; tum portentorum interpretes sigillatim sequentibus ostendentur legibus quod ad Numæ Pompilij religionem pertinet; is enim; vt apud Hæcarnasem legimus diuini cultus institutionem prædicta distinguendo in octo partis diuisit; & eas totidem ministris tradidit; Curionibus scilicet Flaminibus; Celerum ducibus; Auguribus; virginibus Vestalibus; Salijs; Fœcialibus; & pontificibus. Quinque ex his sacerdotum generibus hac lege et sequentibus explicantur; imprimis; vt; omnibus dijs Pontifices; et singulis flamis

LIBER SECVNDVS

nes essent; hac lege præcipitur. Porro sacra omnia exscripta designataque Numa pontifici attribuit; ut apud Lium nuenimus; & quibus hostijs/quibus diebus/ad quæ templa sacra fierent/cæteraque omnia publica priuataque sacra pontificijs scitis subiecit; ut esset; quo consultum plæbs veniret; ne quid diuini iuris patrios ritus negligendo/& peregrinos asciscendo turbaretur; voluit quoque Numa Pompilius; ut non solum cælestes cœrimonias; sed iusta etiam funebria/placandosque manes idem pontifex edoceret; & quæ prodigia fulminibus alioue iussu missa susciperentur; atque curarentur in pontificis cura esse voluit; ius quoque ciuile/& interpretandi scientia/& actiones populo danda tãtis per apud collegium pontificum inter sacra cœrimoniasque deorum fuerunt; dum has actiones ab Ap. Claudio in formã redactas. Gn. Flauius scriba; & libertino patre genitus; populo tradiderit; et ius ciuile vulgauerit; ut a Põponio/Valerio/Liuio/& alijs memoria traditum est. Flamines vero quod caput filo cinctum haberent; hoc nomine dicti fuerunt; quorum singuli ut Varro testis est; ab eo deo cui sacra faciebãt; cognomina habebant; sed partim aperta erant; ut Flamen Martialis; & vulcanalis partim obscura; ut Flamen Dialis; Furinalis; & Falacer. & Cæsar adolescens adhuc flamen dialis fuit destitutus. Sed Sylla eum quia Mari partes sequebatur; & Corneliam Cinæ filiam repudiare volebat; hoc sacerdotio priuauit. Multæ cœrimonie Flamini Diali impositæ fuerunt; quas Gelius libro decimo commemorat. equo enim vehi Flamini Diali non licebat; ne ut festus tradit; si longius disgrederet; sacra negligenterentur. Item iurare Dialem/vel anulo viti/aut hederam fabam ve tangere/vel nominare nefas erat; neque aliquem in se nodum habere poterat; quod integram fidem optimosque mores; ut aliqui scribunt; designabat; ne dissimulanter aliquid aut subdole in deorum sacris ageret; sed libere & aperte ad fidem & veritatem omnia referret. Præterea

si vincus ades flaminis dialis introbat: vinculis solue-
 batur; & si quis verberandus erat: & ad pedes eius supplex
 procumbebat: eo die non verberabatur. Tunicam inti-
 mam / nisi in locis tectis non exuebat: ne sub cœlo tanq̃
 sub oculis Iouis nudus esset: in conuiuio præter regem sacrifi-
 culum; nemo Flaminem Dialem præcedebat: si vxorē amit-
 tebat: Flaminio decedebat: Eius matrimoniū sola morte di-
 rumpebatur. hoc quoque prætoris edicto Flamē iurare nō
 cogebatur: Sacerdotem Vestalem / & Flaminem Dialem in
 omni mea iurisdictione iurare non cogam: insuper Flami-
 nes videre ferijs opus fieri auctore Macrobio prohibitum
 erat: & ideo ne quid tale ageretur: per præconem denuncia-
 bant: præceptique negligens multabatur: hæ sunt dignio-
 res cerimonie: quas veteres Flaminii Diali imposuerant. re-
 liquas utpote viliores relinquimus: quas antiquitatis studio
 sus apud Festum Geliumque & alios inueniet. Nonnulla ex
 antiquis cerimonijs paulatim deinde abolita: vt salutis au-
 gurium: Diale Flaminium: & sacrum Lupercale: Seculares:
 & Compitalitios ludos Augustus pontifex restituit. Ius ve-
 ro flaminum & aliorum sacerdotum subrogandorum a col-
 legijs ad populū. Gn. Domitius in tribunatu trāstulit: cum
 pōtificibus: vt Trāquillus in Nerone scribit: offensior esset:
 quod alium quam se in patris sui locum cooptassent. Vestas-
 les autem virgines curam ignis sempiterni habebāt: quarū
 negligentia si forte extinguebatur: flagro a pontifice maxi-
 mo cædebātur: & hostijs maioribus procurabatur: supplica-
 tioq̃ ad vestæ aram habebatur. Quod. P. Licinij pontificis
 temporibus sancto igne extincto factum comperimus: Sed
 longe plura quam hac lege dicit: ipsæ vestales facere debe-
 bant: nam triginta annis ex constitutione Numæ Pom-
 pilij seruare castitatem astringebantur: ac primo decenio
 facienda dicebāt: secūdo autem quæ didicerāt faciebāt: res-
 ligo vero decēnio hæc alias docebāt: Post id tempus & nus-

LIBER SECVNDVS

here/ & aliã vitã agere eis pmittebat: pauca tñ ad aliviuendi modũ trãsiuerũt: sed & hæ Infoelices successus habuerũt. Alloquin magnus honor datus est vestalibus. vt cũ fascibus pdeũtes deducerẽtur: vt quãdã lætũ ducebãt: si casu nõ data opa ei Vestales occurrerẽt: ipune dimitteret: Præterea ea cuius soror ad id sacerdotiũ lecta erat: excusationẽ habebat. si cut ea cuius pater flamen/ vel augur/ aut quidecim vir sacris faciũdis/ aut septemvir epulonũ/ Saliusve erat. spõsã quoq; põtificis/ aut Tribicinis/ sacrorũ filia/ vacatio ab hmõĩ sacerdotio tribuebat: eius etiã filia excusabat: qui tris liberos/ vlt domiciliũ i italia nõ habebat. Hãc legẽ nõ osino spreuit christiana religio: qm põtifices habet qui oim diuorũ ædes: cultũ: atq; sacra curãt/ et tuentur: et qui curã ipsius christianæ religiõis habet singulis quoq; diuis christiani sacerdotes attribuit. vt de bñdico: frãcisco: Anthonio: & alijs diuis videmus: qui pprios sacerdotes habet: sed & diuarũ mullerũ cultui religio nra sacras vrgines dedicat. Satis de flaminibus. & vestalibus dictũ est: & ideo leges quã augurũ vel aliorũ sacerdotũ potestãtẽ docet: nũc videamus.

IGNARIA PVBLICIS SACERDOTIBVS DISCVNTO: EORVM AVTEM DVO GENERA SVNTO: VNVM Q VOD SACRIS ET CAERIMONIIS PRAESIT: ALTERVM Q VOD INTERPRETETVR FATIDICORVM ET VATVMEFFATA. INCOGNITA: Q VORVM SENATVSPOPVLVSq; ASCIVERIT, INTERPRETES AVTEM IOVIS OPTIMI MAXIMI PVBLICIAVGVRES SIGNIS ET AVSPICIIS POSTEA VIDENTO. DISCIPLINAM TENENTO. SACERDOTESq; VINETA VIRGETAq; ETSALVTEMPOPVLI AVGVRRANTO Q VIq; REM DVELLI AGENT: Q VIq; POPVLARE AVSPICIVM PRAEMONENTO: ILLISq; OBTEMPERANTO: DIVORVMQ; VEIRAS PROVIDENTO: IISQ; VE PARENTO: COELIQ; VEFVLGVRRAREGIONIBYS RATIS TEMPERANTO. VRBEMQ; VE

ET AGROS/ET TEMPLA LIBERATA ET EFFATA
 HABENTO. Q VAEQ VE AVGVV INIVSTA NE
 FASTA/VICIOSA /DIRA /DEFIXERIT IRRITA; IN
 FECTAQ VE SVNTO : Q VIQ NON PARVERIT
 CAPITALE ESTO : FOEDERVMOQ PACIS BELLI
 INDVCIARVMORATORVMSPECIALESIVDICES
 NESVNTO: BELLA DISCEPTANTO :; PRODIGIA
 PORTENTA ADETRVSCOS ET ARVPICES /SI SE
 NATVSVSSERIT: DEFERVNTO: ETRVRIA EQ VE
 PRINCIPES DISCIPLINAM DOCENTO : Q VIBVS
 DIVIS CREVERINT PROCVRANTOR: IIDEMQ VE
 FVLGVRA ATQ VE OSCINA PIANTO. Hãc legē Vale

rius post Ciceronē i orōne de aruspīcū respōsis enodat: quū
 dicit/maiores stas solēnesq; carimonias: pōtificū scia: bñ
 gerenda: rerū autoritatē: augurū observatiōe. Apollinis p
 dicationes: vatū libris. portētōrūq; depulsa & explanationes
 trusca dīsciplīna explicari voluisse. Et Marc⁹ idē Cicero nō
 solū ad religionē/ sed etiā ad ciuitatis statū hãc legē p̄tinere
 dicit vt sine his qui sacris publice p̄sūt: religioni p̄ruatae
 fati fieri nō possit. descriptio quoq; sacerdotū hac lege facta
 nullū iustae religionis gen⁹ p̄termittit: nã sūt: vt Cicero iqt: ad
 placādos deos alij cōstituti: q̄ sacris p̄sint solēnsb⁹: alij ad iter
 p̄tada vatū p̄dicta sacerdotes: sūt cōstituti: & vt coeli fulgura
 ratis regiōibus tēperarēt: nã e quattuor coeli regiōibus duae
 Septētrio/ & meridies statu p̄petuo manēt: aliae p̄o ort⁹ scili
 cet & occasus mobiles ac varij sūt: Sol em̄ nō semp eodē mō
 orit⁹: sed aut equinoctialis/ v̄l solstitialis: aut Brumalis orit⁹
 dicit: itē nō i eūdē locū semp occidit: sed ei⁹ occasus sūt equi
 noctialis/ aut solstitialis/ vel Brumalis est. Sed maximū i re
 publica fuisse ius augurū authoritati cōiūctū Cicero elegā
 ter p̄bat: quoniam a summis iperij & summis potestatibus
 comitia tollere/ & consilia vel instituta dimittere: vel habita
 ta rescindere poterant: resque suscepta vno Augure aliter

LIBER SECVNDVS

dicente dirimebatur. Sed & vt magistratu se abdicarent con-
sules/decernere poterant augures; vt de Scipione et Figulo
Legimus augures enim cum a Tiberio Graccho hos consu-
les fuisse vitio creatos intelligerent; id ad Senatum retulerunt
vnde iussu eius. C. Figulus e Gallia/ & Scipio Nasica e Corfi-
ca Romam redierunt; & se consulatu abdicauerunt. Et ius
cum populo & plebe agendi aut dare aut non dare in au-
gurum erat arbitrio; legem quoque si non iure rogata erat/
auguribus tollere licebat; & hæc omnia hac lege exprimum-
tur; vt quæque augur iniusta/ nefasta dixisset; irrita infectaq;
essent. pœnas etiam auguri non obediens dabat; religioni
enim parendum esse/ nec morem patrium impune contu-
maciter repudiandum veteres constituerunt; itaq; cum. P.
Claudius & L. Iunius cōsules. contra auspicia nauigassent;
& ab hostibus Claudius deuictus esset. a populo cōdenatus
est. Iunius autem classe tempestate amissa sibi necem con-
sciuit. Ritum autem in augurandi talem fuisse ex L. Iunio Colli-
gimus. Augur enim dextra manu baculum sine nodo adun-
cum tenens/ capto in urbem agrumq; prospectu/ deos pre-
catus/ regiones ab oriente ad occasum determinabat; dex-
terasque ad meridiem partes/ & leuas & ad septentrionē cœli di-
cebat; ac signum contra quo longissime oculi conspectum
ferebant. animo finiebat; Deinde baculo in leuam manum
translato; dextram in eo pro quo sumebatur augurium; im-
ponebat; tum deos orabat; vt inter eos fines quos fecerat;
clara signa essent; postremo missis signis augurium sumptū
erat. Hi augures a sacerdotibus designabantur; & vt Plutar-
chus in Marcello refert; ex aurbus vaticinia contemplari/
ac obseruare solebant; Festus plus tradit; quinque signo-
rū genera e caelo/ & aurbus/ e tripudijs/ quadrupedibus/ & di-
ris obseruasse augures; & iō Stygius Bubo Didonis mortē
predixit; & Cæsaris necem Tubæ in caelo audita; Sol; Lu-
na; faceq; visæ sub astris; Regaliolus a varij generis volus

cribus disceptus; & equorū greges pabulo abstinentes; vber
 timque flentes; Canes quoque in foro & circum templa deo
 rum ululantes præmonuisse dicuntur; vt apud Plutarchum
 Tranquillumque et Ouidium reperimus. Sed ex auibus tri
 pliciter auguria capiebantur; nam aliæ volatu / aliæ cātu fu
 tura prædicebant; et ille quidem prepetes; hæ osciua dicebā
 tur; ex auium quoque gustatu auguria sumebantur; vt cum
 pullis e cauea ad eorū custodiam instituta emissis esca por
 rigebatur; quam si non capiebant; pernities portendebatur
 quapropter infœlicem Cladem a Numantinis Mancino illa
 tam prædixerunt pulli / qui e cauea emissi neglecta esca in p
 ximam siluam fugerunt; summaque diligentia quæsi repe
 riri nequiverunt; mos enim teste Serulo Romanis erat; in
 comitijs agendis / & bellis gerendis pullaria captare Augu
 ria. Sed ne dubites viros illustres hoc sacerdotium habuisse;
 & Helenus priami filius; Romulus; Marcellus; Cicero; Pau
 tus; & complures alij augures fuerunt; nec sit mirum; cū pa
 tricium in initio sacerdotium esset; sed tandem plæbiscito
 Oguinio plæbs ad id sacerdotium admissa est; & quinque au
 gures. G. Gemitius. P. Elius. M. Minutius. C. Marcius. L. Pu
 blius. M. Valerio et. Q.; Apuleio cōsulib⁹ e plæbe adiecti sūt.
 In bello quoque suscipiendo / gerendo / & deponendo / publi
 ci interpretes erant; et auspicia obseruabatur; magnam cer
 te religionem romani in bellis habebant. imprimis vt iustū
 conciperetur bellum; paxque fieret; fœciales constituerūt;
 apud quos bellī pacisque faciendæ secundum festum ius erat
 vt hac lege dicitur; præmittentur enim fœciales vt bellū
 indicerent; neque al ter geri bellum iuste dicebatur; per eos
 quoque fœdus percutiebatur. Quibus autem verbis bellum
 fœciales indicerent; et quibus fœdus facerent; Linius libro
 primo ostendit; fœcialium quoque potestatem in rebus bel
 licis Dionisius Alicarnaseus / & plutarchus in Numæ vita
 diligenter explicant. primū igitur fœciales bellū indicebā

LIBER SECVNDVS

Auspicijs deinde sumptis; factoque dijs sacrificio Romanus
 duces in bellum proficiscebantur; apud antiquos enim; vt
 Valerius/Cicero/& alij referunt; nihil publice/aut priuatum
 nisi auspicio prius sumpto gerebatur; & ante pugna in eus
 dam/ac pericula suscipienda/deos cōsulere mos Romanis
 erat; vt Plutharcus in Camillo scribit; proinde cum posthu
 mius consul/& flamen ad bellum gerendum Africam peti
 turus esset; a Metello pontifice urbem egredi desertis Mar
 tis cerimonijs/sacrisque omiſſis prohibitus est. Romani ta
 men cum Brennus Gallorum rex urbem bello obsideret; &
 oppugnaret; vsque adeo turbati fuerunt; vt nec litato nec au
 spicatore gerere recordati fuerint. in initio quoq; pugnae
 superos e more Romani adorabant; quod Marcellus cōsul
 eu viridomaro Gallorum rege pugnaturus praeter opinio
 nionem fecisse traditur; suos enim milites ad conferendas
 manus conuertens/ ab equo hostium clamore & strepitu
 perterrito violenter retro ablatu est; Sed retractis statim
 habenis ne casu magis q̄ cōsilio eo circuitu vsus videretur;
 solem supplex adorauit; & solitam romanorum religionem
 seruauit. Duce autem bellum gerente; si prospere gerebat;
 nec bellum ciuile erat trophaum ponebatur; & supplicatio
 nes a romanis fiebant; vnde Aeneas occiso Mezentio licet
 nondum plenam victoriam consecutus esset; tamen tro
 phaum constituit; & posuit; vt Virgilius Aeneae morem Ro
 manorum tribuens docet; & Seruius hoc enarrat: Vtq; aus
 tem a Camillo dictatore captis senatus quattuor dierū sup
 plicationes decreuit; Caesar quoque rebus in Gallia prosper
 e succedentibus sapius multorum dierum supplicationes
 impetrauit; sic in alijs compluribus bellis euenisse reperies.
 Interdum duces exercitus in praelio ancipiti vouebant, &

post bellum confectum vota soluebant; sic de Romulo comperimus; qui Sabinis superantibus ad eum Iouistatori vouit; Metiam Fuluius ludos quos eo die quo Ambraciam cepisset; se vouisse Ioui optimo max. dicebat; Senatus facere magna impensa promisit. Posthumius quoque templum Castori Latino bello vouit; quod postea filius eius dedicauit; a Marcello etiam consule Honori et virtuti post Clastidium & Syracusas captas / ades nuncupatis debita votis consecrata est. Constat etiam Augustum Bello Philippeni pro vltione paterna suscepto ad eum Marti vltori vouisse; ac postea extruxisse; & vt absoluat; Matri deum imperatores Romani victorae compotes suscepta vota Pessinūtem profecti saepenumero soluerunt; vt Valerius ait. Inclinate quoque acte consul interdum Praetor; aut Dictator se vel vnū militem scriptum & legiones Hostium pro salute exercitus Populi Romani dijs manibus deuouebant; & si deuotus homo moriebatur; probe factum videbatur; & bene cum Romanorum exercitu agebatur; vt de Decijs patre & filio legimus; qui consulum gerentes caput suū pro salute reipublicae deuouerunt; ac protinus incitatis equis medium hostium agmen petierunt; & facta ingenti hostium strage demum Romanis legionibus victoriam morte sua dederunt; si autem priuatus homo deuotus non moriebatur; piaculum hostium cadebatur. Sed si imperator se deuouens superuuebat; neque suum neque publicum diuinum pure faciebat; & haec deuotionisque formam abunde Lilius libro octauo tradidit. Quod si aliquam hostium urbem Romani obsidebant; deos tutelares; id est deos in cuius tutela urbs illa esse dicebatur;

LIBER SECVNDVS.

certo carmine primum euocabant, vt sacrilegta seruij testi-
 monio euitarentur; & quod aliter urbem capi posse non cre-
 debant; aut etiam si capi posset; nefas deos habere captiuos
 arbitrabantur; deinde numinibus iam euocatis Dictatores,
 aut imperatores exercitus/ & vrbes deuouebant; huius reli-
 gionis Maro noster meminuit; cum ait, Excessere omnes ady-
 tis aris que relictis Dijs, quibus imperium hoc steterat, et ibi
 Ferus omnia supplex agros transfudit, Si quis autem euoca-
 tionis et deuotionis verba/ quæ pulchra sunt; intelligere
 cupiat, Macrobius in saturnalibus legat, Confacto bello/
 et hostibus superatis/ duces exercitus quattuor equis albis
 curru inaurato iunctis deuecti / Romam triumphantes in-
 grediebantur; & capite laurea coronato captiuisque cathe-
 natis præcedentibus/ atque senatu præeunte ad iouis opti-
 mi maximi templum/ quod in capitolio erat/ ascendebant;
 et ibi immolato tauro albo domum redibant; vt L. Iulio/ plu-
 tarcho et alijs colligitur, quod si ouatio e leui prælio vel alia
 ratione alicui decernebatur, equo albo per urbem vectus Ca-
 pitolium ascēdebat; & ibi ouem sacrificabat; vnde ouare vt
 plutarcho & seruijo placet; dictum est; festus tamē a uoce ouā
 tem subsequentiū ouare dictum esse putat; milites quoque
 vt in uita Marcelli Plutarchus author est; in triumpho bouē
 In ouatione immolare ouem cōsueuerant Imperatores de-
 indevota, vt diximus si quæ susceperant; persoluebant, Ro-
 mulus et iā, Ceninensibus superatis Ioui feretrio hostis spo-
 lia dedicauit, huiusque dei templum sedem esse optimis spo-
 lijs dixit; quæ regibus hostiūque ducibus caesis sui exēplo po-
 steri ferret, Augustus postea sanxit; vt in aede Martis quā ex-
 truxerat; Senatus de bellis triūphis que cōsuleret; & vt puin-
 cias cum imperio peturi hinc deducerentur uoluit que & cō-
 stituit; vt qui victores redissent, in illā aedē insignia triūpho-
 rum inferrerent, Omnes autē exercitiū duces/ qui bene de Ro-
 mana religione sentiebāt; præscriptā dijs religionē præsta-

:bant/et qui hanc religionem cōtempserunt; inuitisque dñs
 :vel aliter quā admonerent; bellū susceperūt: rem nequaquā
 :prosperè gesserunt; in qua re nobis Marcus Crassus exēplo
 :fuerit; qui prodigijs et ostentis deorum/ne in parthos duce
 :ret exercitū; admonebat; a carris enim aduersus parthos ei
 :ducturo exercitum pullum est traditū paludamentū; quum
 :in praelium exeūtibus albū aut purpureum dari soleret; vnde
 :de moesti & taciti milites ad principia cōuenerunt; neque se
 :cundum vetus institutum cum alacri clamore accurrerunt;
 :insuper aquilarum altera vix tunc conuellit a Primpilo po
 :tuit; altera egerrime extracta in contrariā quā ferebatur par
 :tem; se ipsam cōuertit; ipse quoque Crassus quoddā iunonis
 :templū egrediēs filium offenso pede prostratum eodē casu
 :lapsus secutus est; his tamen & alijs neglectis deorum osten
 :tis ab incepto non desistit; vnde poenas accerrimas dedit;
 :apud parthos enim perijt; & filius; ac cum eis multa Roma
 :norū milia. Pulcher quoq; Claudius apud Siciliā nō pascēti
 :bus in auspiciō pullis/ eos per cōtemptū religiōis marie de
 :mersit; vt biberēt; cū comedere nollēt; deinde praeliū nauale
 :inijt & superatus est; historiam legenti similia exēpla occurrēt;
 :ob hac etiā sacra belli suscipiēdi violata magnā calamitatē
 :vrbis cōtigisse fertur; nā cū Fabius Ambustus legatus ad ca
 :stra Gallorū missus fuisset; vt p Clusinis obsessis foedera ini
 :ret; & ei ferociter Galli respōdissent; ratus se legatiōis munē
 :re iā defunctū; vel alia ratiōe sumptis armis pro Clusinis quē
 :dā Gallū cōtra ius gētū interfecit; quare faciales Fabiū qui
 :præter fidē/ & belli indicēdi ordinē bellū Gallis intulerat; ip
 :sis Gallis cōquerētibus dandū suadebāt. Sed hac re neglecta
 :Hostes hī paulopost totā urbē præter Capitoliū in prædam
 :verterūt; atque vastarūt. Tantā quoque cladē Mācintis cōsul
 :apud numātinis nō accepisset; si pullis in siluā fugientibus
 :credidisset; si vocī vt maneret precipiēti obtemperasset; & si
 :alijs deorū ostētis religiōis que paruisset. Disciplina aut aruipi

LIBER SECVNDVS

cum/quorum hæc lex meminît ; magna apud veteres fuit :
 mortem certe multorum prædicebant ; vt de Spurina aruspice
 historici docent ; qui Cæsarem in periculo futurum idibus
 Martijs prædixit ; & cum idus Martiæ adessent ; & Cæsar per
 tens senatum Spurinam irridendo idus Martias sine vlla
 sua noxa venisse diceret : Spurina idus venisse / sed nõ præ
 teriisse respõdit ; vnde illa die Cæsar in senatu occisus est : Ad
 hos & alios sacerdotes fulgurum ; prodigiorumque : & oscu
 norum ; ac portentorum notitiam pertinere hæc lex consi
 tuit . et ideo . T. Gracchus duobus anguibus domi compres
 hensis aruspices conuocauit ; qui hoc portentum interpre
 tarentur ; illi masculo angue necato . Tiberij mortẽ ; foemina
 intersecta vxoris Corneliz obitum portendi responderunt .
 et quia ambos liberare nefas erat . Tiberius anguẽ masculũ
 interficiẽdo sibi mortẽ quã vxori parare maluit . in publicis
 quoque ethruscorum & Aruspicum disciplinam res ipsa præ
 bauit . Nam cum primus regatorum a Graccho comitia ha
 bente Scipionem & figulum iterum consules retulisset ; &
 ibidẽ repente mortuus esset . comitijs nihilominus peractis
 id ostentum Senatus ad aruspices more solito referendum
 censuit . qui introducti Gracchum non fuisse iustum comi
 tiorum rogatorem responderunt vnde licet neglecto aruspice
 cum responso ipsi consules iussu Gracchi in prouincias si
 bi datas profecti fuissent . tamen idem Gracchus postea re
 cordatus quod in creatione aliquas ceremonias omisisset ; e
 prouincia per augures egit quod hac ratione iussu Senatus
 consules se magistratu abdicauerunt . Et licet Ethrusci Ro
 manos disciplinam docerent ; & vndecim fulminum genes
 ra ponerent ; Romani tamen sacerdotes & aruspices duo ex
 his tanquam diurna et nocturna seruarunt . vt author est Plin

nus diurna que Ioui; nocturna autē Summano ascripserūt. in vniuersum tamen fulgura auctore Sexto Pompeio postularia/pestifera/& perentalia appellabant: Postularia secundum eos vororum. vel sacrificiorum spretam vel omiffam religionem reposcebant: pestiferis interitus/exilium/vel clades aliqua denunciabatur: quare fulgur ex inscriptione statue Cæsaris Augusti primam nominis litteram auferens/ mortem ipsius Augusti Aruspicum responso post centum dies significauit. Perentalia vero fulgura superiorum fulgurum & prodigiorum significaciones pertinebant. inter publica quoque & priuata fulmina Plinius discrimen posuit: vt priuata nisi primo matrimonio/vel natali die facta essent: non vltra decimum annum portenderent: cum publica quæ in oppidorum deductione non fiebant/ vsque ad tringinta annos portenderent: hæc flumina/ sicut et prodigia/ portentaque: vt hac lege continetur: Aruspices & Sacerdotes ex Etrusca disciplina in vrbe procurabant: et rite et tertio decimo anno belli punici hostijs maioribus non Aruspices: Sed Veturius: & C. Metellus consules prodigia: & fulgura quæ tunc euenerant: ex Senatusconsulto procurarunt: & supplicationem vnam diem habuerunt. post interpretationem expiabant. expiandæ enim vocis nocturnæ gratia: quæ Gallos Romam capturos a Iulo vestæ monuerat: Sed neglecta fuerat: recuperata Roma a Gallis templum in noua via Aio locutio factum est: Cumque meda fori pars Serui. Hala & L. Gemitio consulis in immensam altitudinem collapsa esset. et eam re qua. P. R. plurimum valeret: compleri tantummodo posse Aruspices responderent: Curtius. adolescens urbem

LIBER SECVNDVS

Romam virtute armisquē: precipue excellere interpretatus/ armis ornatus equum conscendit: & se ne res pu. periret/ in specum immisit: pristinūque habitum continuo terra recusa-
pauit: Sed plane quod hæc lex ethurriæ prícpes docere disci-
plinam dicit: Tullij atque Valerij sententiam adiuuare vide-
tur: qui Senatum decreuisse dicunt: vt decem principum filij
singulis Ethurriæ populis in disciplinam traderentur: eo-
quod ethuria de cœlo tacta sciētissime aiaduertebat: ac quid-
quibusque monstris atque portentis ostederetur: eadem di-
ligenter interpretabatur. Sed quia me huius legis tedum
capit: alias inquiramus.

NOCTVRNA MVLIERVVM SACRIFICIA NE SVN-
TO: PRAETER ILLA QVE PRO POPVLO RI-
TE FIENT: NEq; INITIANTO: NISI (VT ASSO-
LET) CERERI SACRO GRAECO. SACRM COM-
MISSVM EST Q VOD NEQ VE EXPIARI POTERIT:
IMPIE COMMISSVM EST: Q VOD EXPIARI POTE-
RIT PVBLICE SACERDOTES EXPIANTO. LVDIS
PVBLICISQ VOD SINE CVRRICVLO ET SINE CER-
TATIONE CORPORVM FIAT POPVLAREM: LETI-
TIAM IN CANTV/ ET FIDIBVS/ ET TIBIIS MODE-
AANTO: EAMq; CVM DIVVM HONORF IVNGVN-
TO. Hæc lex nocturna mulierū sacrificia tollit: vt ipsarū fas-
mam multorum oculis lux clara secundum Ciceronem cur-
stodiret. Solebant enim noctu certis Dijs solæ mulieres sa-
cificia facere: quæ hic prohibentur: nisi pro populo vt bonæ
deæ/ & alijs/ fierent. Mos enim apud Romanos fuit: vt
quotannis noctu pro salute ipsius populi Romani sacræ in
ædibus pontificis maximi bonæ deæ fierent sicut apud Plu-
tarchum in vita Tullij & Cæsaris legimus: neque his sacris
iteresse, viro fas erat: quæ ppter Clodius de pollutis sacris accu-
satus est eo qd̄ domū Cæsaris vbi noctu hæc sacra fiebāt Pom

peiam ipsius iulij vxorem amans ingressus est. Ceterum quoque more graeco venari mulieribus Romanis permittum est: & ne vetustis huius deae ritibus perita deesset antistes: Sacerdotem Caliphenam Romani a Velia petierunt. Et cada vestae vt author est Valerius; matronae Cereri sacrificabant; quod Ouidius in meta. ostendit; dicens. Festa piae Cereris celebrabant annua matres; illa quibus niuea velatae corpora veste; Primitias frugum dant / spicae certa suarum. Neque a matronis ingentibus peragi sacra Cereris poterant; unde cum post cladem Canensem nulla mulier luctus expers fuisset; sacrum Cereris anniuersarium vt L. ius scribit; intermissum est; ne tamen ob eandem causam alia quoque sacra defererentur; triginta diebus Senatusconsulto Luctus fuit finitus. Plutarchus etiam Cereri templum quo mulieres sacrificarent manibus Romulum statuisse dicit. Hac Romanorum lege superstitio Valdetium gentis maleficae damnatur; qui nocturna quaedam sacrificia agunt; & ibi lumine extincto libidinem exercent; & vt audio culcumque foeminae non habito discrimine mater sit / an soror; miscetur. Hac lege etiam mulieres admonentur / ne sancta veneris die templa noctua deo se hominum coetui misceant; nam proculdubio alii quot inuitae; complures libenter tunc pudicitiam prosternunt. Deinceps in lege est; vt ludii publici modeste fiant; et indeorum honorem / hominumque delectationem; quod Valerius libro secundo eleganter demonstrat; & Camillus diligenter obseruauit; Gallis enim superatis ludos Capitolinos fieri voluit; eo quod Iuppiter opti. max. suam sedem atque arceem Po. Ro. in re trepida tutatus esset; Collegiumque ad eandem ex ijs qui in capitolio atque arce habitarent; Dictator constituit Augustum quoque nunciata Clade Variana magnos vouisse ludos Ioui optimo maximo legimus; si rempublicam in meliorem statum vertisset; quod etiam Cimbrico & Marfico bello fuisse factum Suetonius tradit. De ludis precipue

LIBER SECVNDVS

scenicis hæc lex intelligi debet: hi enim tollendæ pestis gratia qua vrbs laborabat, T. S. potito, et, C. licinio Stolone cōsulis instituti fuerūt: & sine vllō certamine ac curriculo verum carminibus et tibijs fiebant: magnæque vim apud audientes varij horum ludorū soni ciceronis testimonio habebant nam languentes vt assolet incitabant, et excitatos lanquere faciebant: item animos tum remittebant: tum cōtraherent hac ratione non antè ad dimicandū descendere spartanæ ciuitatis exercitus solebat: quã tibiæ concentu; et anapesti pedis modulo cohortationis calorem animo traxisset ac vegeto et crebro ictus sono strenue hostem inuadere admonitus esset plura de scenicis ludis quæ ad huius legis faciunt intellectum, apud liuium li. septi, & valerium de institutis antiquis inuenies, hos sicut alios ludos festis diebus fieri Leo contra morem antiquum prohibuit Referamus quasdam alias leges: & bene explicata erit Quiritum religio.

EX PATRIIS RI TI BVS COLVNTO OPTIMA: PRAETER IDAEE MATRIS FAMVLOS, EOSQ VFI
STIS DIEBVS: NE QVIS STIPEM COGITO.
SACRVM SACROVE COMMENDATVM QVICLEP
SERIT/ RAPSERITQ VE/ PARRICIDA ESTO.
PERIVRII POENA DIVINA EXITIVM, HV
MANA DEDECVS, INCESTVM PONTIFICES
SVPREMO SVPPLICIO SANCIVNTO: IMPIVS NE
AVDETO PLACARE DONIS IRAM DEORVM
SANCTE VOTA REDDVNTO, POENA VIOLA
TI IVRIS ESTO, Q VOCIRCA NE QVIS AGRVM
CONSECRATO: AVRI: ARGENTI: EBORIS SA
CRANDI MODVSESTO, SACRA PRIVATA PER

PETVA MANENTO. DEORVM MANIVM IVRA
 SANCTA SVNTO; HOS LAETO DATO. DIVOS
 HABENTO: SVMP TVM IN ILLOS LVCTVM
 QVE MINVVNTO.

Romani in hac

lege sententiam Appollinis Pythij secuti videntur; qui vtrū
 sitis est Cicero; ab atheniensibus cōsultus/quas potissimum
 religiones tenerent; eas quas in more maiorū eissent; seruan-
 das respondit; et quum athenienses rursus eum consulētes
 maiorum morem sapius fuisse mutatum dicerent; e varijs
 optimum morem esse tenendum respondit; Stipem lex su-
 stulit; quā ut Tullius ait; animos superstitione implebat; et
 domos exhauriebat; quod luculenter in sexta satyra iuvena-
 lis explicat; dum Bellonae Cybelles; & isidis sacerdotes; ac tu-
 daeos astrologosque & id genus homines damnat qui aeris
 aut alterius rei habendae gratia superstitionem inducebant
 praedicabātque; et aere minuto qualiacūq; somnia vēdebāt
 famuli dumtaxat Ideae matris stipem certis diebus cogere
 poterant. hodie quedam huius legis reliquiae extant, nam
 cum aes et pecuniam tum fructus et alia pro alimentis; di-
 uorum Antonij & Francisci sacerdotes; alijque id genus ho-
 mines cogunt; & domos exhauriūt. Sed christi ratione his
 omnibus libenter Christiani bona largiuntur. At ne alij ho-
 rum praetextu; ab imperita plæbe pecunias extorqueāt; vel
 hi falsa praedicādo/ & promittendo/ inauditaque confingē-
 do; dissimulādo/asserendo/ & faciendo superstitionem in-
 ducant; et aurum subtili fallacique ingenio extorqueant;
 pontificio fure & maxime clæmentis tertij; & clæmētis quin-
 ti constitutionibus cautum est. ne elemosynarum questor-
 res nomine suorum coenobiorum petentes admittantur;
 nisi veras epī aut magni astitit litteras. peā re exhibeāt qua-
 rū verba tm̄ & nō aliud ipsi populo exponere possint. Deide

LIBER SECVNDVS

sacrum rapiens/et furans punitur;& præter legē sacrilegus
 dei nutu dat criminis poenas. Rex enim Dionisius (vt cæte-
 ros omittā) cum Fanū Proserpinæ spoliasset; Ioui olympio
 magni ponderis aureum amiculum detraxisset; Aesculapio
 barbā auream demi iussisset; mensas quoque argenteas/at-
 que aureas e Fanis sustulisset; & victorias aureas/paterasq;/
 et coronas a simulacrorum manibus accepisset; dedecore fi-
 lij poenas rependit; quas viuus effugerat; nam filius regno
 pulsus ludi magister factus est. Sacro quoq; cōmēdatum au-
 ferens sacrilegij poenas luebat; vt si forte quis Alexandri pe-
 cuniam apud delubrum Solis in Sicilia depositam furatus
 fuisset; aut dotem filiarum Clysthenis Junoni Samiæ credis-
 tam rapuisset. In hoc lex ista Seueri & Anthonini rescripto
 postea immutata est; quoniam; vt Marcellus iuricon. refert;
 Cassio Festo rescripserunt; vt si res priuata in adem sacram
 deposita surriperetur; furti actio nō sacrilegij esset; & sacrile-
 gij poenā debere p̄cōsulē pro qualitate p̄sonæ; & pro rei cōdi-
 tione/temporisq;/ ætatis; & sexus vel seuerius vel clāmētius
 statuere Vlpianus dicit; & admonet; Sacrilegi tamē Pauli re-
 sponso capite puniuntur. Ast contempta iurisiurādi religio
 etiam constitutione Alexandri satis deum vltorem habuit.
 Pontificis vero incestum punire intererat; & ob id delictum
 grauius olim Vestales puniebantur; sicut apud Plutarchū
 in vita Numæ legimus. Incestus enim damnata viua ad por-
 tam Collinam in tumulo defodiebatur; vbi lectus stratus/
 & lucerna ardens erat; panisque/ & aqua in vase/lac / & oleū
 pauca quadam earum rerum/ quæ ad victum sunt necessā-
 riæ; ne fame vestalis interiret. De adulterij / incestus/ & stu-
 pri punitione complura iureconsulti/imperatores; & ponti-
 fices. sub titulo de adulterijs postea constituerunt. Sed hodie
 multis in locis ista punitiōe carent; & impune fiunt. Quod
 donis placare deos impij non audeant. Plato facile creden-
 dum putat; qua enim mente ait deus bona accipiet; cum ne

nemo vir bonus ab iprobo se donari velit: sed licet vota reddi: & sancte debeant: vt de Romulo/Posthumio/Marcello/Augusto/& alijs legimus/qui ades votas diligenter extruxerunt: & in Aenea comprobatum est: qui interfecto Mezentio vota deorum soluens/trophæū quercum scilicet armis/alijsque exuvijs Mezentij ducis ornatam Marti dedicauit: veruntamen Pontifices ea posse ex causa commutari/& redimi disposuerūt: Et pro voto nuncupatio quæ hac lege obligabatur: quod factio Marcelli ostenditur/ qui templum nuncupatis votis debitum honori & virtuti consecrasse dicitur. Sed votum dūtaxat mente conceptum secundum Alexandri Pontificis aliorumque constitutionem quis reddere non cogitur: iuris tamen Pontificij interpretes in hac re more suo dissident. Alia pontifices circa votum non iniucūda constituerunt: quæ causa breuitatis omitto. Voto autem si Vlpiano credideris /patresfamilias puberes obligantur. Sed filii & familias & seruus sine patris dominiue autoritate non obligantur: Voti quoque obligatio si in dando consistat: ad heredem transit: vt si forte inquit Vlpianus/ qui decimam vouit: ante solutionem decesserit: heres ipsius hereditario nomine obstrictus est. Sed an omnia hæc pontificio iure admittantur: ne sim prolixus: omitto: cum & sciri facile possit. Votis aut precibus numina placantur: vt Seruius ait: Quod Virgilius his verbis indicat: Cecidere animi, nec iam amplius armis: Sed votis precibusque iubent exposcere pacem. Siue deas seu sint dira: obscenæque volucres. Sed quia frustra tam præclaras leges de religione Romani dedissent: nisi seruarentur: ideo voluerunt: vt poena violatæ religionis esset. Cæsaris tamen verbum erat: vt si ius esset violandum: imperij gratia violaretur. Sed & tandem tribus & viginti vulneribus confossus/pœnas iuris ab se violati dedit. Quod aut cuiuslibet religionis violatores/& cōtempores afflicti fuerit: multis probatur exēplis. Tullius em Hostilius/cū Numæ cōmentas

rios volueret; ibi qdā occulta solēnia sacrificia Ioui Elicio fa-
 cta iuenit: nec rite ea iniit; aut curauit; & iō ira Iouis praua re-
 ligiōe sollicitati fulmie ictus cū domo flagrauit ob irā quoq;
 Iouis Varronē cōsulē apud Cannas cū Carthaginēsisibus dis-
 micasse tā ifœlicit' icreditū ē; quia ædilis ludos circēses I Iouis
 optimi maximi tēplo faciēs/eximia facie puer; Histriōnē ad
 excubias tenēdas posuerat. Ob Herculis quoq; detractā reli-
 gionē; & ei' sacrorū a Potitijs ea obtinētib' ad hūile seruorū
 ministeriū trāslationē; ipi Potiti' oēs itra annū extincti sūt; Ap-
 pius q̄o q̄ author trāslatiōis fuerat; luminibus capt' est. Ab
 Licinio etiā pōtifice maxio; Virgo vestalis quæ negligēter
 æternū ignē custodiuerat; flagro admota fuisse dicit. & Mi-
 nutia vestalis ob icestus crimē, S. Lōgo & E. Peto cōsulibus
 viua sub terrā ad portā collinā defossa ē; Corneliā quoq; vir-
 ginē maximā icest' cā Domitiā' defodi iussit. Sed & P. Cæ-
 lius Corneli' Cethegus & C. Claudius; quia exta parē curio-
 se aris deorū immortalū bellis tpibusq; diuersis admouerant;
 Flaminio abire iussi / & coacti fuerūt. Insup Carthagine a
 romanis opp̄ssa Apollo veste aurea nudatus id egisse tradit
 vt sacrilegi manus iter fragmēta eius abscessa iuenerent. Sed
 hæc omittamus; cū passim apud historicos religiōis spretorū
 res punitos aut deorū nutu/aut hoīm manib' legam'. Qua-
 liter aut̄ modus argētī/Eboris/vl' auri sacrādi adhibeat: Tu-
 h' ppulchre enodat; Sed de sacris ppetuisita differit; vt morte
 p̄stā familias eorū memoria nō occideret; sed ijs adiūcta eēt ad
 ijs p̄stā familias a morte pecunia venisset; vñ sacris alligabāt or-
 dine tm̄ seruato h̄des; & q̄ tm̄ acceperāt; quātū oēs h̄des; & q̄
 plurimū e defūcti bonis habuerāt; creditorq; & debitor sacris
 alligabant. Dijs quoq; ifernalibus sed i effosa terra veteres sa-
 cra faciebāt; At dijs terrestrib' tra; & dijs supis i aedificijs a ter-
 ra exaltatis; vt Fest' docet; Antiq' sacra pegerūt. Manes certe
 vt superos deos romani colebāt; qua prop̄ eorū iura; vt i hac
 lege cōtinet; sancta eē voluerūt. Sanctū aut̄ Martiani respōso
 est; quod ab iniuria hoīm defensum atq; munitū est; itaq; sa-

eto & v̄bis apud antīqs iura manū itacta seruabant. vñ sedes
 & loca deorū infernalīū Virgilius i. vi. æneid. describere volēs/
 hmōi v̄bis veniā præcat: Dī quibus iperīū est aiarū: vmbra
 que silētes/Et chaos:& Phlegeton: loca nocte silētia late. Sit
 mihi fas audita loqui: sit numine v̄o Pādere res alta terra: &
 caligine mersas. Et stygiæ paludis Dī turare aut fallere num
 men timebāt: vt apud Virgiliū legi: hac rōne cū Phoebus p
 stigiā paludē dare iurasset: quodcūq; munus phætō petiisset:
 currus i pnicīē petitos phætōti denegare/aut ius iurādū reuo
 care nō potuit: vt Ouid. testis ē. Et cū Iuppit Aenæ naues ser
 uare p hoc flumē Cybeli pmississet: eas ab icēdio quod Tur
 nus iferebat seruās pmissa postmodū liberauit. Quod autē
 facto Manū iura violari nō debeāt: Charon his v̄bis apud
 Virgiliū alloquēs Aenēā oñdit. Quisquis es armat' qui nra
 ad flumina tēdis: Fare: age. quid venias: iāq; istinc cōprime
 gressum Vmbraꝝ hic locus ē: somni noctisq; soporæ. Corpa:
 v̄tua nefas stygia vectare carina. deinde cōgrit sic eos enūe
 rās qui Plutonis ædes iuaserit: & violauerit. Nec v̄o Alcide
 me sum lætatus eūtē Accepisse lacu: nec Thesea: Pirithoū. p:
 Dīs q̄q; geniti: atq; iuicti v̄tribus essent. Tartareū ille manu
 custodē i vincla petiuit: Ipsi a solo regis/traxitq; tremētē.
 Hi dñam Ditis thalamo deducere adorti. Quare Iybillā ofiē
 dēdo Aenēā nō violandī sed vidēdi p̄fis 'grā i herebū, iuisset:
 mōstratoq; aureo ramo Proserpinæ sacro trāsītū obtinuit:
 sed qm̄ hac poetarū sunt. e iure cōsultorū libris ostendā deorū.
 Manū iura circa defunctos sc̄ta eē debere. si prius antiquū fu
 nerādī ritū itellexerimus. Mos exequiarū teste Seruio apud
 maiores erat: vt v̄bicūq; quis extictus fuisset: domū suā refer
 ret: v̄h̄ septē referuabat diebus: calidaq; aqua i hoc diēū spa
 cio abluēbat: & vngebat: & p̄ interualla cōclamabat fiebatq;
 gemitus: vt apud Virgiliū i exequijs Miseni fuisse obseruatū
 legimus. Et Plinius i naturali hīsto. hāc dicit esse causam vt
 mortui aqua calida abluerentur: & per interualla concla
 marentur. quod vitalis spiritus p̄ærumque exclusus putare

LIBER SECVNDVS

tur & homines fallere soleret. Epulum etiã in funere præsertim clarissimorum viroꝝ dabatur; cui simile est; quod hoc tẽpore fit; cũ in obitu p̄pinq̄uorum pauperes/ & necessarios/ & sacerdotes/ qui exequijs iterfuerũt; publice pascimus. octauo autem die cadauer incẽdebatur; & nono sepeliẽbatur; ac reliquiã in sepulchro cõdebãtur. dijsq; manibus carmine/ sæpius tamen soluta oratione veteres id monumentum sacrabãt; dedicabantq; sic Augusto / Misenoq; / & alijs fuisse factum constar; & id cuncta ferme Romanorum sepulchrã ostendunt. Ludi etiã in honorem mortuorum celebrabãtur; Hos Cæsari Augustus heres edidit; eoq; tempore stella crinita circa vñdecimam horam exoriens per septem dies continuos fulsit; creditũq; est/ vt Tranquillus scribit antmã esse Cæsaris in cœlum recepti; & hac de causa in simulachri eius vertice stellã additur; vt aliquãdo in eiusdem munifimate vidi. Hos insup ludos Aeneas in quinto Virgilianã anetodos libro patri anchisã celebrauit. Christiani paulopost obitum mortuos humãt; & aliqui post inhumationem nouem diebus parentãt. His relatis doceamus qualiter deorũ Manium iura circa defunctos sancta dicantur. Imprimis sine p̄hibitione cuiuscq; corpus hominis extra aedes p̄prias defuncti/ per vicos & oppida quorũlibet/ eorũ tamen permisso/ domum transuehi Seueri edicto; Marcicq; rescripto põt. & qui prætextu debiti morietem perturbat. aut exequias phibet; iustiniani sanctiõẽ actionem perdit; tantũdem defuncti heredibus præstat. & tertiã bonorum parte publicata; infamia notatur. Sed & ante nouem dies post mortẽ alicuius parentes; aut liberos; agnatos; vel cognatos; aliove defunctũ aliquo sanguinis gradu attingẽtes idẽ princeps cõuenire phibet. Eũ aut qui sepulchra defunctoꝝ domos violat; id est qui de sepulchro saxa; vñ marmora. vñ colũnas/ aliamue quãcũq; materiã aut vẽditurus/ aut fabricãdi grã aufert. Cõstãtinus decem pondo auri fisco inferte iubet; & iudicẽ id delictum

punire negligētem viginti libras auri præstare fisco compellit. Prætoris quoque edicto aduersus dolo malo sepulchra violantes actio in factū dat; vt et ad quem negociū pertineat; quāti ob eam rem æquū esse videbit; cōdēnetur, & ei ad quē nō pertineat; centum aureorū actio detur. Ast si violatores sepulchrorū ipsa corpora extraxerint; vel ossa eruerit humiliores quidē Pauli sententiā summo afficiuntur supplicio; honestiores autem in insulā deportantur; aut relegantur; aut in metallum dānantur. Et quod sepulchris extrahere ossa nefas sit; Dido apud Virgiliū hūc verbis ostendit; Non ego cū Danais troianā excidere gētem Aulide iuravi; classem ne ad ppgama misi; Nec patris Anchisæ cineres; manes ve reuelli; Cur mea dicta negat duras dimittere in aures. Sed et ea quæ sepulchrorum sunt; vendi nō possunt; vt iureconsulti tradunt; per hæc quam sancta sint Manium iura satis ostendisse arbitror; qui plura itelligere volet; legat cum alio stultū titulū de sepulchro violato; apud iureconsultos. Quod vero in hac lege sequit; vt dii manes in læto adsibeantur; & quod diui sint; poetarum opinione verissimum est; nam heretum Pluto pro parte sua obtinuit; vt aiunt; cum Iuppiter cœlum; & Neptunus maria habuissent; quare Euro & Zephiro apud Virg. iratus Neptunus dixit; non Eolo regi eorum imperium pelagi; sauumque tridētem; sed sibi sorte datum. Apud inferos quoque sunt tres furia; Megara Tisiphone; & Alecto; ac Proserpina Plutonis vxor; & quod Acharon; Cocytus; Styx; Phlegeton; Caron; & Cerberus dii herebi sint putadi; Cotta apud Ciceronē de natura deorū probat; & cū in inferno plures sedes essent. vt Virgilius somniauit; in nona id est in cāpo; Elysio beati erāt; vñ Anchises Aenæ in somnijs apparēs dicebat; Non me impia nāq; Tartara habēt; tristesue vmbra; sed; amoena piorū Consilia. Elysiumque colo. Quinimmo sicut Seruius super; sexto Aeneidos ait; necesse erat; etiā relatorū inter deos; vt Herculis liberi patris Castor

LIBER SECVNDVS

ris & polucis; apud iferos esse simulachra postremo lex sumptus/luctūq; funeris minuit: Luctus autē funeris in oratiōe/qua defunctus laudabatur: cōcursu hoīm: & iulatione: lamētationibusq; cōsistebat: quo circa partē horū Solon suis legibus sustulit: & Pittacus hac rōne quēquā omnino accedere adfunus aliorum vetabat: apud Romanos viri clarissimi ab Bruto primo consule laudari post mortem coeperunt: Bruti enim corpus in foro positum a collega imprimis laudatum traditur: inde vt viri celebres post obitum laudarentur: in cōsuetudinem deductum est. Deinde cū Galli Brēno duce Romani occupassent: & hinc aliquot receptis pecunijs abire permisissent: neque aurū in publico esset: ex quo pactae mercedis summa Gallis cōsisteret: vt sacro auro abstineretur: Matronae aurum cōtulerūt: quare mulieribus natu grādiōribus solennis post obitū laudatio cōcessa est: vt apud Liniū/ & Plutarchū in vita Camilli & Caesaris legimus: & sapius ab necessarijs/ interdū ab alijs laudatio referebatur. Autam enim Iuliam defunctā Augustus duodecimum annū agēs pro conatione laudauit: patrē vero defunctum Tiberius nouē annos natus pro rostris collaudauit Augustū autē in aede diui Iulij a Tiberio: & pro rostris veteribus a Druso Tiberij filio laudatum accepimus: & cū ipse Caesar Iuliam amitā/ & primus vxorē Corneliā defūctas e more prostris laudasset: grām/populārēq; beniuolentiā cōtraxit: eo quod hoc facto se virū humanitate & modestia refertū ostēderet: istae quidē laudatiōes, i funere luctū habebāt: sicut eā panā christianorū/ & Neuia quae in morte Caesaris/ & Augusti/ aliorūve illustriū viorū decantata fuerūt: quae prop̄ hāc tristitiā & luctū iducētia hac lege sublata vident: i morte quoq; Caesaris nouus luctus fuit adhibitus: nā veteranorū militū legionarij arma/ & matronae quaedā ornāmēta sua quae gerebāt/ liberorūq; bullas & praetextas Flamine corp⁹ Caesaris cōburētī iniecerūt. Ast funeris sumptus secūdū marcellū & Vlpianū dicūt quicquid cā corpis erogati

est & sine quo duci funus nō possit: vt vnguētū: lecti stratus: sepulchrū: Cerei: rogas quo cremarentur corpa: nā post quā erui bellis longinquis obrutos cognitū est: apud romanos fuisse institutū Plinius tradit: vt cadauera cremarētur. vñ cum Marij cadauer Sylla eruisse: veritus talionē cremari voluit: ante quē in domo Cornelia nemo crematus fuit. ipēsa quoq; peregre mortui / quā vt corpus pferret: facta est: sumptus funeris appellatiōe venit. Præterea si quid ad corpus custodiēdū vel etiā cōmēdādū / aut in marmoris & sepulchri inscriptiōe ne quicquā expositū dicat: sumptus funeriserit. Romani em̄ monumēta carmine iterdū: sed orōne soluta frequētius inscribebāt: ius tñ hæ monumētōrū inscriptiōes / ex Alexātri cōstitutiōe / & Vlpiani respōso nō dabāt. Plane ex causa / & tpe / p dignitateq; / & mō facultatū eius qui mortuus est. decernēte magistratu fieri sumptus funeris debet: vt Marcellus Vlpianus: & alij iurecōsulti, sub titulo de religiosis / & sumptibus funerū explicāt. nec volūtātē testatoris seruādā putāt: & si res iustā sumptuū rōnē egrediat. Itaq; si aplū monumentū / & in circuitū porticatiōes edificari testator iusserit: ab eius volūtate recedendū erit. de sepultura defunctorum prætor cōplura edicta cōposuit. vt in sepulchrū aut locū purū alterius nemo hoiem mortuū inferret: vt in loco pprio sepulchrū adificare / mortuūq; inferre quilibet posset: vt funeris cā sumptū faciens / eius recuperādī noie aduersus eū ad quē ea res p̄tinet: actionē habetet: ne isepulta corpa iacerēt: neue quis alieno funeraret. funus aut̄ is quē decedēs elegerit facere debet quā si neminē defunctus elegerit. Primo scriptos heredes: deinde neminē scripto herede legitimos / & cognatos / bonorumq; possessores secundum ordinem succedendi ea res cōtingit: vt præclare iurecōsulti docent: qui etiam prædicta prætoris edicta diligēter interpretantur: sumptum funeris Solon: vt diximus ante Romanos minuit. De Salijs qui vnam sacrorum speciem habebant: hæc lex nō meminit. eorum officiū

LIEER SECVNDVS

in sacris Dionysius: Livijs: Plutar. & alij plures explicant. E patricijs enim duodecim salios Numa Marti Cradivo legit: & tunica picta eis insigne dedit: & super tunicam aheneum pectori tegmen/coelestiaque arma/quae Ancylia appellabatur: in mense Martio ferre instituit: ac per urbem canentes carmina cum tripudijs/solenicjs saltatu ire i mense Martio iussit: & a saltu dicti fuerunt Salij: vt Plutarchus scribit. & hoc Ouidij carmine probatur: Jam dederat salijs a saltu nomina dicta/Armaque/& ad certos verba caneda modos. Tantae autem reuerentiae fuit Saliorum collegium: vt Furius Bibaculus praetor iussu patris sui collegij Saliorum magistri praecedentibus sex littoribus arma Ancylia tulerit: quauis vacacionem eius officij: vt Valerius scribit: honoris beneficio haberet. neque Africanus hoc sacerdotium capere erubuerit. Plura igitur pro religione sacerdotia Romani constituerunt. At Galli quos religiosi Druydes/qui sacra curarent: tantum habuerunt: & memoriter sacrorum praecipua discerant: neque ea litteris mandare fas erat: ne in vulgus disciplina efferret: & vt memoriae studerent: nam quae litteris mandamus: scire vt Caesar ait: memoriter negligimus: cum ea utpote scripta ubi opus fuerit/reperire confidamus. Alia de Gallorum religione Caesar in cometarijs scribit: quae omitto: eo quod non Gallorum sed Romanorum religionem inquirō. Retulimus de religione insigniora legum capita: nunc de magistratibus romanorum leges subiungamus: cum auctore Pomponio iura esse in ciuitate parum esset: nisi forent: qui ea reddere possent. & secundum Ciceronem constituta religione magistratus rempublicam maxime continent: nec sine eorum prudentia diligentiaque ciuitas esse posset.

IVSTA IMPERIA SVNTO. IISQVE CIVIS MODESTE AC SINE RECVSATIONE PARETO: MAGISTRATVS NEC OBEDIENTEM ET NOCVVM CIVEM MYLCTA/VINCVLIS/VERBERIBVS VE

COERCENTO: NI PAR/ MAIORVE POTESTAS
 POPVLVSQ VE PROHIBESSIT: AD Q VOS PRO-
 VOCATIO ESTO. CVM MAGISTRATVS IVDICAS
 SIT/IRROGASSITVE PER POPVLVM MVLCTE
 POENAE CERTATIO ESTO. Quod par/majorue po-
 testas prohibens/collegam aut alium magistratum quēquā
 coercētem vincat, paulopost/ & in plæbiscitis ostendemus.
 Et ab iure ciuili & pontificio alienum non est, quibus caue-
 tur: vt duobus iudicibus diuersas sententias proferentibus:
 illam sequi sententiam debeamus: quæ reo fauet, aut in cau-
 sam fauorabilem tendit. Hanc de prouocatione legem prt-
 mo Valerius publicola; deinde viri decem, a Solone habue-
 runt. Et cum Marcus Cicero, L. Catilinæ socios in consula-
 tu necasset: a Clodio plæbis Tribuno dies ipsi Cicerōni
 apud populum dicta est: quod ciues iniussu populi Romani
 contra leges interfecisset: hac quoque ratione per aliquod
 tēpus exulauit: Et quod: vt hæc lex cōtinet, populi interfues-
 rit de mulcta a magistratu imposta conquerēte reo cogno-
 scere: apud Lium in quinto secundi belli punici libro pro-
 batur: vbi cum, SP. & L. Caruilius tribunus plæbis ducentum
 milium artis mulctam, M. Posthumio, dixissent causa eius
 certanda per suffragium populus conuenit, præterea Flac-
 co, Martiali Flamini populus Ro, mulctam remisit: quam
 Crassus consul pon, max, ei si a sacris discessisset: dixerat: vt
 Cicero in Antoniana vndecima refert. Alia lex vim magi-
 stratum militiam concernentium sic exprimebat:

MILITIAE AB EO Q VI IMPERASSIT: PROVOCA-
 TIONE ESTO. Q VODQ VE IS Q VI BELLVM GE-
 RAT: IMPERASSIT: IVS RATVMQ VE ESTO. MI-
 NORES MAGISTRATVS PERITI IVRIS PLVRES
 IN PRAELIA SVNTO. MILITIAE Q VIBVS IVSSI
 ERVNT IMPERANTO: EORVMQ VL: TRIBVNI
 SVNTO: DOMI PECVNIAM PVBLICAM CVSTO:

LIBER SECVNDVS

DIVNTO: VINCVLA SONTIVM SERVANTO: CAPI
 TALIA VINDICANTO: AES/ARGENTVM/AVRVM
 VE PVBLICE SIGNANTO: LITES CONTRACTAS
 IVDICANTO: Q VODCVMQ VE SENATVS DE
 CREVERIT: AGVNTO, Plures magistratus Romani in
 exercitu habebant: Primo enim imperatori/consulibus/vel
 Dictatori cura totius exercitus mādabatur: sub quibus lega
 ti erāt: vnde cum in iudeos Vespasianus proficisceretur: in
 ter legatos Titum maiorem filium assumpsit: hi publice le
 gebantur: eorumque opera & consilio imperator teste Var
 rone utebatur. Cæsar bellū in galliā gerēs cōplures legatos ha
 buit: e quibus cum per insidias duo in Germanorū finibus
 Titurius & Arnuculeius occisi fuissent: barbaram capillumq;
 summisit: nec ante dempsit: quam sociorum mortem vindi
 casset. Marius quoque Metelli aduersus Iugurtam facti con
 sulis legatus fuit: deinde consul Syllam legatum habuit.
 Prætor etiam exercitui intererat. & secundum Varronis sen
 tentiam quod exercitui præiret: hoc nomine dictus est: nam
 & bellū sæpe gerebat: vt de Marco Termino prætore legimus:
 cutus contubernio Cæsar prima stipendia fecit: & Aelius p
 tinax Rhetias & Noricum prætor sub Marco principe ab
 hostibus vendicauit: Paulus quoq; Aemilius in Hiberiam
 prætor belli gerēdi gratia cum duodecim littoribus iuit. &
 Gn. Pontius prætor Allobroges/qui rebellauerāt/ad Solo
 nem domuit. M. etiā Acilio prætori decretus est triūphus: Is
 q; de rege Anthioco & Aetolis victis triūphauit. Scipio quo
 que Africanus quarto & vigesimo ætatis anno prætor in Hi
 spaniā missus: qua die venit: Carthaginē coepit. & Sempro
 nius Gracchus pretor Galliā domuit. Interdū nō summam
 belli curā prætores in arbitrio habebāt: Sed cōsuli/aut alteri
 maiorē magistratū habēti parebant. Sic. Q. Valerius præ
 tor cū luctatio Catulo consule bellū in pœnos aliquādo gef
 sit: sic alii cōplures sub maiori magistratu militarūt. Erāt quo

que in prælio Ducenarij/Centuriones; Primpilus; Signiferi; Tribuni; & alij plures magistratus minores a Vegetio diligenter enumerati, inter quos auctore Lio libro octauo ad vrbe cond. hic ordo erat; vt miles centurionis; Centurio Tribuni; Tribunus legati; legatus consulis; magister equitū dictatoris pareret imperio; Sed ex his omnibus hæc lex magis abūde officium Tribunorum explicat, quorū duo genera fuisse cōperio: Quidam plæbis tribuni dicti fuerūt; & eos plæbs in mōte sacro creare cōepit. hocq; nole; vt Pōponius refert, dicti sunt; quod tūc in tris ptes diuisus erat populus; & e singulis singuli creabātur; v' quia Tribunū; suffragio crearetur; de his statim aliquid differemus. Alij Tribuni militū erāt quorū duo genera Asconius ponit; nam quidā a cōsule nō a populo creati solebāt; de quorū iure/ quia Rutilus Ruffus legem tulerat; Ruffus ac post Rutilū auctore Festo appellati sunt. Postea lege Atilia ppl's eos creare poterat; vt in plæbis scitis dicemus; Imperator quoq; vt Vegetius tradit; eos p epistolā creabat; & Tribuni secūdū eōdem ab iure militibus tribuēdo dicti fuerūt, horū officii erat; vt Vlpianus de re militari tradit; milites in castris cōtinere; & ad exercitacionē perdere; clauēs portarū suscipere; Vigiliās interdū circuire; frumentationibus cōmilitonū interesse; frumētū pbare; fraudē mensuræ coercere; delicta secūdū suæ autoritatis modū castigare; principijs frequēter interesse; querelas cōmilitonū audire; Valitudinarios inspicerē. Aureliani quoq; epistolā apud Vopiscū iuenio; qua Tribunū militū admonet; vt si vult Tribunus esse; imo si vult vtuere; manus militū cōtineat; vt nemo alienū pulkū rapiat; Quē nemo cōtigat; anona sua miles contētus sit; de præda hostis nō de lacrimis puñcialiū hēat; arma sint tera; ferramēta samiatā/ calciamēta sortia; vestis noua. eadē adhuc ep̄la Aurelian⁹ Tribunū militū dare operā hortat. vt veterē vestē miles excludat; stipēdiū i balteo nō i pōpa habeat torquē brachiale & anulū apponat equū Saginariū suū defricet; captiuaial nō yēdat; mulum cēturiarū cōiter cus

LIBER SECVNDVS

ret; alter alteri quasi seruus obsequat: a medicis gratis curet: Aruspibus nihil det: in hospitij casta se agat: qui litē fecerit vapulet: Hic magistratū Catones ambo; Cæsar; Tiberius; Vespasianus; Titulus; & cōplures alij illustres viri gesserūt: vt historici docēt: & sepulchros; veterū inscriptiōe apparet. & horum Tribunorū lex relata potestātē exprimit. Alij Tribuni militum cōsulari potestate comitijs creabātur, quorū origo paulopost, xij, tabulas fuit: & de hjs in plæbiscitis dicemus: fuerunt etiā apud Romanos quidam celerum Tribuni nec non ærarij ab ære militibus tribuendo appellati: De quibus Varro; festus Pompeius; & Fenestella mentionē faciunt, Postremo quia hæc lex auri & argenti signandi tribunis dat potestatem; probatur hoc argumento eam non esse legem, xij, tabularum; quarum tempore nondum signandi auri vel argenti vsus in rempublicam venerat: vt ex his quæ in Seruio diximus; deprehendi poterit, nisi dixeris aliud esse dare signandi potestatem; aliud nondum signandi vsus venisse; cū pro tempore futuro signandi potestas dari possit; nam legis est futuris providere negocijs; nunc leges alterius magistratus explicemus.

SVNTQVE AEDILES CVRATORES VRBIS/ ANNONE/ LVDORVMQVE SOLENNIVM: OLISQVE AD HONORIS AMPLIORIS GRADVM IS PRIMVS ASCENSVS ESTO. Hac lege Aedilis curulis dūtaxat officium explicatur: & tamē duo genera Aedilium secundum Plutarchum in vita Marij apud Romanos fuerunt; quidam ædiles curules dicebātur, quorum erat officium; vt ex Cicerone li. Verr. vltimo colligitur: Ludos maxima cum cerimonia Cereri libero/ liberaeque facere: Florā matrem populo plæbique ludorum celebritate placare; ludos antiquissimos/ qui prius Romani fuerunt nominati; cū maxima religione Ioui; Iunoni; & Minerue facere; totius vrbis curā habere; vt cloacæ/ & aqueductus/ & quæq; publicæ

ædificia munda & integra essent; loca etiã in theatro hi ædi-
 les assignabãt; vt de Serano & Scribonio legitur Dionisius
 etiã li. antiqui, septimo pertinuisse ad officium ædiliũ scri-
 bit; vt curam annonæ forensis / coplæq; cibariorum ac mē-
 surarum haberēt; vnde Iuuenalis Saty. decima ait. Et de mē-
 sura ius dicere; vasa minora Frangere / pãnosus vacuis ædia-
 lis vlubris. Quæ omnia hac lege paucis verbis exprimunt
 & comprehenduntur. Hi etiã ædiles curules edictum de qui-
 busdam causis auctore Iustiniano proponebãt; vnde apud
 Iurecōsultos nostros est titulus de ædilio. edicto / & redhibi-
 toria / & quãtom minoris actione. vbi quoddam eorum edictũ
 a Iurisprudētibus primo refert; deinde exponit; hinc est quod
 legimus. M. Sacurũ ædilem iuri reddendo / magis quã mune-
 ri edendo studuisse. Horum autem edictũ Iuris honorarij est
 portio & Aelius Sabinus Iuris peritus librum de edicto ædi-
 lium curulium conscripsit. Papinianus quoq; ædiliũ curu-
 lium potestatem singulari libro complexus est; cuius aliquid
 in titulo de via publica inuenimus. vt pontem scilicet face-
 rent; vbi cũq; oporteret; curarentq; vt nullus vias foderet /
 aut in eis construeret aliquid / nec rixari in vijs / aut stercora
 proijcere / morticiniaq; / vel coria iacere permitterent. quæ-
 dam aliã de potestate ædiliũ curulium nõ cõtēpnēda ibidem
 leguntur. ius quoq; dicēdo sellis curuos pedes habētib; hmoi
 ædiles vtebantur; a quibus hoc nomen curules habuerunt.
 Sed ne horum ædiliũ curulium omittamus originem di-
 cemus quod apud L. iuium de eadē re cōperimus iter plæbẽ
 & patricios diu an / lex Licinia admitteret; disceptatũ est; tan-
 dem in cōcordiam hac cōditione ventum; vt prætura daret
 patribus / & lex Licinia admitteretur; vnde cũ pro hac con-
 cordia Romani maxime Senatus Ludos honoris deorum
 immortalium causa esse faciēdos censuissent; recusantibus id
 munus ædilib; plæbibus / acclamatũ a patricijs est iuuenibus:
 se id honoris deorum immortalium causa libenter acturos /

LIBER SECVNDVS

modo ædiles fierent; quare factum est Senatūſconsultum vt duos viros ædiles e patribus Dictator populū rogaret: vtq; patres authores omnibus eius anni comitijs fierēt; quod factum est; & Q. Capitolinus & P. Cornelius ædilitatem obtinuerunt, isq; magistratus deinceps in re pu. māsit & honoris ac potestatis incrementum accepit; vt ostendimus. Sed cū indignū videretur/ædiles curules semper e patribus creati: Primo vt alternis annis e plæbe fierent; cōuentū est: postea creatio promiscua fuit, omnia tamē hæc origo scilicet ædilitium curuliū/& alia quæ diximus/post. xij. tabulas fuerunt; vt e Liuiso apparet, Per hūc magistratum ad maiores; vt hac lege continetur; ascensus fiebat. In deferendis porro magistratibus ordo quidem seruabatur; nam vt Plutarchus in Flaminio scribit; Tribunatus/Prætura/& Aedilitas /mediæ dignitates erāt; sicut Questura/& aliæ quædam; & iunioribus tribuebantur; deinde ad maiores dignitates perueniebatur vnde Marius primo tribunatum/post præturam/deinde cōsulatum obtinuit; in petitione enī vtriusq; ædilitatis repulsam passus est. Sic Cæsari Seuero/Tiberio/Marco Ciceroni/& alijs qui magistratus gesserūt; primo quæstura /ædilitas/& prætura/deinde consulatus obuenit. Pompeius tamē Quæstores ex his qui cōsules fuerāt/creari lege postea constituit. Prædicta cōfirmat quod apud Modestinum & Calistratū de muneribus & honoribus legimus; vt gradatim honores deferrentur/edicto; & vt a minoribus ad maiores perueniret: epistola Diui Pij ad Titianum fuisse expressum. Plane gerendorū honorū nō pmiscua facultas est/ sed ordo certus huic rei adhibetur; nā neq; maiorē magistratū quisq; nisi minorē susceperit; gerere potest; vt Calistratus author est; Alteri ædiles plæbeij erant; qui e plæbe cōstituti fuerūt; vt ædibus præessent; in quas sicut Pomponius ait: omnia scita sua plæbe deferebat. Erant & alijs ædiles ab Iulio Cæsare vt frumento præessent cōstituti; & a Cerere Cereales nominati fuerunt:

fatis hanc legem explicuimus, aliam de censoribus legem referamus.

CENSORES POPVLI CIVITATES/ SOBOLES/ FAMILIAS/ PECVNIASQ VE CENSENTO: VRBISTEMPLA/ VIAS/ AQ VAS/ AERARIVM / VECTIGALLIA TVENTO: POPVLIQ VE PARTES IN TRIBVS DISTRIBVVNTO: EXINDE PECVNIAS PER CIVITATIS ORDINES PARTIVNTO: EQ VITVM PEDITVMQ VE PROLEM DESCRIBVNTO: COELLES ESSE PROHIBENTO: MORES POPVLI REGVNTO: PROBRVM IN SENATV NON RELINQVVNTO. BINI SVNTO: MAGISTRATVM QVINQ VENNIVM HABENTO: RELIQVI MAGISTRATVS ANNI SVNTO: EAQVE POTESTAS SEMPER ESTO. *Livius Censuræ initium post. xij. tabulas. M. Geganio & Quinto Capitolino consulibus fuisse refert; & multa e prædictis; præterea & causam adinveniente censuræ dicit; populo enim per multos annos incensodifferri ultra census non poterat; neq; consulibus; quia tot populorum bella imminabant; id negotium agere licebat; quare hic magistratus inventus est; cui scribarum ministerium & custodiæ/ tabularūque cura/ atque arbitrium formulæ censendi datum est. Censura deinde tanto incremento aucta est; vt morū disciplinaque romane regimen penes eam esset; vt Senatus/ equitūque centuriæ decorisque discrimen sub ditione eius magistratus poneretur; vt ius publicorum priuatorumque locorum/ atque vectigalia populi Romani sub nutu atque arbitrio Censorum essent. Et cum hunc honorem maiores civitatis in ipso principio spreverunt; Papyrium et Sempronium patritios censuræ agendo Primos censes Populus suffragiis præfecit. Censores autem ab re appellati sunt: Cumque in Cæsare Julij Censoris mortui locum, M. Cornelius successus fuisset;*

LIBER SECVNDVS

et eo lustro Galli Romani cœpissent; id esse mali ominis creditum est; & ideo deinceps pro lege obseruatum; Ne vnquã inde mortui locum Censor sufficeretur; insuper censuram omnium magistratum fuisse principem & vniuersæ reipublicæ supremum & perfectissimum habuisse locum Plutarchus in Catone seniore; & Aemilio scriptum reliquit; nam senatu remouere immeritos poterat; & principem senatus perscribere/ equos auferre/ infamia notare/ censum agere/ Lustrum condere; vtique de nuptijs/ de liberorum procreatione/ de viuendi ratione & conuiujs Censores diligenter inquirebant; & in quolibet ordine Rom. ciues pro ipsius meritis condigna poena afficiebant; vt apud Asconium Pedianum reperimus; nam senatores delinquentes; vt retuli; senatu mouebant; Equitibus; si rei erant criminis; publicum equum adimebant; & plæbeiorum nomen pro delicto in certarum tabulas referebant; vt ærarij fierent; & tributum nomine tantum pro capite æs præberent. Alia quoque plura in Censorum arbitrio erant; quæ hac lege non enumerantur; sed hæc censores exercuisse multis comprobatur exemplis; Cornelium enim Ruffinum Fabricius Censor senatu mouit; quod decem pondo vasa argentea perinde ac malo & luxurioso exemplo comparasset. L. etiam Antonium. M. Valerius & Iunius Brutus Censores senatu mouerunt; quod quam virginem in matrimonium duxerat; nullo amicorum in consilium adhibito/ repudiasset. Et quadringentos iuuenes equis publicis spoliatos Valerius & Sempronius censores in numerum ærariorum retulerunt; quia in Sicilia ad munitionum opus explicandum ire iussi/ id facere neglexerant; nimis etiam pingui homini & corpulento Censores equum adimere solebant; talem credentes cum tanti corporis pondere ad faciendum equitis munus non esse idoneum; siue quod culpa non careat; neque Gelij sententia omnino indefes videatur; qui tantam corporis exuberantiam nactus est. Hos pinguis hoies

et comatos vt. M. Antonium & Dolobellam sicut Cæsar nō
 timuit; ita pallentes atque macilentos Brutum videlicet et
 Cassium verebatur; a quibus tandem occisus est: sunt enim
 huiusmodi homines ad facinus aliquod promptiores; quā
 pingues / qui hylares sunt; neque ita frequenter mali aliquid
 aut insidias excogitant, Camillus quoq; & Posthumius Cens
 sores æra poenæ nomine eos qui ad senectutē cœlibes per
 uenerant; in ærarium deferre iusserunt; cūque aliqui talem
 constitutionem incusarent; a Censoribus responsum est; na
 turam sicut nascendi ita gignendi legem præscribere / & pa
 rentes nutriendorum nepotum debito nos alligasse; vnde
 Plato vxorem a trigesimo anno vsq; ad quintum & trigesi
 mum esse ducendam statuit; quod si aliquis nō faceret eum
 pecunia & probro mulctandum existimauit, similia Censo
 riæ potestatis exempla passim in historia leguntur; Censo
 res primum quintoquoque anno creari solebāt; vt hac. xij.
 tab. lege cōtinetur; deinde lege Æmilia annua ac semestris
 c. mensura esse cœpit; Et in initio patres dumtaxat hunc magi
 stratum gerere poterant; id tandem; vt cætera immutatum
 est; atque indifferēter fieri cœptum, C. que Martius Rutilius
 primus de plæbe censor factus est, nunc de prætoris officio
 per pauca videamus.

IURIS DISCEPTATOR / QVI PRIVATA IVDI
 CET / IUDICARIVE IUBEAT : PRAETOR. ESTO.
 IS IURIS CIVILIS CVSTOS ESTO. HVIC PO
 TESTATI PARENTO: QVODCVMQVE SENA
 TVS CREVERIT: POPVLVSVE IVSSERIT: TOT
 SVNTO. Prætoris inuentio post. xij. tabulas fuit; vt e. L. iuio
 & alijs didicimus, neque semper est iuris ciuilis custos; nam
 Papinianus auctore suis edictis suis ciuile adiuuat / vel sup
 plet / vel corrigit; & hæc prætorum edicta quartam iuris ciu
 lis speciem constituunt; de qua abũde libro tertio dicemus
 & ibi huius magistratus potestatem describemus. Honore

LIBER SECVNDVS

inito pro contione prætor maiores suos e more commemo-
rabat; & ideo cum imperante Tiberio quidam prætor cons-
uetudinem antiquam de maioribus suis pro contione mes-
morâdis retulisset; ab ipso Tiberio collaudatus est; sicut apud
Tranquillum legimus, sed iam pergamus ad consulum con-
stitutionem.

REGIO IMPERIO DVO SVNTO: IIQ VE PRAE-
EVNDO/IVDICANDO/CONSVLENDO/PRAETO
RES/IVDICES/CONSVLES APPELLANTO: MI-
LITIAE SVMMVM IVS HABENTO. NEMINI PA-
RENTO, SALVS POPVLI SVPREMA LEX ESTO.
Exactis Regibus populus Romanus eorū loco duos quotā-
nis creavit; qui iudices eo quod iudicarent; & secundum Var-
ronem consules ab eo quod Senatum populumque consu-
lerent; vt inde lex vel Senatuscōsultum fieret; appellati sunt.
Prætores quoq; a præcūdo exercitui hos fuisse nominatos
idem Varro credidit; nam summum militiæ ius habebant;
vnde quia hi duo bella administrabant; & prætores dicebā-
tur; Porta in castris qua exercitus in præliū educebatur; ab
his prætoris appellabatur; vt apud Festum legimus; eorum
quoque tabernaculum prætorium dicebatur. Et prætoris
cohors/ quod a prætore id est consule non discederet: teste
eodem Festo dicta est; Scipio enim Africanus fortissimum
quēque/ qui ab eo in bello non discederet; & alio militiæ mu-
nere vacaret; & sexquipler stipendium acciperet; primus de-
legit. quem alij Romanorū duces in hoc deinde secuti sunt;
nostra quoque ætate quilibet dux militum Scipionis exem-
plo fortissimos quosq; in custodiam corporis eligit. Germa-
norum etiam cohortem olim Cæsares ad custodiam corpo-
ris instituerunt; Sed Galba eam dissoluit; & sine vilo cōmo-
do in patriam remisit; licet se fidelissimam multis experimē-
cis ostēdisset. Ast Cæsar cum longo tempore propter intus
cos in tutelam corporis hispanos aliquot habuisset; cōsuis

tandem fatius esse semel infidias vndiq; imminentes subire. quam cauere semper / prædictas hispanorum custodias; res mouit. Quod deinde hic dicitur; salutem populi supremam esse consulum legem; verissimum est; nam vt Plutar. in vita Ciceronis ait; quando consuli mādabatur ne quid detrimēti res publica pateretur; summam potestatem consul habebat; quam dumtaxat vrbe in extremo versante periculo cōsulibus Romani Senatusconsulto concedebāt; tuncq; sine ausu populi & relecta prouocatiōe quæ ab eis fieri solebat; ipsi cōsules in facinorosos homines anmaduertebāt; Itaq; cum e cōiuratione Catilinæ tota res publica titubaret; nuntaretq; Tullio consuli hæc potestas data est, qui Senatus decreto Lentulum; Cethegum; & alios cōiurationis catilinae participes per triūuiros interfecit. Et propter Apuleij Saturni, tribuni plæbis, & Glaucæ prætoris seditionē / vt darent operā consules / ne quid res publica detrimēti caperet; mādatum est; quare Marius Senatuscōsulto armatus / hos seditiosos in capitoliū persecutus obsedit; & in deditiōē accepit; sed deditis nō fuit seruata fides; nam Glaucæ fracta est certitudo; & Apuleius eū in curiā fugisset; lapidibus & regulis desuper interfectus est. Simili quoque per senatuscōsultū data potestate cōsuli occisus est cum liberis, M. Fuluius cōsularis. Et de prædicta cōsulū potestate; quæ senatuscōsulto dabatur. complur. Cicero pro milo, in Catil. & v. philip. dicit. Hic magistratus; nemini presertim in bello parebat; sed eius mandata omnes seruabant; adeo quod Modestinus de re militari tradit; eos qui in bello rē a duce prohibita fecerant; aut ducis mandata non seruabant; etsiam re bene gesta capite punitos fuisse; & irreuerens miles non tantum a tribuno / vel cēturiōe; sed etiā a principe Martiani respōso coercēdus erat; et si quis officiū ducis exercitus / et potestātē in milites intelligere velit; nros adeat iurecōsultos / qui vno titulo hæc

LIBER SECVNDVS.

rem præclare explicant. Nolim tamen ignotes seuerè Romanos duces siue consules siue alij fuerint: disciplinam militarem exercuisse: & ideo tot victorijs claruisse. Cornelius enim Scipio consul Numantiam incendijs runisq; afflictam solo æquasse dicitur: statim quam inuitores/lixas/duo scortorum milia/& alia voluptatis causa comparata/edicto à castris eiecisset. Posthumius vero dictator/Manliusque Torquatus consul disciplinam militarem seuerè in filios exercuerunt: huius em̄iussu, M. Torquatus; filius occisus traditur: quia se incio a Mætio Tusculanorum duce prouocatus ad dimicandum descenderat: a Posthumio autem An. Posthumius filius occidi iussus est: eo quod sponte non suo iussu præsidio progressus hostes fuderat. Fulvium etiam fratrem quia cohortem legionis in qua tribunus militum erat: iniussu consulis dimiserat. F. Flaccus censor senatu amouit. et cum Ticius equitum præfectus/ hostium multitudine circumuentus his arma tradidisset: a. L. Calphurnio consule hac ignominia affectus est: vt toga lasciujs abscissis amictus/discinctaque tunica indutus/nudis pedibus a mane in noctem vsque ad principia per omne tempus militiæ adesset: vt cōiuctu hominum vsuque balnearum abstineret: Turmas quoque equitum: quibus hic præfuerat: equis adeptis infunditorum alas idem consul transcripsit. Sed his omissis quæ passim in historia leguntur. Aliam legem referamus.

EVNDEM MAGISTRATVM (NI INTERFERINT DECEM ANNINE Q VIS CAPITO. AEVITATEM ANNALI LEGE SERVANTO. Diocletianus imperator post hanc legem magistratum repetitionem etiam prohibuit: cum negocia publicæ disciplinæ semel gesta eius iudicio sufficere debeant. Quod si quispiam denuo ad eundem honorem rediret/ eū teneri lege iulia de ambitu voluit: Sed an semper hæc lex, xij. tabu, seruata fuerit: in præbiscitis di-

cemus; & cum annalis seu annaria lex teste Festo annos
 magistratus capiendi sintret; eam habere Senij considera-
 tionem hac constitutio voluit. Sed vt exitum huius rei ha-
 beamus; cum de honoribus siue muneribus gerendis quaer-
 ritur; Imprimis considerata est persona eius/cui honor si-
 ue muneris administratio defertur; vt Calistratus de honori-
 bus refert, nam rescripto Diui Marci ad munera & honores
 idonei tantum admitti debent; Insuper origo natalium/fas-
 cuitates quoque/an sufficere iniunctio muneri possint; con-
 siderari debent. Præterea lex secundum quam muneribus
 quisque fungi debeat; seruanda est, nam certus ordo in gerē-
 dis honoribus adhibitus est; vt scilicet gradatim secundum
 edictum honores deferantur; & vt ex epistola Diui Pij ad Ti-
 cianum a minoribus ad maiores perueniatur: & vt nemo
 continuare honores possit; sicut hac lege & alijs posteriori-
 bus exprimitur; si tamen non sunt alij idonei/qui honores
 gerant; eosdem esse compellendos qui gesserunt: cum alijs
 constitutionibus/tum Adriani rescripto cautum est, aliter
 honorem repetēs e Diocletiani sanctione/vt relatū est/pœ-
 na legis iuliae de ambitu mulctatur, huic tamē, xij. tabu. legi/
 quæ eūdem magistratum capere ante decēnium vetat: Goro-
 dianus derogasse videtur cū ab honoribus ad eosdem hono-
 res quinquēnij; ad alios vero triēnij vacationē dedit; & cum
 legatione perfunctis biēnij exculationē/& vacationem cō-
 cessit. Et forte his legibus magistratum cōtinuatio prohi-
 bebatur; ne frequēti repetitione honorum occasio cuiquam
 tempu. occupādi/& perpetuo iniusteq; gubernādi/aut in eā
 machinandi daretur; quod sensisse Iustinianus in! defensor
 re ciuitatis videtur; & ideo Fabius maximus cum a se quin-
 quies/& a patre/auo/proauo/ maioribusq; suis sapenūcro
 cōsulatum fuisse gestum animaduerneret: summoq; omniū
 consensu filius eius consul crearetur; cum populo egit; vt ab
 quando vacationem huius honoris genti Fabiæ daret; ne

LIBER SECVNDVS

maximum imperium in vna familia continuaretur. Quo-
 quoque Cicinatum propter has leges recusasse continua-
 tionem consulatus legimus. Sed & cum M. Rutillium po-
 pulus Censorem iterum creasset; ab eodem grauissima ora-
 tione correctus fuit populus; quod eam potestatem/ cuius
 utpote nimis magnæ maiores tempus coartandum iudicaf-
 sent; his sibi detulisset. Laudandus est etiam superior Africa-
 nus/ qui continuum consulatum / perpetuumque dictatu-
 ram sibi plæbiscito dari aut Senatufcõsulto decerni/ ne hæc
 iura infringeret; passus nõ est. Ast Cæsar & Sylla perpetuos
 honores/ quia non offerebantur/ sua autoritate contra has
 leges arripuerunt. Postremo in omni ætate geri magistra-
 tus non possunt; ad rempublicam enim administrandam/
 vel honore ante quintum & vigesimum annum Vlpiani re-
 sponso admitti quenquam non oportet; de quo paulo
 post, in annaria lege satis abunde dicemus. neque magna
 senectute affecto magistratus deferri debent. ut cūque fuerit
 agens septuagesimū annum/ immo quinque & septuaginta
 ta annos excedēs/ ab honoribus delatis secundum Papinia-
 ni & Vlpiani responsa non excusatur. quod in Mario serua-
 tum legitur; qui annos quasi septuaginta natus septimum
 consulatum gessit. his peractis alterius magistratus potesta-
 tem describamus:

AST SI Q VANDO DVELLVM GRAVIVS/ DISCOR-
 DIAE CIVIVM ESTVNTO: NEC AMPLIVS SEX
 MENSES / SI SENATVS CREAVERIT / IDEM IVRI-
 Q VOD DVO CONSVLES TENENTO: ISq; AVE SI
 NISTRA DICTVS POPVLI MAGISTER ESTO: AE-
 Q VITATEM Q VICVMQ; VE REGAT HABETO.

PARI IVRE CVM EO Q VICVNQ VE; ERIT IVRIS
DISCEPTATOR : AST Q VANDO CONSVLIS EST
MAGISTRATVS VE POPVLI: NEC RELIQ VI MA
GISTRATVS NE SVNTO. Dictaturā Cicero hic descri
bere videt: omnia em paulo ante relata Dictaturæ cōueniūt:
nam vt ait Pomponius cum crebra orirentur bella, & quæ
dam a finitimis acriora inferrentur, re exigente Dictatores
interdum creati sunt, a quibus nec ius prouocandi fuit, capi
tis quoque animaduersio eis data est. Sed hunc magistratū
quia summam potestatem habebat: vltra sextum mensem
retinere fas non erat. Licet Iulius & Sylla hoc non seruaue
rint. Dictatoribus magistri equitum/ sicut regibus Tribuni
clerum, & principibus prætorio præfecti: iungebantur: &
secundam post eos potestatem gerebant: vt Aurelius de offi
cio præfecti prætorio scribit, quod Iuuenalis Saty. octaua
etiam his verbis ostendit. Quis fructus generis tabula ias
tare capaci Famosos, equitū cum dictatore magistrōs. Et
quia summum ius sumæq; potestatem Dictator in populū
habebat; magister populī auctore Fenestella et Varrone co
gnominatus est: quod & hac lege pbatur. Sic magister equi
tum/ quod summa huius potestas in equites & accēfos erat/
appellatus est. Neque a populo/ aut senatu dictator deligi
poterat: sed a consule sinistra idest prospera aue dicebatur:
vnde hac tatione dictatorem sic appellatum Varro & Plus
tarcus in Marcello crediderant: eo tēpore tamen quo Veien
tes Romanos clade & ignominia affecerunt: Augures con
sulti eam religionem secundum Liuium exemere: vt Tri
bunus militum. A Cornelius Dictatorem diceret, quod
fecit: nam Mamercum Aemilium Dictatorem dixit: &
ipse Cornelius ab Aemilio magister equitum dictus est.

LIBER SECVNDVS.

Nec ab re prospera aue dici solitum Dictatorem supra retuli
 nam auspiciū aduersum Dictaturam suscipere prohibebat;
 & dimittere susceptam cogebat: occentus enim Soricis aus-
 ditus. F. Maximo Dictaturam; & Flaminiū magistrū equi-
 tum deponēdi causam præbuit: vt apud Valerū Legimus.
 Lege insuper cautum fuisse Liuius dicit: vt ad dictaturā con-
 sulares dūtaxat legerentur: quod & ante. xij. tab. in creatioe
 primi dictatoris seruatum est. T. enim Largius dictator pris-
 mus longe ante. xij. tab. delectus cōsularis erat: primus ma-
 gister equitum. SP. Cassius fuit: a T. Largio primo dictatore
 creatus. Designato quoq; dictatore omnes magistratus ex-
 cepto Tribunatu suam authoritatem amittebant: vt apud
 Plutarchum in Fabio legitur. Mos etiam si Liuto credimus:
 erat Dictatorem noctu sub silētio dici. Sic de. L. Papyrio/ &
 alijs dictatoribus factū inuenio. Sed alias leges psequamur:
**REIPUBLICAE AVSPICIA PATRVM SVNTO: ILLI
 Q VE EX SE PRODVTO Q VI COMICIIS CREA-
 RE CONSULES RITE POSSINT IMPERIA POTE-
 STATES/ LEGATIONES/ CVM SENATVS CREAVERIT:
 POPVLVSVE IVSSERIT: EX VRBE EXEUN-
 TO. DVELLA IVSTA IVSTE GERVNTO: SOCIIS
 PARCVNTO: SE ET SERVOS CONTINENTO: PO-
 PVLI SVIGLORIAM AVGENTO: DOMVM CVM
 LAVDE REDEVNTO: REI SVAE ERGO NE Q VIS
 LEGATVS ESTO.** Quia auspicia patrum erant & ea ne-
 mo plæbeius habebat: ideo inter patres & plæbeios Decem-
 viri cōnubium diremerunt: Ne incerta prole auspicia turba-
 rent. vt infra post Titū Liuiū satis abūde dicemus. Quod dei
 ceptus in hac lege dicitur: debere consules & patribus in comi-
 tijs creari. Licinio plæbiscito immutatum est: quo plæbs ad
 consularum admittā fertur. Nec etiam semper obseruatū est:
 vt iussu senatus & populi imperia & potestates ex vrbe exi-
 rent: quoniam frequenter sola populi authoritate aut senas

tus imperia dabantur: lege enim vatinia Galliam cisalpinam
 illyrico adiecto Cæsar accepit: mox per senatum Comatam
 quoque habuit, cum vererentur patres: ne eam ipsis negantis
 bus etiam populus daret. Gabinia vero lege contra pyratas
 et Manlia aduersus Mitridatem Pompeio magno inuitis pa
 tribus bellum gerere concessum est. Inuitis quoque patribus
 presertim Catone, C. Trebonius legem de prouincijs consu
 laribus tulit: vt Hispaniam Africamque Syriam & ægyptum
 Crassus & Pompeius consules haberent. Bella ita demum
 iuste apud Romanos gerebantur: si foederalium auctoritas
 & alia quæ in religionis lege diximus: obseruabantur: Nul
 lum porro bellum vt Cicero in officijs ait: iustum erat: nisi
 quod aut repetitis rebus gerebatur/ aut a foederali denuncia
 tum & indictum ante fuerat. Tanta insuper in bello apud
 Romanos erat obseruatio: vt sacramento aequaliter solutis/
 aut his qui milites non essent: ius esse pugnandi cum hoste
 negauerint: vnde cum Pompilius imperator: vt Tullius refert:
 vnã legionem/ & Catonis filium/ qui in ea militabat: dimissis
 set. Sed amore pugnandi Catonis filius in exercitu reman
 sisset: Cato pater ad Pompilium scripsit: vti si filium reman
 nere in exercitu pateretur: Secundo militiae sacramento esse
 obligaret: quia priore amisso iure cum hostibus pugnare
 non poterat. Marcus quoque Catonis senis ad Marcum filium
 extabat epistola: in qua eum vt pote a consule bellum persi
 cum gerente dimissum/ monebat: vt praelium cum miles esse
 desisset: inire caueret. Cæsar in obeundis expeditionibus reli
 gionem & ostenta deorum neglexit: profecturus enim in
 subam & Scipionem hostiæ immolande fuga neque absteris
 tus aut retardatus est: quin immo negocium profectus cum
 nauim exeundo qua vectus erat: postea lapsus esset: se bonum
 omen Aruspiciibus contrarium sentientibus accepisse dixit:
 neque etiam propter id omen ab incepto destitit: sed et hos
 ties superauit. Alioquin bella iusta vt pote socios iuuando/

LIBER SECVNDVS:

idem Cæsar gerebat; Heduis enim socijs cum Heluetij in Galliam erumpentes eos premerent; supplicas tulit; Aegyptum quoque prouinciã plæbiscito obtinere per partem tribunorum tentauit; hanc extraordinarij imperij occasio nem nactus; vt Alexandrinũ regem sociũ atque amicum a senatu appellatum/quem ciues sui expulerant; iuuaret; & reduceret. Sed aduersante optimatium factiõne quod petebat nõ obtinuit. & cũ Saguntũ Romanis fœdere coiunctũ Hãnibal obsideret; Carthaginẽ Romani legatos miserũt; ne Saguntinis Romanorum socijs Hãnibal iniuriam inferret; Sed id non profuit; quoniam ipse Hãnibal Saguntum euer tit. Cæsar etiam iuxta huius legis authoritatem socijs desciscẽtibus sæpe pepercit; vt de Heduis & alijs legitmus. Bellum autem suscipiendum Augustus omnino negabat; nisi cum maior emolumentis spes/quam damni metus ostenderetur; nam minima comoda non minimo sectantes discrimine; vt Tranquillus scribit; aureo hamo piscantibus similes esse aiebat; cuius abrupti damnũ nulla captura pensari posset. Insuper festinationem temeritatemque non bene Duci perfecto conuenire idem Augustus arbitrabatur; nam fat cele riter fieri credebat; quicquid satis bene fiebat. Cæsar tamen extremo dumtaxat tempore quo sapius vicisset; cunctatior ad dimicandum factus est; ne longo tempore parta breuis hora & calamitas auferret. Scipio quoque Africanus in re militari dicere non putaram/turpe esse dicebat; quia explorato & excusso consilio agenda ferro administrare etus sententia oportebat; cum emedatione careat error/qui violentia Martis/committitur; idem cum hoste confligere dissua debat; nisi occasio obuenuisset; aut necessitas insidisset; nam prospere rei gerendæ facultatem omittere maxima est dementia; vt Valerius ait; & in angustias pugnandi com

pulsū & deductū se praelio abstinere pestifere ignauitæ
affert exitum, ob eam causam tamen suscipienda esse bella
Cicero credidit: vt sine iniuria in pace viuatur: parta autem
victoria hos esse conseruandos dicit: qui nec crudeles/ nec
immanes in bello fuerunt: quod a Romanis factum est: qui
Tusculanos/ Equos/ Volscos/ Sabinos/ Bernicos praelio vi-
ctos non solum conseruarunt: sed etiam in ciuitatem acce-
perunt. At Carthaginem & Numantiam perfidas ipsi Ro-
mani funditus sustulerunt. In alio quoque Romani duces
iuste bella gesserunt: & iusticiam coluerunt: nam hi qui ciui-
tates aut nationes bello deuictas in fidem capiebant: earū
patroni more maiorum erant: vt a Cicerone/ & alijs memo-
ria traditum est. & ideo Paulus Aemilius non solum in vi-
ctoria mitem & humanum se erga Macedones/ Hiberos/ &
Ligures præstitit: sed in omni etiā vita eos tutatus est: & ve-
luti pro domesticis ac necessarijs habuit: sicut apud Plutar-
chum legitur. Duces vero exercitus post confectum bellum
cum laude triumphantes domum redibant. Et sicut Lega-
tus in re propria quis esse non potest: Sic iudex arbiter aut
testis/ nullus vt Constantinus/ Martianus/ & Pomponius
scribunt: in re propria admittitur: immo antequam lega-
tionis officio functus sit: nihil in rem suam legatus Pauli
responso, agere potest, exceptis his quæ ad eius iniuriam vel
damnū peracta sunt, complura alia legationum præcepta
sequentes Legumlatores Iureconsulti/ & Imperatores vno
titulo de legationibus explicuerūt, inter quæ illud est: quod
huic legi accommodatur, & Honorius constituit: vt ciuium
voluntate: & illius qui vrbi præest: auctoritate legati profici-
santur, nunc placet vim Tribunorum plæbis referre,

LIBER SECVNDVS

PLAEBIS Q VOS PRO SE CONTRA VIM AV-
 XILII ERGO DECEM CREASSIT. TRIBVNI
 EIVS SVNTO: Q VODQ VE HI PROHIBESSINT:
 Q VDQ VE PLAEBEM ROGASSINT: RATVM
 ESTO: SANCTIQ VE SVNTO: NEVE PLAEB-
 BEM ORBAM TRIBVNIS RELINQ VVNTO. Hac
 lege ptestas Tribunorum plæbis aperte ostenditur; quæ pro
 euldubio magna fuit; ad eorum interrogationem plæbs ses-
 cundam iuris ciuialis speciem constituit; quod plæbiscitum
 appellatur; de quo & tribunis paulopost abunde dicemus;
 nunc volo/hoc solum intelligas/quod Tribunatus hîc dari
 plæbeis târû solebat; & ideo, P. Clodius e nobilissima Clau-
 diorum gente plæbeo homini adoptandum se dedit; quo
 tribunatum plæbis nactus in Ciceronem / qui aduersus eû
 de pollutis sacris accusatum testimonium dixerat: sauire
 posset; nihilominus cum Tullius ab exilio reuersus tabulas
 a Clodio fixas; in quibus res gestæ in Tribunatu continebã-
 tur: vi perfregisset; & ideo in senatu accusaretur / quod tabu-
 las Tribunitias sustulisset; negauit ipse Clodium; utpote
 patricium secundum leges fuisse tribunum; nam Pauli testi-
 monio per adoptionem dignitas non minuitur. vnde a plæ-
 beo ait / senator adoptatus / senator manet. hunc magistra-
 tum tamen patricij vt, M. Antonius; Duronius; Cato; Tibe-
 rius; Marius; & complures alij gesserunt. quod Gellius Ati-
 mio plæbiscito permissum fuisse libro quartodecimo scri-
 bit. Alia lex senatus potestatem sic explicabat.

OMNES MAGISTRATVS AVSPICIVM / IVDICIVM
 Q VE HABENTO: EXQ VE IIS SENATVS ESTO:
 EIVS DECRETA RATA SVNTO: AST SI PO-
 TESTAS PAR MAIORVE PROHIBET / SENATVS
 CONSVLTA PRAESCRIPTA SERVANTO: IS ORDO
 VITIO VACATO: CAETERIS SPECIMEN ESTO.

Per hanc legem omnibus magistratibus iudicia dantur: vt esset populi potestas/ad quam: vt ait Cicero: prouocaretur. Auspicia quoque omnibus magistratibus conceduntur: vt multos comitatus inutiles moræ probabiles impedirent: auspicijs enim iniustum populi impetum sæpe dii immortales represserunt: & vt ex multis exemplis/quædam referam Vrbe a Gallis deleta deliberantibus patribus vtrum Veios migrarent/an sua moenia restituerent: forte tunc redeuntibus e præsidio cohortibus Centurio vt signifer signum statureret/& quod optime ibi manerent: in comitio exclamauit: hoc Auspicio a Dijs accepto senatus e vestigio transeundi Veios consilium omisit: vt Valerius author est: Deioratus quoque rex omnia fere auspicato gerens/ab quodam itinere proposito volatu aquilæ monitus rediit: qua re secum bene actum est: quoniam id tectum vbi si ire perrexisset. mansurus erat/proxima nocte ruina solo æquantum est. sed sicut auspicijs parentibus bene successit: Ita cum ea negligentibus male actum est: Flaminius enim consul se & exercitum apud lacum Trasimenum perdidit: & Crasso post magnam Romanorum stragem a Parthis vita crepta est: quia prodigijs pugnare prohibentibus non paruerunt. Cæsar quoque si hostis malum portendentibus/& ingredi senatum Idibus Martijs prohibentibus obtemperasset: occisus illa die non fuisset. Ordo Senatorius eiusus hæc lex meminit a Romulo institutus est/centum enim senatores quorum vteretur consilio/delegit. Tullus deinde Hostilius populo Albano Romam traducto/ex eius patricijs ordinem senatorum suppleuit: postea Tarquinius priscus Senatus maiestatem centum viris ampliavit: Ast Tarquinius Ille superbus clariorem partem Senatus morte et exilio perdidit. mox exactis regibus Senatus cædibus regis diminutus a Bruto primo consule restitutus est: Primoribus enim equestris gradus electis ad trecentorum summam patrum numerum expleuit. hi autem

LIBER SECVNDVS

a Bruto additi patres conscripti appellati sunt; vnde in senatum vocabantur/ qui patres/ quique conscripti erāt: vt apud Lium & alios legimus. Caesar longe post senatum suppleuit; & multos tum ciuis tum externos præter delectum/ sed magis per gratiam senatoria dignitate donauit; vnde peregrinis & Callis & alijs in senatum allectis libellus propositus est/ suadens ne quis senatori nouo curiam mōstrare vellet; post necem quoq; Caesaris tot in senatum per gratiam & præmium allecti sunt; vt super mille Senatores essent. Sed ad modum pristinum & splendorem eos Augustus tandem redegit; & vt lecti probatique religiosus & minore molestia senatorio munere fungeretur; quemq; thure & mero priusq; consideret; apud aram eius dei in cuius templo coiretur; supplicare constituit; & ne plus quā bis in mense calendis scilicet & idibus legitimus senatus ageretur; anxio sibi tamē consilia sortiri semestria instituit; cū quibus de negocijs ad frequentem senatum referendis; ante tractaret; Septēbri Octobriq; mense tm̄ sorte ductos/ per quorū numerū confici decreta possent; debere adesse decreuit. Is ordo iudiciū auspiciūq; Sicut magistratus habebat; nā qui Senatum habiturus erat; prius immolare hostiam/ Auspicariq; secūdum Gellium debebat; quod a Cesare fuisse obseruatum cōperimus. qui idibus Martijs. senatū habiturus plures hostias cæcidit. Sed cum litare non posset; spreta religione curiam introiit; vbi statim occisus est. Senatus decreta vsque adeo rata fuerunt. vt tertiam iuris ciuiliſ partem cōstituerint; porro eius decreta ciues sine molestia seruabāt; vbi ipse Senatorius ordo vitio carebat; & cæteris specimē erat. nā vt præclare Tullius ait; qualescūq; summi ciuitatis viri fuerint/ talis ciuitas erit; & quæcūq; mutatio morū in principibus extiterit/ eadē in populo sequet; si em̄ principes bello/ luxuriæ/ conuiujs/ venationi intēdāt; his populus vacabit; si virtutē colāt; hanc amplectentur omnes. nobiliū em̄ mutato victu/ ciuitatū mo

res mutātur; vnde perniciosius de republica vitiosi principes meretur/quod nō solū ipsi vitia cōcipiunt; sed etiā ea in civitatem infundūt; plusq; exēplo/quā peccato nocent: Eapropter Cicero, L. Lucullū virū magnū reprehensione dignum existimavit; cui cū magnificētia villae tusculanae obiecta eēt duos se habere vicinos superiorem equitem Romanū/inferiorem libertinum respōdit; quorum cum villa magnificae essent/concedi sibi oportere dixit; quod his qui inferioris ordinis essent; liceret; nam ait Cicero ab ipso Lucullo natum est; ut illi inciperent, quibus non licuisset; si Lucullus non fecisset: quilibet enim eorum libidines fregisset, si illi qui eas frangere deberent; eisdem non tenerentur. Nostris itaque senatoribus omnes morem gerent; & parebunt; eorumque decreta libenter/& sine molestia servabūt; emendabuntur/& corrigentur; si vicis quae reprehendunt ipsi senatores careant; & virtuti studeāt; sintq; continentes. Praeterea cū Senatus habebatur; de rebus divinis priusquā humanis ad senatū teste Gellio referendum erat, intercedendiq; ne senatusconsultum fieret; ius is solis fuisse idē Gellius tradit; qui eadem maiori ve potestate essent/quam senatuscōsultū facere volētes. Per quos autē senatus apud Romanos haberi solet; paulo post & in senatuscōsultis dicemus. Multa alia de senatoribus posteriores legūlatores praesertim iurecōsulti dixerūt, quae referre supflūū esset. Quare ad populū suffragiā veniamus. **CREATIO MAGISTRATVVM: IVDICIA POPVLI: IVSSA: VETITA: CVM SVFFRAGIO CONSCISCENTVR: OPTIMATIBVS NOTA: PLAEBI LIBERA SVNTO.** Lex relata de suffragiis scripta est; quam rem ut abunde enarremus; primordium attingere oportet. Imprimis viritū suffragium eadem vi/eodemque iure a Romulo p̄miscue oībus tribub⁹ datū est, quod nō oēs ceteri reges servarūt; nā Servius auctore Lūcio classib⁹ cen

IBER SECVNDVS

turijque constitutis/gradus fecit:vt neq; exclusus suffragio
 quisquam videretur:& vis omnis penes primores ciuitati
 esset:nam omnes centuriæ ad ferenda suffragia in campum
 Martiũ ibant:& tamen penes primores ciuitatis vis suffra-
 giorum erat:quotiens non variabant:vt etiam ex Dionisio
 Alicarnaseo in libro septimo colligitur. Primo enim ad suf-
 fragium secũdũ Seruij constitutionem equites: deinde octa-
 ginta prime classis centuriæ peditum vocabantur:& si ibi va-
 riatũ esset:quod raro incidebat:secũdæ classis centuriæ:& re-
 liquæ deinceps si opus erat:vocabantur:nec fere vnq; suffra-
 gia ita infra descendebant:vt ad infimam classem perueni-
 retur.obseruatum etiam in suffragijs comperio: vt vbi pri-
 mum vltra dimidium ventũ erat:statim negotio finis impo-
 neretur:quam rem Ti.Gracchus ostendit/nam cum is legẽ
 Agrariam ferre vellet.Octauiusq; collega diu intercessisset:
 de eius abrogatione ad populum tulit:& tribus quinq; & tri-
 ginta:quæ tot illo tempore erant: ire in suffragiũ iussit:qua-
 rum;cũ decem & septem iam Octauium abrogassent: vnq;
 dũtaxat ad rem perficiendam restaret:parũper sistere iubẽs
 collegam Octauium/vt ab intercessione desistere vellet/ne
 ue sibi hanc notam inferri pateretur:iterũ & obnixeroga-
 uit:sed eo respondente:vt quod vellet:Gracchus exequeret
 suffragio procedente magistratu ipse Octauius summotus
 est.iure tamen posteriori/quo nũc vtimur/licet in omnibus
 regulariter quod maior pars efficit/pro eo habeatur / ac si
 omnes egerint:vt Scæuola/Vlpianus/Alexander/Innocen-
 ti.& alij dicũt:tamen omnes ad quos negocium spectat/au-
 dit nec negligi debent:vt Paulus/Vlpianus/Celsus/Pom-
 ponius/Bonifacius/Alijq; pontifices & iurecõsulti de arbi-
 tris:& re iudicata/alijq; locis constituerũt.Per hæc suffragia
 ædilitas/prætura/Tribunatus plæbis/censura/consulatus/
 Quæstura/Tribunatus militum pro consulari potestate:&
 alij plures magistratus mandabantur:vt in hac.xij.tab.lege

continetur: militum tamen tribuni/qui in exercitu erant/ & Dictatores/ magistrive equitum/ & quidam alij magistratus suffragio populi, nō creabantur: vt supra dictum est. Sacerdotia quoque à collegijs, non populo dabantur: sed postea ius sacerdotum subrogandorum. Gn. Domitius in tribuna tu a collegijs ad populum transfudit: vt a Tranquilio in vita Neronis memoria traditum est. quoddam tamen apud Romanos genus sacerdotij erat/ quod neque sacris locis additum erat/ neque a republica/ aut a principe/ aut a collegijs pontificum/ vel aliorum sacerdotū conferebatur: sed ædis aut facelli iure a patrefamilias ea ratione erigebatur: dedicabaturque/ vt & sacrorum cura/ & fructum ipsius sacerdotij perceptio ad solam gentem familiamque suam perpetuo deuolueretur: vnde Otho, vt Cornelius Tacitus refert: reuersos ab exilio adolentes auitis & paternis sacerdotijs in solatium reposuit: hæc sacerdotia appellabantur Gentilitia, in horum locum successerūt sacerdotia/ in quibus ius patronatus habemus: nam pōtificis assensu ædem construēs in ea sibi suisq; per Clementis & aliorum antistitum constitutionem ius patronatus acquirat: & cum pontificis autoritate idem/ atque posteri & successores/ cui voluerit/ constructam ædem dare poterunt: vt nostro iure pontificio cauetur: vbi plura ad hanc rem pertinentia leguntur: quæ omitto: Propterea quod indoctissimo cuique patent. De reo quoque qui lege/ aut rogatione damnatus erat/ suffragia ferebantur: vt cum a magistratibus ad populum prouocabatur/ aliter iudicium dandum erat: vnde Clodius Tribanus plæbis Ciceroni dñem apud populum dixit: quod ciues sine iussu populi Romani contra leges necasset: deinde ob id factum Clodius de exilio Ciceronis rogationem ad populū tulit: vt infra quadringenta ab Italia milia ipsi Tullio aqua & igni interdictum esset: vt recipientis eum bona publicarentur/ isq; exularet: & ne quis de Cicerone reducēdo ad Senatū referret

LIBER SECVNDVS

ne quis decerneret; ne quis disputaret; aut loqueretur; aut pedibus trect: scribendo ve adesset. Sic relatam Octavij abrogationem/ & alia populi iudicia fuisse per suffragium facta comperimus. Iussa insuper leges, scilicet & plæbiscita cum suffragio populi conscisciebantur/ & decernebantur: vt in omnibus legibus / quas infra referemus / apparebit: aut etiam eodem suffragio vetabantur: & reuocabantur: cum naturale sit eodem genere quodq; dissolui: quo colligatum est: vt iure consulti Vlpianus & alij dicunt. Et pro legibus ferendis/ & alijs agendis quæ diximus/ curiæ frequenter in forum conueniebant: & e Romuli instituto separatim promiscue & viritim suffragia dabant: & ideo sæpe plæbiscita & leges curiatis comitijs/ nõ autem centuriatis/ rogatione trinũdino facta ferebantur: vnde ipse Romulus diuiso in triginta curias populo/ quædam leges curiatis: vt Pomponius lib. digest. primo scribit: ad populum tulit. Et. L. Papirius Dictator legem curiatam de imperio promulgauit. Tribuum quoque suffragio Cæsar pontificatum Maximũ: & Marius consulatum obtinuerunt. & Octavius Tribunatu summotus est. non tamen insicias eo quoniam per centurias quoque/ & comitijs centuriatis in campo Martio magistratus dati: in dicitia prolata/ & leges aliquot latæ fuerint: nam publicolam centuriatis comitijs legem tulisse Valerius libro tertio refert: ne quis magistratus ciuem Romanum aduersus prouocationem verberare/ aut necare vellet. Et tempore promulgationis legum/ non autem vbi latæ erant: intercedere licebat: vt e Cicerone in prima Antonianarum colligitur. Suffragia hæc ab initio palam & voce ferebantur: postea legibus latis per tabellam dari cœperunt: vt nimia suffragandi libido in non bonis causis eriperetur potentissimis. primã enim Tabellariam legem Gabinus tulit: vt per suffragia in tabella descripta magistratus mandarẽtur. biennio post lex Cassia tabellaria secuta est: quam. L. Cassius nobilis homo

tullit: vt per tabellam (nisi in perduellionis crimine) populus iudicaret. Tertia lex tabellaria Carbonis seditiosi atque improbi cuius fuit: qua cautum est: vt per tabellam iuberentur: ferrenturq; leges: ac etiam vetarentur. Et cum in vno iudicij genere scilicet perduellionis crimine/ Cassius vocis suffragium reliquisset: excepissetq; huic quoq; iudicio Caelius tabellam dedit. Marius etiam Gratidianus in hanc rem ferre legem tabellariam voluit: & huic rei pontes angustos lege constituit. hinc est: quod legimus apud Ciceronem ad Herennium/ quod cum, L. Saturninus legem frumentariam de trientibus & semissibus ferre contra senatusconsultum vellet: Q. Cepio Quæstor urbanus cum virtus bonis impetum fecit: pontes distribuit: & cistas deiecit: vt lex aliter ferretur. et qui in Cæsarem conspirarunt: primum teste Suetonio cogitarunt: vtrum ne illum in campo Martio per comitia tribus ad suffragia vocantem partibus diuisis e potestate deicerent: ac exceptum trucidarent: an in sacra via/ vel in aditu theatri adorirentur. Coniurati postea mutato proposito ipsum Cæsarem idibus Martijs in Pompeij curia occiderunt. Nostri lex. xij. tab. suffragia iubet esse optimatibus nota/ & populo libera concedit: vt quo voluerint modo/ suffragia ferret: hanc enim sententiam: vt Cicero interpretatur: ista lex continet: vt omnes leges tollerent: quæ postea latae omni naturæ suffragium tegunt. ne quis tabellam inspiceret/ ne rogaret/ aut appellaret/ nec reprehenderet esse tabellarias leges/ & potestates angustas Tullius existimat: si ambitiosas hæc sint opposita: & vt ne sint ambitus inuenta fuerit: populoq; tabellam quasi libertatis vindicem hæc lex concedit dummodo optio cuiq; & grauissimo ondat: vltroq; offerat vt sit ipsa libertas: in qua populo honeste bonis gratificandi deprecatur: quapropter Iuuenalis eleganter ait si libera darentur populo suffragia/ tam perditum esse neminem: vt in suffragijs Seneca bonum preferre Neroni/ malo dubitaret. Hac lege igitur libertatis species datur: bonorum authoritas retinet: & contentio causa tollit.

LIBER SECVNDVS

Cæsar postmodum libera populo suffragia abstulit: nã comitia cum eo partitus est: vt exceptis consulatus competitoribus/pars mediã candidatorum populi suffragio magistratus gereret: pars altera sua voluntate & collatiõẽ magistratus obtineret. & p libellos cuiq; tribui missos scriptura breui quos volebat Cæsar commẽdabat: vt tribus suffragio sua dignitatem tales commendati tenerent. Postea Augustus pristinum comitorum ius reduxit: ac multiplici pœna damnato ambitu Fabianis & Captiensibus tribulibus suis /nẽ quid a quoquam cãdidato desiderarent: die comitorum singula nũnum milia a se diuidebat: suffragijs tandem populus fuit priuatus: licet ea reuocato comitorum more Caligula populo reddere postea tentauerit: vnde Modestinus legem Iuliam de ambitu in vrbe suis cessasse tẽporibus dicit: quia tunc ad principis curam /non populi fauorem magistratum creatio pertinebat: & ideo etiã Sary, decima Iuuenalis de populo ait. Iam pridem ex quo suffragia nulli vendimus: effugit curas: nam qui dabat olim imperium: fasces: legiones: omnia nunc se continet: Atque duas tantum res anxius optat. Pannum & circenses. his legibus explicatis /alias referamus.

AST SI Q VID ERIT / Q VOD EXTRA MAGISTRATVS Q VO AERARIO AESVSSIT: Q VI COHÆRET / POPVLVS CREATO : EI Q VE IVS COHÆRENDI DATO. Hæc verba Quæstoribus accõmodari videntur vt cũq; fuerit. Quæstorũ potestatem hic explicabimus. Publicola cum indignũ pecunias publicas inferri in priuatas ædes existimaret: & quod ipse /aut alius non publica auctoritate cõstitutus: munus quærendæ pecuniæ daret: Aerarium Saturni ædem constituit populoque: vt duos Quæstores creare posset: concessit: quod factum est: primique. P. Veturius. & M. Minutius creati fuere Quæstores: aucto populi aerario quæstores fuisse cõstitutos Pomponius tradit:

ut pecuniæ & arario præessent; & ab eo quod inquirenda & conseruanda pecuniæ causa creati fuerât; Quæstores dicti sunt; & horum quæstorum origo, xij. tabulas præcessit: sed cuius regis temporibus primi quæstores in rempu. venerit: diuersas opiniones Vlpianus affert. Alij quæstores duo qui cõsulibus ad belli ministeria præsto essent; post, xij. tabulas L. Quintio/ Sex. Furio, M. Manlio/ & A. Sempronio consulari potestate tribunis militum creati suffragio populi fuerunt; ut L. iuius tradit. Et hunc magistratum Gracchi ambo obtinuerunt; nam Tiberius quæstor cum Man. iño cõsule in Numãtinis pfectus est; & Caius cū Horreste cõsule quæsturã gerens in Siciliam nauigauit; Pompeio etiã/ cui Gabinia lege mare piratis expurgare/ & alia bello agere cõcedebatur; duo quæstores traditi sunt; & e Senatu quattuor/ & viginti præfecti legatiq. suo delectu cõcessi; Sylla quoq. quæstor cum Mario cõsule ad bellum iugurtinum in Africam iuit; alios complures hunc magistratum gessisse ex multis sepulchrorum inscriptionibus comperio. Cæsar deinde quæstorum numerum ampliauit. Et huiusmodi quæstores qui cū cõsulibus proficiscebantur: e prouincia ante cõsulem more maiorum redire non poterant; quod Caius Gracchus transgressus est; nam ante Horrestem cõsulem e Sardinia Romam nauigauit; sed cum de ea re apud Censores accusaretur; oratione habita sic omnium mentem commutauit; ut eum magis insuriam passum/ quam contra morem secisse maiorum iudicaret; nam duodecim se annos militasse ostendit; cum lex cæteris decem in necessitate diffiniret: se quoq. quæsturam per triennium gessisse ostendit: cum lex finito anno reditũ quæstori permitteret; Se vnum insuper plenos loculos pecuniarum extulisse; & vacuos reportasse dixit; cū alijs epoto quod extulerant vino/ plenas auro atque argento amphoras reportassent. verba autem totius orationis Gracchi libro quintodecimo Gellius refert. Hi quoque quæstores

LIBER SECVNDVS

rationem administratorum confectis tabulis reddebant: Quare Tiberius Gracchus quaestor/cum tabulas rationes quaesturae continentes in bello perdidisset/Numantinos hostis victores & foedere facto domum reuersos/quos tabulas habere credebat:adiit:& iuxta eorum urbem consistens vocatos ad se Numantinorum principes/vt sibi tabulas redderent:rogauit:ne calūnijs inimicorum fieret obnoxius;si reddere administratorum rationem nequiret. Numantini vero Tiberium prius in urbem receperunt:& ei deinde tabulas restituerunt.E quaestoribus aliqui prouincias sortiri solebant ex senatuconsulto/quod Decimo Druso & porcina consulis factum est; vt scribit Vlpianus;vnde Marcus Cicero quaestor Siciliam sortitus est:& cum integritate & diligentia magistratū gessit.Iulio etiam quaestori vltior Hispania obuenit. Vespasianus quoque quaestor Cretam & Cyrenes prouinciam sorte cepit.& instante Marisco bello quaestorē Galliae/quae circa padum est; Sertorium Romani designarunt apud Gallos & alias nationes adhuc haec quaestorum genera extant. Et licet patricij in initio quaestores essent; demum tamen ad quaesturam Gn. Cornelio/& L. Furio Medulino consulibus plæbeij admissi sunt; ita vt vnus patricius Clau. Fabius Ambustus-& tres plæbeij, Q. Silius, P. Eltius:& P. Papius tūc quaestores creati fuerint. Alij quaestores erant; qui capitalibus rebus praerāt; nā quū de capite ciuis Romani iniussu populi cōsulibus ius dicere permissum nō esset; ppter ea secūdū Pomponiū hi quaestores a populo constituti sunt; vt capitalibus rebus praessent;& parricidij questores appellabantur; quorū vt idem Pomponius ait; etiam lex duodecim tabularū meminit. nūc referamus eos quibus vis sit cū populo aut senatu agendi. CVM POPVLO PATRIBVS QVE AGENDI IVS ESTO: CONSVL/PRAETORI/MAGISTRO POPVLI/ EQ VITVMq/. Elq. Q VEM PRODVTN PATRES CONSVLVM ROGANDO,

RVM ERGO/TRIBVNISq; Q VOS SIBI POPVLVS
 ROGASSIT/IVS ESTO. CVM PATRIBVS AGENDI:
 IDEM AD PLÆBEM Q VOD CENSVS ERIT FE-
 RVNTO. Gelius libro quartodecimo scribit/per dictatorē/
 cōsules/prætores/tribunos Plæbīs/interregē/& vrbis præ-
 fectum/nō per alios Senatū more maiorū haberi solitū:
 Et his dūtaxat agēdi cū patribus;ac faciendū senatuscōsulti-
 us fuisse:Q uod si eodē tempore omnes hi magistratus Ro-
 mæ fuissent;in ordīne suprascripto primū ius cōsulendi Se-
 natū habuisse dicit; Extraordinario tñ iure:vt idē ait;tribuni
 mīlitares/& decem viri/necnō triū viri causa reipublicæ con-
 stituendæ creati/ius cōsulēdi,Senatū habuerunt.Sed quod
 primis magistratibus in hac lege relatis agere cū pplo licue-
 rit;testes sunt leges publicæ:Corneliæ;& Aurelia quas a po-
 pulo,P.Philo dictator/Cornelius cōsul/& Aureli' cotta præ-
 tor rogarūt,hoc pbabūt & aliæ leges innumeræ: quas infra
 referemus,plæbīs Tribunū etiā potuisse cū pplo agere ne-
 mo dubitat;quia id ipsius officiū erat:& plæbiscita demon-
 strant interregi quoq;vt hic dicit;nisi cū populo agēdi fuit;
 nam cum reipu.causa abessent consules neque habendis,co-
 mitijs interesse possent;aut cum seditiōes in ciuitate foret;
 vel vitio consules creati essent.Nec dictatorem comitiarum
 causa dici placeret;res ad interregem teste Fenestella dedu-
 cebatur;ac per eum cōsularia comitiā habebantur.Sed licet
 causa cōsulū a populo rogandorum patres interregem pro-
 derent,aliud tamē interdum ex causa peragebat;vt de,L.Pa-
 pyrio Mugillano legitur;qui interrex proditus;vt patrum
 & Tribunorum plæbīs discordias sedaret;Tribunitia comi-
 tia,non consularia habuit;consularique potestate Tribuni-
 tic,L,Q uintus Cinci,Sex,Furius Medullinus,M,Manlius;
 & A,Sempronius patricij omnes creati fuerūt;& Sempro-
 nio deinde quæstorum comitiā habente;auctus est quæstor-
 um numerus,Alia lex præclara sequitur.

LIBER SECVNDVS

Q VAECVMQ VE IN POPVLO: Q VAECVMQ VE
 IN PATRIBVS AGENTVR: MODICA SVNTO. SE
 NATORI Q VI NEC ADERIT / AVT CAUSA:
 AVT CVLPA ESTO: CAVSAS POPVLI TENETO:
 VIS IN POPVLO ABESTO: PAR MAIORVE POTE
 STAS / PLVS VALETO. AST Q VI TVRBASSIT IN
 AGENDO / FRAVS ACTORIS ESTO: INTERCES
 SOR REI MALAE SALVTARIS CIVIS ESTO: Q VI
 AGENT AVSPICIA SERVANTO: AVGVRI PVBLI
 CO PARENTO. Q uacūque in patribus aguntur: esse mo
 desta & ad sedata debent: Et Senatori tria: vt præclare Cice
 ro ait: iussa sunt: vt Senatui adsit: nam grauitatē res habet:
 cum frequens ordo Senatorius est: immo Romani veteres:
 vt Gellius lib. quarto decimo refert: Senatori pignus capies
 bant: mulctāq; imponebant: qui cum in senatum venire de
 beret: non adesset: De senatoribus nostræ ætatis malo tace
 re: quam ab eis / libere loquendo puniri: Præterea Senatori
 iussum est: vt loco dicat: id est rogatus: & modo ne sit infini
 tus: nam breuiter sententiā prestringere laus est: & hodie in
 omnibus placet: & regulariter longa oratione vtuntur cum
 verbis proprijs & aptis / tum dicendi ratione indigētes: qui
 inuolute / ac obscure loquentes / & ordine dicendi carentes /
 quod sentiunt paucis explicare non valent: & diutius quam
 satis sit. in iisdem locis tales commorantur: atq; eodem idē
 tidem reuoluuntur: præterea inchoata propositione relicta:
 frequenter ad aliam incōmode transeunt. hæc bonus ora
 tor diffugiet: si orandi disciplinam: & argumentationis par
 tes: quas in Rhetoricis Cicero & alij docent: perfecte cogno
 uerit. plane si tanta esset causa: vt oratoris copia ad hortan
 dum vel docendum opus esset: longa uti oratione licet: in
 qua re Tullius & Cato magni fuerunt. Sed vt paratus dicere
 senator esse possit: proximæ legi parere: id est causas popu
 li tenere & inuentionem habere debet: et enim nosse rēpu

blicam necessarium est; quid militum habeat; quid aerario va-
 leat; quos socios/quos amicos/quos stipendiarios respubli-
 ca habeat; insuper qua quisque sit lege/ conditione/ foedere/
 intelligat; necesse est; sed & decernendi consuetudinem tene-
 re; & exempla maiorum noscere debet. Lex deinde vim in
 actionibus populi verat; cum nihil civitati sit exitiosius. Cice-
 ronius testimonio/nihil tam iuri & legibus contrarium; ni-
 hil tam incivile & inhumanum/ quam per vim quicquam
 agere. Quod si rem malam quis facere velit; civis intercede-
 re debet; Et pariter/ maiorisve magistratus intercessio plus va-
 lere debet; huic loco congruit/ quod apud Plutarchum saepe
 legimus; ius tribunitiae potestatis fortius ad impediendum
 quam ad agendum fuisse; nam multis tribunitis aliquid volē-
 tibus/ unus se opponens praeferebatur; Non iure ergo Tibes-
 rius Gracchus defendetur/ qui collegam Octavium/ ne lex
 Agraria ferretur; intercedentem suffragio populi magistra-
 tu abrogavit; male etiam Caesar consul se aduersus hanc legem
 tuebitur; qui promulgata lege Agraria obnunciantem
 collegam Bibulum armis foro expulit; & eam invito colle-
 ga tulit. Hanc legem Saturninus quoque tri. pl. non seruauit;
 qui cum centena agri iugera veteranis in Africa lege diuidē-
 da pronuntiaret/ facta per populum lapidatione intercedē-
 tem Bebiū collegam submouit. Ast bonus Cato ille Seue-
 rus; ne respublica quicquam mali pateretur; semper interces-
 sit/ & operam dedit; vnde cum Caesari supramodum & praeter
 mensuram quae reipub. erant largienti/ & omnem ferme
 campaniam lege egenis diuidenti resisteret; & aduersaretur;
 in carcerem curia extractus per lictorem iussu Caesaris
 ductus est; sed & alia pericula propter intercessionem/ & bene-
 merita in rempublicam collata subiit; vsque adeo quod
 mortem sibi consecuerit; ne in manus Iulij hostis rempubli-
 cam occupantis deueniret. Pauci sunt nunc Catones/ quin
 celeriter odio/ pecunia/ aut timore/ vel alio modo in reipub.

LIBER SECVNDVS

blicæ detrimentum vñcantur: & cedant. Et si aliqua seditio
 in populi actionibus oritur/ex hac lege culpa actoris erit:
 nam Crassi sapientissimi hominis sententia & Senatus des-
 creto, C. Claudio consule Carbonis seditionem referente fa-
 cto: eo inuito qui cum populo ageret/ seditio fieri non pōt:
 cum ei liceat consilium simul atque intercessum turbarique
 coeptum sit/dimittere: quod qui præmonet/cum agere nihil
 potest; vñ querit. Romani etiam in publicis institutis & le-
 gibus habebant: vt qui cum populo vel patribus agerent:
 Auspicia seruarent & auguri parerēt: nam bonus augur rei
 publicæ præsto esse debebat: cum Ioui optimo maximo cō-
 siliarius & adiuuans datus esset/coelique partes ei diffinitæ
 traditæ essent: De hac re fuit etiam postea latum ab Aelio &
 Furio Tribunis vnum plæbiscitum. Et Romanorum fuisse
 morem Seruius dicit: vt in comitijs agendis / & bellis gerens
 pullaria captarentur auguria. Et Gelijs testimonio auspicari
 acturus cum patribus debebat, quod Cæsar vt paulo ante di-
 ximus; idibus Martijs senatum habiturus seruauit. Auguri-
 bus magna fides & potestas e. miraculo accessit: atque data
 est: nam quum Tarquinius Priscus centurias augere/earum
 que nomina mutare vellet; id fieri posse nisi aues addixis-
 sent: Actius Nauis inclutus ea tempestate augur negauit:
 propterea quod his centurijs inaugurato Romulus nomi-
 na dederat; ex eo ira regi mota est: re eludensque artem an-
 quod mente conceperat/ auspicato fieri posset / Augurem
 interrogauit: & cum rei; in augurio experta posse fieri augur
 affirmasset. Tarquinius augurem nouacula cotem discissu-
 rum se agitalse animo dixit: & Ideo hæc capere / & quod aues
 auguris fieri posse portendebant; ipsum augurem perages-
 re iussit: quod Actius fecit: & nouacula haud cunctanter eos
 tem descidit: vnde statua Actij; eos quoque vbi hæc acta fue-
 runt: positæ sunt: & rex duplicatis centurijs nomina non
 mutauit ex eoque augurijs sacerdotioque augurum tantus

accessit honos / sicut apud Lium legimus: vt nihil belli: domique postea nisi auspiciato gereretur: & vt consilia populi / exercitusque vocati / & summa rerum / vbi non admisissent aues: dirimeretur. Nihilominus hac aruspici siue augurum disciplinam Phauorinus apud Gelium forti argumento reprobat; nam aut aduersa euentura dicunt; aut prospera; si prospera dicant; & fallant; miser frustra aliquis expectando fiet; si aduersa dicant; & mentiantur; miser homo frustra timendo fiet. Si autem vera respondeant; eaque non sint prospera iam inde aliquis miser ex animo erit / antequam e fato fiat; si foelicia promittant; eaque euentura sint; tum plane vt Phauori, ait; duo erunt incommoda; nam & expectatio spei suspensum fatigabit / & futurum gaudij fructum spes iam deslorauerit. Et eleganter Accius poeta se Nil hil credere auguribus; dicit; qui aures verbis; inquit; diuinit alienas; Suas vt auro locupletent domos; nulloque pacto huiusmodi hominibus res futuras presagientibus esse vtendum Gelius dicebat. quapropter non immerito huic legi posteriores legumatores suis constitutionibus abrogauerunt; horum enim Augurum & Aruspicum disciplinam / facta vsum & diuinationes Romani imperatores Antoninus / Diocletianus / Maximianus / Constantinus / Valens / Valentinus / Archadius / & Theodosius improbarunt / & prohibuerunt; sed & nostro iure pontificio horum disciplina damnata est. vnum tamen post Seruium dixerit / quod licet multa sacra Romani susceperint; magica tamen semper damnarunt. quod Virgilius per Didonem testari videtur / cum eam ita loquentem inducit: Testor cara deos / & te germana tuumque Dulce caput / magicas inuitam accingier artes. Sed & aduersus magicas artes legem. xij. tabu. fuisse conscriptam / apud Augustinum de ciuitate dei legimus; magicos quoque & mathematicos Plinius & Cice

LIBER SECVNDVS.

ro impugnant: & de his Vlpianus sentire vultus est/ quum in cantationem/ aut imprecationem/ aut exorcizationem nō esse medicinae genera de varijs cognitionibus dicit; tamen si quidam reperiantur; ait; qui hac arte vtentes sibi profuisse cum praedicatione affirmēt. nescio tamen qua arte id quod de Vespasiano legitur: actum fuerit; vt cuidam e plabe luminibus orbatō oculos inspūendo pro cōtione palam restituerit/ & cius alterius debile calce contingendo confirmauerit; cum hac a deo aut dei nomine dūtaxat fieri possint; vt a quattuor historicis qui facta gesta; christi scripserunt; memoriā traditum est. his legibus discussis; ad reliquas veniamus.

PROMVLGATA/ PROPOSITA IN AERARIO COGNITA AGVNTO. NEC PLVSQVAM DE SINGVLIS REBVS SEMEL CONSVLVNTO. REM POPVLVM DOCENTO. DOCERI A MAGISTRATIBVS PRIVATISQVE PATIVNTOR: PRIVILEGIANE IRROGANTO. DE CAPITE CIVIS NISI PER MAXIMVM COMITIVM ILLOSQVE QVOS CENSORES IN PARTIBVS POPVLI LOCASSINT: NE FERVNTO. Hæc lex de promulgatione/ de singulis rebus agendis/ de priuatis magistratibus ve audiendis facta est. lex certe promulgata in æs incisa in ærarium condebatur; vt apud Tranquillum in vita Iulij legitur Senatus quoque consulta; vt in lege Horatia dicemus; ad ærarium deferebantur. Marcus Cicero scribit; alias duas leges præclarissimas; quas retuli: de. xij. tabulis fuisse translatas; harum altera priuilegia tolli/ altera populū decapite ciuis rogari/ nisi maximo comitio vetat. pro maximo autem comitio Marcus Cicero centuriata comitia accipit in oratione pro. P. Sextio. vix hanc legem. xij. tab. refert. Quod em iudicia pp̄tēū suffragio cōsciscerētur/ alia lege cōstitutū est; vt supra ostēdimus; sed vt id maxio dū

taxat fieret comitio: ista lex præcepit longe post Tiberius; Cæsar instituit, ne aliter beneficia a superioribus concessa principibus rata essent; quam si eadem habētibus etiam sequentes imperatores dedissent, quod institutū omnes principes a Tiberio vsque ad Titū seruarūt, at Titus omnia præterita priuilegia vno primus confirmauit edicto nec a se pesti passus est; nunc de ambitu/ & de captis pecunijs leges sequuntur.

DONVM NE CAPIVNTO: NEVE DANTO: NEVE PETENDA/ NEVE GERENDA/ NEVE GESTA POTESTATE: QVISQVIS EARVM RERVM MIGRASSIT: NOXIAE POENA PARESTO. Plæbiscito quodam etiam contineri Modestinus de officio præsidis ait, Ne quis præsidum munus donū ve caperet; nisi esculentum poculentumve/ quod intra dies proximos prodigatur, Mandatis quoque iustiniani & aliorum principum continebatur/ ne donum vel munus ipse proconsul/ vel qui in aliquo officio erat: administrationis tempore acciperet; vel quid inuictus quotidiani causa; aut permittente principe emeret; domum ve; extrueret. Sed Vlpianus de officio proconsulis hæc debere intelligi dicit: vt modum gerens magistratum adijciat; ita quod neque se in totum xēnijs abstineat neque auare xēniorum modum excedat, quam rem Diuis Severus & Antoninus elegātissime epistola moderati sunt; vt iuxta vetus prouerbiū neq; omnino/ neque semper/ neque ab omnibus gerens magistratum acciperet. cū a nemine accipere valde sit inhumauum, sed passim & per omnia accipere; vilissimū & auarissimū sit; non ergo ad xēnia munerum qualitatem nō habētia/ sed ad ea quæ ediliū excedunt vsū; prædicte constitutiones pertinent, in hanc rem etiam pro eo quod quis in magistratu accepit; lex Iulia repetendarum postea lata est; cuius abūde iurecōsulti meminerunt, Quinimmo noua iustiniani constitutione/ & pontificum

LIBER SECVNDVS

maxime innocentij sanctionibus/magistratus a fisco stipē
 dia habēs/nihil a quoquam accipere debet: licet interpreta
 tione/iustiniani constitutio/& aliā vt assolet; varie intelligā
 tur. delegatis tamen iudicibus esculenta & poculenta cape
 re Bonifacius summus antistes sua constitutione permisit.
 Vtinam aliquot nostræ ætatis iudices has leges seruarēt: qui
 omnia ab omnibus accipiunt; quod nō fieret; si hoc crimē:
 vt hæc lex mandat; plecteretur; aut si illi qui in hos iudices
 animaduertere possunt; Cambysis exemplo vni ex malis iu
 dicibus pellem detraherent; & eam tribunali imponerent:
 quo ceteri terrerentur. Quod si quis pecunia sententiam
 tulerit; vt pote venalis Diocletiani sanctione nulla crit. Ipsi
 autem iudices dono aut aliter perperam iudicantes certis
 poenis vt infra dicam ex constitutionibus Antonini/Con
 stantini/& iustiniani puniūtur; hi enim poenas determināt/
 quas hæc lex omisit; & iudicum arbitrio commisit. Hac lege
 insuper prohibetur; ne quicquam pro magistratu detur; de
 qua re fuerunt postea lex Calphurnia/& iulia de ambitu la
 tæ; & præclare Theodosius & iustinianus imperatores tan
 dem dignitatum emptionem prohibuerunt; sanxerūtq; vt
 capientes magistratus iureiurādo affirmant; se pro admini
 strationibus habendis neque quippiam dedisse; neque post
 modum vnquam daturus fore; siue per se siue per interpos
 sitam personam; in legis sacramentique fraudem/donatio
 nis; vel venditionis titulo/aliove cuiuscūque contractus ve
 lamēto. Voluerūt etiā eos iurare quod in administratione/
 vel post depositum officium nihil pro aliquo beneficio tem
 pore administrationis præstite/præter salarium/accipient/
 & huius iurisiurandi transgressorem; poena quadrupli mul
 ctari præcipiunt. Et propterea antiquus Romanorū mos/
 quem Plutarchus in Coriolano refert; laudandus est. nam
 secundum hanc legem virtute non pecunijs dignitates pos
 tulabant; qui em magistratus petebant; ciuis dextra prehē

sos benignis verbis orabant: & absque interiore tunica in
 forum aperti veste descendebant: siue ut eo habitu ad suppli-
 candum humiliores accederent: siue ut pro republica cicat-
 rices passi manifeste signa fortitudinis aperirent; ostendes-
 rentq; Mar. tamen Coriolano plures ostendenti cicatrices/
 quas per tredecim annos egregie pro repu. bellado exceper-
 rat/consulatus denegatus est: ne patricios sequendo consul
 popularem tolleret libertatem: argento deinde alioq; cor-
 ruptelarum genere impartitæ fuerunt dignitates: & inter-
 conditionis suffragia argentum/largitioq; & epulum sese mi-
 scuerunt: complures enim Romani pecunijs dignitates &
 magistratus postea nacti sunt. Marius certe ut sextum consu-
 latum sortiretur: suffragia emens Metellum a magistratu ex-
 cludit: & Valerium Flaccum collegam in cōsulatu suscepit.
 Cæsar quoq; in pontificatus! maximi petitione ita pro-
 fusissima largitione duos competitores potentissimos,
 Q. Catulum & Ser. Isauricum ætate & dignitate anteces-
 dentes superauit: ut ipse, plura in eorum tribubus suffra-
 gia/quam uterq; in omnibus tulerit. E duobus vero consu-
 latus competitoribus, L. Luceio & M. Bibulo hoc pacto Lu-
 ceium sibi adiunxit: quo is utpote gratia inferior/pecunia
 que pollens/nummos e suo communi nomine per centu-
 rias!pronunciaret: sed optimates eum in summo magistra-
 tu & consentiente collega ausurum omnia suspicantes/Bi-
 bulo tantundem pollicendi authores fuerunt: ac plarique
 pecunias contulerunt: Itaque cum Bibulo consul fuit crea-
 tus. Ipse etiam Iulianus a militibus imperium emit. & Ius-
 tinus emptis caute suffragijs imperator electus est. Populi
 vero præturam Sylla largitionibus adeptus est: vnde cū er-
 ga Cæsarem male animatus! esset: & sua potestate in eum
 se esse vsurum! dicitaret!: ridens Cæsar lepide respon-
 dit/ recte Syllam suum esse magistratum putare: quem
 suis pecunijs comparatum habebat: Quinimmo

LIBER SECVNDVS

Cato ille alioquin seuerus & magnus legum Romanorum custos ne cum Luceio sed cū Bibulo Caesar consulatum obtineret ; deberere publicam largitionem facere non abnuuit ; In petitione tamen tribunatus Cato legem / quæ candidato nomen dantes adesse vetebat ; per seipsum appellas populum atq; alloquens solus obseruauit. Vltimo loco constituitur ; vt in suo vitio & prout deliquerit quisq; has leges negligēs plectatur ; & nulla poena certa hic nominat ; sed postea magistratum precio consequenti poena certa per legem Iuliam de ambitu perque constitutiones principum imposita est ; & huius criminis poenam Marius sustinuit ; nam cū in petitione præturæ vitimus esset ; qui per suffragia mitteretur ; de ambitu quod suffragatores donis corruerat ; damnatus est. cuius rei coniecturam suspicionēq; maximam præbuit Cassius Sabaconus minister intra cancellos inter suffragia ferentes conspectus. At nactus dignitatem in ipso officio pecunias accipiens lege Iulia repetundarum & constitutionibus principum hodie variā poena damnatur ; Sic itaq; redeuntem e Cappadocia Syllam Censorinus repetundarū postulauit ; quod ex amicorum sociorūq; regno magnā contra legem pecuniæ vim cōpilasset ; sed quia Censorinus ab accusatione destitit ; Sylla euasit. Scipionem quoq; Petili/ ac Neuius trib. plæbis repetundarum accusarūt ; quod pecunias ab Anthiocho rege accepisset nec eas in publicū retulisset ; sed ipse Scipio suæ probitatis conscius librū rationum in cōspectu populi scidit ; inde sponte exulauit ; in exilioque reliquam ætatem egit. Liuius etiam Salinator post actum ab se consule de Illyrijs triumphum peculatus ab omnibus tribubus excepta Metia condemnatus est. sequētibus verbis lex magistratus Romanorum explicans absoluta erit.

CENSORES FIDE LEGEM CVSTODIVNTO : PRIVATI AD EOS ACTA REFRVNTO : NEC EO MAGIS LEGE LIBERI SVNTO . Quoniam semper

in republica Censores erant: cura legis seruandae eis data est: qui enim magistratu abierant: edere & exponere quid in magistratu gesserant: apud Censores per hanc legem cogebantur: rationesque referre, & causam censoribus exponere debebant: de ijs postmodum censores praedudicabant: lex tamen integra accusatori/iudicioque seruabatur. Mos etiam erat: vt magistratu abeuntes contionem haberent: & apud populum de rebus suis loquerentur: & iurarent: Sed Ciceroni consulatu abeunt/ ne contionem haberet: & de rebus suis apud populum loqueretur: a Metello plebis tribuno prohibitum est: & tantum vt iuraret: fuisse sibi permissum inuenio: Hanc. xij. tab. constitutionem Xenod & Iustinianus postea in parte renouarunt: quod nostris iuris peritis non est incognitum: voluerunt enim vt omnes iudices post administrationem depositam/ in prouincijs vel ciuitatibus quas gubernauerint/ per quinquaginta dies remaneant: vt sub aliquo iudice conquerentibus pro ratione legum respondeant. Et quoniam plura de his in manibus nostri iureconsulti habent: alia non dicam: nam si dubitatio aliqua occurrat: eos consulere poteris. Satis de religione & magistratibus Romanorum dixerimus. si hoc intellexeris Marcum scilicet Ciceronem sensisse has omnes constitutiones relatas non fuisse. xij. tab. leges: nam relatis religionis constitutionibus/ postea de eadem re aliquot. xij. tab. leges subiungit: praeterea duas leges e. xij. tab. ad magistratum sanctionem fuisse trāslatas scribit: Innuit ergo alias magistratum leges non fuisse in. xij. tab. nihilominus boni autores has. xij. tab. leges sapenūero appellat: & forte his/ bis Cicero discrimē inter leges priuati iuris/ & publici quod in sacris/ sacerdotibus/ & magistratibus consistit: facere voluit: licet iisdē tabulis descriptae essent: sed qualescūq; praedictae leges fuerit: nō parua iuris & hystoriae cognitionem afferunt: nam luculenter religionem & magistratus Romanorum/ & sic publicum ius explicant: & ideo

LIBER SECVNDVS.

nō ab re huic loco eas leges. accōmodauimus. Nunc de iure priuato leges. xij. tab. sequuntur. **INTESTATORVM HEREDITATES PRIMO SVORVM HEREDVM VELINT. NOLINTVE / SVNTO: HIS DEFICIENTIBVS AGNATVS PROXIMVS FAMILIAM HABETO.** Iustinianus suos eē hīdes existimauit filiū/filiā/nepotē/nepēue ex filio/ & deiceps' ceteros liberos qui in p̄tate morietis fuerūt: & primū locū obtinēt: Et quia hi viuo patre quodāmodo dñi bonorū existimār: & post mortē p̄ris liberā bonorū administratiōnē cōsequuntur: sui hīdes appellant: sed & necessarij ideo a iurēcōsultis discunt: q̄nquidē ab intestato/ & ex testamēto in uitū ex lege. xij. tab. heredes sūt: his tñ liberis puberibus siue impuberibus se ab hereditate abstīnēdī prātor secūdū Caiū & alios legūlatores potestatē facit: vt quāuis iure cituli creditōribus hereditarijs teneantur: tñ in eos si velint relinquere hereditatem/ actiō nō derur: Hęc lex vt Diocletianus & Maximianus scribūt: in Posthumō suo obtinet: vnde si quis posthumum & agnatum relinquat/ posthumus ab intestato p̄feratur: **Quinimmo si fili' / & ex altero filio qui mortuus sit/ nepos existat: euidenter lege. xij. tab. caueri p̄dicti imperatores Frontonī rescripserūt: vt pariter intestato defuncto succedāt.** Quod si suus heres nō existat/ ex hac lege. xij. tab. agnatus p̄ximus hereditatem capit: itaq; si sit defuncti frater & alterius fratris filius/ aut patruus: frater ex hac lege. xij. tab. potior habetur: sed hoc postea correctum est. Et licet singulari numero vtens lex. xij. tab. agnatum proxīmū vocet: tñ si plures sint in eodē gradu/ omnes sine dubio admittuntur: vt p̄clare Iustinianus interpretatus est: siue alius agnatorū gradus existat: siue nō existat: nā & p̄ximus agnatus in hac lege. xij. tab. etiā solus habet: & dicit: vt libro p̄n declarū vltimo Pomponius enarrat: Familīe autē appellatio in hac lege secūdum Paulum de verborum significatiōe/ in res deducitur: & pro rebus accipitur: ad personas etiā fa

mltæ significatio interdum referur; vt cum de patrono & liberto lex ita loquitur: ex ea familia in eam familiam, alia quoq; appellatio familiæ cõprehēdit; quæ Paulus eleganter de verborum significacione enodat. Posteriori tamē iure ordo succedēdi hac lege, xij. tab. datus/ i aliquo immutatus est. nā liberi emācipati prætoris authoritate & cõstitutionibus principum/ & e filia progeniti sicut sui succedūt; & agnatis præferūtur: licet. xij. tab. lege excluderētur; & icogniti essent: cū nec sui/ nec in potestate moriētium forent. mater quoq; p Senatuscõsultū Tertulianū ad hereditatem filiorū sine testamento & liberis moriētium peruenire cõcepit; & e sanctionibus imperatorū admitti hodie cū agnatis filij sui fratribus & sororibus debet; quāuis. xij. tabu. lex matris nō meminerit.

Iam me huius legis satietas capit; ad reliquas igiē pgamus.

TUTORES LIBERIS IN POTESTATE TESTAMENTO PARENTES DANTO: SINON SINT DATI: AGNATI QVI SVCCESIONEM I SPERANT: TUTORES SVNTO. PRODIGO BONOR VM SVOR VM ADMINISTRATIONE INTERDICTA ESTO. PRODIGVS ET I FVRIOSVS IN CVRATIONE AGNATOR VM SVNTO.

Vel sic dicas; vt Cicero ad Herennīū refert. **SI FVRIOSVS EXISTET: AGNATOR VM GENTILIVMq; IN EO PECVNIAq; EIVS POTESTAS ESTO. SVSPECTI TVTORES REMOVENTOR.** Tutela est; vt Seruius diffinit vis atq; ptās i capite libero cõstitutata/ ad tuēdū eū qui ppter atate suā spē se defendere nequit; iure ciuili data ac pmissa. Tutores autē sūt/ qui eā vim ac ptātem hnt/ ex qua rec; vt Paulus ait: ipsi nomē acceperūt; itaq; iquit; tutores quasi tuitores atq; defensores appellātur; sicut æditui dicūtur/ qui ædes tuent. De duplici tutela testamētaria & legitia hæc lex, xij. tab. meminit; primo em lege, xij. tab. parētibus authorē Caio iurecõsulto pmissū ē; liberis suis ipuberib; masculini & foeminini sexus si mōi ptāte sūt tutores testamēto dare, liberor; appellatiōe

LIBER SECVNDVS

nepotes & pronepotes/cateriq; qui ex his descendunt; con-
 tinentur: si tamē nepos post mortem aui tutorem dantis in
 patris sui potestatem recasurus non sit; hos enim omnes; vt
 apud Calistratum de verborum significatione legimus; libe-
 rorum appellatione lex. xij. tab. comprehendit; plura de hac
 tutelæ specie iureconsulti & imperatores dixerunt. His autē
 quibus testamento tutor non est datus; ex lege. xij. tab. agna-
 ti sunt tutores; vt Iustinianus refert; legitimæ enim tutelæ
 agnatis & consanguineis patronisq; idest his qui ad legiti-
 mam hereditatem admittuntur; lege. xij. tab. delatæ sunt, et
 hæc Vlpiani iudicio summa prudentia introducta sunt; vt
 qui successionem sperarent; ne dilapidarentur bona tueren-
 tur; & tutelæ onus susciperent; quod in agnata/vel patrona
 non obtinet; quæ succedunt; licet tutelam non suscipiant.
 Tutela autem legitima non quidem specialiter vel nomina-
 tim, sed per interpretationem & consequētiā hereditatum
 patronis lege. xij. tabu. delata est, vt eleganter Iustinianus &
 Vlpianus ostendunt; nam eo quod lex. xij. tab. hereditatem
 libertorum qui intestati decedunt/patronos habere voluit;
 exemplo agnatorum veteres crediderūt; legem voluisse etiā
 tutelas ad eos pertinere: Quia vt dictum est vbi successiōis
 est emolumentum; ibi plarūq; tutele onus esse debet. quod
 posteriori iure etiā obtinet; quo hereditas agnatione nō
 inspecta proximis defertur; Sed si neq; in testamento datus
 sit tutor; neq; legitimus aliquis existat; aut si sit; sed ætate vel
 facultatibus non suppetat; ex lege Iulia & Titia constitutio-
 nibusq; principum Iustiniani testi. monio Valentini/ Theo-
 dosij/ & Archadij a diuersis magistratibus tutores dabuntur;
 Lege etiā. xij. tab. prodigo fuisse interdictum bonorum ad-
 ministrationem Vlpianus de curatoribus furioso & alijs ex
 tra minores dandis scriptum reliquit; vnde eadem lege pro-
 digus etiā excedens quintum & vigesimū annum sicut fu-
 riosus in cura agnatorum teste Iustiniano esse debet. & id ra-

tionē morbi aut vitij erit; nam si minor quinq; & viginti annis furiosus sit; curator ei non vt furioso/ sed vt adolescenti datur sicut imperator Antoninus Augustus rescripsit. Præterea si pupillus furore laboret: tutorem vt pupillus/ non tã quam demens curatorem Mutij atq; Iuliani sententia accipiet; quia lex. xij. tab. secundum Vlpiani interpretationem ita accepta est: vt ad pupillos vel pupillas non pertineat; cū sit magis ætati quam dementiæ consulendum. Sed solent hodie prætores vel præsides tali homini/ qui neque tēpus nec finem expensarum habet; sed bona sua dilacerando & dissipando profundit. sicut furioso curatorem dare. quod si furiosus sanitatē vel pdignis sanos mores receperit; ipso iure in potestate curatorū esse desinit. Sed quia tutuslibet. generis tutores suspecti esse possunt; ideo de suspecti crimine sequitur; quod e lege. xij. tab. descendit; & hæc lex frequens & perquæ necessaria est; quotidie em̄ sicut Vlpianus dicit; suspecti tutores postulantur; & circa hanc legē aliquot questiones oriuntur. Quis & a quo/ & apud quos suspectus tutor postulari possit. ex quibus ve causis remouetur; & qua pœna suspectus tutor afficiatur; Quæ omnia satis et abunde sacratissimi legulatores nostri explicāt; referamus igitur altas leges.

COHEREDES A COMMVNIONE DISCEDERE VO
LENTES AGVNTO. PRO HEREDITARIA PARTE
DEBITORES HEREDIBVS OBLIGATI SVNTQ;
PRO PORTIONIBVS HEREDITARIIS HEREDES
TENENTOR. Caio authore actio familiæ heriscundæ ex
lege. xij. tab. proficiscitur; nam coheredibus a cōmunionē
discedere volentibus/ necessarium aliquam constitui actio-
nem videbatur; qua inter eos res hereditariæ distribuendæ:
Ei quoq; qui suam partem non possidet; si a possessore cohe-
res esse non denegetur; hæc actio ipso iure competit; p hanc
familiæ heriscundæ actionem hereditas delata ex testamē-

LIBER SECVNDVS

to/vel ab inestato/ex lege,xij.tab.vel alia lege/aut ex senatusconsulto/vel constitutione secundum Vlpiani responsum diuiditur. Ea tamen quæ sunt in nominibus diuisionem non recipiunt: cum ipso iure vt Gordianus,imperator Pomponio militi scribit;in portionem hereditariam ex lege,xij.tab.diuisa,sint;nam debitores hereditarij vnicuique heredum pro hereditaria portione antiqua,xij.tabu.lege obligati sunt;pignus tamen si quod intercesserit/vnicuique heredum ex constitutione Valentis & Valentiniani/ aliorumque imperatorum tenetur insolidum. Si etiam res debita diuisionem non recipiat;in iudicium familiae herciscundæ secundum Pauli sententiam non venit;licet talis obligatio per legem,xij.tab.non diuidatur/quia non potest;sed omnibus heredibus actio insolidum competit. Sic e diuerso pro hereditarijs partibus heredes onera hereditaria ex lege,xij.tabu.usque adeo agnoscere debent;vt eorum pacto secundum Diocletiani & Maximiani sanctionē vnus insolidum creditori obligari/aut aliter actio mutari non possit;nisi pignus vel hypotheca intercedat;tunc enim vt Decius & alij imperatores volunt;possessor rei obligatae conueniendus est;in his rebus etiam quæ natura diuisionē nō admittunt;& cō pluribus alijs casibus non ignotis ius ciuile callentibus singuli debitoris heredes insolidum tenentur;sed quando vnus ex heredibus quid insolidum præstat/a coherede familiae herciscundæ iudicio petitionem habet;vt e iuris ciuilis noticia clare intelligitur. Alia lex,xij.tab,talis erat.

IN DECIMO MENSE LEGITIMVS INFANS
 NASCITOR. ASSIDVO VINDESSA ASSIDVVS
 ESTO: PROLETARIO CIVI Q VIVIS VOLET/
 VINDESSA ESTO. MVLIERES GENAS NE RA
 DVNTO: NEVE LESSVM FVNERIS ERGO
 HABENTO. Qui post decem viros leges Romæ tulit.

runt: Decimo/nono/ & propter doctissimi Hypocratis auctoritatem septimo mense perfectum partum nasci posse existimauerunt; & ideo vno ex his temporibus natos ad legitimam hereditatem admiserunt; quod Plautus & Menander veteres poetae etiam tradiderunt. Cæcilius autem & post Aristotelem Marcus Varro; vt Gelius refert; octauo etiam mense partum nonnunquam edi posse scriptum reliquerunt; & Gelius ipse negotio magnæ rei postulante sua ætate diligenter Romæ quasitum fuisse dicit: An octauo mense infans viuus ex vtero editus/ & statim mortuus ius trium liberorum suppleuisset; quum abortio non partus mēsis octauo ut intempestiuitas quibusdam videretur. Veruntamen huiusmodi quasi monstruosæ raritates a Romanis non fuerunt Varronis testimonio receptæ. Sed & cum scemina honestis moribus non ambigua pudicitia in vndecimo mense post mariti mortem aliquando peperisset; quoniam in decimo mense non vndecimo gigni hominem Decemviri scripserunt: Romæ an illa mulier post mariti obitum concepisset/ auctore Gelio disceptatum & in controuersia deductum est. Sed requisitis veterum philosophorum & medicorum sententijs in vndecimo quoque mēse partū edi posse Diuus Adrianus causa cognita decreuit; quod etiam Marcus Varro post Aristotelem libro quartodecimo rerum diuinarum tradidit & Plinius Vestiliam septimo mense Corbulonum, Octauo Cesoniam Caij principis coniugem/ & vndecimo Sullum Ruffum genuisse dicit; sed hoc a sequentibus legumlatoribus non est receptum; nam Vlpianus de legitimis heredibus post decem menses natum non debere ad legitimam hereditatem admitti scribit; quod contrarium esset; si illo tpe regulariter nasci posset aliquis Iustinianus quoque vndecimo mēse partū edi nō posse cōstituit. Non præteribo tñ quod septimo libro naturalis hystoriæ de hac re Plinius e Massurij

auctoritate scribit. L. scilicet Papyrium praetorem qui ma-
 ter se quattuordecim mensibus partu tulisse diceret; bonori
 possessionem contra secundum heredem lege agentem des-
 disse; quoniam ei nullum certum tempus pariendi statutum
 videretur. Longe maiora nostrae aetatis foemine bonis ma-
 ritis partus intempestiuitatem atque celeritatem admirans
 tibus persuadent; vt tertio mense; immo postera nuptiarum
 die partus nasci possit; certe tales viri multo vetero ab interio-
 re foeminarum tunica procedente impleti sunt; qui haec in-
 credibilia; & has mulierum fraudes admittunt; validis procul
 dubio argumentis opus esset; antequam similia euenire crede-
 remus. Lege postea sequenti iubetur; vt locupletis causam; &
 iniuriam locuplex vindicandam suscipiat. Pauperis vero qui
 libet cuius procurator esse; & causam ipsius vindicandam sus-
 scipere possit. Assiduus em in. xij. tab. pro locuplete; & facile
 munus faciente secundum Gelij opinionem accipitur; & ab assibus
 id est aere dando; quum id tempora reipublicae postularent; aut ab
 assiduitate muneris pro familiari copia faciendi assiduum
 appellatum idem Gellius libro sexto decimo credidit. Sed cum
 Gellius alijque plures quid proletarius in hac. xij. tab. lege; &
 quodam Ennij versu significaret. Romae in foro quodam fe-
 riarum die dubitarent; a Gelio quidam iuris peritus in eo lo-
 co exstans; vt id verbum enarraret; rogatus est; qui enoda-
 tionis loco se hoc verbum interpretari debuisset respondit; si
 nus fauorum; & aboriginum; didicisset; sed & cum proleta-
 ri; & assidui; & senates; & vades; & subuades; & vigintiquin-
 que asses; & taliones; furtorumque quaestiones cum lance & licio
 euauissent; omnesque illa duodecim tabularum antiquitas
 secundum eum perisset; nili in actionibus legis centum vi-
 raliu causarum lege ebutia lata composita sit: Se eas voces
 exoletas non debere interpretari dixit; quia studium scien-
 tiamque iuris & legum; earumque vocum quae tunc in usu
 erant se demtaxat praestare debere asseuerabat. itaque cum

iste bonus iurifconsultus longo sermone imperitiam coar-
re nisi fuisset; neque id verbum proletarius in duodecim
tabulis positum enarrare potuisset. Iulius Paulus poeta do-
ctissimus forte præterit̃s de sententia & ratione huius voca-
buli dicere rogatus est. Qui in plabe Romana tenuissimos
paupertimolque / non amplius quam mille quingentum
aeris in censum deferentes proletarios fuisse appellatos re-
spondit; eos vero qui nullo aut perquam paruo aere cense-
bantur; Capitecensos a Romanis nominatos fuisse dixit;
Extremus autem census Capitecenforũ, cccxxv. aeris fuit;
vnde quia res pecuniæque familiaris obsidis vice apud rem-
publicam esse videbãt; & amoris in patriam fides quædam
firmamentumque in ea erat; neque proletarios neque capi-
tecenos milites vtpote tenuem aut nullam familiam habẽ-
tes / nisi i tumultu maximo fuisse scriptos referebat. Proleta-
riorum tamen ordo re & nomine aliquanto honestior quã
Capitecenorum fuit; nam cum iuuetutis inopia esset / aspe-
ris rei publi. temporibus in miliciã tumultuariam legebã-
tũr; iisque arma sumptu publico præbebantur; Et non capi-
tis censione / Sed prosperiore vocabulo a munere officioque
prolis adendæ proletarij appellati fuerunt; vt cum re fami-
liari exigua rempubli. iuuare non possent; saltem sobolis
gignendæ copia ciuitatem replerent. Sed hanc diutina vsur-
patione firmatam consuetudinem, C. Marius bello Iugurth-
no Capitecensum legendo militem abruptit; & alij inopia
bonorum militum / alij consultis ambitione id factum esse
comemorant quod ab eo genere hominum celebratus au-
ctusque esset; & homini potentiam quærenti egentissimus
quisque oportunissimus esset; memorque vt Valerius ait;
Marius erat; Si militaris ignauia humilitatem spernere per-
seueraret; quod nouitatis suæ causa a maligno virtutum in-
terprete velut Capite census imperator compellari posset.
Hoc Romanorum institutum Galli diligenter obseruant;

nam equites in militia regulariter patricios habent; qui propter nobilitatem & diuitias nihil ignominiam & proditionem concernens agere vellent; eapropter equitatus Galliae apud omnes gentes & timori & venerationi semper obstitit nunitatem fuit. Peditatus quoque ductores Galli vt praclarerant aliquid/nobili genere natos in peditatum deducere conantur; hac ratione Molardus / Malgiron / & alij plures peditum ductores praecleara sub Ludouico duodecimo Gallorum rege in Italia gesserunt; quia multi nobilitate illustres eorum contubernio militabant; & stipendia faciebant. Sed vt id vnde egressi sumus: reperamus; haec fuit luculenta. xij. tabu. interpretatio a poeta Iulio facta; doleo tamen quod poetis opus fuerit: vt nostrae legis sensus haberi posset. & multum: ni fallor: huius aetatis poetae iureconsultos quasi inscios & barbaros negligentes gauderent; si suo auxilio & doctrina enarratas fuisse leges nostras intelligerent; neque a iureconsulto sine eis potuisse intelligi. & proculdubio huic iureconsulto quem Gelius rogauit: ignorare ius; in quo versabatur; turpe fuit. hoc tamen in compluribus nostrae aetatis iuris peritis euenire solet; qui multa legum vocabula ignorant: vimque legum & intelligentiam non habent; nec mirum est; cum inferiores disciplinas negligant; immo eas callentes irrideant; & contemnant; neque Labeonem Antistium imitari volunt; qui grammatica / latinarumque vocum origine / & ratione / sicut alijs disciplinis plerosque iuris laqueos enodabat; librosque posteriorum reliquit; quorum tres continui trigessimus octauus / trigessimus nonus / et quadragesimus id genus rerum ad enarrandam et illustrandam linguam latine

nam conducentium Gellio auctore libro decimotertio plerumque erat. praeterea in libris quos ad edictum praetoris scripsit multa lepide atque argute reperta posuit; quorum unum argumenti causa referam: in quarto enim ad edictum libro sororem appellatam dicit/ quod quasi seorsum nascitur; ab ea quae domo in qua nata est; separatur; & in aliam familiam transgreditur. Deinceps ne mulieres genas radant lege duodecim tabu. cauetur; Si genas ut Ennius/ Terentius/ & aliquando Virgilius utuntur; pro palpebris acceperis; haec lex fere apud mulieres Italas in usu esse desit; nam cum palpebras tum supercilia radunt; immo pillos inde euellunt; ut ea deinde pinguant; aut aliud loco pillosum supponant. Quod si pro ea parte / ubi barba nascitur: & quae oculis subiecta est; genas acceperis; hanc legem omnium regionum quas peragrauerim/ mulieres seruant. Sed quae hoc casu huius legis ratio fuerit; satis occultum est; cum mulieribus barba non oriatur; nisi quod aliqui excogitarunt; dixeris; mulieribus genas radere ideo fuisse prohibitum; ne frequenter radendo pilii nascantur; & pudor qui mulieribus congruit; & rubore in genis maxime ostenditur; pilis occultetur. Ultima pars huius legis a Solonis constitutione de lamentationibus translata est; sicut e Cicerone de legibus colligitur; & ergo in hac lege positum pro causa sicut in res lata quodam plebis Tiburnorum lege accipitur; aliud quoque significat; ut Festus & alij grammatici docent. Neque Iustus vestimenti funeris genus; ut Sex. Elius & L. Atilius suspicati sunt; in hac duodecim tabularum lege significat; sed Laelio & Cicerone auctoribus pro lugubri eiulatione accipitur: Solebant enim illis temporibus

LIBER SECVNDVS

foemine magnos gemitus in funeribus emittere; & hiellare quod hac lege phibetur. vtinā nostrae mulieres quae in funeribus magnos gemitus simulant; hac, xij. tab. lege tenentur; non enim aedes sacras in quas necessariorum aut maritorum corpora delata sunt tantis clamoribus implerent; sed tamē statim deposito luctu post triduum quam mariti sunt mortui nubunt; vnde corona pudicitiae carere debent; quae enim vno contenta matrimonio apud Romanos erant: corona pudicitiae: vt author est Valerius: honorabantur: eae certe matronas incorrupto animo existimabant: quae multa non experiebantur matrimonia. His explicatis legibus/ alias referamus.

TIGNVM ALIENVM FVRTIVVM AEDIBVS
VEL VINEIS SVIS INVNCTVM NE QVIS EXI
MERE COGITOR: SED DVPLVM PRO EO PER
ACTIONEM DE TIGNO INVNCTO PREASTA
RE COMPELLITOR. IVDICEM ARBITRVME
IVRE DATVM QVI OB REM DICENDAM AC
CEPISSE PECVNIAM CONVICTVS EST: CAPITE
PVNITO. QVI HOSTIS CONCITAVERIT / QVI
VE OPEM HOSTI, TRADIDERIT / POENAM CA
PITIS DATO. Haec lex, xij. tab. Tignum furtiuum aedibus
vel vineis inunctum soluere/ aut vendicare vt Vlpianus &
Iustinianus dicunt; bona ratione non permittit; ne aedificia
sub hoc praetextu diruantur; vel vinearum culturae turbentur.
Et Tigni appellatione in hac, xij. tab. lege/ omne genus
materiae ex qua aedificia constant; secundum Caij Vlpiani
& Iustiniani opinionem venit; in vineis quoque tigni appellatione
omnia vineis necessaria/ vt perticae pedamenta &
alia continentur. Si tamen vxoris aliquid in aedificium virt
coiunctum sit; quod detractum alicuius vsus esse possit; soluta
re vendicatio mulieri vt cui libet alteri coepetit; nec in duplum

ex hac lege. xij. tab. agitur vt apud Paulum de donationibus inter virum & vxorem legimus. cum non sit credibile secundum eum decem viros de his sensisse/ quorum voluntate res eorum in alienum ædificium coniunctæ essent: neque enim furtiuum est; quod sciente domino inclusum est. Et licet iudex & arbiter qui ob sententiam dicendam pecuniam acceperant/ sequenti. xij. tab. lege capite punirentur: alias tamen poenas posteri legumlatores iudicibus iniquis imposuerunt: nam iudex qui in causa pecuniaria nummos vel pmissione[m] suscipit: ex Iustiniani constitutione dat triplo/ & promissi simplo amissa dignitate mulctatur: In causa vero criminali perditis omnibus bonis in exilium mittitur. Ast iudex precio/ aut sorde aliqua perperam iudicans/ Constantini sanctione veram litis æstimationem præstat: & secundum Martianum/ Marcellumq; & alios/ lege Iulia repetundarum extra ordinem/ & ex lege Cornelia de falsis de portatione/ & omnium bonorum publicatione/ alijsq; modis punitur. Quod si iudex per imprudẽtiam peccaret: in quantum de ea re equum religioni iudicatis visum fuerit: Cuius responsio/ & autoritate Iustiniani poenam per actionem in factum sustinet. Sequentem vero legem quæ hostes constantem/ operam ve hosti tradentem capite punit: Lex Iulia maiestatis deinde ampliauit: quãdoquidẽ maiestatis crimen: vt Vlpianus eleganter diffinit: est illud quod aduersus populum Romanum: vel aduersus Securitatem eius committitur/ quo per legem Iuliam maiestatis tenetur: qui in bellis cesserit/ aut arcem tenuerit/ aut castra concesserit/ & qui iniussu principis bellum gesserit: delectumve habuerit: exercitumq; comparauerit: qui ve quum ei in prouincia successum esset: exercitum successori non tradiderit: aut alijs modis maiestatem publicam laeserit. compluribus enim alijs modis quis lege Iulia maiestatis tenetur: vt apud iureconsultos nostros sub titulo de lege Iulia maiestatis apparet: & reperitur. Et in questionibus lætæ:

LIBER SECVNDVS

maiestatis debere etiam mulieres audiri Papinianus dicit: nam & Lucij Catilinæ coniurationem Julia mulier secundum eum detexit, & Marcum Tullium consulem in iudicium eius instruxit, & huius criminis rei secundum Honorij & Archadij constitutionem bonis omnibus fisco additis gladio puniri solent. Et quoniam hæc clare iurecōsulti docent; alias leges. xij. tab. referam.

VENDENDI FILIVM PATRI POTESTAS ESTO. SI Q VIS IN IVS VOCATVR; SI MORBVS / AEVITAS VE VITIUM EXTITIT: Q VI IN IVS VOCABIT; IVMENTVM DATO; SI NOLET AR CERAM NE STERNITO. Et cum Solon authore Laertio sanxisset: vt qui vnū oculum alteri eruisset; vtroq; priuaretur: Decē viri ita disposuerunt. SI MEMBRVM RVPIIT MEVM: E PACTO TALIO ESTO. PROPTER OS VERO FRACTVM NUMMARIÆ POENÆ CONSTITVTÆ SVNTO. Romulus filiū a patre vendi posse primū lege cōstituit; dein de viri decem post reges exactos eam legem: vt Dionisius Halicarnaseus libro secundo scribit; in decem tabulis cum alijs legibus conscripserunt. Numa tamen hanc legem prius emendauerat; ne in filio qui patre approbante vxorem duxerat; locum haberet; hæc lex postmodum a Dioclettano & Maximino imperatoribus sublata est. qui nullo contractus genere alienari filium posse disposuerunt. propter nimiam tamen paupertatem; victusq; egestatem; postea constantini lege rursus patri vendere filium permissum est. legem autē quæ agrotis in ius vocatis iumentum dari iubebat; Phaurinus defectu intelligentiæ esse inhumanum credebat; cum eius sententia iuberet; vt si homo in ius vocatus morbo / aut ætate ager ad gradiendum inualidus esset; non arceret sed iumento impositus domo sua ad prætorem efferretur: quod valde inhumanum esse dicebat; vt morbo affectus / & ad res

Spōndēdum pro se idoneus iumento adhærens in ius aduer-
sario deportaretur; vnde Sex. Cæcilius iureconsultus aliter
hâc legem interpretatus est; & enarrauit; vt morbus hic gra-
uē cum febris rapida ægrotationem non significaret; neq;
iumentum pro vnico pecore tergo vehente acciperetur; quo-
niam tunc Phauorini philosophi opinio ratione non care-
ret; sed morbum in lege ista vitium aliquod imbecilitatis at-
que inualentiæ sine periculo vitæ appellari dicit; cum mor-
bum vehementiorem vim grauius nocendi habentem De-
cem viri harum legum scriptores non per se morbum; sed
morbum fonticum alio in loco appellent; vt paulopost vi-
debimus. Iumentum quoque non solum pecus vnicum; sed
vestibulum etiam quod a iunctis pecoribus trahebatur; &
in lege nostra & alijs locis Cæcilius significasse dicebat; nã
& veteres iumentum a iungendo dicebant. Arcera autem
secundum eundem Cæcilium Plaustrum vndique tectum;
& munitum; quasi archa quædam magna vestimentis infra-
ra vocabatur; qua nimis ægri; aut senes portari cubantes so-
lebant. Enodata horum vocabulorum significatione; Pha-
uorinus mutata infra legem approbavit; cū nulla esse acer-
bitas videretur; quod pauperrimo homini in ius vocato pe-
dum ægritudine; aut alio casu gradū non valenti decem viri
plaustrum esse dandum senserint; neque instrui tamen deli-
cate arceram iusserint; cum inualido quodlibet vehiculum
sufficeret. Et ita prædicti viri iudicio Cæcilij constituerūt; ne
accusatio ista ægri corporis fidem differentibus; iurisque
actiones declinantibus perpetuam vacationem daret. Aliã
de Talione legem Iustinianus ob magnam veterum pau-
peratam fuisse introductam dicit; & non erat necesse pati
Talionem; nisi eam reus elegisset; hoc enim ordine ad Ta-
lionem deueniebatur; vt; apud Gellium Cæcilius ostendit;
primo reus super iniuria pasciscendi facultatem habebat;

LIBER SECVNDVS

desiſſe ſi non paſſiſcebatur: iudex talionē imperabat: quod ſi reo & pactio grauis, & talio acerbā videbatur: & ideo iudici non parebat: ſeueritas legis ad pecuniā mulctam redibat: nam aſtimata lite iudex hominem pecuniā dānabat: poſtea iniuriā paſſis eā aſtimare a pratoribus pmiſſum eſt: ita tñ vt partis ſequi aſtimationem/aut eam diminuerē in iudicis arbitrio eſſet: poſtmodum iniuriā poena ab lege, xij. tab. inſtroduc̄ta ſecūdm luſtinianum in diſſuetudinē abiit: & ea quam prator adinuenit in frequenti vſu eſſe coepit: & ſecundum dignitatis gradum/vitæq; honeſtatem aſtimatione iniuriā creſcit: aut minuitur. Lex etiā Cornelia iniuriarum actionem introduxit: & e tribus cauſis actionem dedit: ſicut ab Vlpiano didici: videlicet cum quis pulſat: verberaturue: aut domus alicuius vi introita eſt: & vt non iudicent agentis gener/ſocer/vitricus/priuignus/ſobrīnus/& complures alij eadem lege cautum eſt. Reliqua quæ iniurias cōcernūt: referre longum eſſet: & perfecte a iureconſultis noſtris traduntur. Alias ergo, xij. tab. leges oſtendamus.

QVI FALSVM TESTIMONIVM DIXISSE CONVICTVS ERIT: E SAXO TARPEIO DELICTOR: SI IN AGRVM ALTERIVS ARBOR IMPENDEAT: VSQVE AD QVINDECIM PEDES A TERRA ALTIVS COERCITO: ET NE VMBRA ARBORIS VICINO PRAEDIO NOCEAT: QVINDECIM PEDES ALTIVS RAMOS ARBORIS CIRCVMCIDITO. Non poteſt quis ſic hodie dānari ſecundum Modestinum de poenis: vt de saxo præcipitur: vnde hæc, xij. tab. lex ſublata eſt, quod ſi abolita non eſſet: nō tam multi pro teſtimonio mentirētur: vt Cæcilius Phauorino dicebat: acerbitas enim puniendī maleficij plarūq; bene atq; caute viuēdi diſciplina eſt. Sed licet poena huius legis abolerit: alijs tamē legibus falſa teſtimonia ferentes puniūtur: nam qui ob teſtimonia falſa pecuniam acceperit/ pactusve

fuērit/ſecundum Martiani ſententiā ex ſenatuſconſulto
 coērcetur: & qui ob renūciandum remittendum ve testi-
 monium dicendum vel non dicendum pecuniam acceperit:
 pœna legis corneliæ de falſis afficitur. Præterea qui falſum
 testimoniū vt quis publico iudicio rei capitalis dam-
 naretur; dolo malo dixit; lege Cornelia de ſiccarijs tenetur.
 vt idem Martianus teſtis eſt. Et inter ſua præcepta Chriſti-
 ani habent; Ne quis falſus teſtis exiſtat. Et quia de arboribus
 cædendis lex deinde ſequitur. Sciendum eſt arborem in al-
 terius ædes/vel agrum impendere poſſe: & de primo præ-
 tor teſte Vlpiano cauit: vt ſi arbor quæ ab alicuius ædibus in
 alterius ædes impendat; a domino nō adimatur; ab eo cui
 nocet; adimi & retineri poſſit. Quod ſi arbor in alterius
 agrum impendat; per prætorem & xij. tab. legem cautum
 eſt vt quindecim pedes altius rami a domino circūcidan-
 tur; & ſi per dominum ſtet; quominus arbor vſq; ad quin-
 decim pedes altius a terra coerceatur; ei cui officiit; arborem
 coercere/ & ligna habere licet; Et hoc idcirco effectum eſt; ne
 ymbra arboris vicino prædio noceret. Ex his differētiā eſſe
 patet; an arbor ædibus alienis vel agro impendat; cum pri-
 mo caſu ſuccidatur; & ſecundo vſque ad quindecim pedes a
 terra coerceatur. Arboris appellatio etiā vites in hac lege
 continet. At ſi arbor in vicini fundum vento inclinata ſit;
 ex lege etiā. xij. tab. de ea adimēda recte cum domino agi
 poterit. ius ei non eſſe ita arborem habere; vt apud Pompo-
 nium legimus. Quod ſi quiſpiam plura de hac re; intelligere
 velit; adeat iureconſultos noſtros/ qui hæc plene tradiderunt.
 Sequens quoque lex in. xij. tab. fuit.

AERIS CONFESSI/ REBUSQ VE IVRE IVDICA-
 TIS; XXX. DIES IVSTI SVNTO: POST DEINDE
 IN DEBITOREM MANVS INJECTIO ESTO: IN
 IVS DVCTIO: NLIVDICATVM FACIT: AVT Q VI
 PSEVDO EO IN IVRE VIM DICIT: SECVM DV

LIBER SECVNDVS

CITO: VINCITO AVT NERVO: AVT COMPE
 DIBVS .XV. PONDO: NE MINORE: AVT SI VO
 LET MAIORE VINCITO: SI VOLET SVO VIVI
 TO. HI SVO VIVIT: Q VI EVM VICTVM HABE
 BIT: LIBRAS FARRI IN DIES DATO: SI VOLET
 PLVS DATO: IN VINCVLIS SEXAGINTA DIES
 HABETO: INTER EOS DIES TRINIS NVNDINIS
 CONTINVIS AD PRAETOREM IN COMITIVM
 PRODVCTO: Q VANTAEQ VE PECVNIAE IV
 DICATVS ERIT: PRAEDICATO: TERTIIS AV
 TEM NVNDINIS: SI INTEREA PACTVS NON SIT
 CAPITIS POENAS DATO: AVT TRANS TYBERIM
 PERGERE VENVM ITO. ET SI PLVRES FORENT
 Q VIBVS REVS ESSET IVDICATVS: TERTIIS
 NVNDINIS PARTIS SECANTO: SI PLVS MINVSVE
 SECVERVNT SE FRAVDE ESTO. Cum haec lex, xxi.
 tabu, inhumana & dura a Phaurino philosopho diceretur:
 Sextus Caecilius iurecōsultus eam tam acerbe fidei seruans
 dae gratia fuisse latam affirmavit: Romani enim cum alias
 virtutes, tum fidem & in publicis rebus & in negotiorum
 contractibus coluerunt: vt ex hac lege deprehenditur: quae
 tam grauem poenam non seruanti in muto & debito fidem
 imponit praesertim cum de partiendo & secādo corpore hu
 mano loquitur: sed eo cōsilio vt idem Caecilius ait: tanta pœ
 nae immanitas denunciata est: ne vnquam ad eam perueni
 retur: vincti itaq; plures fuerunt: quia vinculoꝝ poenam
 mali homines contēnunt: nemo autem fuisse dilectus legi
 tur: eo quod haec poene seuiora contemni impune nō potuit:
 de reliqua huiusce legis poena Phaurinus carpēdo nō me

minit: nam culpa nō carebant: qui ea multabantur: cum de
 bitoribus causa conquirenda pecuniæ quam dissoluerent
 hæc lex triginta dies dederit: quos decem viri iustos appella
 runt: eo quod illis diebus nihil cum debitoribus iure agi pos
 set: Quod si interim non dissoluerent: ad prætorem voca
 bantur: & in vinculis sexaginta dies detinebantur: & inter
 im paciscendi facultatem habebant: hoc si non faciēbāt:
 pœnas huius legis merito luebant. Hoc ius postmodum
 in vinculis fuit lege Petilia sublatum: vt hoc libro dicemus:
 iure tandem posteriori primo duo menses/ deinde ex con
 stitutione Iustiniāni quattuor condemnatis vel his qui se de
 bere farentur: ad soluendum dati sunt: & si intra id tempus
 non satisfecerint: aut eis pignora ex rescripto Diui Prj ad
 Cassium proconsulem capiuntur: deinde si intra duos men
 ses non sit satisfactū ipsa pignora venduntur: vt Calistratus
 de re iudicata refert: seruato tamen ordine / qui ab Vlpiano
 sub eodem titulo ponitur: vt primo mobilia/ deinde immo
 bilia/ & tandem iura pignori capiuntur: & vendantur: Quod
 si inopia condemnatus laborare dignoscitur: in vincula
 nisi bonis cesserit: secundum Alexandri constitutionem
 deicitur: vbi a creditore aletur: si bona quibus alii possit: ip
 se debitor non habeat. & huius rei cura iudicibus Honorij
 atque Theodosij sanctione demandata est: Et si victum vel
 stratum quis inferri in carcerem iudicato non patiat. Li
 cini) Ruffini responso vtilis in eum pœnalis/ vel iniuria
 rum actio danda est. In priuatis vel publicis criminibus
 egentes extraordinariarum coercionem patiuntur: vt apud
 Vlpianum de pœnis legimus, etiam vbi ex parte rei tan
 tum pœna est: sicut interpretes colligunt e prima Innocen
 tij pontificis constitutione in dolosos & contumaces edita.
 Alia circa hanc rem ex libris iureconsultorum deprehen
 des: nam et de his etiam quæ proxime dixi: aliquod inter
 eos est dissidium. Sed ad alias leges transeamus.

LIBER SECVNDVS

FVRTIVAE RES NON VSVCAPIVNTOR. SI LI
 BERTVS AB INTESTATO MORIATVR NVL
 LVM HEREDEM SVVM RELINQVENS PA
 TRONVS EI SVCCEDITO. MATRIMONIA IN
 TER PATRES ET PLAEBEIOS SEPARATA SVN
 TO. SI PVERVM Q VIS CASTRAVERIT; LICET
 PRAECIOSIOREM FECERIT; Q VADRVPLVM
 PRAESTATO. Q VI FRVGES EXCANTASSET/
 AVT Q VI MALVM CARMEN INCANTASSET/
 POENAS DATO NE VE ALIENAM SEGETEM
 PELLEGERIS/EXCANTANDO. NE INCANTAN
 TO: NE AGRVM DEFRVGANTO. NE FRVGEM
 ARATRO Q VAESITAM NOCTE FVRTIM DE
 PASCVNTO. PVBERES SI SECANTO: CERERI
 EOS SVSPENDVNTO; IMPVBERES ARBITRATV
 PRAETORIS VERBERANTO: AC NOXAM/ DV
 PLIONEM VE DECERNVNTO: Q VI SECVS FA
 XIT/ET TERMINVM EXARASSIT/ IPSVS ET BO
 VES SACRI SVNTO. Furtum vt eleganter Paulus diffi
 nit: est cōtractatio rei alienæ fraudulosa/vel vsus eius/pos
 sessionisve /inuito dño /lucrifaciendi gratia/quod lege na
 turali prohibitiū est admittere. Furtorum Caio authore duo
 sunt genera: Manifestum/& non Manifestum: Manifestum
 autem furtum est: vt Massurius ait: quod deprehenditur: dū
 fit: cuius faciendi finis est: vt Gellius libro vndecimo refert:
 quum perlatum est: quo ferri cōperat:& ideo bene dicit Vlp
 pianus/manifestum esse furem/ qui cum furto deprehendit
 tur. Hinc quid sit nec manifestum furtum: satis Caij iudicio
 apparet: nam quod manifestum non est, hoc scilicet nec ma
 nifestum est. Hæc præmissi: quo hanc. xij. tab. legem vt posse
 generaliter scriptā/in omni furto intelligeremus: vt res fur
 to qualicūq; furtivæ non vsucaperentur: harum etiam rerū
 lex Attilia vsucapsonem inibet: vt a Iustiniano relatum est:

plane si huiusmodi res furtiva in potestatem eius cui subrepta est; hoc est in domini potestatem reuertatur; ex lege Attia vsucapi poterit; sicuti apud Paulum libro digestorū quae dragesimo primo reperitur. De successione libertorum post hanc. xij. tab. legem pretor aliter suo edicto cauit; & disposuit; nam partem bonorū & hereditatis liberti/ qui aut liberos naturales vel emācipatos non habebat; aut si habebat; exheredauerat; patronus edicto pretoris semper capiebat. postea vero plus lege Papia ipsi patrono concessum est; vt etiam aequaliter cum filiis liberti decedenti facto testamento vel ab intestato/ succederet; nisi ipse libertus tris aut plures liberos haberet; vel patrimonium centum aureorum nō relinqueret. Tandem ex constitutione Iustiniani imperatoris huic rei modus fuit impositus; vt liberti testanti/ & censum in bonis non habenti. Patronus nullo modo succederet. sed ab intestato nullis extantibus liberis tota liberti hereditas patrono deferretur; quod hac lege. xij. tabu. cauebatur si vero supra centum aureos libertus reliquebat; Patronum a liberis excludi Iustinianus voluit; sed his non extantibus idem Iustinianus ab intestato totam hereditatem/ & facto testamento tertiam bonorum partem debere per bonorum possessionem contra tabulas patronum assequi constituit. Alia deinde lege ne comubia inter patres & plabeios essent promiscua/ constitutum est; & hoc ideo; vt Genutius et Curatius consules longē post. xij. tab. interroganti tribuno responderunt; ne incerta prole auspicia turbarentur; cū plabeij/ sicut patres auspicia nō haberent; & ne ex huiusmodi matrimonio nati/ cuius sanguinis/ quorum ve factorum essent ignorarent; cum dimidij patrū/ dimidij plæbis essent ne secum quidem ipsi concordēs. hac ratione quod posse auspiciari tanquā inuisi dijs immortalibus plabeij negarentur; plæbs vsque adeo secundum Liuum quarto libro exarsit; vt non prius contendere desierit/ quam consensu patrum le-

gem ius. xij. tab. tollentem Canuleio tribuno authore tulē-
 rit: vt scilicet conubium patribus cum plæbe esset. Nec con-
 sulum ratio obstare debuit: quia vt Canuleius plæbis Tribu-
 nus dicebat: patrem liberi sequuntur. sed post similis poene
 obseruantia lege Papia & Iulia in matrimonijs inducta ac re-
 petita est: quibus vt Iulianus & Paulus lib. digest. tertio & vi-
 gesimo scribunt. cautum est: ne Senatores eorū ve liberi sciē-
 tes dolo malo libertas: / aut eam quæ ipsa cuiusue parer vel
 mater artem ludicram facit: vxores haberent: Neue senator-
 ris filia neptisve libertino / aut artem ludicrā facienti nuba-
 ret: sed & hoc ab Iustiniano tandem emēdatum est: cum san-
 xit: vt nulla dignitas confectis dotalibus instrumentis liber-
 tate matrimonium prohiberet. Nostri tamen allobroges pa-
 tricij legem. xij. tab. exacte custodiūt: inā apud eos patricius
 patriciam / & plæbeius plæbeiam vxorem ducit: quod si qua
 puella nobili genere nata plæbeio homini alioquin diuiti &
 ornato / nubat / ab alijs negligitur / malunt enim vt mulieres
 inopi marito nobili genere nato nubant / quam plæbeio lo-
 cupletū & ornato: quorum an sententia probanda sit / alius
 diiudicet: nam horum morem secutus sum: dum quandam
 virginem nobili genere ortam me arcuissimo gradu contin-
 gentē matrimonio iam pridē collocarem: Quare æquus
 arbiter / vt pote etusdem sententiæ cōsciū / esse non possem.
 Deinde alia lex. xij. tab. castrantem puerum in quadruplum
 punit: posse etiam ex hoc facto actione iniuriarum / aut ex
 edicto edilium agi Vlpianus de lege Aquilia dicit: Domitia-
 nus quoque castrari mares vetuit: sed & qui hominem libidi-
 nis vel cōmercij gratta castrabat / e Senatucōsulto: vt Marcel-
 lus libro digest. duodequingagesimo author est: postea poe-
 na legis Cornelie puniri coepit: hoc deinde est Adriani edi-
 cto additū est: vt bona castratis fisco applicarētur: vt Serui
 huius criminis rei vltimo supplicio afficerētur: ne quis liber-
 feruusve inuitus aut volens castraretur: & vt sponte se castra

dū præbenti; & medico excidēti capitale esset: Cōstātius post
 modū debere eunuchos faciētē capite puniri cōstituit; factos
 aut nō posse in quēquā alienari Leo impator mādauit; non
 omittā quod seruū castrādū tradenti poenā dēmidiaē partis
 bonorū senatuscōsulū Neratio & Antonio cōsulibus factū
 imposuit; de his si plura itelligere cupias; ex libris iurecōsul
 torū plenam cognit/onem habebis. Alia lex eos capiti obs
 noxios facit qui alienas segetes excantassent; aut vllis vene
 ficijs & carminibus alienas pellicere segetes auderent. nam
 magicis quibusdam artibus posse segetes trāsserri Virgilius
 hoc carmine in Bucolicis ostendit. Has herbas atque hæc
 ponto mihi lecta venena Ipse dedit moeris; nascuntur plus
 rima ponto. His ego sæpe lupum fieri; & se cōdere siluis Moe
 rin. sæpe animas imis exire sepulchris; Atque satas alio vis
 di traducere messes. & hãc. xij. tab. legem Seruius; illum locū
 enarrans citauit. Ex hac. xij. tab. lege vt octauo & vigesimo
 libro Plinius ait; verba & incāmēta carminum valere ali
 quid ostēditur; alias inanis horum phibitio esset; & Solinus
 quasdā in Africa fuisse hoim familias voce & lingua effasci
 nantes dicit; quæ si pulchras arbores; latioresq; segetes; aut
 amenos infantes; egregios ve equos; vel pecudes cultu atq;
 passu optimas forte impēsius laudassent; repēte emorieban
 tur; & sō Virgī. dicit; Nescio quis teneros oculus mihi fasci
 nat agnos. & cū. C. Furnius Cresinus e seruitute liberatus/
 multo plures fructus i puo admodū agello/quā ex āplissimis
 agris vicinitas p̄ciperet; seu fruges alienas veneficijs pellice
 ret; i magnā vicinorū inuidiā deuenit. & pp̄ id a Sp. Albino
 Curruli dies ei dicta ē; sed cū tribus sup hac rei i suffragiū irēt;
 Furni dānationē metuēs; omē istrumētū rusticū/ferramēta
 egregie facta grauis ligones/pōderosos vomeres/bouesq; sa
 tuos in forum attulit; filiamq; validam; & bene vestitam in
 eundem locum adduxit; postea hæc sua esse veneficia Qui
 ritibus dixit. nec posse lucubrationes/vigilias & sudores

quos in excolendo agro conceperat: ostendere/aut in forū adducere affirmavit. Itaque ex hoc omnium sententijs absolutus est. Verba autem aliquid valere Plinius alijs argumētis probat; nō enim rite vt ait; dijs sine præcatione apud Romanos consulebātur; & alia erāt verba impetrantis/ alia de pulsoris/ & alia commentationis; & ne quid verborum præpostere diceretur; de scripto præibat aliquis. Idem Deciorū patris filij; quo se deuere carmen/ & Tusciae Vestalis præcationem/ qua vsa aquam in cribrō tulit; alia quoque id genus plurima extare dicit; vt vim carminum fateri sit necesse, horum etiam potestatem Damon & Alphesibeus apud Virgilium in bucolicis enumerāt. Sed licet magica ars medicinā auctore; Plinio āplexa fuerit; verumtñ incantationē/ aut exorcisationē/ non esse medicinā genera Vlpianus de varijs cognitionibus tradit. tamen si vt ipse ait/ quidam reperiant/ qui hac arte vtētes sibi profuisse cum magna prædicatione affirmant. Vt cūq; fuerit; has incantationes Lex. xij. tab. prohibet; plane licet Romanis; vt Seruius docet/ plura sacra sulcesperint/ magica tamen semper damnarūt; quod Virgilius sic per Didonem ostendit. Testor chara deos/ & te germana/ tuūq; dulce caput/ magicas inuitam accingier artes. aduersus magicas quoque artes fuisse legem. xij. tab. scriptam; Augustinus de ciuitate dei testis est; hac ars posteriori iure etiā pontificio inhibita est; vt supra retulī quod si quis huius magicae artis originem/ speciesq; postulet; Plinius cum alijs locis/ tum libro trigesimo ostendit; & explicat; atque damnat. Insuper alia lex frugibus nocentes punit; nam frugem aratro quaesitam noctu furtim pauisse/ ac secuisse puberi duodecim tabulis secundum Plinium libro duodeuigesimo capitale erat; suspensumq; grauius necari quam homicidio conuictum iuebant; impuberem vero in hac re delinquentem xij. tab. praetoris arbitratu verberare/ noxamue aut duplum decernere cogebant. Hodie is qui segetē ante lucem secat; &

contractat: eius quod secat: Vlpiani respōso fur manifestus: et nec manifestus est. frugum appellatione. vt Iulianus scribit: generaliter venit redditus/ qui ex frumento/ leguminibus/ vino/ siluis cæduis/ creti fodinis/ & lapidicinis capitur. Duplō quoque verbū quo hæc lex vtitur/ antiquum est vocabulū: nam teste Festo duplum hodie dicimus: sic ipse/ vt author est Priscianus/ a vetustissimis Terentio & alijs platum inuenitur: quo vocabulo vt retuli lex. xij. tab. vtitur. Ex hoc loco satis patet/ prætores tēpore. xij. tabu. fuisse. Quod postea De terminis sequitur: post Numam excogitatum est: Ante decem viros enim Numa rex terminos inuenit/ & vt eos transferens interficeretur/ cōstituit: post. xij. tabu. de hac re consules/ iureconsulti/ & imperatores multa constituerūt nam agraria lege ab Iulio Cæsare lata pro singulis terminis quos aliqui elecerint/ loco ve mouerint/ quinquaginta aureos publico dare iubentur: reseruata actione ei qui volet. Alia quoq; Agraria lege/ quam Diuus Nerua tulit: cauetur: vt aduersus seruum seruam ve hæc res capitalis sit: nisi dominus dominaue qui inscij erant: multam sufferre maluerint. Sed & Adrianus rescripsit eos qui terminos finiu causa positos protulerint: pro conditione persone/ & mente facientis debere puniri: vt si splendidiōres homines finium occus pandorum causa id admisisse conuincantur: ad tempus vt cuiuscq; patietur ætas: verbi gratia iunior in longius/ senior in breuius relegarentur. quod si alij. negocium gesserint: & ministerio functi sint: castigari/ & ad opus publicum bienio dari Adrianus rescripto possunt. sed si per ignorantiam aut fortuitu aliqui lapides furati sunt: eos verberibus cedere sufficet. Hæc & alia iureconsulti exactius discutunt: proinde eos adeas: si plura de his requieseris. Aliam enim legem. xij. tab. referre volo.

GLANDEM IN ALIENVM FVNDVM PROCI
DENTEM COLLIGERE FAS ESTO. Hanc legem.

LIBER SECVNDVS:

xij. tab. Plinius libro sextodecimo nobis tradidit cū ea catuū
 fuisse dicit: vt colligere glandem in alienum fundum proci-
 dentem liceret. Prætor deinde suo edicto præcepit: vt tertio
 quoque die aliquis glandem quæ ex fundo suo in agrum al-
 terius caderet: legere & auferre posset. Glandis autem no-
 mine omnes fructus continētur. sicut post labolenū Cælius
 de verborum significatione dicit: & sub titulo de glande le-
 genda Vlpianus tradit. aliæ leges. xij. tab. Sic scriptæ erant.
 IOVE TONANTE / FVLGVRANTE / NE COMITIA
 SVNTO. SI TIBI FVRTIM ARBORES CAESAE
 SINT: AGITO. HEREDITATES IN TESTAMEN-
 TO IVRE FACTO DATAE / RATAE SVNTO. SI
 IVDEX / VEL ALTERVTER EX LITIGATORIBVS
 MORBO SONTICO IMPEDIATVR / DIES IV-
 DICII DIFVSVS ESTO. SI AQVA PLVVIA NO-
 CET / ARCETO. In augurum disciplina diligenti cura p-
 uisum est: ne quid cum populo ageretur. si tonitrua / aut ful-
 gura extitissent eo quod illa omnia / quæ tunc senatus popu-
 lusque Romanus decerneret: dijs superis displicere videren-
 tur. Et quod hæc lex longe post decem viros illius scriptores
 seruata fuerit: multis comprobatur exemplis. nam Põpeius
 cupiens comitia quadam dissoluere / ne Cato prætor creare-
 tur: se per mendacium audiuisset tonitrua dicendo: ea autho-
 re Plutarcho dissoluit: quinimmo Marcellus comitijs iam
 consul designatus ob crebra tonitrua / quæ Augurum iudic-
 cio tristitia significabant / & portendebant / se magistratu ab-
 dicauit. Ipsa quoque flaminica audiens tonitrua tantisper fe-
 rias celebrabat / & nihil agebat: dum rite deos placasset: vt
 apud Macrobtum legimus. Tiberius vero Cæsar tonitrua
 præter modum expauescens / turbatiore coelo coronam lau-
 ream ceruice gestabat: quod fulmine id genus frondis affla-
 ri negetur: Sed Augustus pro remedio fulgurum & tonitruū
 pellem vituli marini semper / & vbique circumferebat: atque

ad omnem maioris tempestatis suspensionem in abditum et concameratum locum se recipiebat. Pro arboribus autem furtim cassis; et ex lege Aquilia et ex lege, xij. tab. dādam esse actionem Labeo existimavit, cui Trebatius assentit quando iudex in posteriori actione deducit quod ex priori agens consecutus est; et ex reliquo condemnet. Furtim autem cassae arbores secundum Vlpianum dicuntur quae ignorante domino eius quae caelandi causa caeduntur; quod si quis arborem caecerit; & lucri faciendi gratia contractauerit. Pauli responso etiam furti tenebitur. Et condemnatio quae fit ex hac actione; duplum continet. hanc legem, xij. tabu. referunt; & in titulo arborum furtim caesarum interpretantur iureconsulti, legem vero quae sequitur Vlpianus de verborum significatione comprobatur; tradens non improprie ab aliquo dici lege eam obuenire hereditatem; quae etiam e testamento defertur; quia lege, xij. tab. secundum eius sententiam testamentariae hereditatis confirmatur. Sed & Iustiniani testimonio sunt & necessarii heredes instituti velint; nolintve; sicut ab intestato e lege, xij. tab. heredes fiunt; & sic lex hoc casu hereditas e testamento delatas confirmat. Porro in alia lege quae sequitur; & in alijs locis morbum fonticum Iulianus/Modestinus/Cassius/& Venuletus; vt in pandectis habetur; pro morbo perpetuo; & cuiusque rei agenda nocentia acceperunt; & ideo aqua ratione; cum iudex vel alteruter e litigatoribus morbo fontico laborat; & impeditur; ipsa lex xij. tab. diē iudicij differt; siue in iure iudicanda; vt Iulianus libro pandectarum altero & quadragesimo scribit; siue cum quis in iudicio se sistere promiserit; vt apud Vlpianum de cautionibus in iudicio sistendi causa factus scriptum inuenimus. Paulus tamen de iudicij ait; morbum fonticum iudicandi necessitatem remittere; & ideo iudicem mutari debere. non simpliciter esse diem iudicij differendum. Ultima lex quam retulit; de aqua plua disponit; & eam post veteres

LIBER SECVNDVS

Pomponius de statuliberis hoc modo interpretatur: si aqua pluuiã nocet: id est nocere poterit: nã vt Vlpianus scribit: p aquã pluuiã arcendã actiõnem auertitur aqua/ quã nocitura est: & in damno nondum facto: dummodo opus iam factura sit: hæc actio locum habet: hoc est de eo opere: ex quo damnum timetur: hæc actio competit: totiensq; locum habet: quotiens manufacto opere aqua agro noctura est: & cū quis manu facit/ quo aliter aqua fluat/ quam natura fluere solet: vt si forte immittendo eam/ aut maiorem/ aut citatiorē/ aut vehementiorem fecerit: aut si comprimendo eandem redundare effecerit: porro si natura aquã noceat: hæc actio locum non habet. Aquam pluuiã iureconsulti eam appellant: quã de cœlo cadit: atque imbre excrescit: siue perse hæc aqua cœlestis noceat: vt Tubero ait: siue cū aliã mixta sit: de hac re ipsi iureconsulti integrum habent titulũ: & ideo quia in huiusmodi aqua incassum vltra pgrederer: alias, xij. tab. leges referam.

SI STATUS DIES SIT CVM HOSTE: VENITO. ITEM ADVERSVS HOSTEM AETERNA AVTHORITAS ESTO. QVI ERIT TESTATOR/ LIBRIPENS VE FVERIT/ SI GRAVI CRIMINE DAMNETVR: IN TESTIMONIVM FERIATVR: IMPROBVS INTESTABILISQVE ESTO. Hæc leges quia mancæ sunt: vix sanum recipiunt intellectum. nihilominus sic eas veterum scripta contemplati seriatim intelligimus: & interpretamur: vt qui in iudicio sisti promiserit: secundum suam promissionem sistat: Iustiniano enim auctore cõuentus accepto libello: quod in iudicio vsque ad terminum litis permaneat nudam dare promissionẽ/ vel pro qualitate personæ suæ satisfationẽ præstare cõpellitur: aut in iudicio sisti iureiurãdo pmittere cogit. hæc. xij. tab. lex parere huic promissioni iubet: vnde Plautus ait: oportet ire: dies est status cū hoste. alioquin si statũ non sit: adlectã poenã reus/ aut fideiussor

præstat; aut si cerra poena in promissione non accesserit; inter
certi cum altero eorum in id quod interest/agendum esse Cal-
sius & Vlpianus libro digest. secundo crediderunt. & scripse-
runt. Et tantâ huiusce legis. xij. tab. autoritas erat; vt etiam
milites dum in verba ducis exercitus iurarent; hanc legem
exciperent; Militibus enim scriptis dies quo adessent; & cita-
ti consuli responderent/præfiniebatur; deinde vt adessent;
iusturandum concipiebatur. nisi funus familiare/aut feriæ
vindemiales essent; & nisi morbo fontico/auspiciove/quod
sine piaculo præterire non liceret/detinerentur; & nisi sacri-
ficium anniuersarium haberent/quod eis absentibus recte
fieri non posset; aut ius; hostis vè status/condictusve dies cū
hoste foret; postridie aut quam per eas causas liceret; se vêtus
ros deinde promittebant milites. Si quis tamen ad testimo-
nium desideratus/aut sine dolo malo suo municipalis mun-
neris causa impeditus/aut valitudine/vi fluminis/tempesta-
te/domesticoq; funere/aut alijs id genus impedimentis pbi-
bitus/in iudicio secundum suam promissionem non steter-
rit; exceptione adiuvandus/atq; excusandus est; vt Paulus/
Vlpianus/& alij plures iureconsulti dicunt; nam & ipsa. xij.
tab. lex iudice vel alterutro e litigatoribus; morbo fontico
impedito/diem iudicij; vt paulo aut retulimus; diffusum esse
iubebat. Quod si nostri iuris obseruandi adeo cupidus exis-
tas. vt plura de hac re exigas/nostras pãdectas adi; & in eis
aliquot de iudicio sisti titulos iuenies; qui mea opinione tuo
satisfacient desiderio. Lex quæ deinde sequitur; perpetuam
in aduersarium dat actionem; nam actiones quæ ex lege/ser-
natu sue consulto/sive e sacris constitutionibus proficisce-
bantur/perpetuo competere antiquitus/id est hac. xij. tabu;
lege solebant; vt Iustinianus ait; æternam enim autoritatẽ
aduersus hostem habere/est perpetuo posse contra aduersar-
ium expetiri; vt ex Atinia lege ostenditur/quæ authore Ge-
liorei subreptæ æternam esse autoritatem volebat; quod

LIBER SECVNDVS

nihil aliud est; vt iure consulti interpretantur: quam nunquam
 posse rem furtiuam vsucapere sed posse eam semper vendi-
 dare. His postmodum actionis sacrae imperatorum constitu-
 tiones triginta annos tantum dederunt: Realius vero ad
 rem mobilem triennium/sed pro re immobili inter praesentes de-
 cem annos/& inter absentes viginti constituerunt. Et quia
 annale praetoris imperium erat; actiones ex propria eius iu-
 risdictione pendentes/nisi in furem manifestum/aut bono-
 rum possessori competere/anno extinguiebantur: sicut a
 nostris iuris peritis didici: Hostis in praedictis. xij. tabu. legi-
 bus teste in officijs Cicerone peregrinum significat: hoc enim
 verbo maiores/vt a Tullio & Varrone traditum est: peregrin-
 um/qui suis vteretur legibus; dicebant; postea Romani vt
 lenitate verbi tristitiam rei mitigarent/perduelles hostis vo-
 carunt; vt post Tullium & Varronem Caius quoque de ver-
 borum & rerum significatione tradit. vltima lege aliqui fer-
 re testimonium prohibentur: quidam certe propter reueren-
 tiam; vt libertus; quidam ob lubricum consilij sicut impu-
 beres; alij propter notam/& vitae suae infamiam/vt publico
 iudicio damnati; cum bestijs mercede pugnantes/& palam
 quaestum facientes/non sunt ad testimonij fidem lege ius-
 tia admittendi; vt apud Calistratum inuenitur: sed haec lex
 graui crimine damnatum/improbum intestabilemque red-
 dit/quae ob verbum intestabilis hunc sensum vt quaeuis alia
 lex hoc vocabulo vtens secundum Caij interpretationem
 recipit; vt eius damnati testimonium non recipiatur: neque
 ipsi damnato testimonium dicatur; vnde cum ob crimen fa-
 mosum damnatus e senatus consulto intestabilis fiat: nec testa-
 mentum facere/nec ad testamentum adhiberi testis Vlpia-
 ni/Archadij ve responso poterit; nec est mirum quonia verbum
 testor a quo intestabilis fuit/sicut confiteor/& quaedam alia
 auctore Gellio & Prisciano communerant. ea propter in alia
 lege. xij. tab. aris confessi passiuue legimus. Et Aulum Tibe-

riuq; filios duos prædiorū hēdes Seruius Oppidius moriē
 his v̄bis apud Horatiū itestabiles reddebat; præterea ne vos
 tit. illet glia iure iurādo astringā ābo; vter ædilis fuerit ve ve
 strū prætor; is itestabilis/ & sacer esto. Libripēs cuius hæc lex
 meminīt in testamēto adhibebat/ quod p̄ familiæ emācipas
 tionē fiebat/ trā em̄ fuisse testamentorū ḡn̄a e Gelio & Iusti
 niano accepimus; vnū quo Romani in pace & ocio vteban
 tur/ & calatis comitijs i cōtione ppli fiebat; alterū cū viri ad
 prælium faciendum in aciem vocabantur; in procintu fie
 bat; tertium genus testamentorum per emancipationem/
 id est imaginariam quādam v̄ditionem quinque testibus/
 et libripēde c̄uibus Romanis p̄uberibus/ & familiæ em
 ptore presentibus componebatur; & ideo per æs & libram
 id testamenti genus dicebatur; sed duo prima testamentorū
 genera dissuetudine sublata sunt; id vero quod p̄ æs & librā
 fiebat; partim remāsit/ & partim esse in vsu desit; vt præcla
 re Iustinianus explicat, sed ne in occulto habeat/ quod vnū
 testamēti genus fuisse aliqñ calatis comitijs factū diximus;
 scire oportet comitiā quæ p̄ collegio p̄tificum/ aut regis sa
 croꝝ flaminū aut inauguroꝝ causa habebātur; Labeonis
 testimonio calata fuisse appellata; & iisdē comitijs sacrorū
 detestatio/ & testamēta fieri solebāt; vt de primo testamētoꝝ
 genere relatū est; alia certe quædā comitiā erāt; quæ curiata/
 & centuriata dicebātur; & vt Gellius elegāter tradit; Curia
 p̄lictoꝝ curiatim calabātur; id est cōuocabant/ & i eis e ḡn̄is
 bus oim̄ ferebat suffragiū; Centuriata vero nō i forū vt curia
 ta/ sed i cāpū Martiū p̄ Cornicinē cōuocabant; & i eis ex cen
 su & ætate suffragiū ferebat; quod si e regionibus & locis suf
 fragia ferebant; tributa comitiā dicebant. Et i comitiā vni
 uerso cōuocato pplo dicebant; aloquin cōsiliū erat; & iō q̄ tri
 buni ad plæbē tulerūt; nō leges p̄prie/ sed plæbiscita appellā
 tur; quia ad id neq; aduocabantur patricij/ neq; ad eos vlla
 gestorū fiebat relatio Alia lex. xij. tabu. erat.

LIBER SECVNDVS;

VIAE LATTVDO IN PORRECTVM OCTO PEDES: IN ANFRACTVM: ID EST / VBI FLEXVM EST: SEDECIM HABETO. VENDITAE RES ET TRADITAE POST PRECIVM SOLVTVM / AVT SI ALIO MODO SATISFACTVN EXISTAT: EMPTORI ACQ VIRVNTOR. VENDENDI STATVLIBEROS IVS POTESTASQ VE TESTO. Q VODCVNQ POSTREMVM POPVLVS IVSSERIT: ID IVS RATVMQ VE ESTO. *Via cuius prima lex meminit: actum & iter in se continet; & ius eundi / agendi / & ambulandi a iureconsultis dicitur: & hanc legem sicut descripta est: Caius lib. pandecta, octauo retulit. Via tamen secundum Pauli responsum vel latior octo pedibus / vel angustior constitui potest: vt tamē eam latitudinem habeat / qua vehiculum ire Possit; alioquin non via sed iter esset. Legi deinde relatæ accommodatur / quod Iustinianus ait: vt venditæ res et traditæ non aliter emptori acquirantur / quam si venditori precium soluerit; aut alio modo promissione vel pignore dato satisfecerit: quod quidem licet hac lege, xij. tabu. caueatur; tamen etiam iuregentium / id est naturali iure Iustiniano authore id effici recte dicitur. Aliud ipse Iustinianus addit: quod hac lege expressim non cauetur: vt si vendens fidem emptoris secutus rem tradiderit / statim res ipsa emptoris fiat. Et statuliberos venundari posse leges, xij. tab. etiam putauerunt; duris tamen conditionibus vt Modestinus ait: in venditione minime onerandi sunt; veluti ne intra certa loca seruiant / aut ne vnquam manumittantur. Sunt autē Statuliberi; vt eleganter Paulus diffinit: qui in tempus / vel conditionem / statutam vel destinata habent libertatē. Emptionis quoque verbo legem, xij. tab. omnem complecti alienationem Pomponius credidit. Postremo non inelegāter vna xij. tab. lege cautum est: vt vltimo loco constitutum a populo / ratum haberetur: quod hodie seruamus ad vnguē; non*

enim est nouum Pauli testimonio vt priores leges ad postea
 flores trahantur: sed & posteriores leges ad priores pertinēt
 nisi contrariae sint: quo casu antiquae noua abrogat: vt apud
 Lium huius legis auctoritate. P. Sempronius plæbis tri-
 bunus affirmat. Illud quoque: vt Iulianus scribit: receptum
 est: vt non solo legislatoris suffragio: sed etiam tacito po-
 puli consensu leges per dissuetudinem abrogentur. olim ta-
 men Romanorum seditionibus hæc lex. xij. tabu. interdum
 neglecta fuit: nam cum ambo consules iuxta vetus institu-
 tum e patricijs aliquando crearentur: Tribunis interceden-
 tibus Fabius iter rex huiusce legis auctoritate plæbiscitum
 a Licinio de altero consule ex plæbe creādo nouissime iactū
 tueri voluit: vt Lius refert: sed non obtinuit quin. C. Poti-
 titus & M. Valerius publicola patricij ambo. secundum ve-
 rus institutum crearentur consules: præterea cum lex Aem-
 lia vt pote vltima in tempore Censuræ antiquam abrogas-
 set: nihilominus Appius Claudius secundum legis antiquæ
 dispositionem censuram gessit: & hanc. xij. tab. legem aliter
 quam dixerimus interpretabatur: quod. P. Sempronio plæ-
 bis tribuno summo opere displicuit: vt in nono Lij libro
 abunde legitur. Complures alia in. xij. tabu. leges fuerūt: sed
 omnis enumerare infinitum esset. Et has leges. xij. tab. pue-
 ri vt carmen necessarium discebāt: sicut Cicero testis est: sed
 iam ipsius Ciceronis tempore eas nemo discebat. Ad harū
 autem legum descriptionem rursus mutata fuit Romanæ ci-
 uitatis forma a consulibus ad viros decem/ anno secundum
 Lium trecentesimo altero quam condita fuerat: quæ mus-
 tatio repetitis paulo post consulibus nequaquam diuturna
 fuit. Etenim vt leges a posthumio: Sulpitio: & Maulio lega-
 tis e gracia allatae transferrentur: & describerētur: Decem vi-
 ri sine prouocatione creati sunt: & ne quis eo anno alius es-
 set magistratus: & ex patribus hac conditione: Ne lex Iul-
 de Auentino/ aliaque sacratae leges abrogarentur. Decem

LIBER SECVNDVS

viri hi fuere: Appius Claudius; T. Genutius cōsules in eum
 annum designati; Sextius anni prioris consul alter; & SP.
 Posthumius; P. Sulpitius; & A. Manlius pro legationis præ
 mio creati. L. que Veturius, C. Julius, P. Curatius, T. Romu
 lus ætate graues; qui leges translatas decem tabulis exposue
 runt, mox cum satis correctæ viderentur/centuriatis comis
 tijs eas pertulerunt; ac simul se magistratu abdicarūt. Sed cū
 his tabulis ius Romanorum minime absolueretur: anno se
 quenti Decem viri iterum creati fuerunt: Appius Claudius;
 M. Corelius; M. Sergius; L. Minutius . Q. Fabius Vibula
 nus; M. Rabuleius; T. Antonius; & tres plæbeni; Q. siue vt alij
 volunt; T. Petilius; Cæso duillius; & SP. Oppius qui duas ad
 iecerunt tabulas; dicteque sunt leges duodecim tabularum.
 Quibus additis cum pacto dominationis hi viri magistra
 tum sibi prorogarent; nec eo magistratu respublica vltius
 indigeret; vnusque ex ipsis Appius Claudius Virginij fi
 liam virginem ingenuam per vim libidinis gratia in seruitu
 tatem asserere conaretur milites primum auctore Virginio
 mox plæbs vrbana Auentinum montem occupauit; Decē
 viros abdicare se magistratu præcepit; eosq; omnis aut mor
 te aut exilio in vrbē reuersa puniuit; Appius vero Claudius
 mortem in carcere sibi consciuit; & ita respublica creatis cō
 sulibus rursus statum suum recepit. At cum his. xij. tab. legi
 bus aliqua duricies contineretur; vt apud Geliū Phauori
 nus philosophus contra Cæcilium iurecōsultum multis ra
 tionibus ostendit; nec vlla lex Iuliano auctore ad omnia
 sufficienter ab initio promulgata videatur; cum vt Cæcilius
 respondens Phauorino/ & Valerius apud Litiū in bello
 Macedonico dicebant; legum oportunitates & medelæ pro
 temporum moribus/ & pro rerum publicarum generibus/
 & pro vtilitatum presentium rationibus/ proque vitiorum
 feruoribus/ quibus medendum est; mutantur/ & flectentur.

Ideo populus Romanus angustare & ampliare ius xij. tab.
postea cepit: leges sicuti ante decem virorum creationem
solebat: interrogante Senatorio magistratu veluti consule
constituendo. vnde apud Gellium libro decimo Atteius
Capito iuris peritus legem esse dicit: iussum populi rogante
magistratu: cuius caput / & origo / & quasi fons sicut & plæ-
bis citi rogatio est: Ista enim vocabula rogationis principa-
li genere / & nomine continentur: nam nisi plæbs aut popu-
lus rogatur: nullum plæbis / aut populi iussum fieri potest:
Nec ab re legem rogante magistratu fuisse a populo consti-
tutam Capito dixit: quoniam varij magistratus: vt in lege
magistratum dictum est: leges a populo rogarunt: frequen-
tius tamen rogante consule leges a populo fiebant: quapro-
pter tuemur iuris peritos nostros: qui legem esse dicunt: quod
po. Romanus senatorio magistratu interrogante veluti cō-
sule constituebat. Quod autē populus suis legibus ius. xij.
tabu. angustauerit: in lege Eliescentia constat: & apparet:
nam cum vna lex duodecim tabularum / auctore Pompo-
nio de verborum significatione sic scripta esset: vt quis le-
gasset: ita suæ rei ius esto: & illis verbis latissima potestas he-
redes instituendi / legata & libertates dandi / tutelas quoque
constituendi / tributa videretur: huic legi in heredis inscriptio-
ne / & libertatis datione Eliescentia derogauit: qua cautum
fuisse Celsus de heredibus instituendis tradit: vt si duo plus
res ve serui ex eadem causa heredes ab eo qui non est soluen-
do / scripti essent: vt quisque primus scriptus esset: heres es-
set: non autem omnes: sicut legi duodecim tabularum pla-
cuit: lex Eliescētia heredes esse voluit. præterea cum eadem
lex. xij. tabu. liberam dandæ libertatis facultatem vt dictum
est: præberet: Eliescentia ita demum seruo qui in fratri-
dem creditorum heres institutus esset: libertatem confer-

LIBER SECVNDVS

uat: si nemo alius ex eo testamento heres esse possit: vt loco eodem Paulus scriptum reliquit. Econtrario populum suis constitutionibus, xij. tabu, ampliasse/ et suppleuisse testis lex Iulia maiestatis erit, quæ eum teneri præcepit; qui in bello cesserit; aut arcem tenuerit; castrave concesserit; & qui in iussu principis bellum gesserit: aliterve maiestatem publicam læserit, licet eum dumtaxat qui hostis concitasset; qui ve opem hosti tradidisset, lex, xij. tab, capite puniri disposuerit, & horum similia in iure civili lectitabis. Modum certe leges a populo rogandi hunc fuisse legimus; vt trino promulgarentur nundino; id est vt Valla lib. eleg. iij. opinatur: tribus in locis vno die/ aut tribus diebus vno in loco celebrarentur; nec alio modo iure latae esse dicebantur; nam cum nono quoque die; vt Macrobius ait; rustico opere/rureque intermisso/populus ad mercatum/legesque audiendas Romam veniret; lex primo foro/ & secundo legebatur; at tertio foro/ cum turba ex agris venisset; rogatio fiebat; & præco subiicente scriba verba legis populo referebat; deinde consul an lex placeret; populum interrogabat; demum respondendo populus sanciebat; Sed hæc deinde; vt idem Macrobius refert; negligentius obseruata/ & postremo abolita fuerunt. Lex præterea in æs incisa in ærarium condebatur; nec post hac vt e Tranquillo in vita Iulij didicimus; eam corrigere licebat; prætereo quod vbi duæ sunt contrariæ leges / antiquæ noua abrogat; vt apud Liuium libro, nono reperitur. Nec suscipiente postea senatu reipublicæ curam/ populi omnino circa ius constituendum potestas exoleuit; vt leges aliquot latae senatu reipublicæ curam habente probant. Pompeia de parricidijs/ Cornelia de falsis/ & Cornelia de sicarijs/ omnes paulo ante Iulium late; qui harum constitutionum authores Pompeium & Syllam vidit; Cæsar quoque consulatum cum Bibulo gerens postea legem Agrariam tulit; Quinimmo Octauiani imperatoris temporibus suffecti

consules Papius & Pompeius legem Papiam & Pompeiam secundum Gratianum tulerunt; & falcidiam falcidius plæbis tribunus. Sed vt primam ciuiliſ disciplinæ speciem abſoluamus; memorare consules & alios magistratus conuenit; qui post. xij. tab. leges ad populum tulerunt; dicemus igitur post Liuium: Nepotem: Gelium; & Macrobiū Satiur. iij. Blondumque in Roma triumphante; & iureconsultos/ Philiphū/ & alios/ quas leges post. xij. tabu. populus Ro. consule & alio magistratu interrogante constituerit; nō omnis leges tamen enumerare proponimus; sed eas tantum; quarū vetusti scriptores crebrius meminerunt.

EX VALERIA ET HORATIA. Post sublatam decem virorum potestatem, L. Valerius/ & M. Horatius cōsules creati/ cum veluti in cōtrouersia esset/ an patres plæbiscitis tenerentur; legem centuriatis comitijs tulere: vt quod tribuni plæbis iussissent; ppl̄s teneret. Et ne quis vlkū magistratum sine prouocatione crearet; quod si aliquis creasset/ eum occidi ius fasque esset; neue ea cædes capitali noxæ haberetur. Sanxerunt etiam/ vt caput eius qui tribunis plæbis/ ædibus/ iudicibus/ decem viris nocuisset; Ioui sacrum esset; & familia ad ædem Cæreris liberi libereque vānum irent, duas leges tamen nouissimas ipsi consules non inuenerunt; sed alteram de prouocatione decemuirali potestate euersam/ alteram quæ iam memoria aboleuerat; renouarunt; & etiā in posterum inuenerunt. & variam vltimæ legis interpretationem apud Liuiū libro tertio videbis. Institutum etiā ab hōdem consulibus fuit; vt senatuscōsulta in ædem Cæreris ad ædiles plæbis deferrentur; quæ ante arbitrio consulū superprimebantur/ & nunciabantur; postea autem senatusconsultata ad ararium deferri institutum est; vt ex. M. Cicerone Philip. quinta/ & Tranquillo in vita augusti colligitur; iisdem cōsules cōtra hostis profecturi priusquā urbē egrederentur; duo

decim tabulas in æstincilas; in publico pposuerūt; quod iussu tribunorū fuisse ab ædilibus factum aliqui tradunt.

EX AEMILIA, Mamercus Aemilius dictator propter belli suspicionē/quam hostes præbebant; dictus est; Sed eis pacatis/materia quarende bello gloriæ adempta/in pace aliquid operis edere cupiens/quod monumentum esset dictaturæ; legem tulit; ne plusquam annua ac semestris Censura esset; cum vetere instituto seu malueris lege, xij. tabulis magistratus quinquennio duraret; & huius Aemiliæ legis interpretationē L. Iulius libro nono ponit, post centesimū tamen annum/quā lata est; Ap. Claudius supraduodeviginti menses inuitis aliquot Tribunis/summaq; omnium ordinū inuidia solus Censurā gessit. Augustus vero morum legūq; regimen/idest Censuram perpetuā sicut Cæsar recepit; & ter censum populū primū ac tertium cū collega/mediū solus peregit. Et causam huius legis ferēdæ apud L. Iulium li. iij. reperies; indignū em̄ Aemilius esse credidit; cū alij magistratus annui essent; vt Censura magnus magistratus quinquēnalis esset.

EX PAPHYRIA, L. Papyrius Crassus/& L. Iulius cōsules legem de mulctarū æstimatione valde populū gratā ferre præoccupauerūt; cū eā ab Tribunis parari vnus ex collegio prodicione excepissent.

EX MANLIA, Gn. Manlius cōsul legē de vicecima eorū qui manumitterētur; nouo exēplo ad Surtium in castris tributim tulit. & quia ea lege magnū vectigal inopi ærario additū esset; patres fuerunt authores; ceterū Tribuni plēbis non tā lege quā exemplo moti/leges in castris ferre deinceps prohibuerunt.

EX VALERIA, Cū milites Claudio Martio Rutilio/& Quinto Seruilio cōsulibus adimēdæ Cāpanis Capuæ consilia inissent; atque secessissent; vt reconciliarentur; M. Valerius Coruinus Dictator

legem sacratam militarem tulit; ne alicuius militis scripti nomen nisi ipso volente deleteretur; & ne quis ubi tribunus militum fuisset; postea ordinum ductor esset. alij omnem rem actam non per dictatorem; sed per consulem ferunt; quod non refert.

VEGES PVBLIAE, P. Philo dictator tris leges secundissimas plebi/ aduersas nobilitati tulit; vnam vt plebiscita omnes Quirites tenerent. Alteram vt ante initum suffragium patres legum quæ comitijs centuriatis ferretur/ authores fierent; quod ante non erat; vt e L. iuo libro primo ab vrbe condita intelligere licet; nã post initum suffragiũ/ & leges a populo rogatas/ patres si dignas leges populus sanxisset; authores fiebãt. Tertiam legem tulit; vt vtrũq; Censorem plebeium fieri liceret; quoniam licet censurã patricius esset magistratus; eo tamen iam ventum erat vt alter censor vtrique ex plebe crearetur.

LEX PETILIA, C. Petilius/ & L. Papyrius Mugilanus siue cursor consules legem ad populum tulerunt; vt nullus nisi qui noxiã meruisset; donec poenam lueret; in compedibus aut in neruo teneretur; neq; in posterum aliquis ob æs alienum neceretur; sed pecuniæ creditæ bona debitoris/ nõ corpus obnoxium esset; itaque nexi soluti fuerunt. hac lege iuri. xij. tab. & senatusconsulto/ quo debitores neci/ & creditoribus tradí poterant; ob L. Papyrii foeneratoris libidinem simul & crudelitatem abrogatum est; luuenem enim forma & ætate præclarum ob æs alienum paternum is nexum habebat; quem verberibus lacerauit. propterea quod sibi prosternere pudicitiam aspernabatur. hæc ratio fuit; quare ruptum est ingens fidei vinculum; ferreque legem prædictam consules iussu fuerunt.

LIBER SECVNDVS

EX VALERIA. Martius Valerius cōsul legē de prouocatione tulit qua eū qui prouocasset; virgīs cædi/securique necari vetuit; si quis aduersus ea fecisset; nihil vltra quam improbe factum adiecit. id ob pudorem hominū qui tūc erat: satis validum huiuscē legis vinculum visum est: nūc vix seruo suo ita minatur quisquam. Sed Portia lex deinde lata vehementior fuit; nam eum qui Romanum cūem verberasset; necasset ve; graui pœna afficiebat. Hæc lex Valeria tertio post reges exactos lata est; semper a familia eadem; primum a. P. Valerio publicola; Secūdo a. L. Valerio statim post. xij. tabu. Tertio a Martio Valerio/ de quo hic loquimur. & causam huius legis renouandæ sapius hanc fuisse Līuius libro decimo credit; quod plus Paucorum opes/ quā libertas plābis poterant.

EX POMPEIA. Gnæus Pompeius Strabo magni Pompeij pater; veteribus incolis transpadanis legis latij dedit; & quod cæteræ coloniæ latinæ habebant; id est vt petēdi magistratus/ & ciuitatis Romæ ius adīpiscerentur.

EX FABIA. Fabius pœnam his adiecit/ qui nō certo numero; vt ante fuerant definiti; deducerent/ et se starētur candidatos in cāpum comitiōrū tempore.

EX ANNARIA. Ea lex authore festo annos finiuit; quibus magistratus capiendi potestas sit. venia huius legis impetrata Antoninus Commodus consul ante quintum & vigesimum annum factus est. Sed Augustus ad motis hostiliter ad urbem legionibus; missisq; qui sibi nomine exercitus primum consularum deposcerent; ipsum consulatum vigesimo ætatis anno contra hanc legem inuasit; nam cūstante Senatu Cornelius centurio princeps legationis reiecto sagulo ostendens gladij capulum in curia dicere non dubitauit; hic faciet; si non feceritis vos, Scipioni

autem Africano primum ædilitatem/deinde cōsulatum populus Romanus ob insignem eius virtutem ante tempus legitimum detulit, ast nostræ ætatis homines non virtus aut doctrina/sed vis ac pecuniã ingens/scelusve/ab observatione legis annariæ soluit; vt ante ætatem & tempus honores/magistratus/& sacerdotia capere possint. Scipionis etiam filium Scipionem Aemilianum Romanum in primo cōsulatu hac lege soluerunt; vt ante annos consul fieret. & T. Flaminium nondum triginta annos natum consulem cum Sexto Aelio designarunt. Marius quoque filius septimo & vigesimo ætatis anno cōsulatum Sertorio inuito contra leges occupavit; quem honorẽ tã immaturũ mater defleuit; vt e Cornelio Nepote didici. Sed & Germanicus Cæsaris Caligulæ pater quæsturam quinquennium antequã per leges liceret/& post eam statim cōsulatũ gessit. Didius vero Iulianus ante annũ quã legitima ætas sineret/prætor Marci suffragio fuit.

EX ARETINA. Cum ob nummorum penuriam auctore Plutarcho in vita publicolæ mos priscus irrogandæ multæ per magistratus ouis aut bouis nomine fuisset; Lex Aretina cōstituit; vt ouis ære deno; bos ære centeno definiti intelligatur; & cur lata fuerit Gelius capite primo libri vndecimi ostendit.

EX CINTHIA. Cinthius legẽ tulit. Ne quis ob causam orãdam domum pecuniã ve acciperet; huius legis. Q. Maximus vt Cicero de senectute refert; sua for fuit, & hãc legẽ ipse Marcus Cicero neq; dona/neq; mercedẽ ex patrocinijs ab vlllo recipiẽs diligenter observauit.

EX ACILIA. M. Acilius Glabrio legẽ de pecunijs repetundis seuerissimã tulit; qua ne comperẽdinarum quidem reum sinit. post de eadem re Iulius legem Iuliam repetundarum tulit; quæ multa complectitur capita; & ea fascinosi partim exilio; partim durius prout admiserit; extra ordinem puniuntur.

LIBER SECVNDVS

EX PAPIA, Papius consul & ciuis Romanus; ne vrbe Roma peregrini vterentur; lege vetuit.

EX LATORIA, Q. Latorius cum adolefcen-tes in contractibus circūueniri ſolerent; poenā eorum deceptorī adiecit. Hodie prætor eis per in integrū reſtitutionem ſubuenit. Alia lege latoria cautum eſt; vt ſi quiſpiam pupillorum

bona diriperet; poenas lueret accerrimas.

EX LICINIA ET MVTIA, cum ſumma cupiditate vrbe Romæ populi Italici tenerentur; & ob id magna pars eorum, pro ciuibus Romanis ſe gereret. P. Licinius Craſſus orator; & Q. Mutius

Scaeuola pontifex maximus orator & iuriſcōſultus / Mapienſiſſimi conſules legem de ciuibus regendis in eorum conſulatu tulerūt; vt in ſuæ ciuitatis ius quiſque redigeretur.

EX PAPIA, Papiæ lege cautum eſt; vt pontificis maximi arbitrato virgines e populo viginti legerentur; ſortitoque in contione ex eo numero Veſtalis fieret; Sed ea ſortitio poſtea lege Papiæ non neceſſaria viſa eſt; cum cuiſlibet honeſti

generis filiam ad ſacerdotium, P. M. offerre permetteretur; & ideo Auguſti tēporibus quum in demortuæ Veſtalis locū capi aliam oporteret; multique ambirēt; ne filias in ſortem darent; adiurauit ipſe Auguſtus; ſi cuiquam neptium ſuarū competeret ætas; oblaturum ſe fuiſſe eam. Et miror quod in quinquaginta digeſtorum libris nulla Veſtaliū mentio habeatur; cum ſicut apud Gellium & Feſtellam legimus; prætor eas ad iuſſurandum edicto ſuo non admiferit; neque heredes cuiquam in teſtato; neq; in teſtatis quiſquam eſſet; ſed bona earum in publicum redigerentur; vt in commē- tarijs Labeonis; quæ ad. xij. tabu. composuit; ſcriptum erat; ipſe etiam pōtificibus traditæ; patris ſtatim poteſtatem ſine

emancipatione/sive capitis minutione exhibat; & viuo etiam patre ius testamenti faciendi adipiscerentur, ac cetera sine curatore gerebant; vt Plutarchus in vita Numæ scribit; plura quoque alia antiquis legibus de Vestalibus cauebantur; quæ ex Labeonis Antistij, & Atteij Capitonis voluminibus; qui diligentissime de Vestalibus scripserunt; bonus ille Tribunianus digestis inserere debuit; quorum aliqua non ab re subiecero: vt pote quia nihil eorum in digestis legimus. inter alia minorem virginem sex annis/maio rem decem negauerunt capi fas esse; & quæ non sit patrima, & matrima. Item quæ lingua debili/ sensu ve aurium diminuta/ alia ve qua corporis labe insignita sit, aut cuius parentes alter/ ambo ve seruitute seruiuerunt; vel in negocijs sordidis diuersantur. Emancipata quoque/ aut quæ emancipatum patrem habebat; licet viuo eo in aui potestate esset; Vestalis esse non poterat; alia insuper veteres iureconsulti de Vestalibus scripserunt; quæ apud Gelium reperiuntur, Nostra autem ætas tantum ab hac veterum sancta obseruatione abest; vt semper cõtrarium fere custodiat; nam minores sex annis; & maiores decem; Item quæ non sunt matrimæ & patrimæ capiuntur hodie, & vestæ dedicantur; & si sit aliqua virgo gibbosa; aut altero oculo capta; claudicans/loripesve/seu alia corporis deformitate laborans/quare sine magna pecuniarũ summa nubere nequaquam valeat; deo profinus offertur; & dedicat; nec hac tẽpestate nisi raro; inquirit; si parètes seruièrint; aut in negocijs sordidis diuersati sint; sed nobili ignobilive græcæ gines natae cõtra quãdam cœnobiorũ institutũ absq; discrimine capiunt; qd̄ nup̄ Gratianopoli euenit. Emancipationis aut̄ i vestalẽ capiendæ/ aut p̄ is ei nulla fit hodie mētio.

EX HORTENSIA. Q. Hortensius Dictator/ cū patricij plæbiscitis nequaquam tenerentur; legem tulit; vt eo iure quod plæbs statuisset; & patricij & omnes Quirites tenerentur, apud Plutarchum lege quadam fuisse

LIBER SECVNDVS;

prohibitum inuenio; ne Dictator equitare fas esset; tū quod maiores vires sic inesse/ ac pedes manumque sc Dictatorē conferere creditum est; tum quod hoc medio in phalange Dictator permanere/ & locum nō deferere cogeretur, quod Cæsar strenuus obseruauit; nā ancipiti prælio equos/ & imprimis suum dimittebat; quo maior permanendī necessitas auxilio fugæ erepto imponeretur. Fabius tamen Dictator senatus pmissiōe hac lege solutus/ equo vsus est. Sed equi loco magnis priuilegijs Romani Dictatores donarūt. Et hęc legē nostro tpe hi regulariter seruāt: qui peditibus præsunt;

EX SATYRA est/ quæ vno rogatu multa simul et variā comprehendit: vt vultis ne: iubetis ne: vt cum Iugurta bellum componatur: elephātos tradat omnis; transfugas vniuersos reddat.

EX SCATINIA. P. Scatinius legē tulit; quæ puerorum concubitores graui supplicio afficerentur. Varie tamen eos fuisse punitos Valerius scribit; nam Cornelius ob id delictum in carcere mori coactus est. & C. Scatinius vno teste Marcelli filio/ quem solū de stupro tentauerat: dānatus est. Lectorius quoque accusatus/ quod Cornicularium stupri causa appellasset; ante iudicij tempus se fuga primum/ deinde morte puniuit; nihilominus vniuersæ plebs sententiā crimine impuditiæ damnatus est. C. etiā Lucius tribunus militū a Plotio quem stuprare volebat; fuit occisus. Mariusq; imperator. C. Lucium Nepotem iure cæsum pronunciauit. & Cornelius Gallus prætorius: Aetheriusque Ro. eques stuprādo puerum extincti sunt. alij quotque ciuitates cum hominibus ob id delictum perierūt. hoc vitio Tiberius: Caligula; Nero; Traianus; & alij plures imperatores etiā laborarunt. Cæsarem vero Curio pater in quadam oratione omnium mulierum virum & omnium virorum mulierem appellauit: vt Tranquillus

refert: sed vt Claudius foeminas adamavit: ita maritū expertū omnino fuit: a Domitiano autem alioquin malo quidam ex vtroque ordine hac lege Scarinia condemnati sunt. De hac re fuit postea vno capite legis Iuliae de adulterijs cautum, & cum nihilominus hoc vitio laboraretur: ferre legem Alexāder imperator in animo habuit: ne exoleti forent: vt Lampridius scribit: bonus deinde Constantinus leges infringere armarique fura gladio vltore iussit: vt exquisitis poenis subderentur/ qui rei essent huiusmodi sceleris. mitius tamen puniri hos homines pueris abutentes Alexander pōtifex maximus in titulo de excessibus praelatorum voluit, nam sacerdotes hoc vitio laborantes vt poenitentiam agerēt: in cœnobiū detrudi: alios homines excommunicari iussit. Et cum Archesilaus philosophus quendam diuitem capillum arte compositum/ & oculos voluptatis plenos habentem/ castū tamen & integrum vidisset: nihil interesse dixit: quibus mēbris posterioribus an prioribus aliquis Cinædus existat, qđ verbum pensitent/ qui tanta cura corpus exornant: nec aliquē incomptum/ sui que negligentem irrideant. Sed & quod Vespasianus cuidam adolescentulo sibi pro impetrata praesectura gratias agenti dixisse fertur: oculis subiciant: nam cum is vnguento flagraret: se maluisse vt; aliū aboleret: Vespasianus dixit, & ad magistratum eūdem non admisit, sed & comptos iuuenes foeminarū instar Ouidius a se procul esse deprecatur.

EX APVLEIA. Apuleius legem tulit: vt publicā maiestatem minuēs: capitis poenam subiret: & circa laesam maiestatem ante Apuleiā lex. xij. tab. & post Apuleiā lex Iulia maiestatis disposuerat: vt in titulo de lege Iulia maiestatis legitur.

EX CALPHVRNIA. G. Calphurnius p̄so legē de ambitu suo consulatu tulit: qua praeter alias poenas pecuniaria etiā poena adiecta fuit. Ambies deinde:

lege Iulia de ambitu punitus est: unde qui in municipio contra hanc legem magistratum aut sacerdotium petebat; cum infamia in centum aureis per senatusconsultum puniebatur. Et per legem Iuliam iudicariam aureos centum reus vel accusator domum iudicis ingressus sisco inferre iubebatur: quia & in legem ambitus committebat. Et non immerito posnam in municipio dumtaxat ambientis retuli, quonia post aduentum principum /vt Modestinus ait; hęc lex in vrbe cessauit, quia ad curam principis non populi fauorem tunc magistratum creatio pertinuit. aliqui tamen imperatores, vt Helio gabalus /magistratus vendiderunt: is enim tam per se quam per omnis aulicos presertim libidinum ministros honores /dignitatesq; /& potestates vendidit. complures nostrę tempestatis principes, Helio gabalum insequuntur; nam suarum meretricum precibus /aut nummo magistratus /& sacerdotia indoctissimo cuiq; /& virtute carenti conferunt; & tribuunt, nec Theodosij preceptum custodiunt qui viros non ambitione /vel precio /sed probatę vitę /& disciplinarum testimonio ad honoris insignia debere promoueri dicebat. Ast nec Alexãdri imperatoris dictum huiuscemodi principes considerant: qui ideo se nolle dignitates & magistratus vendere predicabat; quia qui emunt: vt vendant necesse est; & vt pecunias in emptione honoris: expostas recuperent; subditos torquere & vexare hi e mentes magistratus coguntur.

FEX FANIA, cum res publica e luxuria couiuiorum ma iora quam credi poterat / detrimenta pateretur: bonorum, consilio & sententia legem fauiam cōsules tulerūt: Quę lucis Romanis: item ludis plæbeijs /& saturnalibus /& alijs quibusdam diebus in singulos dies centenos aeris consumi concessit; decem vero alijs diebus: in singulis mensibus tricenos / cæteris autem omnibus diebus denos; & lata est secundum Macrobij opinionem Fania lex anno post Romã cōditã quingentesimo octogesi

mo. octauo; & post annum vicesimū secundum legis Orchia; quia numerum tantummodo coenantium cohibebat; vt statim in plæbiscitis dicemus; licebatque secundum eam vnicuique bona sua inter paucos consumere; Fauia vero sumptum cohibebat.

EX DIDIA. Fauiam legem post duodeuiginti annos Didia lex consecuta est; qua cautum fuit; vt vniuersa Italia non sola vrbs lege sumptuaria teneretur; vnde hac lege Italicis qui Fauiam solos ciuis vrbanos comprehendere aestimabant; dubitatio sublata est; Insuper eadem cautum est; vt non soli poena legis tenerentur qui prædicia maiore sumptu fecissent; sed etiã qui ad ea vocati essent; atque omnino interfuissent.

EX LICINIA, P. Licinius consul diues legē post Didiam tulit; vt calendis/nonis/nundinis Romanis/cuique in dies singulos triginta dumtaxat assēs edundi causa consumere liceret: nuptijs ducens tos indulgit; cæteris vero diebus/qui excepti non essent; statuit ne amplius apponeretur; quam carnis aridæ pondo tria et fassamenti pondo libra/quod e terra/vite/ arboreve natum sit. in hac lege serenda probandaque tantum ab optimatibus impensum est studium; quod consulto senatus mandatum est; vt lege tantummodo promulgata/prius quam trinundino confirmaretur; ab omnibus ita obseruaretur/ac si iam populi sententiã comprobata fuisset. Imperatum est etiã vt patentibus ianuis/& in propædulo pranderetur/& coenaretur; vt sic oculis ciuium/ testibus factis luxuriæ modus auctore Macrobio libro Satur. iij. fieret. Valerius tamen libro secundo istud antiquorum humanitati & continentie ascribit; quum nullas haberent epulas/ quas populi oculis subicere erubescerent; erant enim inquit/ adeo continentie attent; vt frequētius pulte quã pane vteretur. Postea cū istis legibus situ atque senio obliteratis

LIBER SECVNDVS

plerique familiam & pecuniam suam prandiorum gurgiti-
 bus proluissent. L. Sylla dictator legem ad populum tulit: vt
 calendis/ idibus/ nonisq; / diebusq; ludorum/ & ferijs quibus-
 dam solēnibus sestertios tricenos in coenam consumere ius
 potestasq; esset; ceteris vero diebus omnibus non amplius
 quam ternos; suæ legis tamen modum Sylla interdum ex-
 cessit. Aemylia quoq; lege ab Aemylio Scauro consule lata
 non sumptus coenarum/ sed ciborum genus & modus præsi-
 nitus fuit; lex deinde Antia præter sumptū aeris id etiam san-
 xit: vt: qui magistratus esset; magistratum ve capturus esset;
 ne quo ad coenam nisi ad certas personas itaret. vtnam hęc
 legem iudices nostri obseruarent; qui apud quoscunque co-
 medunt; & ideo interdum sententias vendunt; & perpe-
 ram iudicant. Postremo lex Iulia ad populum peruenit.
 Cæsare Augusto imperante / qua profectis quidem diebus
 ducenti finisuntur: Calendis/ idibus/ nonis/ & alijs quibus-
 dam festiuis, trecenti: nuptijs autem & repositijs sestertij mi-
 lies esse. Quinimmo Augustus seu Tiberius Cæsar; vter fue-
 rit incertū est; edicto permisit; vt per varias dierum solēnita-
 tes a trecentis sestertijs vsq; ad duos milia sumptus coenarum
 propagaretur; vt his saltem finibus luxuriæ effruescens
 æstus coerceretur. Senatus quoque decretum vetus apud Ge-
 lium de parsimonia inuenies; ex Capitonis Arteij iurecons-
 sulti commentarijs. Am. Marcellinus scribit; sumptuarias le-
 ges e rhetijs Licurgi idest axibus Romam translatas diu ob-
 seruatas fuisse; deinde eas paulatim senescentes Syllam di-
 ctatorem reparasse; cū ex dictis Democriti reputaret; quod
 ambitiosam mensam fortuna/ partem victus apponit; & qđ
 secundum Catonem censorium magna cura cibi/ magna
 virtutis incuria esset. Has de sumptibus leges. retuli; vt scirēt
 nostræ ætatis homines Priscos leges circa vnāquāque virtu-
 tem tulisse; maxime in secūda & tertia reipublicæ specte. has
 enim sanctiones ad temperantiæ custodiam excogitarunt.

vt parsimonia/victus atq; coenarum tenuitas nō domestica solum obseruatione ac' disciplina/sed publica animaduersione/legumq; complurium sanctionibus custodiretur. Sed prohdolor dissuetudine oblitteratae sunt. hinc est quod rustici nostrates centum dotis nomine recipientes supra mediā dotis partem in nuptiis conuiuando consumunt: quod nō fieret si praedictae lege s nunc seruarentur: solent tamen praesides & magistratus: vt scribit Vlpianus: bonis interdicare e lege. xij. tab. prodigis curatores dando qui neq; tepus /nec finem expensarum habent: sed bona sua dilacerando & dissipando profundunt.

LEGES CORNELIAE. Cornelius consul legem tulit: Ne quis legatis exterarum nationum pecuniā expensam foeneraret: quoniam pecuniā eis mutuo data/vsura/turpiaque/& famosa ex eo lucra fiebāt. Idem & aliam legem Ciceronis tēpore tulit: vt Alconio placet: Ne quis in senatu legibus solueretur: nisi senatores ducēti adfuissent. Neu quis cum absolutus esset: cum ea de're ad populum ferretur: intercederet. alijs tamen in rebus ad exēplum pertinentibus centum senatores sed non pauciores senatus cōsultum facere poterant: vt ex L. iuio libro nono bel. maced. de bacchanalibus loquente intelligere licet. Tertiā legē idē Cornelius tulit: vt praetores edictis suis ppetuis ius dicerēt. Fuit insup quaedā lex Cornelia/ quae Iuliano authore de testamentis /perinde eorū qui in hostium potestate decesserunt: testamenta confirmat: ac si hi qui ea fecissent: in hostium potestatem non peruenissent: & hereditas ex his eodē modo ad vnūquēque pertinet.

LEGES CASSIAE. Cassius Longinus. L. filius legē C. Mario/ & G. Flacco cōsulibus tulit: qua populus per tabellā suffragiū ferret. haec fuit vna e quattuor tabellarijs legibus/ quas Cteero de legibus refert. Idem alteram legē ad minuēdam nobilitatis potentiā tulit:

LIBER SECVNDVS:

vt ille quem populus damnasset; cui ve imperium abrogasset; in senatu non esset.

EX CORNELIA: Cornelius legem in eum tulit; qui sciens dolo malo testamentum / vel alias tabulas falsas scripserit / signauerit / recitauerit / subiecerit / qui ve signum adulterinum fecerit; sculpsit; expresserit; & ob testimonia falsa pecuniam acceperit. Seruos quidem ultimo supplicio; liberos autem deportatione / omnium quoque bonorum publicatione affecit. Sed lege. xij. tab. qui falsum testimonium dixisse conuictus erat; e saxo Tarpeio deieciatur; vt Gellius libro vigesimo retulit; quae poena in omni crimine perijt; nemo enim sic hodie damnari potest auctore modestino de poenis vt de saxo praecipitur. Est altera lex Cornelia de Siccarijs / quae homicidas ultore ferro persequitur; vt eos qui hominis occidendi causa cum telo ambulant; continet & alia capita; vt e digestis apparet.

EX AVRELIA. Cum Sylla ad diminuendam plebis potentiam multos ei magistratus ademisset; Aurelius Cotta praetor eo tempore quo Verres a Cicerone accusatus est; legem tulit; vt plebi inter ceptos magistratus reassumere liceret; & communicata per eam sunt iudicia senatui; equitibus Romanis; & Tribunis aerijs; vt ex his tribus ordinibus iudices lecti res iudicaret; unde & lex iudiciaria dicta est. Caesar postmodum ad duos genera iudicium equestris ordinis; ac senatorij iudicia redegit; & tribunus aerijs / quod erat tertium genus; sustulit.

EX ROSCIA. L. Roscius Otho consul legem tulit; vt in theatro equitibus Romanis ordines quattuordecim spectandi gratia darentur; quod plebi displicuit; nam se per hanc legem ignominia affici existimauit; cum hactenus in theatris equites plebi commixti ludos spectassent; quare tantisper aduersus Othonem in specta-

eulum prodeuntem/ equitibus læto plausu eum suscipientibus plæbs contumeliose sibila dedit; dum Marcus Cicerò cõsul hãc plæbs insolentiã in phano Bellonæ increpuit;

LEGES Pompeiæ. Gn. Pompeius magnus legem tulit: vt Quæstor ex his qui cõsules fuerant: suffragio populi crearetur. Alteram de iure magistratum renouauit; ne absentis ratio in comitijs haberetur; &

vt a petitione honorũ absentes summoueretur. Marij tamen absentis ratio habita est; nam populus eum absentem propter Cymbros & Theutones secũdo consulem designauit; & Lucullus sua in Marcum fratrem humanitate/ vsque adeo populi gratiam tenuit: vt cũ eo absens ædilis declaratus fuerit propter hanc legem Marcellus cõsul ad senatum retulit: ne absentis Cæsari petitio secũdi cõsulatus daretur; quoniam plæbiscito/ quo ei petitio data fuerat; Pompeius hac lege postea generaliter lata abrogauerat; Aliam legem idem Pompeius tulit: vt si quis parentis/ aut filij facta clam/ palãve præparauerit: insutus culeo/ cum cane/ gallo gallinaceo/ vipersa/ & similia in mare proximum/ vel in amnem proijceretur. vt inter ferales angustias comprehensus omnium elementorum vsu/ viuis carere incipiat; & et cœlum supersiti/ terra mortuo auferatur. hac pœna tamen non nisi confessi afficiantur: vt Suetonius in vita Augusti scribit; alios autem necans cognatione & affinitate attingentes pœnam legis Corneliæ de sicarijs sustinet; hoc supplicij genere. M. Tullium duumvirum Tarquinius rex primum condemnauit: propterea quod librum secreta ciuiliũ sacrorum continentem suã commissum custodiã corruptus Petronio scribendũ dedisset; quod iustissime postea anno sexcentesimo ab vrbe condita lege Pompeiã Parricidis irrogatum est; quia vt Valerius libro primo asseuerat; pari vindicta parentum ac deorum violatio expianda est; & vt aiunt. P. Malleolus hanc pœnam primus omnium parricidarum sustinuit;

eo quod matrem occidisset, Iuuenalis quoque sententia ob matrem & affines occisos Nero hoc supplicij genere/verum non vna dumtaxat parata simia/aut vno serpente/ aut vno culleo sed pluribus paratis affici debuit.

EX IVLIA, C. Iulius Cæsar lege sanxit: ne adulteri forent: sed deprehensi vt supplicio dederentur: Vlpianus tamen de adulterijs a diuo Augusto hanc legē fuisse latā scribit: cui Trāquillus in vita Augusti astipulatur, hæc lex plura habet capita: vt sub titulo ad legē Iuliam de adulterijs iurisconsulti docent; & Gelius libro secundo verba septimi capituli legis Iulix refert, Et cū Romæ Iuuenalis temporibus magna adulterarū multitudo foret; & quidam vbi tunc lex Iulia dormiret; clamado peteret; & cōquereretur; Lauronia pro defensione mulierum/ ante alias omnes in viros legem Scatiniam debere citari dixit:

EX PAPIA POMPEIA, sub Octauiano Cæsarē Papius & Pompeius suffecti consules legem tulerunt: quæ a nominibus eorum Papiæ & Pompeiæ appellatur; & patrū premia p̄ suscipiendis liberis continet: multa hanc legem capita habuisse legimus; vt circa cadu-
corum obseruationem/ & de iure quod in bonis libertorum patroni habent; & ne inter senatores & libertas matrimonia fierent, Tiberius quoque Cæsar nouum caput legis Papiæ edidit; si Tranquillo in vita Claudij credimus; ne sexagenarij, vxorem ducerent; quasi generare nō possent; cui Claudius primum/ deinde Iustinianus abrogarūt: cū post id tempus generare possit aliquis, Aliquæ e relatīs legibus vetustate atque incuria in totū euanuerunt; quarum & si iam nullus est vsus; noticiā tamen necessāriā videbatur; quo facilius & clarius veterum oratorum/ atq; historicorum, ipsorū quoq; iurisconsultorum scripta locis suis comprehendantur, Et quidem lex Liciuia/ & Fauria/ aliæque leges sumptuariæ iam

temporibus Cæcilij iuriscōsulti oblitteratæ erant; vt idem apud Gelium libro vigesimo testatur. Aliquæ in nouos legumlatores transitum fecerunt; nam vt Macrobius libro saturnalium tertio scribit; pereuntibus vetustate legibus solo legulitoris mutato nomine iterum latæ in eandem sententiam fuerunt; sic euenisse in. xij. tab. legibus dicit; quæ a decem viris in nouos transierunt legulitores. Sic itaque e relatis legibus perpauca admodum in vsu remanserunt. Sunt præterea complures aliæ leges/ vt lex Iulia de vi publica/ & de vi priuata/ quarum hæc vim sine armis committentes tertia parte bonorum punit; & illa in vi armata deprehensos deportat. Itē Iulia de annonâ poenâ aduersus eum statuit qui vt annonâ carior esset; aliquid fecerit. Et Iulia peculatus reo peculatus aqua & igni interdicit. Sed, M. Cato in quadâ oratione illustribus verbis de impunitate peculatus atque licentiâ conqueritur; dum fures priuatorum furtorum in cōpedibus/ & fures publicos in auro atque purpura ætatē agere dicit. Has leges vltimas consulto perstringimus; eo quod iuris periti illas diligēter commemorant.

PLAEBISCITA.

ISDEM fere temporibus/ vel paulopost quam leges. xij. tab. conscriptæ fuerunt; plæbs cum patribus in discordiam perueniens/ anno sexagesimo post libertatem inceptam rursus secessit; & ex Algido monte/ & sabinis vbi tunc beligerendi causa legiones erant; in montem profecta est Auentinum; mox in sacrum montem ex Auentino secundum Latiū transiuit; omnisque plæbs vrbana statim eodem se contulit; author autem & initium huius secessionis Virginius traditur/ cōtumeliâ ab Ap. Claudio affectus; qui decemuir iterum legibus scribendis creatus/ filiam huius virginem ingenuam per vim libidinis gratiâ in seruitutem

asserere conabatur: ob quam rem virginus pater filiam in-
 terfecit: & raptim ad comilitones confugit: eosque ac plæ-
 bem urbanam vt a patribus secederent: commouit. Mox ta-
 men sublata decem virorum potestate: plæbs in urbem re-
 diens patribus reconciliata fuit. Sed in secessione/ post re-
 uocationem quoque ipsa plæbs sicuti ante decem virorum
 creationem solebat: iura rogante plæbeio magistratu velu-
 ti, Tribuno sibi constituit: quæ legibus, xij. tabu, etiam de-
 garunt/ aut eas dilatarunt. Hæc autem iura plæbiscita vo-
 cantur: quod e Capitonis verbis intelligere promptum est
 dicentis apud Geliū. libro decimo. Plæbiscitum esse gene-
 rale iussum plæbis rogante magistratu; qui tamen legem
 vna & plæbiscitum diffinit huius etiam caput & origo/ &
 quasi fons rogatio est: vt paulo ante diximus; nam nisi plæbs
 rogatur/ nullum plæbis iussum fieri potest. quod Vlpianus
 libro nono digestorum de lege Aquilia ostendit: quæ secun-
 dum eum omnibus legibus/ quæ ante de damno iniuriæ lo-
 cute sunt: derogauit: siue, xij. tabu, siue alia qua fuit: & plæbis-
 scitum est; cum eam Aquilius plæbis. Tribunus a Plæbe ro-
 gauerit. Lilius quoque libro sexto secundi belli punici. At-
 tiliū tribunum plæbis plæbem rogasse scribit: quid fieri
 vellet: de his rebus/ quas Campani; Artellani; Calatini; Sab-
 batini; in arbitrium/ deditiōemque Po. Rom. dederant.
 Paulus etiam id libro quinto & trigesimo ostendit/ duo ca-
 pita falcidiæ legis ad verbum referens/ quæ vtroque capite
 secundum eum rogata fuit: & liberam legandi facultatem ci-
 uibus Romanis vsque ad dodrantem dedit: id est ita demū
 valere legata voluit: si heredes non minus quam partē quar-
 tam hereditatis ex testamēto caperēt. Et hac plæbis lege an-
 gustata fuit vna. lex, xij. ta, quā sic scriptā fuisse Pomponius
 de verborū significatione dicit. Vti quis legasset: ita suæ rei
 ius esto: quibus verbis latissima legandi potestas tributa vti-

debat: sed hanc legem facultatem ad quadrantem vsq; falci-
 dia restrinxit. Et Iunia lege Tribunus ad plebem roganda
 plebeius tantum in principio esse poterat: sed postea alia le-
 ge lata & patricij plebis Tribuni creati coeperunt. vnde Du-
 ronium patricium, M. Antonius & L. Flaccus censores se-
 natu mouerunt: quod legem de coercendis conuiuiorum sum-
 ptibus latam tribunus plebis abrogauerat: vt apud Valerium
 legimus. Designato quoq; Dictatore omnes magistratus ex-
 cepto Tribunatu suam authoritatem amittebant: vt Plutarchus
 ait: & ideo cum Fabius dictator in Minutium magistrum equi-
 tum, qui in iussu suo cum parte exercitus Hannibalis pugna-
 uerat, animaduere vellet: Metellus Tribunus plebis com-
 moto oratione populo Minutium non modo defendit: sed etiam
 Fabij collegam cum fieri curauit: licet alij timore affecti silē-
 tium agerent. Plebiscitis in initio Patricij nequaquam tene-
 bantur: donec vt Gellius libro quindecimo refert, Q. Hortē-
 sius dictator eam legem tulerit: vt eo iure quod plebs statuisset:
 omnes Quirites tenerent: quam post reuocationem plebis/ extin-
 cta decem virorum potestate fuisse latam Pöponius scribit: eo qd
 multae de his plebiscitis discordiae nascerent: & ita iter legem
 & plebiscita discrimen in constituendi specie tamen non in potesta-
 te fuit: vnde quia eadem plebisciti & legis potestas fuit his no-
 minibus auctores boni: vt libro decimo Gellius asserit: pro-
 miscue vsi sunt. Inuenimus tamen Tribunorum plebis potesta-
 tem a Sylla dictatore fuisse minutam: qui & omne ius les-
 gum ferendarum eis ademit: sed potestas illa Tribunitia
 tandem Caesaris auxilio restituta est. Ius quoque Tribunitiae
 potestatis fortius ad impediendum quam ad agendum
 erat: nam vt Plutarchus scribit: caeteris omnibus colle-
 gis volentibus vnus Tribunus nolens & se opponens
 plus poterat: & praeferebatur proinde Cato iunior tribus-
 natum aliquando petijt: vt solus Metelli & aliorum Tris-

buñorum conatus contra rempublicam impediret: & resfringeret. Leges itaque plæbis/siue plæbiscita post. xij. tabulas lata/quæ veteres scriptores crebrius commemorât: e Liuió: Macrobio libro Satur. tertio Plutarcho: Pomponioque lato: & alijs nunc referre existimaui; propterea quod secundam ciuilibis disciplinæ speciem faciunt: & pauca admodum plæbis leges apud iuriconsultos legantur.

LEX ICILIA ET DVILLIA, Paulopostquam decem viri se magistratu abdicassent; plæbs decem tribunos creauit; e quibus Icilius extemplo plæbem rogauit; & plæbs sciuit: Ne cui secessio a decemuiris facta fraudi esset. Et de consulibus creandis cum prouocatione, M. Duillius rogationem pertulit; hinc, L. Valerius, & M. Horatius creati fuerunt consules; deinde idem M. Duillius tribunus plæbis legem tulit; vt qui plæbem sine tribunis reliquisset; quique magistratum sine prouocatione creasset; tergo ac capite puniretur. Et cum triumphus æstus matto arbitriumque semper penes senatum fuisset; ingenti que consensu patrum triumphus consulibus negaretur; Icilius Tribunus plæbis de triumpho consulum pro quadam victoria rogationem ad populum tulit; & populus eam accepit; tuncque primum sine auctoritate Senatus/ populi iussu triumphatum est; & ita vetus obseruatio vt alia quædam imminuta est, sic in dictatura euenit; quæ prius patricijs dabatur; post etiam ad plæbem deuenit; primusque de plæbe dictator aduersus Tarquintenses, & Faliscos, C. Martius Rutilius dictus est; qui etiam victis hostibus sine auctoritate patrum populi iussu triumphauit. magister quoque equitum e patricijs in initio creabatur; postmodum ad hunc honorem plæbs admissa est; & Licinius Stolo primus e plæbe magister equitum factus est. Alij, C. Plautium a M. Rutilio primum e plæbe ad hunc honorem fuisse admissum tradunt.

EX CANULEIA. Caius Canuleius Tribunus plebis legem tulit: vt connubium plebi cum patribus esset: & hoc plebiscito abrogatum est ius xij. tabu. quo contrarium cauebatur: Ne connubium patribus cum plebe esset, sed cum magna contentione patriciorum & plebis istud finem accepit. Et cum aliquo uem plebis tribunum rogationem promulgassent: vt populo potestas esset: consules faciendi seu de plebe seu de patribus uellet: summaque vi post victoriam a Canuleio de patribus habitam pro sua rogatione pugnarent: vt sedarentur/ eo deducta res est: vt tribuni militum consulari potestate promiscue ex patribus ac plebe crearentur: de consulibus creatis nihil immutaretur, quare anno trecentesimo decimo: quam urbs Romana condita erat: primum tribuni militum creati sequentes patricij, A. Sempronius, L. Attilius: T. Caelius magistratum secundum Liuium pro consulibus interunt: & creati fuerunt saepius tribuni militum pro consulari potestate/ varioque numero: interdum seni auctore Pomponio fuerunt: aliquando plures: nonnumquam pauciores.

EX LICINIA. C. Licinius Stolo tribunus plebis cum collega legem tulit: Ne quis plus quin quaginta agri iugera possideret. Alteram idem Licinius tulit: ne Tribunorum militum comitia fierent: & vt alter consul e plebe crearetur. Haec lex cum patribus displiceret: hac conditione eam accipere contonti fuerunt: Si a plebe nobilitati praetor/ qui ius in urbe diceret: e patribus creandus concederetur, quod factum est primusque consul e plebe Licinius siue Sextius eius collega factus est: patres autem praeturam, SP. Furio: M. filio Camillo dederunt. Sed huic legi post nonnum annum creatis duobus patricijs consulibus, C. Porito: & M. Valerio abrogatum est: post id tempus per vices seruata, &

LIBER SECVNDVS

abrogata fuit, vt apud Lium inuenio, Lex quoque de ambitu authoribus patribus a. C. Petilio tribuno plæbis primum, C. Fabio, & C. Plautio cōsulibus lata est; qua lege no uorum maxime hominum ambitio/qui nundinas & consiliabula obire solebant; compressa est, Fuit tandem de eadem re lex Iulia lata.

HEX GENVTIA. Apud quosdam Lius inuenit. L. Genutium plæbis tribunum: ne foen rare liceret; tulisse ad populum. Item fuisse alijs plæbiscitis cautum/ne quis eundem magistratum intra decem annos caperet: nec duos magistratus vno anno gereret; & vt ambos consules plæbeios creari liceret. Secunda ex his constitutionibus vnam duos decim tabu. legem renouauit; qua vt post Ciceronem supra retulimus: idem cauebatur. Sed innouatio non vsque adeo valuit; quin interdum necessario/sæpius absque causa/ & vi aliquando hæc lex abrogaretur; Marius enim vt Cymbros & Theotonas debellaret; quinque consulatus continuos gessit; cum alius ad id bellum conficiendum magis idoneus non inuentretur, & C. Licinius Stolo/ & L. Sextius decimum tribuni; vt pro legibus a se latis contra patres pugnarent; relecti sunt, Cæsar vero continuum consulatum/perpetuam dictaturam/ præfecturamque morum arripuit, & Augustus Tribunitiam potestatem perpetuam recepit. Syl la etiam ad centum & viginti annos dictaturam sumpsit; eam tamen republica ordinata deposuit. Sic de Caio Graccho legimus/ cui secundum tribunatum absque temporis intercapedine plæbs Romana contulit. Cumque vitio dum Bellum Numantinum non sine publico pudore duraret Scipionem Aemyltanum Pauli filium hæc lege necessario Romani soluerunt; vt ad Numantiam debellandam secundum habere consulatum intra decem annos posset.

EX ATILIA, L. Atilius & Claudius Martius
tribuni plæbis rogationem tulerunt; vt Tri-
buni militum Seni deni in quattuor legiões
a populo crearentur; quæ antea perquam
paucis suffragio populi relictis locis/ Dicta-
torum & consulum ferme beneficia fuerāt;
eodem anno, M. Decius Tribunus plæbis alterum plæbisci-
tum tulit; vt duumuiros nauales classis ordinandæ/ reficien-
dæque causa populus iuberet; quod autem primum plæbis
scitum vt aquot Tribuni militum suffragio populi crearen-
tur; a Romanis neglectum non fuerit; in Catone / Iulio/ &
alijs ostenditur; qui suffragio populi militum tribuni fuerūt;

EX CLAVDIA, Q. Claudius Tribunus plæbis
vno patre adiuuante, C. Flaminio legem aduer-
sus senatum tulit; Ne senator/ quiue Senatoris pa-
ter fuisset; Maritimam nauim/ quæ plus trecenta
rum amphorarum esset; haberet; id satis esse ad fructus ex
agris vetandos creditum est; nam Quæstus omnis patri-
bus visus est indecorus.

EX VOCONIA, Voconius legem tulit;
Ne quis census hoc est pecuniosus heredem
unicam filiam relinqueret; erat autem cen-
sus ille/ qui centum milia sestertium in pro-
fessionem detulisset. sed hoc plæbiscitum vt
Cæcilius apud Geliū libro vigesimo. re-
fert; in vsu esse desijt. Q. Volumnius Saxa tribunus plæbis
legem etiam tulit; Ne quis heredem mulierem institueret.
& M. Cato leges istas oratione luculenta suasit; sed sicut hi
tribuni plæbis mulierum successiones diminuerunt; ita sa-
cratissimus imperator Iustinianus eas auxit; nam maris
bus foeminas in successione ab intestato æquauit; & maxis

LIBER SECVNDVS

sum reputavit vicium; discrimen inter mares & foeminas etiam testamento inducere.

EX OPPIA. M. Oppius & T. Romuleius tribuni plebis legē. Q. Fabio, T. Sempronio consulibus in medio ardore belli punici tulerunt; Ne qua mulier veste varij coloris vteretur; nec plus semiuncta auri haberet; nec iuncto vehiculo in vrbe oppidove/ aut propius inde mille passus/ nisi sacrificij publici gratia; veheretur; ne u superfluo ornatu vteretur; aut plus vncia in auribus appenderet; fuit tandem hæc lex post viginti annos quam lata fuerat/ a Tribunis abrogata. M. tamen Portius Cato alter consul luculentissimam orationem pro Oppia lege habuit; sed non obtinuit; quin magno virorum detrimento abrogaretur; nam inde vsque adeo foeminarum luxuria processit; & aucta est; quod bona viri quantumcūque diuitis superfluo earum ornatum non sufficiant; vnde mariti rapere; furari; & inique acquirere coguntur; vt effrenata mulierum libidini obsequantur; quod non euenisset; si in ipso introitu ruenti luxuria obstitissent.

EX PLOTIA. M. Plotius Sillanus cum esset plebis tribunus; Gn. Pompeio Strabone & L. Portio Catone consulibus legem tulit; vt tribus singulae quinos denos/ qui eo anno iudicaret, ex eo numero suffragio crearent; ex quo factum est; vt Senatores quoque & quidam etiam ex ipsa plebe in eo numero essent.

EX ORCHIA. C. Orchus Tribunus plebis tertio anno quam Cato censor fuerat/ de senatus sententia legem tulit; quæ numerum conuiuiarum prescribebat; & vt patentibus ianuis coenitaretur; secundum Blondum iubebat; quo eius observatio videri posset; ne plures quam prescripto eius cauebatur; ad coenam vocarentur.

EX HORATIA. Cum, C. Tarratia vestalis cō-
 po Tiberino siue Martio populum Romanum
 donasset: Horatius munificentiae & beneficij
 gratia legem ad populum tulit: vt vna omnium
 foeminarum testabilis esset: & si sexaginta an-
 nos nata sacerdotio abire, & nubere voluisset: vt exaugurandi
 atque nubendi ius potestatemque haberet. hac lege Tarratiae
 vestali ius dicendi in testamento testimonij non in alijs
 rebus vltra alias mulieres datum est: nam testimonium dice-
 re mulier in testamento non potest: alias autem posse tes-
 tem esse mulierem argumento est secundum Paulum & Vlpianum
 lex Iulia de adulterijs: quae adulterij tantum damna-
 ram testem producti/vel dicere testimonium vetat. porro quod
 sexagesimo aetatis anno abire sacerdotio/ & nubere possit.
 priuslegium non est: quoniam inter sextum & decimum aeta-
 tis annum omnes vestales capiebantur: & ex Numae Pom-
 pilij instituto triginta annis castitatem seruabant: & poenes
 veste sacra versabantur: Illis deinde post id tempus sacerdo-
 tio relicto nubere permittebatur: quare apparet populum
 Romanum Tarratiae dedisse: quod iure communi omnium
 ei competebat.

EX ATINIA. Lege Atinia fuisse dispositum com-
 perimus: vt eius rei quae subrepta erit/ aeterna esset
 auctoritas: nisi in potestatem eius cui subrepta fue-
 rit: reuerteretur. hac lege vt Paulus & Iustinianus referunt:
 furtivae res vsucapi prohibentur: nisi in domini potestatem
 reuersae fuerint: sed qualiter hoc casures in potestatem domi-
 ni redire dicatur: Paulus Labeonis Pomponijque auctori-
 tate primo & quadagesimo digesti. libro enarrat: quod proli-
 xitatis euitandae gratia non refero: praesertim quia omnes
 etiam iuris penitus insciji nostras pandectas comparant: &
 emunt: & recte quidem meo iudicio/ cum summo opere las-
 cinas litteras habere cupientibus suffragari possint. Sed Ges

LIBER SECVNDVS

lius patrem. Q. Scaeuole/Brutumque/& Manlium viros eruditos quaesisse atque dubitasse refert; quia haec legis verba subrepta erit; tam praeteritum/quam futurum tempus ostendere videntur; vtrum ne in post facta/ an etiam in ante facta furta lex valeret. Quorum dubitationem hac. P. Nigidij regula idem Gelius tollit; vt verbum est/& erit per se posita tempus suum habeant;& retineant; at praeterito iuncta vim sui temporis amittant/& in praeteritum trahantur; nam si dico in campo est; vel in campo erit secundum Nigidij regulam tempus instans/& futurum significo; at cum dicitur; factum est; vel scriptum erit; haec verba cum praeterito confunduntur/& praesentis aut futuri tantum temporis esse designant; Itaque inquit Gelius/ si haec duo verba subrepta erit; sic diuidantur; subrepta et erit; tunc lex in futuro furto loqui videbitur; si vero permixta sint haec duo vocabula; vt subrepta erit vnum verbum sit; non minus in praeteritum/ quam in futurum tempus haec lex trahitur; hanc sequi sententiam Pomponius de verborum & rerum significatione videtur; quum verbum est/& erit interdum etiam praeteritum/ nec solum praesens/ vel futurum tempus demonstrare dicit; quod comprobatur si quis troia capta est; dixerit; non enim ad praesentis facti demonstrationem/ sed ad praeteritum is sermo refertur; pariter si quis codicillos fecerit; deinde his verbis eos testamentum confirmauerit; quod in codicillis scriptum erit/ seruari volo de praeteritis/ non futuris codicillis eum sensisse credendum est. Haec lex & huius similes; quicquid post Nigidium Gelius dixerit; in tempus dumtaxat futurum trahitur. cum pontificum/ atque imperatorum praecipis leges/ et constitutiones quibuscuque verbis conceptae/ futuris det formam negocijs/ non ad praeterita facta; nisi cautum sit nominatim reuocentur; cumque Theodosij & Valentianianae sanctione; leges verbis etiam praeteriti temporis/ praesentis/ aut futuri conceptae; semper pro viridi obseruantia va-

leant. Ante legem tamen Atiniam furtivarum rerum vsucapionem lex. xij. tab. inhibuit: vsucapionem quoque quæ seruitutem consuebat: Lex Scribonia sustulit: non autem eã quæ sublata seruitute libertatem præstat. Sed & vi possessarum rerum lex Iulia / & Plaucia / vsucapionem tollunt: vt e iure ciuili magis apparet.

RACCHORVM LEGES. Vt intelligi possit: quæ res Gracchum ferre legem Agrariam mouerit non absolum videbitur: si hæc rem post Plutarchum & Apianum altius repetierimus: Romani quando vicini agrî aliquid hostibus adimebant: partim vendere / partim in publicum redigere / ac egenis ciuibus pro modica pensione tradere consueuerunt. Deinde quia diuites eas pensiones augere / & pauperes excludere incipiebant: lata est lex. quæ supra quingenta agrî iugera ciuem Romanum habere prohibebat: & centum maiorum armentorum capita / minorum dumtaxat quingenta obtinere permittebat. Sed hæc lex paulopost neglecta fuit: Quare consilio Crassi pontificis maximi / & Mutij Scauolæ consulis & iureconsulti Apijque Claudij soceri legem denuo Tiberius Gracchus tribunus plebis post longas altercationes tulit: vt Nemini ultra quingenta telluris iugera habere liceret: & vt agros contra legem tenentes cum fructibus eos accepto precio dimitterent: & egenis ciuibus traderent. Ad reliquos vero agros diuidendos qui in publicum redigebantur: vt tres viri præstantes crearentur: qui per singulos annos imutati eos pauperibus impenderent: quod factum est: nam Tiberius ipse / Appius socer / & Caius Tiberij frater ad agros diuidendos lecti fuerunt: Sed Tiberius ob hanc legem diuitibus infestus / cum sibi tribunatum

LIBER SECVNDVS

protogare velle: opera Scipionis Nasicæ occisus est; post cuius mortem vt gementis plæbis dolor leniretur: Senatus diuisionem agrorum impugnare destitit: & loco Tiberij ad agros diuidendos, P. Crassum Gracchorum affinem eligi permisit; longe post Caius Gracchus Tiberij frater Tribunatum obtinuit; & leges sequentes tulit: Vt qui magistratu per populum remotus esset: facultatem alterius magistratus ineundi non haberet; Et si in magistratu constitutus ciuem Romanum sine iudicio necasset; vt in eum populi animaduersio foret, præterea aduersus potentiam senatus leges populares tulit; veluti de colonijs deducendis; de vestibus sine stipendiorum diminutione publicæ militibus dandis. De minoribus decem & septem annis ad militiam non cogendis, lege etiam pares in suffragijs Italos & ciues constituit; frumentariam quoque legem de annonâ pauperibus assignanda; & aliam de iudicibus eligendis tulit; nam cum soli antea senatores iudicarent; ob eamque rem a plæbe timerentur; trecetos ex equestri ordine iudices parem Senatoribus numerum statuens adiecit. Demum cum Opimius consul multas ex ipsius Caij legibus abrogaret; contracta multitudine; vt resisteret primo in Capitolium venit: mox Attilio præcone Opimij ibi in turba occiso Auentinum occupauit; vbi ab Opimio victus in sacrum deorum nemus peruenit; ibique manu Philocratis serui occisus est. Ab hoc tempore lex agraria per singulos fere annos tribunitijs furoribus & summis contentionibus agitata tantisper patres & plæbem assidue collescit; dum per Ciceronis consuls prudentiam & eloquentiam facile sopita fuerit.

EX AELIA ET FVSIA. Aelius & Fufius tribuni plæbis sua autoritate legem tulerunt: Ne quis per eos dies quibus cum populo agi liceret; nisi de cælo seruasset; quippiam ageret. hæc sanctio vnam, xij. tab. legem innouauit quam supra retulimus.

IEX CLODIA. P. Clodius plæbis tribunus legem perniciosam, L. Pisone & Gabino consulibus tulit: Ne quis per eos dies quibus cū populo agi liceret: id est populus quid rogari posset: de cœlo contra legem Fustiam & Aeliam seruaret. Clodius idem alteram legem de annonâ tulit: vt frumentum quod antea senis æris/ac trientibus in singulos modios populo dabatur: gratis daretur. Tertiam idem tulit: Ne quem Censores in senatu legendo præterirent: neue qua ignominia afficerēt: nisi apud eos accusatus/ & vtriusq; censoris sententia damnatus esset.

IGES TRIUMPHANDI. Vt quibusdā imperatoribus occurreretur: qui ob leuia prælia sibi decem triumphos desiderabant: Valerius Maximus libro secundo de iure triumphandi lege cautū fuisse scribit: Ne quis imperator triumpharet: nisi quinque milia hostium vna acie cecidissent. Non enim numero/ sed gloria triumphorum excelsius vrbis Romæ futurum decus Romani existimabant. Nostri ergo milites Gallici triumphare possent: qui primum Hispanos Bononia raptis aliquot vexillis repulerunt: mox quattuor & viginti milia Brixiensium occiderunt: Propterea quod a Galliarum Rege desciscentes Venetis se dederant: postremo in campum Bononiensem celestiter reuersi: apud Rauennam Hispanos/ pontificisque Iulij/ & Venetorum milites ad vnum fere occiderunt. Cæterum ne tam clara lex prædicta cupiditate laureæ obliteraretur: adiutorio Plæbisciti a, L. Mario & M. Catone tribunis plæbis lata fulta est. Quod poenam imperatoribus minabatur: qui aut hostium occisorum in prælio/ aut amissorum ciuū falsum numerum litteris senatui ausi essent referre: & iubebat eos vrbem ingressos protinus apud Quæstores vrbanos iurare: se vera ad Senatum de vtroq; numero scripsisse. Alia lex triumphandi erat: qua pro aucto imperio/ non pro recuperatis quæ reipublicæ aliquando fuissent: triumphus

deternebatur; sed & parte ciuitatis lachrimante, & de ciuili bello decernere supplicationes / ouare / vel triumphare nefas erat: vnde, Q. Ful. Liuius Opimio triumphus minime decretus est; quia Capuam / & Fragellanos solum recuperauerant; & Natica Catullus. C. Antonius. L. Cinna. C. Marius; & Sylla ex ciuili bello / & de ciuibus victis non triumpharunt. Camillus tamen recuperata ex Gallis hostibus patria triumphauit. Hæ leges etiam postea non vsque quaque obtinuerunt; nam Vespasianus de iudæis recuperatis; & Iulius Cæsar de Pompeio & alijs ciuibus Romanis triumphauerunt. nec mirum sit tandem has leges perisisse; cum multæ aliæ leges stante sub consulibus republica castæ seruati solitæ / sub principibus ex vsu abierint; vt præclare Blodius triumphantis Romæ libro decimo scribit; vbi etiam post Liuium libro nono Bel. Maced. alia lege cautum fuisse dicit: Ne quis triumpharet; qui exercitum non deportasset; & prouinciã in qua res gesserat; pacatam perdomitamque successori non tradidisset; & ideo iuste. L. Manlio; & Marcello triūphus denegatus est; nam de Hispania / & Sicilia quas non perdomuerant; triumphare volebant. ouatio tamen vtrique pro gestis concessa est. Alia triumphandi lege cautum fuisse Plutarchus in vita Pompeij refert: Ne dux ante triumphum urbem ingrederetur; Hec lex vsque adeo Romæ seruata est; quod cum Cæsarem triumphaturum urbem ingredi ante triumphum prohiberet; & altera absentis consularum editis iam comitijs consularibus denegaret; omisso triumpho priuatus; vt consulatum peteret; urbem ingredi maluit; & consul cum Bibulo creatus est; nam si triumphas urbem introire voluisset; consulatu lapsis comitijs exclusus fuisset. Pompeio quoque priuato triumphum petenti; quod consuli / aut duci triumphus lege tantum permetteretur; Sylla obiecit; vnde etiam Scipio cum in Hispania neque con-

ful/neque suis auspicijs Carthaginenses superasset: triumphum propter hanc legem non postulauit, & insigni poenarum classe deleta/Lutatio Catulo consuli/non, Q. Valerio praetori triumphum senatus decreuit: licet ea pugna bonam operam Valerius nauasset.

EX MANVLIA. Manulius plebis Tribunus legem tulit: vt quando res a nobilibus aduerse gestae fuissent: etiam ij ad magistratus gerendos admitterentur: quorum maiores in Romana republica magistratus non exercuissent: huiusmodi autem homines noui appellantur. Romani enim

authore Plutarcho eos qui generis gloria carentes a seipsis nominis sui initium capiebant: nouos homines e more vocabant: vnde ipse Carthago senior: & complures alij obscuris & ignotis nati parentibus: noui appellati sunt.

EX OTHONIA. Otho tribunus plebis legem tulit: Ne quis cum ordine equestri in spectaculis sederet: nisi sestertium quadraginta milia possideret: quod si contingeret: quisquis esset: siue ingenuus siue libertus: inter equites in gradu. xiiij. spectare ei liceret. Sed cum plerique equitum vt

Tranquillus scribit: Attrito bellis ciuilibus patrimonio spectare ludos e. xiiij. metu poenae theatralis non auderent: Augustus deinde hac lege eos quibus ipsis/parentibusve, equester census: vnquam fuisset: non teneri pronunciauit. Per quingentos quoque & quinquaginta octo annos/ Senatus populo mixtus spectaculo ludorum interfuit: vt apud Valerium de institutis antiquis legitur: sed hunc morem Atilius Seranus: & L. Scribonius aediles ludos matris deum facientes/ Scipionis Africani sententiam secuti/ discretis senatus/ & populi locis soluerunt. postea Augusti temporibus primus subselliorum ordo senatoribus decreto patrum vacauit: nihil etiam Augustus a populo secreuit,

LIBER SECVNDVS;

LEGES APVLEIAE. L. Apuleius Saturninus plæbis Tribunus legem tulit; vt nemini præter decretū populi in regione esse liceret; quattuor enim regiones/Id est maiores in vrbe partes erant; vt Varro & alij tradunt; e quibus prima regio suburbana dicebatur; secūda Exquilina nominabatur; tertia Collina; & quarta Pallatina appellata fuit. Et licet hoc plæbiscitum non haberet necessitatem; tamen Senatores id iureiurando confirmare Saturninus coegit; Solus Metellus Numidicus aqua/igni/tecto que interdictus exulare/quam iurare maluit. idem Tribunus vt sibi gratiam Marianorum militum pararet; legem alteram tulit; vt Veteranis in Africa cētena agrī iugera diuiderētur.

LEX SVLPITIA. Sulpitius Tribunus plæbis /vt aduersus Mitridatem Marius bellum gereret; legē tulit; Sed hæc lex nullum habuit effectum; nam Sylla victo Mario/ & cæso Sulpitio in Mitridatem professus est. is etiam Sulpitius lege promulgata: Ne quis ordinis senatorij vltra duo milia dragmarum æs alienum conflare posset; cum vita excessit: trecentas miriadas/ sicut apud Plutarchum in Sylla legimus; debiti nomine reliquit.

LEX OGVINIA. Q uum apud Romanos iam eo deuentum esset; vt præturam/ consulatum/ censuram/dictaturam/ & altos magistratus plæbei gerere possent; neque adhuc Sacerdotia essent; promiscua; nec ad ea plæbei admitterentur. Q. & Gn. Oguinij tribuni plæbis Rogationem promulgarunt; vt cum quattuor augures/ & quattuor pontifices ea tempestate essent; augerique horum sacerdotum numerum placeret; quinque augures/quattuorque pontifices de plæbe omnes allegerentur. de hac lege suadenda dissuadendaque inter Ap. Claudiū patricium/ & P. Decium murem plæbeium certatum est; sed optimates tandem plæbeis cedere coacti fuerunt; & lex in genti cōsensu accepta est; ac sic duo sacerdotia inter patres

& plæbem hac lege effecta sunt promiscua: suaorque legis
 P. Decius Mus. P. Sempronius Sophus. Claud. Martius Rus-
 tilius. M. Liuius Denter plæbeij pontifices creati fuerunt:
 Item quinque alij Claud. Genuttus. Elius Pætus. M. Minus-
 tius: CL. Martius: & T. Publius: augures etiam e plæbe desi-
 gnati sunt: Põtifices Numa inuenit: vnusque alijs præerat:
 & maximus pontifex dicebatur: quod in Vestalibus serua-
 tum fuit nam virgo alijs imperans/ maxima virgo diceba-
 tur: qualis fuit Aemylia Vestalis: & Cornelia: & alia plures
 vestales: quattuor enim Vestales Ceganiam: Bereniam: Cas-
 miliam: & Tarpeiam Numa Põpilius legit: deinde Seruius
 alia duas addidit: isque Vestalium numerus postea a Ro-
 manis custoditus est: Ex his vna reliquis præerat: & virgo
 maxima dicebatur: vt de Aemylia: & Cornelia diximus. Pri-
 mus autem qui pontificatum maximum gesserit. Martius
 Martij patricij filius fuit: & eum Numa creauit: post hunc il-
 lustres viri hoc sacerdotium obtinuerunt: P. Licinius Scæ-
 uola: Metellus: Cæsar: Augustus: Titusque: & alij complures
 hodie magnas huiusce antiquitatis reliquias seruamus: sum-
 mum enim habemus pontificem: cui minores pontifices/
 & Christiani parent: & constituendi/ ligandique potestatē
 a deo habet. inter nostras quoque Vestales maxima virgo/
 quam abbatissam dicimus: alijs præest. inter Augures im-
 par numerus auctore Liulo esse debebat: vt tres Romanæ
 tribus Ramnenses: Titientes: & Luceres suum quemque au-
 gurem haberent. sic enim Romulum instituisse collegium
 augurum Dionisius tradit: quod si pluribus opus erat: pari
 inter se numero sacerdotes multiplicabant: vnde quinque
 prioribus adiectis/ vt terni in singulas tribus essent. Tribus
 ni numerum nouem augurum expleuerunt: itaque non in-
 uenit. Liuius: quemadmodum ad quattuor augurum nume-
 rum: nisi morte duorum: redigi id collegium potuerit. Ex
 hoc loco patet: non hodie initium sumi: quod nobili dum

LIBER SECVNDVS

taxat genere;nati/ad quãdam sacerdotia admittantur : sed & non hodie exordium sumitur : quod plæbeij hunc morem reprobent;& conquerantur;vt in hac lege ostenditur. Gregorij tandem pontificis constitutione discrimen in sacerdotijs habendis inter patricios/& plæbeios sublatum est.certis tamen in rebus ratione nobilitatis iura aliquid patricijs concedunt;quod & plæbs improba ferre equo animo non potest.

EX MANLIA. Manlius tribunus plæbis legem tulit;vt, Gn. Pompeius magnus bellum aduersus regem ponti Mitridatem gereret;qui nocturno prælio victus in regnum confugit: vbi dum Pompeius eum persequendo occurrẽtes sibi regiones subigeret Pharnacis filij seditione in turri obsessus;mortem sibi consciuit,fuit tamen hæc lex magna patrum indignatione lata;vt Plutarchus scribit;eo quod Lucullus rerum gestarum gloria hac rogatione priuaretur. & quod Pompeius magis triumphum quam belli successor ei daretur;nam Mitridatem iam sæpe Lucullus fuderat; et tamen huius copiarum cum prouincijs ex hac lege. Pompeio ad Mitridatem debellandum obueniebant : de quo tandem Pompeius triumphauit. Sed si plæbisciti definitio probe intelligatur : hæc lex plebiscitum vocari nequaquam poterit; sicut neque de imperio Gn. Pompei: neque de ritu. M. Ciceronis: neque de cæde. P. Clodij questio: neque alia id genus populi/ plæbiscite iussa: leges plebiscitæque vocari possunt: non sunt enim generalia iussa: neque de vniuersis ciuibus/ quod legis plæbiscitique definitio exigit: quo circa priuilegia secundum Geliij opinionem libro decimo potius vocari debent: cum de singulis concipiuntur: singulosque concernant: doctissimi tamen aliquando his vocabulis promiscue vtuntur: et ne externos queramus au

thores ; Pomponius iureconsultus pro teste in titulo de legationibus se exhibet ; dnm priuilegium latum ; vt Hostilius Mancinus ciuis Romanus maneret ; legem appellat.

EX FALCIDIA. hanc legem Augusti temporibus fuisse latam Eusebius scribit: In cuius relatione a Paulo libro digesto, quinto et trigésimo aliquantulum discrepat, dicit enim Caius Falcidiū plæbis tribunum legem tulisse: Ne quis plus testamento legaret: quam vt quarta pars heredibus superesset; si quattuor aut pauciores essent; si autem plures quattuor essent: vt medietas eo tenore heredibus ipsi relinqueretur: vt sine liberis sine propinquis / idem exteris sua pater legaret: Illa pars quam falcidius constituit: nisi pater interdixerit; et legatis fruuentibus / et iisdem cauentibus / æquanimiter partiretur: at Paulus vt supra ostendimus: aliter hanc legem fuisse constitutam refert: Sed certe prædicta falcidiæ legis commemoratio (nisi fallor) stare non potest; nam licet legatum vni ex heredibus factum / non impediat quominus partem quarte per legem falcidiam debitæ habeat: nec in quartam (nisi testator dixerit) Imputetur: vt Caius / et Martianus de lege falcidia crediderunt: tamen falcidia lex heredum numerum non considerauit: sed liberam legandi facultatem dedit: modo apud heredem vnum: siue plures quarta pars Iustiniano pauloque authoribus remaneat: nisi omnium hereditas nominatim sit exhausta legatis: quo casu in singulis heredibus ratio legis falcidiæ ponenda est. Nec de quarta filijs debita Eusebius intelligere potuit: licet patris mentionem fecerit: quia per Falcidiam legem non debetur. Præterea Iustinianus liberorum distinctionem inuenit: non lex Falcidia: quæ Augusti temporibus lata est.

LIBER SECVNDVS;

QVILIAM LFGEM. Aquilius plæbis tribunus
a plæbe rogauit: & primo eius capite occidens in
iuria seruum alienum/quadrupedem/vel pecudē
tantū æs quāti plurimi res eo anno erit: domino
dare tenetur. in omni autem alio damno in tantum tertio
eius capite quis domino obligatur: quanti res in triginta
proximis diebus fuerit secundum caput huius legis in dissi-
tudinem abiit: de hac lege in digestis plura leguntur: quare
ultra non progredior.

AYMARI RIVALLII ALLO,
BROGIS TERTIVS IV,
RIS CIVILIS HI
STORIAE
LIBER.

SENATVSCONSVLTA.

ERTIO loco Romanae reipublicae curā Senatus accepit: eo quod aucta civiū multitudine populus difficulter totiens couenire poterat: vt ciuitatem regeret: & sic tertia reipublicae species optimorum potestas/ graeco Aristocratia nomine apud Romanos fuit: quae est cum per studiosos & optimos ciuitas gubernatur. Et quia ad reipublicae gubernationem legum sanctio supra alias res p̄necessaria videbatur: ius quo ampliatæ sunt leges prius latae/ & interdum abrogatae/ Senatus constituere coepit: idque ius eo quod ad Senatus fieret consultationē/ senatusconsultum fuit appellatum. Est enim Senatusconsultum: vt iure consulti definiunt: quod senatus rogante consule iubet: atque constituit. Et frequenter ab consulis interrogantis nomine ipsa Senatus decreta dicebantur. sic a Trebellio consule/ senatusconsultum trebellianum a Pegaso pegasianum: a Velleio Velleianum: ab Orficio orficianum: a Symiamira Heliogabali matre, Symiramiana senatuscōsulta appellata fuerunt. Pariter rogationes leges scilicet/ & plæbiscita: vt sanctio Iulia: Cornelia: Cassia: Pompeia: Aquilia: Falcidia: & aliae complures leges: abrogantis nomine appellantur: vt libro secundo ostendimus. Plæbis tamen Tribuni ante valuas curiae (quam intrare illis non licebat) positis

LIBER TERTIVS.

subsellij senatus decreta exanimabant; sicuti in secundo Va-
 leriij libro scriptum habeo, vt si qua ex eis improbassent; ra-
 ta esse non sinerent; itaque (inquit) veteribus senatus consul-
 ti, T. littera subscribi solebat; eaque nota Tribunos eadem
 censuisse significabatur. Neque senatui iuris constituendi
 potestatem Lex deinde regia in principes transferens im-
 perium abstulit; vt argumento sunt multa; Neronis enim
 temporibus senatusconsultum Trebellianum octauo calē-
 das Septembris, A. Seneca & Trebellio maximo consulis-
 bus constitutum fuit. Alterum Domitiani temporibus fuisse
 factum. Caius libro digesti, vnde quadragesimo de collus-
 sione detegenda scribit; Quinimmo oratione in senatu ha-
 bita authores aliquot fuere imperatores senatui de aliqua
 re censendi / & senatusconsultum faciendi; vnde a Diuo
 Marco oratione habita; ne aliter trāfactio alimentorum ra-
 ta esset; quam si authore praetore fieret; senatus constituit; vt
 apud iurifconsultos de transactionibus lego. Vlpianus
 etiam libro digestorum septimo & vigesimo scribit; curato-
 res & tutores praedia rustica & suburbana distrahere prohi-
 bitos oratione imperatoris Seueri in Senatu idibus Iunijs/
 Theophilo & Clemente consulibus recitata; & ante huius
 imperatoris excessum; vt idem Vlpianus de donationibus
 inter virum & vxorem refert; filius Antoninus imperator
 oratione in senatu habita auctor senatui fuit; censendi
 Aemiliano & Nummio Albino consulibus; vt aliquid e iu-
 ris rigore circa donationes inter virum & vxorē laxaretur
 Vespasianus quoque Si tranquillo credimus; auctor sena-
 tui fuit decernendi / & senatusconsultum faciendi; ne filio-
 rum familias foeneratoribus exigendi crediti ius vnquam/
 hoc est ne post patrum quidem mortem esset, hoc autem se-
 natusconsultum; Vlpianus libro digestorum, xiiij. Macedo-
 nianum a Macedone iniquo foenatore appellat. Sic legem
 Scatiniam a C. Scatinio plebis Tribuno ob appella-

tum de stupro Marcelli filium damnato dictam fuisse aliqui putant; Et quia precedente imperatorum oratione hæc Senatusconsulta fiebant, iurisperiti in quinquaginta digestorum libris / & etiam imperatores in eorum sanctionibus huiusmodi decreta / modo orationes / modo senatusconsulta vocant; quod interpretes plerique nequaquam intellexerunt. Hæc exempli gratia retulisse sufficiat; nam fere quæcunque senatusconsulta in libris digestorum quinquaginta leguntur; Imperatorum temporibus facta fuerunt, quod magna est probatio aduentum Augustorum senatus potestatem non extinxisse: Antiquiora certe extant, per pauca; saltem quæ ius civile concernant; cum instrumentum vetustissimum desideretur; in quod Vespasianus pene ab exordio urbis senatusconsulta / & plebiscita de societate / & foedere / ac privilegio cuiuscunque concessis; redegit, vnum tamen hodie Senatus decretum vetus apud Rubiconem fluuium in columna Marmorea adhuc videtur; cuius verba me non parum huiusmodi antiquitatibus oblectans libenter subiecero, Iussu mandatu ve. P. R. commilito; armate quisquis es manipularieue: Centurioe: Turmaeue. Legionarie hic sistito; vexillumve sinito; nec citra hunc amnem Rubiconem Signa / ductum / commeatum ve traducito. Si quis huiusce iussionis ergo aduersus præcepta ierit; fuerit ve; adjudicatus esto, P. R. H. ac si contra patriam arma tulerit; penatesque e sacris penetralibus asportauerit. S. P. Q. R. Sanctio plebisciti; S. ve. C. Quinetiam in portu Arimini alterum est adhuc eiusdem sententiae senatusconsultum; Imp. Mil. Tiro. armate quisquis es; hic sistito; vexillum sinito; arma deponito; nec citra hunc iamnem Rubiconem signa / arma / exercitumve traducit. Si quis ergo aduersus præcepta ierit; fecerit ve. adjudicatus esto Hostis. P. R. ac si contra patriam

LIBER TERTIVS

arma tulerit: sacrosve penates e penetralibus asportas
 uerit, Sanctio plebisciti: senatusue consulti: ultra hos fines
 arma proferre liceat nemini, Quibus senatusconsultis (Cæ
 sar fortassis territus/cum e Gallia rediens ad Rubiconem
 vsque peruenisset: & aduersus Pompeium/populumque Ro
 manum bellum gesturus esset: militibus dixisse fertur: &
 etiam nunc regredi possumus: quod si ponticulum transie
 rimus: omnia armis agenda erunt: de his quoque senatus
 decretis Lucanus lib. primo, intellexit, iuris insuper condē
 di potestatem senatus legem regiam nequaquam ademisse
 numismata imperatorum temporibus percussa ostendunt:
 nam complura sunt litteris. S. C. cum eorum effigie inscri
 pra: quibus significari senatusconsultum, Probus de litteris
 antiquis, & passius li. iij. dicunt, Primum enim Seruius: dein
 de Tarquinius Superbus æs sua authoritate signauit: mox
 populus nūmum percussit: leges vt de Papiriana & Clodia
 in Seruio retulimus: super hoc fanciendo, signādi etiam nū
 mi potestas ad ipsos Tribunos e. xij. tabu. legibus: delata est:
 vt ex Cicerone de legibus apparet. Postremo sicut rebus in
 cæteris/sic in nummo percutiendo/qui sola authoritate pu
 blica fabricari potest: Rei, P. curam senatus accepit: vnde, S.
 C. litteræ percussum senatus authoritate nummum iisdem
 litteris inscriptum demonstrant: factō senatusconsulto: vt
 illa nota quæ visa erit: nummus percuteretur: Vlpianus quo
 que de legibus suo tempore non fuisse ambiguum dicit: se
 natum ius facere potuisse: qui tamen Alexandī temporibus
 fuit, Referente quoque ad senatum consule/id est consulens
 te senatum consule fiebat Senatusconsultum: Quod e. M.
 Cicerone cognitu est facile: dum lib. episto. primo, vnum se
 natuconsultum Lentulo referente factum aliquando fuisse
 scribit, Quinimmo id noster Vlpianus; de petitione heredi
 tatis expressit: cū pridie idus Martias, Q. Juliu Balbū: & P. Iu
 liū Cellum, T. Aufidiū & O. Seuerianū cōsules de his verba

fecisse tradit; quæ imperator Cæsar Traiani partici adopti-
uus filius diui Neruæ nepos; Adrianus Augustus/ impera-
tor maximusque princeps/ quinto nonas Martias quæ pro-
ximæ fuerant in senatu pposuerat; postea refert; quid de illa
re fieri senatores omnes censuerint. Idem ad Veleianum;
M. Syllanum & Velleium dudum consules de obligationi-
bus fœminarum; quæ pro alijs reæ fierent; verba fecisse tra-
dit; & quidnam de ea re fieri oporteret; eos senatum consu-
luisse scribit; deinde Senatusconsulti verba ad consulum re-
lationem facti subiungit. Vnde Varro consulem quod po-
pulum/ & senatum consuleret; nominatum esse de lingua la-
tina tradit; ad populum etiam referre; vt Valla perhibet; in
eadem sententiâ erat; ex quo Rogatio fiebat; cuius nomine
plæbiscita/ & leges generali vocabulo secundum Gelijs sen-
tentiam dicebantur. Modum autem senatusconsulti facien-
di hunc apud Romanos fuisse deprehendimus; Consul em̄
prout negocium occurreret; ad senatum (vt dixi) primum
referebat; deinde patris cuiusque sententiâ super relato ne-
gocio gradatim rogabat; postremo audita cuiuslibet opinio-
ne senatus decretum; vt e Plinij Cæcilijs epistolâ constat; se-
cundum plurium sententiâ fiebat; quam formam Tullius
consul apud Crispum eleganter obseruauit; qui deprehensis
Catilinæ socijs ad senatû primo retulit; quid de his fieri plas-
ceret; qui in custodia traditi erant; quos pauloante frequens
senatus cõtra. R. P. fecisse iudicauerat. Secundo loco. D. iuni.
Syllanum; quod eo tempore consul designatus esset; primo
sententiâ rogauit; postea ad Cæsarem venit; Demum. M.
Porcius Cato ab eo sententiâ rogatus/ orationem luculē-
tissimam habuit; cui omnes consulares/ & magna pars sena-
tus assenserunt; Senatus postremo decretum; sicut Cato cen-
suerat fuit factum; Et sententiâ verbis senatores rogati;
vt Syllanus Cæsar; & Cato; quos retuli; interdum efferebāt.
aliquando per discessionem sententiæ dicebāt; quādo omnes

LIBER TERTIVS

aut plerique idem sentientes in vnam partem pedibus
 aut manibus sbant. Sententiam ab aliquo dictam sic ap-
 probantes: vt libro. iij. & xliij. Gelius testatur: Salustius
 que scribens Syllanum postea permotum. C. Caesaris ora-
 tione pedibus in sententiam Liberij Neronis iturum se
 dixisse: ceterosque verbo / alios varie Caesari assensisse.
 Flavius quoque Vopiscus in Aureliani vita dicit alijs ma-
 num porrigentibus / alijs pedibus in sententiam euntibus /
 plarisque verbo consentientibus conditum fuisse
 senatusconsultum. hinc Cicero epistol. libro primo ad
 Lentulum: Senatusconsultum discessionem vocat. Et hic
 modus efferendi sententiam: nisi fallor: inuentus est: vt
 res fierent expeditiores: quia nonnunquam dum plus
 rini Senatores essent / aut duocapita sententiarum fo-
 rent: singulos audire longum erat: quod Quinri, intelligit
 vbi manibus / pedibusque ille in sententiam necessitatis di-
 cit. Ordo autem rogandi sententias: vt. A. Gelius & Fene-
 stella scribunt: varius fuit: alias primus rogabatur: qui a cen-
 soribus princeps in senatum lectus fuerat: alias qui designa-
 ti consules erant: in qua re nobis Syllanus testimonio fuit:
 Quidam e consulibus studio / aut necessitate aliqua addu-
 cti / quem volebant: honoris gratia extra ordinem primum
 sententiam rogabant: nullus tamen cum id fieret: quem
 quam ex alio quam e consulari loco sententiam primum ro-
 gabat. Erat quoque consuetudo secundum Tranquillum
 in vita Iulij: vt quem ordinem interrogandi sententias con-
 sul calendis Ianuarijs instituisset: eum toto anno conserua-
 ret. Sed. C. Caesar in consulatu: quem cum. M. Bibulo ges-
 sit: eum ordinem non obseruauit: nam collocata Pompeio
 Iulfa filia Pompeium primum rogare sententiam coepit:
 quum Crassum soleret: Sed cum multi e senatoribus in-
 telligentes secundum hunc ordinem complures ante se

sententiam dicturos / magis aliorum sequerentur opinionem / quam censerent. Dñus Augustus postea huic rei subuenit ; nam sententias de maiore negotio / non more / neque ordine / sed prout libuisset ; perrogabat : vt perinde quisque animum intenderet ; ac si censendum magis quam assentiendum esset ; Si hanc Augusti calliditatem nostræ tempestatis præsidēs obseruarent ; citius fortassis / & equius lites discuterentur ; nisi imperitia aliqui senatores aliorum sequi opinionem cogerentur ; quod superioribus mensibus euenit ; quidam enim primum sententiam rogatus : se censere dixit ; quod eius amicus statim dicturus erat.

INSUPER apud veteres in senatusconsultis faciundis præceptiones aliquot fuere ; vt per dictatorem / consules / Prætores / Tribunos plæbis / interregem / & vrbi præfectum tantum ea fierent ; Senatūque haberetur ; quod si eodem tempore omnes isti magistratus Romæ essent ; prout quisque primus erat ; Senatusconsultendi ius habebat ; vnde apud Suetonium legitur Senatū in quo Augusti testamentum fuit recitatum ; iure Tribunitiæ potestatis fuisse coactum. Extraordinario tamen iure Tribuni militares / decem viri ; & trium viri causa reipublicæ constituende creati ; ius consulendi senatū habuerunt . Præterea senatus decretum in loco solum per augures constituto fiebat ; nec omnibus diebus ; vt ante calendas Februarij ; neque toto mense februario / nisi perfectis aut reiectis legationibus senatus per legem Pupiam ; vt Cicero in epistolis ait ; haberi poterat . Post eadem quoque Cæsaris ; ne vnquam idibus Martijs Senatus ageretur ; constitutum est . Et Senatusconsultum ante exortum / aut post occasum solem

LIBER TERTIVS.

factum ratum minime fuit. De rebus quoque diuinis priusquam humanis ad senatum referendum erat, alia id genus veteres in faciendis senatus decretis obseruabant; de quibus, M. Varro librum ad, Gn. Pompeium scripsit; cum ei primus consulatus cum, M. Crasso delatus esset. Sed eum desiderari, A. Gelius li. xiiij. scribit Fenestella etiam tradit post Papirium praetextatum minori quinq; & viginti annis senatum ingredi non licuisse; quod & Plutarchus in vita Pompei magni scribit; & iure ciuili cautum est; & in ipso Pompeio vt in alijs obseruatum legimus; nondum enim in quarto & vigesimo anno; licet praecleara bello egressus; in senatu admissus fuerat; huic autem edicto causam Papirius dedit; vt testis est Macrobius. Fuit etiam apud maiores senatusconsultum tacitum; quod quale fuerit; aut quare sic dictum fuerit; Capitolinus in vita Gordianorum ostendit; vt si forte aliqua vis ab hostibus immineret; quae vel cogeret humiliter captare consilia; vel aliqua consultiuere; quae non prius dici/quam effici oporteret; Senatusconsultum tacitum fieret; ita vt non scriberet; non serui publici/non censuales illis actibus interessent; Sed senatores exciperent; & omnium censualium/scribarumque officia completerent; ne quid forte proderetur; Consultasenatus cum essent conclusa; coram ipsis; qui decreuerant; scribebant; & cum Tribuni plæbis de more, T. litteram subscripsissent; ad aerarium deferrebantur; vbi in libris elephantinis ad id institutis scripta conseruabantur; vt apud Blondum de Roma triumphante scriptum reperimus; cui in senatuscon. quae ad principes pertinebant; Vopiscus assentit. Quod autem supra diximus senatusconsulta prius latis; derogare legibus; Tertullianum; senatuscon. & alia quaedam ostendunt; sicut ab eisdem leges fuisse extensas probat senatus decretum officianum; ab officio consule altero nominatum & Pegasianum quod a pegaso consule nomen accepit; & alia complura/ quae nunc referre non est necesse.

PRAETORVM EDICTA.

ED cum bellis finitimis consules auocarentur: et in ciuitate desideraretur: qui ius diceret: Romanis vt Pomponius refert: praetoram creare placuit: quam qui gessit: praetor a praecundo si Varroni credimus: & vrbanus quod inter vrbanos ius redderet: tandem appellatus est: Liius tamen alia creationis praeturae originem comemorat: & eius opinionem Fenestella adharet: scribit enim patres post longas alterationes permisisse consulem alterum e plebe creari: & ideo plebis voluntate sibi nouum concessum fuisse magistratum: qui e patribus crearetur: praetoremq; a praecundo populo esse dixerunt: qui hunc magistratum gerebat: & vt iam retuli: eo quod in vrbe ius diceret: vrbanus tandem fuit appellatus: Sed eo non sufficiente propter aduenientes externos: & multitudinem peregrinorum Romam confluentem: deinde post aliquot annos alter praetor creatus est: & quonia iter peregrinos cognoscebat: peregrinus appellatus est. Subactis postea quattuor prouincijs Sicilia: Hispania: Sardinia: et Narbonensi: totidem praetores: quot prouinciae in ditionem uenerant: partim qui vrbanis rebus / partim qui prouincialibus praesent: creati fuerunt: deinde Cornelius Sylla quaestiones publicas de falso: de parricidijs: de Sicarijs constituit: et ideo quattuor praetores adiecit: post Iulius Caesar duos praetores constituit: bonus deinde Augustus. xvi. praetores creauit: duos postea qui de fideicommissis ius dicerent: Claudius adiecit: et quibus vnum Titus detraxit: et vnum qui inter fiscum et priuatos ius diceret: Nerua adiecit. penes hunc vero magistratum omnis publici / priuatique iuris potestas fuit: vt fenestella memoriae tradidit: adeo quod iuri veteri abrogare / et nouum condere ei facultas erat: et vt ciues scirent: quod ius de quaque re quisque diciturus esset: Sequae praemunirent: edicta praeponebat: quae ius honorarium

constituerūt; & quia ab honore prætoris id ius venerat; ideo
 honorarium dictum est, tantum enim aucta est prætoris
 authoritas, vt quod ipse edixisset; ob ipsius honorem ius ho-
 norarium vocaretur. Idem ius prætorium etiã dictum est;
 eo quod a prætoribus; vt Papiniano placuit; adiuuãdi; Sup-
 plendi; vel corrigēdi; iuris ciuili gratia propter vtilitatem
 publicam introductum foret; Adiuuat enim cum institutis
 dat bonorum possessionem secundum tabulas; qui iure ciui-
 li prius hereditatis petitionem habebant. Supplet quando
 quãdo omnes domini dolo fecerint; quominus seruum qui
 furtum fecerit in potestate haberent; nam iuris ciuili actio-
 nem prætor subsequitur; & iudicium honorariũ ex hac cau-
 sa in eum quem actor elegerit; dare pollicetur; vt apud Iulian-
 num de noxalibus actionibus reperitur. sed & i successione
 prætor ab iure ciuili omissum suppleuit; nam cum ius ciuile
 nullam cognatorum mētionem fecisset; eos prætor succe-
 dere post suos & legitimos voluit sicut Diocletianus; Maxi-
 mianus; Iustinianusque; & alij imperatores multi post Vlpia-
 num; Caium & complures alios iureconsulto retulerunt. Iu-
 stiniani postmodum constitutio omnem inter agnatos &
 cognatos succedendi differentiam sustulit. Ius autem ciuile
 prætor Corrigit in futuro manifesto: Decem viri enim/qui
 post reges exactos leges quibus Po. Romanus vteretur; in
 xij. tabulis scripserūt; furem qui in manifesto furto prehens-
 sus esset; tum demum occidi permiserūt; vt Gelius libro vno
 decimo testatur; si furtum/aut; noctu faceret, aut interdum se-
 quum prehenderetur; telo defenderet; E cæteris autem ma-
 nifestis furibus liberos verberari/addicij ei iusserūt; cui fas-
 ctum furtũ esset; si modo id luci fecissent; nec se telo defen-
 disse; Seruos item furti manifestũ prehēfos verberibus; affi-
 ci; & e saxo precipitari; Sed pueros impuberes prætoris arbi-
 tratu verberari; noxãq; ab his factam sarciri voluerūt. Post-
 ea ab lege illa decem virali discessum est; nam si quis super

manifesto furto iure & ordine experiri velit; actio in quadri-
 plum ex auctoritate prætoris datur; vt Iustinianus de perpe-
 tuis & temporalibus actionibus scriptum reliquit. Complu-
 ra prætorum edicta in digestorum libris legimus de his qui
 notantur infamia; de dolo de metu; de in integrum restituti-
 one; de damno infecto; de operis noui nunciatione; de in-
 cendio; & alia id genus; quibus iuris ciuilibus libri replentur. plu-
 ra enim decreta e sola prætoris iurisdictione in libris prædicta
 rum habemus; quam e reliquis omnibus simul ciuilibus disci-
 plinæ partibus. Et interdum iurisdictionis perpetuæ præto-
 res edicta proponebant; vt de pactis seruandis; de iureiuran-
 do; quorum bonorum; de tabulis exhibendis; & similia;
 aliquando prout res incidebāt, vt de aliquo in ius vocādo; Et
 in albo; vel in carta; aliave materia edicta proponebātur. Et
 quod erat iurisdictionis perpetuæ corrupens; poenā aureo-
 rum quinquaginta; secūdū Vlpianū sniam luebat; & falsi cri-
 mine auctore Modestino libro digestorū duodequinguae-
 simo tenebat; qui dolo malo edicta corrupisset. Neq; præto-
 res; neq; iuris cōdēdi auctoritatē prætoribus aduētus impa-
 torū abstulit; quū illorū numerus ab his aliqñ auctus fuerit;
 & nouā (vt pauloātē diximus) prætoribus iurisdictionē prin-
 cipes iterdū dederint. præterea diui fratres cū maritus quidā
 eorū tpibus prægnātē vxorē ea inficiātē diceret. Valerio Pri-
 sciano prætori urbano; quid in hac re faciēdū esset; rescripse-
 runt; vt de vētre inspiciendo Vlpianus refert; prætorē quo-
 que aduersus Campanos; qui metu cuiusdam illato cautio-
 nem pollicitationis extorserant; interlocutum Vlpiano assi-
 dente legimus. Paulus insuper se præturam gessisse de ma-
 numissis vindicta scriptum reliquit; qui tamen Alexandri
 temporibus fuit; Drusus etiā Augusti priuignus; & Gal-
 ba; & complures aliī præturæ honorem imperatorum
 temporibus nacti sunt. Constat ergo prætores imperato-
 rum tēporibus fuisse; Sed nō tantæ fortassis auctoritatis; vt

LIBER TERTIVS

prius: quod & in alijs magistratibus conſectare licet: quorū potestas aduentu principum diminuta est: vnde Decius Seuerus prætor/ quia in quadam restitutione dubitabat: imperatorem Seuerum apud Vlpianum de minoribus cōsuluit: vbi alias ppria autoritate statuisset. Prætori regia insignita consulareque ferme apparatus: lictores vero non amplius sex: Sella curulis: & Trabea: cæteraq; huiusmodi tradita fuerunt. Paulus tamen Aemylius prætor in Hiberniam belli gratia se conferens: duodecim lictores secundum Plutarchum habuit. Præterea Equis albis/ & Trabea candida prætor utebatur. Primus qui hunc magistratum gesserit: Rutilius dictus est: vt in libro duodequadragesimo apud Vlpianū scriptum habeo. Sed Liuius cui magis crediderim: SP. Furium M. filium Camillum primam habuisse præturam libro septimo asseuerat: vt cūq; fuerit: hoc magistratu functi sunt viri illustres Aemylius: Scaurus: Corne. Sylla. L. Lucullus. M. Cicero. C. Cæsar: Brutus & alij cōplures. nec mirum sit: quā e patribus (vt dixi) prætores crearentur: licet postea immutatam fuerit: nam ex plæbe creari cœperūt. Q. que Publius Philo. primum de plæbe prætor aduersante Sulpicio cōsulē factus est. Et prætura/ sicut Tribunatus/ & ædilitas mediā dignitas erat iunioribusque/ vt Plutarchus refert: dari solebat. His tamen dignitatibus omissis. T. Flaminius in iuuentute summam consularis dignitatem obtinuit.

AYMARI RIVALLII ALLO
BROGIS Q VARTVS IV
RIS CIVILIS HI
STORIAE
LIBER.

DECRETA PRINCIPVM.

OSTREMO gens romana iterum
vni obtemperare principi coepit; an
no vrbis codita (vt Aurelius tradit)
Septingentesimo vicesimo secundo; ab
exactis x^oo regibus quadringentesimo
octagesimoque; siue vj: siue; (vt alijs
probabilius videtur) quod per vnu
consul reipublicae necessarium fo
ret; nam senatus non perinde ptouin
cias omnis regere poterat; cuius tamen potestas / vt supra
in senatusconsultis diximus; non omnino exoleuit; nam &
Imperatores ipsi non tantum semel atque iterum; Sed aliqui quin
quies / et saepius consulatum primam senatus dignitatem gesserunt
vt Historici memoriae tradiderunt; praeterea adhuc extant il
lorum numismata; in quibus exempli gratia. IIII. COS. et. VII;
COS. id est quartum & septimum consul. legimus; dico autem quartum
et septimum Consul. tempus adsignificat; et eundem ter / aut se
xies consulem ante factum; non quarto et septimo; quibus lo
cus / et tris / vel sex ante factos e Gelij sententia. Lib. decimo
adsignificatur. Immo Augustus exegisse fertur; vt quotiens
sibi consulatus daretur; binos pro singulis collegas haberet;
qui non obtinuit; clamantibus cunctis satis maiestatem eius im
minui quod honorem eum non solum / sed cum altero gereret. Fuit er
go iterum apud Romanos prima reipublicae species; et qui ei
praefuit imperator; vel sanctiori nomine Augustus in hac usque

LIBER Q VARTVS

ætatem dictus est; propterea quod regium nomē apud Quiritēs a Tarquinio exactio odiosum remāsit; cuius lege regia datū est; vt. lib. digest. i. Vlpianus de cōstitutionibus principu m refert; vt quod cōstitūisset; ratū esset; quod ergo imperatori placuit; legis vigorē habet; & siue per epistolā/ & subscriptionē aliquid statuit; vel cognoscēs decreuit; vel de plano interlocutus est; vlp̄ edicto precepit; legē esse cōstat; hæc sunt; quæ vulgo constitutiones siue decreta principum appellantur. Imperatoris quoq; oratione in senatu recitata leges cōdebant; cōditæq; seruabātur; sicuti Theodosius/ & Valentinianus constituerūt. vnde iureconsulti (quantum ex scriptis eorum colligimus) modo Imperatorū epistolas referunt; vt in Marcello referente li. digest. i. Diui Marci & Cōmodi Scapulae Tertullo rescriptū pbat. & Calistratus diuū Adrianū Iunio Varro legato puinciae Cæciliæ rescripsisse i titulo de testibus dicit; post eiusdē principis epistolas plures ad verbū cōmemorat; interdū impatorū sniam & decretū ipsi iurecōsulti referunt; & ideo Paulus lib. digest. vnde quinquagesimo de iure ffici; Adriani sniam refert. Aliqñ principis edictū iuris periti cōmemorat; in qua re Calistratus Diui Claudij edictū in titulo de falsis referēs testis est. Marci quoq; orōnis trāsactionē alimētorū. phibentis abunde iurecōsulti meminērūt. orōnē etiā Seueri & Antonini quasdā Senatorū nuptias insbētem iuris periti commemorarūt. sed & ex oratione Adriani in Senatu circa petitionem hereditatis habita/ multa apud iurecōsultos legimus. Sæpe cōstituti iuris modū siue formā iuris periti omittētes gñaliter loquūtur; & vocabulo gñali cōstitutione/ vlp̄ huius simili vtūtur; Quare Africanus li. digest. vii. & xxx. Diui Pij Cōstitutionē ad Tusciū Fuscianū Numidiæ legatū adducit. Nec satis est cōstās opinio i quē primū hmōi ptās lege regia trās lata fuerit; quāuis Augustū i retinēda re publica Suetonius p̄seuerasse dicat; quod illa sine periculo pluriū arbitrio cōmitti nō posset; Sed & quod sibi priuato ti

meret; at legis regiae nō meminit. Sed sicuti maximē dubiū est: in quē primū lege regia translātū fuerit imperiū; ita post deuictum Pompeium/anno fere septingentesimo ab vrbe condita rempublicā a Caio Iulio Cæsare occupatā fuisse; & hoc modo eum imperandī viam aperuisse certissimū est; quā propter nō ab re fuerit; aliquid de Iulio subtexere; priusquā imperatores/ & Augustos cōmemorem; qui quintam iuris ciuilibis partem Romanis tradiderunt.

VLIVS Cæsar supēdīa prima Marci Thermi prætoris cōtubernio in Asia faciēs/ ab eo in expugnatōe Mitylenarum corona ciuica donatus est. Tribunus militū authores restituēdæ Tribunitiæ prætis; quā Sylla diminuerat enixissime iuuit. Quæstor vltiorē Hispaniā administravit; & Iuliā amitā; vxorēq; Corneliam defunctas e more pro rostris laudauit. in petitione Pōtificatus maximī. Q. Catullo; & Ser. Isaurico duobus potētissimis cōpetitoribus prælatus/ plura i eorū tribubus suffragia; quā vterq; in oibus tulit; cōsul legē Agrariā pmulgauit & tam senatus quā ppli diurna acta cōfici instituit. post Crassi & Pōpeiū eadē/ cū quibus orbis diuiserat imperiū; Dictaturā ppetuam cōtra leges ppli Romani recepit; secūdū quas nefas fuit vltra sextū mēsem hūc retinere magistratū; alioquin de republica bñmeritus est; priuatus em Galliā/ quæ ei p pte sua obuenerat; in p uinciæ formā redegit; eiq; nomē supēdij in singulos annos imposuit. Germanos maximis cladibus affecit. Britānos añ eū ignotos supauit. Pharnacē Mitridatis filiū vna acie pfligauit. Pōpeiū olim generū in Pharsalijs; Scipionē in Africa; Pompeijq; liberos in Hispania deuicit; ciuem maiorem viginti annis/ minorēve decem/ qui sacramento non teneretur; plus triennio Italia abesse vetuit. legē Sumptuariā exercuit. Parricidas bonis omnibus; reliquos delinquentes/ dimidia bonorum parte mulctauit. Lecticarum/ conchilifata vestis/ & Margaritarum vsum adimens: certis ætatibus/

LIBER Q VARTVS

& personis/perque certos dies eas concessit.& suspitio magna fuit eum Cinnae tribunoplæbis iussisse: vt legem se absente ferret;vti vxores viris ducere liceret; quas & quot ad procreandam sobolem cuperent. Fastos vitio pontificū per intercalandi licentiam turbatos corrigens annum ad cursum solis accommodauit:vt trecentorum sexaginta quinque dierum esset:& vt intercalario mense sublato/vnus dies quarto quoque anno intercalaretur: idque Bisextum nominandum censuit, vt apud Macrobiū lib. i. saturnalium legitur: Quintilem mēsem e suo nomine Iulium vocauit. ius ciuile ad certum modum redigere proposuerat:& ex immensa diffusaque legum copia optima queque & necessaria in paucissimos conferre libros in animo habuit. Sed eū mors praeueniens male cum iuris peritis egit; ante Cæsarem tamen cōsul Pompeius ius redigere tentauit. sed obtrektorū metu nequaquam perseuerauit. Sexto & quinquagesimo ætatis anno Cæsar tribus & viginti plagis cōfossus periit; talem exitū e sentētia sortitus: nam pridie quam occideretur: finem vitæ repētinum alijs prætulerat. Et cum ob negociorum multitudinem/& urbis magnitudinem vini vrgentium causarū affatus denegarentur: mutua amicorum colloquia primus per epistolas secundum Plutarchum excogitauit.

VGVSTVS filius Iulij adoptiuus rempublicam post Cæsare primū cū, M. Antonio;& M. Lepido p decem annos tenuit hique dicti sunt tres viri res publicæ constituendæ: de qua re extāt adhuc numismata; deinde legato in perpetuum Lepido cum Antonio tātum duobus annis præfuit postremo cum Antonius victus mortem sibi consciuisset: per quattuor annos sup quadraginta solus imperauit, Cassium & Brutū in Philippicis; L. Antonium Perusiae; Sextum Pompeium inter milas & Naulochum deuicit, M. Antoniū nauali prælio apud Actiū superauit;& ad mortem eum psecutus adegit. Bella exteris

aliquando per se: Sæpius tamen p̄ legatos intulit: & Cantabriam/Aquitaniam/Pannoniam/Dalmatiam/& omne Illirycum multasque alias regiones domuit: & in suam potestatem redegit, forum/ædem Martis vltoris/& templum Apollinis in palatio/ædemq; Iouis tonantis in capitolio extruxit; annum ab Iulio ordinatum/Sed postea negligentia conturbatum; rursus ad pristinam rationem Pōtifex maximus redegit, Sextilem mēsem e suo cognomine Augustum nuncupavit; Sextilis enim prius a numero appellabatur: quod a Martio sextus esset; a quo annus/vt in Romulo scriptissimum initium cœpit, Sic Quintilis ante Cæsarem quod quintus mensis esset; dicebatur; his mensium nominibus, M. Cicero in epistolis semper vtitur, Sacerdotum & dignitatem/& numerum/Cōmodaq; auxit, patris patriæ cognomen sibi a fenatu & populo delatum lachrimans recepit, dicti sunt post hac reliqui etiam imperatores patres patriæ; vt Historiographi docēt; & fere in omnium numismate etiam sceleratissimicuiusq; videmus, Sed Cicero consul extincta coniuratione Catilinæ, Primus omnium Romanorum pater patriæ merito appellatus est, Orbe pacato Ianu Quirinū clausit, Anno eius imperij altero & quadragesimo Christus dei filius e Maria virgine natus est; si Eutropio credimus, legem de adultarijs sanxit; Sūptuariāq; & de impudicitia; de abitu & de maritandis ordinibus; verba autē huius sumptuariæ legis libro secūdo post Geliū retulimus; tēpus spōsas habēdi coartauit; & diuortijs modū iposuit, Sexto & septuagesimo ætatis anno/diebus quinq; & triginta minus vita leniter defunctus est.

GIBERIVS Augusti priuignus/gener/adoptiuusq; filius imperiū dissimulatione diu recusatū tādē senatus precibus assumpsit, Stipēdia prima expeditione cantabrica Tribunus militū fecit, Illyricū omne quod defecerat triēnio in ditionē redegit, Bellū gerēs Rethicū atq; Vndelicū alpinas gentes domuit, Pannonico

LIBER QVARTVS

bello Dalmatas et Brencos subegit, ducto ad orientem exercitu regnū Armeniæ Tigrani restituit, patris patriæ cognomen/ciucam quoque coronam/ sicut Imperatoris præ nomen recusauit: maiestatem pristinam et potestatem vsque adeo senatui cōseruauit: vt tertia reipublicæ, species rediisse crederetur; quicquid certe negocij fuit; ad patres referebatur omniaque; in republica occurrentia expediebant. Senatui vt senator/ non vt princeps interfuit: & quum Senatusconsultum per discessionem forte fieret; sententiā que in alteram partem; in qua pauciores erant: transeundo diceret; ne minem qui eum sequeretur; habuit; vt a Tranquillo mihi traditū est; supra alios principes libidine flagrauit edicto quotidiana oscula prohibuit, per senatusconsultum sanxit: vt foeneratores duas patrimoniij partes in solo collocarent; debitores totidem aris alieni statim soluerent. Anno eiusdem imperij duodeuigesimo; vt Eutropius tradit: Christus pilato iudice pro nobis crucifixus est, artes Liberalis studiosissime coluit, præsidibus onerandas tributo prouinciās suadē tibus/ boni esse pastoris tondere pecus/ non deglubere res scripsit. & cū Tiberio Christi sanctitatem/ et dogmata Pontius Pilatus retulisset; eum inter deos haberi decreuit; sed senatus non admisit. Obijt duodeoctagesimo ætatis anno. Imperij tertio supra vigesimum; decimosexto kalendas aprilis. Et quia Pilati incidit mentio; hoc loco non inuoluere silentio putauit: quod Eusebius scribit Pilatum cum in multas calamitates incideret; propria se manu Caligulæ temporibus interfecisse; quod ergo vicnenses nostri de huius morte dicere solent; fabulis annumerarim; si apud eos non interijisset, aliquos tamen scripsisse platina in christi vita refert pilatum sceleris in deum commissi pœnituisse; ac veniam a deo habuisse.

CAIUS Cæsar Drusi fratris Tiberij nepos, & Germanici ex Agrippina filius Caligulæ cognomē castrēsi

loco traxit, nouum spectaculi genus excogitans/ Baijs pu-
teolanas moles, ponte coniunxit: & aduerso habitu per hūc
pontem continenti biduo commeauit, templum Augusti/
theatrumq; Pompeij absoluit. Germanicā tātum expeditio-
nem suscepit, Lupanar in palatio constituit; more comitio-
rum reuocato suffragia populo reddere tentauit, inuidia, &
libidine flagrauit; & ne leges quidem bonas aliquot tulit; ve-
rum quasi omnē scientie vsum iuriscōsultorū aboliturus sæ-
pe iactauit se effecturū; ne quid præter equū respondere pos-
sent liberā magistratibus iurisdictionem; & sine sui apellatio-
ne cōcessit, cum omnibus fororibus suis stupri consuetudi-
nem fecit, vixit annis octo & viginti; triennio & decem mē-
sibus/diebusq; octo imperauit, & eū fuisse occisum cōstat; sed
qualiter: duplex fama a Suetonio referē, quadagesimā sum-
mā de qua litigabatur; exegit; componensq; vel donans ne-
gociū / puntebatur.

CLAVDIVS e fratre Tiberij nepos; Drusi & Anto-
niae filius Caligulae q; patruus; quinquaginta an-
nos natus imperiū cōcepit, ius dicēs nō semp præ-
scriptā legū duritiā lenitatēve multarum secu-
tus est, his em̄ qui plus petēdo apud priuatos iudices formu-
la exciderāt; actiones restituit; & e diuerso ī maiori fraude cō-
uictos poenā transgressus legitimā ad bestias cōdēnauit, Ex-
peditionē vnā aduersus Britānos tumultuantes suscepit lu-
dos sæculares ante t̄ps legitimū edidit; causatus q; ab Augu-
sto anticipati fuissent; portū Hostiēsem fabricauit senatuscō-
sultū Velleianū post ei⁹ edictū ne foeminae p̄ viris suis iterce-
derēt; Marco Sillano & Veleio consulibus factum est, Et quū
præ pudore ex cōtinētia crepitus vētris periclitatū quēdā au-
diuisset; edicto veniā dare cogitauit flatū crepitūq; vētris in
conuiuio emittēdi, si in hac re Tranquillo credimus; tris no-
uas litteras commentus/numero veterū quasi maxime ne-
cessarias addidit, memoria adeo iualidus fuit; q; occisa eius

LIBER Q VARTVS

iussu Messalina vxore / paulopost quam in triclinio decus-
 buit; cur ipsa non veniret; requisierit: pupillis extra ordi-
 nem tutores dari a consulis sanxit; Iurisdictionem de fidel-
 commissis in perpetuum / atque etiam per prouincias pote-
 statibus demandauit; quæ prius quotannis / et in vrbe tan-
 tum magistratibus delegabatur. pro conditione cuiusque
 ciuis vacationem legis Papiæ Pompeiæ dedit; latinis ius
 quiritum; foeminis ius quattuor liberorum constituit; Cas-
 piti legis papiæ a Tiberio Cæsare edito / ne Sexagenarij vt
 pote ad generandum inhabiles vxorem ducere tenerentur:
 Claudius abrogauit; censor esedum argenteū sumptuosafa-
 bricatum ac venale ad Sigillaria redimi concidique coram
 imperauit; & vno die viginti edicta proposuit; inter quæ hæc
 duo fuisse apud Suetonium legimus; vt vberi vinearum pro-
 uentu bene dolia picarentur; & nihil æque ad viperæ mors-
 sum facere / quam Taxi arboris succum. Iram & Iracundiam
 edicto excusauit. ex Herculani illa vxore Drusum & Clau-
 diam / e Petina Antoniam; e Maessalina Britanieum & Oc-
 tauiam suscepit. dolens quod Neronem adoptasset; tertio
 idus octobris / quarto & sexagesimo atatis anno; Imperij
 quartodecimo vita defunctus est.

DERO claudij pronepos / & filius adoptiuus / an-
 nos gerens decem & septem principatum arri-
 puit. Anneo Sænece in disciplina traditus / eum
 ad necem deinde compulit; Ianū Geminū clausit.
 Musica & equorū studio magnopere se oblectauit; eius tēpo-
 ribus senatuscōsultū Trebellianū, A. Seneca et Trebel. Maxi-
 mo consulis factū est. Interdixit ne cocti aliquid in popi-
 nis præter legumina / aut olera / veniret. Christianos suppli-
 cijs affecit; aduersus falsarios primus reperit; ne tabulæ nisi
 pertusæ / ac terlino per foramina trajecto obsignarentur. &
 ne quis alienum scribēs testamentum legatum sibi ascribe-
 ret. litigatores pro patrocinijs certam dare mercedem; sed

ærarum gratuita præbere iussellia constituit, omnes appellationes ab iudicibus ad senatum fieri iussit, & vt solo testatorum nomine inscripto duæ primæ testamentorum ceræ signaturis vacuæ ostenderentur disposuit matrem lasciuiss, nequaquam audientem mori coegit. Aprilem de nomine suo Neroneum appellari voluit, sub eo triginta hominum milia vno Autumno peste occubuerunt, Urbem incendens quicquid memorabile/atque visendum ex antiquitate extabat: aboleuit, ab eo Gallia/Hispaniaque omnes desciuerunt, domum vt legimus: a palatio exquillas vsque excitauit, Iuuenales Circenses; Scænicos ludos, & gladiatorium munus edidit: consulatus quattuor gessit, mortem sibi altero & trigesimo ætatis anno consciiuit: & cum eo Cæsarum progenies extincta est.

QALBA Aquitaniam/Hispaniam Tharaconesem/ & Africam biennio priuatus obtinuit, iuri inter liberales disciplinas operam dedit, prætor commissione ludorum floralium nouum spectaculi genus Elefantos funambulos edidit, princeps lunij: Itelii & Cornelij arbitrio regebatur, crudelitate, simul atque auaricia taxatus/Pisonem Licinianum pro contione adoptauit, iuratum liberorum paucis/ac ne his quidem nisi ad certum præfinitumque tempus concessit, in mares libidine flagrauit: septimo mense quam imperium susceperat, annos tris super septuaginta natus/occisus est:

OTHO: L. Othone, & Albia natus congruentia morum, & consuetudine mutui stupri gratiam Neronis tenuit, Lusitaniam decem annis singulari abstinentia quæstorius administrauit, sperans a Galba adoptari/Pisone prælato spe frustratus/necis Galbe author extitit, ciuilia bella mirum immodum detestatus est: turpi vita adolescens fuisse traditur, apud Bebryacum a Vistellio fraude supatus/octauo & quinquagesimo ætatis anno/

LIBER Q VARTVS

quinto & nonagesimo imperij die pugione vitā sibi finiuit.

VLVS Vitelius congruentia morum Caio primum Claudio deinde; & postremo Neroni familiaris/ab eisdē honoribus & sacerdotijs auctus est. Germaniā inferiorem priuatus gubernauit: sed paulo post quam in prouinciam venit imperator a militibus ibi consalutatus fuit. tribus praelijs apud alpes/circaq; placentiam/& ad Castoris primo ab Othone repulsus; demum apud Beryacum fraude eum superauit. saeuus & crudelis fuit. octauo imperij mensē exercitus messiarum/iudacus simul & pannonius/ab eo defecerūt; & Vespasiani partes secuti sunt. puer/adolescēs quoque omnibus probris contaminatus est. proconsul Africam administrauit. Comititia in decem annos/seq; perpetuū consulem ordinauit. gulā supra modum deditus epulas trifariam semper/quadrifariam interdum in tentacula/& prandia/& coenas/comestationesq; dispertiebat. omnibus vomitandi cōsuetudine sufficiēs. cum fratre & filio septem & quinta quaginta annos gerens oppressus est: cum octo mēribus/& vno die imperasset: vt scribit Eutropius.

VESPASIANVS e Sabino & Vespasia Polla ortus/ Germanicam expeditionem sub Claudio obiuit: inde in Britāniam trāslatus duas validissimas gentes/ & insulā Vectem Britāniā proximam in deditonem redegit: Neronis auspicijs iudæos/qui caeso eorum praeposito rebelauerant/assumpto inter legatos maiore filio debellare coepit reuersus occiso Vitellio imperium nactus est. templum pacis foro proximū fecit; amphitheatrum media vrbe aedificauit. sub eo senatuscōsultū Pegasianum Pegaso & Pusione cōsulibus factum dicitur: quod rogato hereditatē restituere/ perinde quartam partem retinere permisit: atq; lex falcidia e legatis retinere cōcedit. Clēmēs vsq; adeo fuit: quod iustus supplicijs illachrimauerit. nota est tamē in eo pecuniā cupiditas. author senatui fuit decernēdi: vt quæ seruo alieno se

inxiſſet; ancilla habereſ. Et ne creditū filiorū familias ſœne
ratores vnquā etiā poſt patrū mortē exigent facettis & di
cacitatis plurimæ erat; neq; iocis in mortis extremo metu ab
inuit. Primus eſt co latinis & græcis Rethoribus annua cete
na cōſtituit. nulli fraude exceſſit; ino vitæ vn̄ ſeptuageſimo
mēſe ac die ſeptio poſtquā nouē ānis & ſeptē diebus ipaſſet.

GITVS Veſpaſiani e Domicilla, filius Tribunus
miliū in Germania, & in Britānia meruit a patre
relictus vt iudeā perdomaret; Hieroſolymam na
tali filia ſua cepit, recordatus ſuper cœnā quod
niſi cuiquā toto die præſtituſſet; apud amicos ſe diē pdidiſſe
cōquæſtus eſt, e quæſturæ honore legioni aliqñ præpoſitus/
Thraciā & Gamalā vrbes iudææ validiſſimas in poteſtatē
redegit, equo quadā acie ſub ſœminibus amiſſo alterū cuius
rector cōtra ſe dimicās occubuerat; incēdit. Ne de eadē re plu
ribus agereſ legibus cōſtituit, & inter cætera de ſtatu defun
ctorū quæri vltra certos annos vetuit, cū pſe triūphum; de iu
dæis egit. ſub eo Veſeuus mons in Cāpania cōflagrauit; Ro
ma per tris dies incēdiū paſſa eſt; ſupra quā credi poſſet peſti
lencia laboratū, Pōtiſicatū maxmū vt puras ſeruaret manus
accepit & quū Tiberius bñſicia a ſuperioribus cōceſſa prin
cipib; rata haberi iſtituiſſet; ſi eadē ſequētes dediſſent; & oēs
dehinc Cæſares id iſtitutū obſeruafſent; ipſe primus præteri
ta oia bñſicia vno edicto cōfirmauit; nec a ſe peti paſſus eſt,
puer/adoleſcēs/ſequēti quoq; ætate corporis & animi doti
bus explenduit. morte ſua altero imperij anno ſup menses
duos/dieſq; viginti/annos gerēs duos & quadragita iterijt;

GOMITIANVS Titi frater ei tñ & patri moribus abſi
milis/ludos ſeculares edidit. Capitolino Ioui certā
men triplex Muſicū Equeſtre & Gymnicū iſtituit,
eius tpiibus ſenatuscōſulto cautū eſt; vt ſi quis p colluſionem
quicq; i libertate factū pbafſet; & hō de q; pbaret; ſeru⁹ eēt; ei⁹
ſeru⁹ fieret; q; colluſionē detexiſſet; Cartis ſpōte bellū iulij in

LIBER Q VARTVS

Dacos & Sarmatas necessario expeditiones suscepit. L. Antonium superioris Germaniæ præsidem per legatos superauit. Corneliã virginem maximã cõmississe incestum cõuictã e more defodi imperauit. castrari mares vetuit. reuocata coenarum reclarum consuetudine sportulas publicas sustulit. Capitoliũ quod rursus arserat: sub titulo tantũ suo restituit. nouam ædem custodi Ioui/ & forum/ & flauia gentis templum construxit. dominum sese deumque appellari iussit. relictas ab his hereditates quibus liberi erant/ non recepit. post quadragesimum quintum ætatis annum: & imperij quindecimum. xliij. calend. octobris occisus est.

GOCCEIVS. Nerua oppido Naruiesi genitus post Domitianum imperij administrationem suscepit afflictas ciuitates releuauit. frequens iurgiorũ disceptator fuit. huius abstinentiam/ & moderatiõnem Cornix ante Domitiani exitum; erunt omnia bene in capitolio elocuta/ prædixerat. ostentum disticho sic interpretante. Nuper Tarpeio quæ sedit culmine Cornix; Est bene non potuit dicere; dixit erit. Domitianus etiam post se reipublicæ statum beatorem fore præsensit: dum gibbam sibi pone ceruicem aureã enatam somniasset: Si his prodigijs fas esset credere. euentu tamẽ Neruæ modestia patuit. nihil vnquam suo arbitrio statuit: sed principes viros in consilium semper adhibuit. & ne serui dominos criminarentur: edicto vetuit. Traianum sibi extraneum adoptans/ & mox in curia Cæsarem designans publicæ utilitati cognatos omnis post posuit. Militibus liberam & quidem perpetuo testamenti factionem concessit: cum anteriores principes ad tempus de dissent: mos tamen ante imperatores Romanis erat: sicut Plutarchus in Coroliano refert: vt in acie cõsütuti priusquã clipeos reciperent: togaque circũcingerent: tribus aut quatuor audientibus vna sine scriptis testamenta conficerent: he redempt; nuncuparent: quod Romani in bello voscorum

Cominio consule fecerunt, puellas & pueros egenis paren-
tibus natos sumptu publico alii per Italiae oppida iussit, quin-
to & sexagesimo aetatis anno: imperij mense sextodecimo/
dieq; nono extinctus est, multas leges tulit, cum de alijs/ tū
maxime ne mares castrarentur, Neve fratris filiam uxorem
ducere fas esset.

ULPIVS Traianus adoptivus Neruae filius/ apud
agrippinā nobilem Galliae coloniam imperium
suscepit ob honorem Surae lauacra condidit, iusti-
ciam admodum coluit, iuris humani & diuini tā
noui repertor/ quam veteris custos fuit, eius temporibus Se-
natusconsultum Rubrianum/ Rubrio Gallo & Celio Pifos-
ne consulibus factum est, & eo cautum: vt si hi a quibus liber-
tatem seruis praestari oporteret: euocati a praetore adesse no-
luissent: & causa cognita praetor libertatem his deberi pro-
nunciasset: eodem iure status seruaretur: ac si directo manus
missi essent, Fines Romani imperij/ quod post Augustū ma-
gis defensum fuerat/ quam ampliatum/ longe lateq; diffu-
dit, Dacos subegit: quorum rex mortem sibi consciuit, lapi-
deum pontem opus sane mirandum & memorabile in istro
fecit, Armeniam: Assyrtam: Mesopotamiā imperio Roma-
no addidit, sub eo Tiberis inundans multas aedes demolis-
tus est: & multis in puincijs terræmotus/ pestilētia / famēs/
& incēdia fuere: quibus ad vires exquisitis vndiq; remedijs
subuenit: statuēs etiam ne domorum altitudo sexaginta pe-
des excederet: ob ruinas faciles/ & sumptus si quando tanta
euenirent: exitiosos, vnde merito pater patriae dictus est, Et
cū homicidia: furta: adulteriū: latrocinia: & id genus malefici-
cia a Christianis vetari audiuisset: Plinio secūdo quid de his
facere oporteret: quærenti: Inquirēdos non esse, oblatos v̄o
puniti oportere rescripsit, gulæ paululum indulgit, in adoles-
centulos pronus fuit, a senatu Parthicus/ Dacicus/ & opti-
mus appellatus/ optimi nomē libentius accepit, mortē pro-

fluuio alui obiit anno vnde uige ſimo: mēſe ſexto: & quinde-
 cīma die quam imperium ſuſceperat: annos ſexaginta ge-
 rens ſuper mēſes duodeuiginti: & quindecim dies.

ADRIANVS Traiani principis conſobri-
 no genitus memoria admodum claruit. Legatus pretorius Sar-
 matas compreſſit, adeptus imperium paci operam
 intēdēs rebellantes prouincias a Traiano ſubactas reliquit:
 tanti ſenatum fecit: quod cum Atutinum ſenatorem face-
 ret: nihil ſe amplius habere: quod in eum poſſet cōferri oſte-
 derit. in eos qui in ciuitate ſepulchrū faciunt: & in magiſtra-
 tus qui id patiūtur: poenā quadraginta aureorū ſtatuit: quā
 fiſco inferri iuſſit: locūq; publicari: & inde corpus tranſferri
 uoluit. Gladiatoriū munus per ſex dies exhibuit. mille ſeras
 natali ſuo edidit. in Britānia murū qui barbaros Romanos
 que diuideret: per octoginta milia paſſū duxit. Galliam per-
 agrans in honorē Plotinæ Baſilicam apud Nemaufum ope-
 re mirabili extruxit. Terracone ſumptu ſuo adem Auguſti
 reſtituit. bellū a Parthis motū colloquio repreſſit. Pantheū/
 Septa/Baſilicā Neptuni/forum Auguſti/Lauacrū Agrippæ
 proprijs & uetę noībus Romæ inſtaurauit. pontē ſui noīs:
 & ſepulchrū iuxta Tyberim fecit. oratione habita author ſe-
 natui fuit cenſendi pridie idus Martias. Q. Iulio Balbo: &
 P. Iubētio Celſo cōſulibus: de petitione hereditatis: & de re-
 bus hēditarijs diſtractis: de dolo præterito: & fructibus. Suo
 arbitrio mētis impetū gubernauit: interdū ſauitiā: & tenaci-
 tatē/alias clemētiā: & liberalitatē/oſtēdebat: ſic in alijs om-
 nibus eū fuiſſe variū legimus. Theſaurum in pprio ſolo re-
 pertū inuētoris eſſe cōſtituit: quę ſi in alieno fortuito aliquis
 inueniſſet: eū inter ſoli dominū & inuētorē æqualiter partiti
 uoluit. in. xj. mēſe partū edi poſſe: cauſa cognita ſecūdū Ce-
 lium decreuit. ædes ut ad aliā urbē trāſſerētur: demoliri ph-
 buit. ſeruos a dñis occidi noluit: ſed eos p iudices ſi deliquiſ-
 ſent: dānari iuſſit. liberis proſcriptorū duodecimās bonorū

cōcessit. primus Cæsarum Barbā summittere cepit: vt Dion
 in Traiano refert i aegypto vr̄bē cuius Ptolomeus meminī,
 Antinoi nomine cōdidit: & alterā in Mysia. quam vtpote ve
 nandi studio tentus venatica. Adriani septa nominauit: san
 xit ne senator / aut ab ipso / aut per alterū tributo cōdēnaret.
 Ignotorum hereditates repudiās / notorū si filios haberēt: nō
 accepit. alterū & sexagesimū ætatis annum expleuit: secūdo
 & vigesimo imperij anno vita functus. A sequentibus impe
 ratoribus leges editas quia omnes ferme sunt codici Iusti
 niano insertæ: satis incuriose cōmemorabo: cōtinet pfecto
 illud volumen solas imperatorum sanctiones / & Iustiniano
 auctore hac quinta tantum iuris ciuīlis specie cōfectum est:
 e diuersorū scilicet imperatorum constitutionibus: quæ tri
 bus in codicibus Gregoriano: Hermogeniano: atque Theo
 dosiano continebantur: sed et ab hoc codice nouissimo ad
 sua vsque tempora sanctiones colligi & ibi poni Iustinianus
 voluit: vt idem in epistola ad senatum de nouo codice facē
 do scribit: & quorūlibet imperatorum nomina eorum san
 ctionibus præmitti mādauit: & prout primus quisque fuerit
 in eodē tamē titulo eiusdē sanctio præcedit. præscriptorum
 autem principum nullæ / aut pauca sunt sanctiones illi in
 scripte volumini: ideo aliquas ex historicorum libris retulit:
 Tranquillum maxime secutus / & Dionem. Quantis iuris
 consulti horum sicut illorum sparsim cōstitutiones referāt.
 Non absolum tamen fuerit: si sequentium imperatorū men
 tio habeatur: cum vt appareat: a quibus species quinta ciuī
 lis disciplinæ sit. introducta: tum quod ingens sæpe de legi
 bus existit disputatio: quæ cui abroget: & istec hæsitatio fa
 cile cessatura sit: si post Capitolinum: Spartianum: Lampr
 dium: Herodianum: Aurelium: Eusebium: Eutropium: Lae
 tum: & alios complures: reliquos imperatores: qui quin
 tæ partis ciuīlis scientiæ auctores extiterunt: seriatim
 commemorauerimus: quoniam posteriorum principum

LIBER Q VARTVS

leges priorum sanctiones cōtrarias tollunt; & qui prius/ quibus
 que posterius imperauerint; hinc cognoscetur. hi autem im-
 peratores ius authores fere in iustiniāno cōcluduntur; quē
 propterea non excedam; quāuis sequentium aliqui extraor-
 dinarias aliquot constitutiones ediderint; vt Lotharius/ qui
 fundi alienationem prohibuit. & Fredericus pacem iuramē-
 to firmari/ puberūq; sacramenta custodiri constituit. Frede-
 ricus quoq; secundus pro libertate adium sacrarum/ & Hen-
 ricus cōtra reos laesae maiestatis/ & rebelles multa sanxerūt;
 iuris etiam studiosis pulchra haud dubie priuilegia a Frede-
 rico concessa fuere.

CITVS Aurelius Antoninus Pij cognomen clemē-
 tia & probitate meruit. successoribus quoque reli-
 quit. ab Adriano inter quattuor cōsulares quibus
 Italia cōmittebatur; electus est. pro cōsul Africam
 gubernauit. hereditates habentium filios repudiāuit. impe-
 rator cōstituit; ne poene causa legatū relictum maneret. sem-
 per ea Scipionis verba malo vnū ciuem seruare/ quā mille
 hostes occidere in ore habuit. ab Adriano quinto calendas
 Martias in filiū adoptatus est. Britānos per Lollium vrbicū
 legatum vicit. Mauros pacē postulare coegit. Germanos/ &
 Dacos/ atq; iudaeos rebellātes per praesides & legatos con-
 tudit. Alanos tumultuātes saepe refrenauit. in Achia/ atque
 Aegypto rebellātes compressit. intra vrbes sepeliri mortuos
 vetuit iudaeis tantum filios suos circūcidere rescripto pmisit
 templū Agrippae/ & pontē Sublicium instaurauit. puer eius
 tēporibus biceps natus est. & stella crinita apparuit; & vno
 partu mulieris quinque pueri editi sunt. febre post tris atq;
 viginti ānos imperij inter homines esse desijt; annos septua-
 ginta natus.

MARCVS Antoninus imperiū annis duodeuigin-
 ti postea tenuit. & quia philosophiā studiosissime
 colebat; philosophus appellatus est. aduersus Bri-

annos bellum gerēs Calphurnum agricolā: contra Cat-
 thos Aufidium Victorinū & in Parthos verū fratrem senatu
 consentiente misit. leges de mensarijs & auctionibus tulit se-
 natum de cognitionibus ad se pertinentibus iudicē dedit:
 duodevigesimo ætatis anno a Pio adoptatus/eius filiā du-
 xit. L. Verum Commodum fratrem adoptivum/ post mors
 tem Pij generum statim & consortem imperij fecit: tuncque
 primum Romanum imperium duos augustos (vt Capitoli-
 noplacet) habere cœpit. quos sæpenumero diuos fratres iu-
 risconsulti appellant: sed verus carminis studiosus/ ingenio
 asper/ atque Lascivus decimo imperij anno: duos & quadra-
 ginta annos gerens interiit: Superstes autem Marcus octo
 annis cum Commodo filio imperavit. Cassium arripientē
 Tyrannidem superavit: & occidit. is de statu defunctorum
 quæri intra quinquēnium iussit. prætorē tutelarem fecit. de
 alimentis publicis multa adinuenit. leges de vicesima here-
 ditatum addidit complura de tutelis liberorū. de bonis mas-
 ternis. de filiorum successionibus pro parte materna exco-
 gitavit. vno pregrauabatur: quod multis pudicitiam Fausti-
 na vxor psterneret. & cū e senatusconsult. Tertuliano Adria-
 ni temporibus factō iam matres filiorū ab intestato moriē-
 tium hereditates caperēt: sub eo senatusconsultum Orficia/
 num Orficio & Ruffo consulibus factum est: quo liberi ma-
 tribus intestatis succederēt. omnis adultos posse curatores
 non redditis causis accipere constituit. ius autem vetus ma-
 gis restituit: quam novum fecerit. anno ætatis sexagesimo
 primo vitæ diem vltimum clausit.

ANTONINVS Commodus venia legis annariæ im-
 petrata consul ante ætatem legitimam factus/ cū
 patre ad Germanicum bellum profectus est. pa-
 tri superiuuens solus imperium tenuit: Luxuria
 vsque adeo flagrauit: vt trecentas concubinas/ totidemque
 exoletos puberes in palatio habuerit Seruilium & Dullium

LIBER Q VARTVS

Syllanos/maternūque interemit, Antium lupum/ & Petro-
 nios; Mamertinum; & Syram; filiūque Mamertinum Anto-
 nianum e sorore sua genitū interfecit: alioquoque cōplures
 quos; Lāpridius in eius vita enumerat; morti tradidit Mau-
 ros & Dacos per legatos superauit, Pannonias composuit,
 perduces Germanos & Britannos imperium eius; recusans
 tes sedauit, sub eius imperio stella crinita apparuit: cōelum
 arsit; et repentina caligo calendis Ianuarijs in circo oborta
 est; Ianus Geminus sua spēte apertus; est, pacis & Vestæ tem-
 pla incendio consumpta; tunc fames & pestilentia sauiuit,
 Latus exercitibus praefectus; & Marcia, eius concubina;
 Electus quoque cubiculi custos; eum anno imperij tercio de-
 cimo; vitæ secūdo & trigesimo per Narcissum Athletam cū
 quo exerceri solebat; strangularunt; veriti ne veneno quod
 ei Marcia dederat; vomitu eiecto conualesceret/ atque vna
 sicut proposuerat; omnes cædi imperaret.

AELIVS Pertinax Lato praefecto auctore impator
 creatus est, coactus iperitū suscipiēs; vt aliqui scribūt;
 cognomē Pertinacis retinuit, Praefectus cohortis
 in Syriā profectus est, in Moesia alam/ & in Germania clas-
 sem gubernauit, praetor a Marco imperatore factus/ & pri-
 mae legionis regendae impositus Rhetias & Noricum ab hos-
 tibus vindicauit, Marci imperatoris studio consul designa-
 tus/ & ad Danubij tutelam profectus; inde Moesia vtriusque
 mox Daciae regimen accepit, bene administratis his pro-
 uincijs Syriam meruit, proconsul sub Commodio Africam
 gubernauit, Imperator lege constituit; vt testamenta, priora
 non prius essent irrita; quā alia perfecta essent, neue ob hoc
 fiscus aliquando succederet, saepe nullius se aditurum here-
 ditatem professus est; quae aut adularione alicuius; aut lite p-
 plexa; vt legitimi heredes/ & necessarij priuarētur; delata eēt,
 quū Commodus a lectionibus innumeris preturas miscuis-
 set; senatusconsulto pertinax iussit; eos qui praeturas non

gessissent: sed a lectione accepissent: post eos esse: qui vere prætore fuerint. Avaritiæ suspicionem priuatus non caruit: in fimi generis/ ut pote libertino patre genitus fuit: sed probam moribus/ & virtute illustrauit. altero imperij mense quinto die & vigesimo a militibus annos gerens sexaginta supra menses septem/ diesque sex & viginti occisus est.

IDIVS Iulianus Sal. Iuliani iuriconsulti pronepos Clara Aemylia & Petronio Didio Seuro genitus: prætor ante annum quam legitima ætas lineret. Marci suffragio fuit. Quæsturam suscepit. Cauchis Germaniæ populis erumpentibus/ tumultuarijs provincialium auxilijs restitit. Catos debellauit. Dalmatiæ regimen suscipiens eam a confinilibus vindicauit. consulatum cum Pertinace gessit. germaniam inferiorem/ & Bithyniam rexit. & cum præter alia militibus pecuniam/ & se Commodi memoriam restitutum promississet: ab eis imperator appellatus est. & patris patriæ cognomen recepit. deinde Pescennius niger in Syria: Septimius Seuerus in Illyrico imperatores declaratis cum exercitibus quibus præsidebant/ ab eo desciuere: & ex templo Seuerus Romam contedit cædem Pertinacis ulturus & Romam ipsum imperij larẽ occupaturus qui appropinquas imperator a senatu declaratus est: & Iulianus imperio priuatus/ senatus autoritate in palatio per vnum e Tribunis occisus est: anno vitæ sexto & quinquagesimo: menseque quarto: post menses duos/ & dies quinque: quam imperium assumpserat.

SEPIMIVS Seuerus Lepti ciuitate Africae genitus: Quæsturam diligenter egit. Tribunatum plebis sub Marco impatore seuerissime gessit/ præturam annos gerens duos & triginta suscepit. Lugdunensem prouinciã legatus obtinuit. proconsul Siciliam & Pannoniam gubernauit. consulatum cum Apuleio Rufino primum gessit. deinde Lato suffragante a Pertinace exercitui Germano præpositus/ ab eodem ubi auditum

LIBER Q VARTVS

est pertinacem occisum/Iulianum autem cum odio cuncto-
rum imperare/apud Carnutum idibus Augustis imperator
appellatus est. fieri senatusconsultum voluit ne imperatori
incōsulto senatu senatorem occidere liceret. accusatos a pro-
uincialibus iudices probatis rebus grauius puniuit. Aemy-
lianum Nigri exercitus ducem apud Cyricum/mox ipsum
Nigrum in Issico sinu superauit; cui in suburbano quodam
Antiochiæ latenti caput ab equitibus ipsius Seueri amputa-
tum est. Filium suum maiorē Bassianū apposito Seueri An-
tonini nomine apud Viminatium Cæsarem declarauit.
Clodium tamen Albinū qui exercitibus Britānicis præerat;
Cæsarem primum appellauit; ne dum Nigrum prosequere-
tur; imperium arriperet; sed post Nigri exitum; eum apud
Lugdunum vicit; & occidit; vt sibi liberisq; suis/Romanum
imperium ad iudicaret; sub eo priuatarū rerū procuratio primū
constituta est. Parthorū rege fugato Parthicum nomen me-
ruit; ob hoc etiam filium eius Bassianum Antoninum; qui
Cæsar appellatus iam fuerat; anno ætatis teritiodecimo par-
ticipem imperij milites fecerunt. Saluū Iuliani decreta abole-
ri iussit; sed non obtinuit. Persarū regem Abagarū subegit.
Arabes in ditionē accepit. Britāniam muro per trāsuersam
insulam ducto/vtrinq; ad finē oceani muniuit. Eboracī Bri-
tāniæ oppido/anno imperij duodeuigesimo; vitæ nono et
octogesimo mortē obiit; Bassianū & Getam filios successo-
res relinquens.

ANTONINVS Bassianus patri Seuero superstes/
tanta libidine flagrauit; quod Iuliani nouercam
suā vxorē duxerit. Alexandrū magnū emulari; &
eius memoriā omnibus modis renouare studuit;
vt solus imperaret; Getā fratrem supra matris pectus i palatio
interfecit; deinde Papinianū quod parricidū excusare noluis-
set; & alios complures occidit. Romæ Thermas nominis sui
eximias reliquit. porticum quæ gesta patris; & triumphos/

Bella contineret; extruxit, a vestimēto quod populo dede-
derat vsque ad talos præter morē demisso; Caracallæ nomē
acceptit, simulās velle Artabani Parthorū regis filiā ducere;
Parthos inermes nihilq; suspicātes mali maximis cladibus
affecit, sex annis solus impauit, occisus inter Carras & Ede-
sam traditur / annos tris gerens supra quadraginta.

ACRINVS deinde cū Diadumeno filio quattuor
decim mensibus imperiū tenuit, in vico quodam
Bithyniæ Heliogabali (vt creditum est) opera &
iussu perijt, filiū in contione Antoninū appella-
uit; statimq; nūmus in Antiochia Antonini Diadumeni no-
mine percussus est, fuit enim tā amabile illis tēporibus no-
men Antoninorū; vt qui eo nomine non niteretur, imperiū
mereri non videretur Macrinus crudelis & viliissimus fuisse
traditur, contra Parthos / & Armenos / & contra Arabes nō
minus fortiter quā foeliciter pugnavit, Adulterij reos semp
vivos iunctis corporibus simul incendit, Delatores si non
probarent; capite; si probarent delato pecuniæ præmio in-
famia affecit, omnia rescripta veterū principū; vt iure / non
scriptis ageretur; tollere statuit, Nefas esse dicens leges vlti-
deri Commodi / & Caracallæ / & hominū imperitorū volun-
tates; cū Traianus libellis nūquam responderit; ne facta quæ
ad gratiā composita viderentur; ad alias causas perferrent.
Postremo eo imperātē milites quidā Heliogabalū impatorē
salutarūt; moti Mæsæ eius auia pecunijs & quod Antonini
filius diceretur, aduersus quem Macrinus exercitū duxit; sed
timens transfugio suorū militū copijs exiit; & capi dimisso
exercitū aufugit in Bythyniā; vbi obruncatus est.

ARIVS Antoninus Caracallæ e Symiāmira stupro
cognita creditus filius / Heliogabalus sacerdotio dei
Heliogabali dictus est, is statim quam senatum ha-
buit; matrem suam ad senatum vocatam rogari iussit; solus
que omnium imperatorum fuit; vt Lampridius scribit; sub

LIBER Q VARTVS

quo mulier quasi clarissima loco viri senatū ingressa est, vnde & post eius exitum ante omnia cautum est: ne vnquam mulier senatum ingrederetur. Primus mensas / & capfas argenteas habuit: Cacabos etiam vasa que centenaria argentea sculpta / & Masticutum / & pulentatum primus inuenit. honores / & dignitates / & potestates tam per se quam per omnis seruos / & libidinum ministros vendidit. In Quirinali colle senatum mulierum fecit: & Symiramiana senatusconsulta de legibus matronarum facta sunt: quæ quo vestitu incederent: quæ pilento: quæ equo: quæ asino veherentur: quæ carpento mulari: quæ bouum: quæ sella veherentur: & quæ aurum vel gemmam in calciamentis haberent: quæ cui cederent. & quæ ad cuius osculum venirent, matri in omni fascino audiens tumultu militari cum ea interijt: anno vitæ sexto decimo / imperij tertio / rem. otis quattuor mēsis: Herodianus tamen sex annis eum imperasse scribit. Helio gabalo vero templum Romæ constituit, Amphitheatrum post exustionem instaurauit. & lauachrū quod Antoninus Seueri filius in vico Sulpitio coeperat: perfecit.

ALLEXANDER Mammeæ filius Heliogabali consobrinus & adoptiuus filius / cum mortuo Macrino Cæsar fuisset appellatus: Augusti nomē / & imperium interfecto Heliogabalo recepit: patris patriæ nomen / & ius proconsulare / Tribunitiamque potestatem / & ius quinte relationis deferente senatu vno die assumere coactus est. Christum inter deos recipere / eique templum facere voluit. Artaxarem Persarum regem potentissimum / qui cum septingentis elephantis / mille & octingentis curribus / centum & viginti milibus equitum ad bellum venerat superauit: de iure tractans doctos ac litteratos tantum in consilio adhibuit: si vero de re militari negocium incidisset: senes admittēbat milites / maxime qui historiam callerēt: disquirēs quid in huiusmodi causis veteres fecissent

hanc sententiam quod tibi non vis/alteri nefeceris: adeo dilexit: quod & in palatio: & publicis operibus perscribi eam iuberet: & eam saepius in ore haberet, quumque aliquem emendaret: eam per praconem dici voluit. Thermas nominis sui iuxta eas/ quae Neronianae fuerunt dictae: aqua inducta constituit. Caracallae Thermas additis sortionibus perfecit. Alexandri habitu plurimos nummos/ & quidem electros aliquot/ sed plures aureos percussit. statuas summorum virorum undique translatas in foro Traiani collocavit. leges in annos firmavit: easque diligentius servavit. innumeras de iure populi & fisci leges constituit. nullam constitutionem sacrauit sine viginti iurisperitis/ & alijs quinquaginta doctissimis disertissimisque viris: ut non pauciores in consilio sententiae essent: quam quae senatusconsultum facerent: & id quidem ita faciebat: ut per sententias singulorum iretur: ac scriberetur: quidnam quisque dixisset: dato tamen spacio ad disquirendum cogitandumque/ prius quam dicerent: ne de rebus arduis ex tempore respondere cogereentur. occisus est in Gallia/ post quattuordecim annos quam imperium assumpserat: annos undetriginta: menses tris: & septem dies natus. alij eum sex & viginti annos dumtaxat vixisse scriptum reliquerunt.

MAXIMINVS Post habita senatus autoritate imperator Aug. ab exercitu appellatus/ patre & matre barbarus fuit. bellum aduersus Germanos foeliciter gessit. filium Caesarem fecit. auaricia & crudelitate flagrauit. vnde Gordianus fenex imperator cum filio primum in Africa/ deinde Romae a senatu appellatus est. quibus mortuis anno imperij primo/ menseque sexto/ Maximo profligando/ quae urbem cum seueritate & odio petebat: eo quod a senatu hostis adiudicatus esset: Caesio Balbino/ & M.

LIBER Q VARTVS

Clodio Pupcio imperium patres decreuere: Gordianique paruulum prædicti Gordiani senis nepotē/filia ortum Cæsarem fecerunt. & M. Pupienus grauitate ac seueritate uenerabilis contra Maximinos patrem & filium copias eduxit: eiusque auspicijs Maximini anno imperij tertio manu suorum militum apud Aquileiam periere. Balbinus autem nobilitate familia/fortunisque/& clementia satis cognitus/urbis gubernationem suscepit:& eius bonitate tumultus inter ciues ac prætorianos in vrbe exortus est. ambos altero imperij anno milites occiderunt.

GORDIANVS Tertius collegis superuiuens/qui Cæsare tenus fuerat. a militibus immo ab vniuersis imperator appellatus fuit. Mithri filiam duxit: cuius consilio/& prudentia bello Persico Saporē regem fugauit. Vrbes Nisibim/& Carras recuperauit. rēque publicam/& imperiū quādiu focer vixit: bene administrauit post eius mortē Philippus a Gordiano exercitus præficitur: mox militū acclamationibus/quod fame sub Gordiano laborarent;cū ituenē imperauit: tandē dolo eius adolescēs anino vitæ vndeuisimo: imperij sexto sublatus est: senatus de morte Gordiani certior factus: Marcum quēdam imperatorē legit: cui subita morte in palatio. decedēti/Seuerus Ostilianus etiā patrū lectione successit. Sed medicis male eius venā soluentibus statim occubuit.

PAR. Iul. Philippus primū ordinis comes: deinde dux mox prætorio & exercitus præfectus fuit. Postremo post Marci & Ostiliani exitū imperator a senatu confirmatus/percussio cū Persis fœdere Mesopotamiā/& Assyriā hostibus reliquit. In Arabia cuius erat urbem sui nominis Philopolim construi iussit. Philippum filium consortem imperij fecit. Saculares ludos / & muneracircensia edidit: in quibus feræ complures datæ fuerunt: quas Blondus Secundo. Romæ triumphantis libro:

et Pomponius in Cæsaribus enumerant contra Scithas qui vrbes & agros Romani imperij vastabant; Marianum quemdam misit; deinde eo militari seditione caso; Decius belli expeditionem suscepit; quem inuitum milites Illiriciani imperatorem fecerunt. Philippus autem pater aduersus Decium copias educens a militibus veronæ cæsus; & filius Romæ a prætorianis occisus a no imperij septimo; vel vt alijs placet; quinto expirarunt; filio annos duodecim agente qui ab alijs quibus Gallus Iulius Saturninus appellatus est; primus imperatorum Christiani nominis cultû Philippus suscepit; vt Blondus in decadibus; & Roma triumphante; Eusebius; & alij scriptum reliquerunt; alioquin malus; & ex obscuris natus est parentibus.

DECIVS Bibali inferioris Pannoniæ vrbe natus; patris patriæ cognomen accepit. eligendi censorem senatus potestatem fecit. Valerianû sexaginta sex annorum; qui postea imperauit; exercitui præfecit. & cû repugnans aliquando ab exercitu Illiriciano imperatoris nomē accepisset; senatus in cunctis obsecutus; ab eo Augustus appellatus est. bonitate Traianum adæquauit; optimi principis nomē iudicio senatus meruit; appellatusq; est Imp. Cæs. M. Q. Traianus Decius Augustus. sub eo Christiani supplicij afflicti fuerunt. Decium filium cogente senatu Cæsare fecit; cum quo aduersum Scythas profectus; Galli Treboniani pditione altero imperij anno in voragine paludis periit; Decius vero filius bello interiit; apud Latum tamen alium inuenies Deciorum exitum.

GALLI Treboniani imperium memoriæ tradidit pestilentia decem annis eius sceleribus vt creditum est; per totum orbem diuagata; nam Christianum dogma simultate & odio persecutus est; & pditione imperium arripuit; cum Scythis foedus percussit; & eis tributi nomine bis centum dragmas auri exhibuit; vnde

LIBER Q VARTVS

sub eo primum libero potentatu Populus Romanus tributa pendit: si lato in caesaribus credimus. C. Vib. Volustianum filium cōsortem imperij fecit. horum temporibus Hostilianus a senatu imperator factus statim pestilentia occubuit. milites etiam aemilianum sub his principibus imperatorem in moesia fecerunt: contra quem ambo profecti apud interāniam caesi altero imperij anno fuerūt. aemilianus quoque manu suorum militum quarto imperij mēse/ annos gerens quadraginta inter homines esse desijt.

ICINIVS valerianus splendidissimis natus parentibus/annisvt aurelio visum est: quindecim imperauit. Galienum filium Augustum/ et Cornelium Galieni filium Caesarem fecit. Valerianus bellum in Mesopotamia gerens a Sopore Persarū rege captus ignobili seruitute consenuit: regi enim equum ascendenti incuruatus seruiebat: interea Galienus rem publicam administrauit: & in Cornelij mortui locum Salonianum alterum filiū subrogauit: poeta clarissimus/ ad libidinem pronus/ et volu pratt deditus fuit: vnde Tiranni numero triginta imperium inuasert: quos varijs pro locis creatos Pollio commemorat. contra Aureolum profectus/ qui mediolani imperium inuasert: anno imperij quindecimo/ opera militum aureoli annos natus quinquaginta interijt.

LAVDIVS deinde imperium suscepit: praelij aerum penuria Sarmatas: Getas: Scythas: et Quados superauit: leges optimas dedit: Antonini pietatem habuit: alter in prouidentia Augustus fuit: nam et post mortē imperio prouidere voluit. Sirmij etenim Pannoniae egrotans/ priusquam oppeteret/ conuocatis Tribunis/ ducibus/ et praefectis de eligendo imperatore concio natus est: longaque oratione Aurelianum probauit. Dacia recuperauit. altero imperij anno sua morte interijt. cui frater Aur. Quintillus patrū autoritate/ & omnium iudicio

succedens decimosextimo Imperij die ferro perijt. Latus tñ scribit accepto nūcio quod exercitus Aurelianū imperatorē legisset; auditōq; quod militum gratiam idē teneret, Quintiliū venis solutis occubuisse.

AURELIANVS vt quidam scriptū reliquerūt; modicis ortus parentibus Imperiū triennio ab inuasoribus recepit; muros vrbis supra alios principes amplauit. vltimus Romanorū principū prisco more triumphū speciosissimū egit; vt e Blondo in Roma triūphante didicimus. clementia; quæ principū virtus peculiaris esse debet; caruit. Sub eo apud Dalmatas Septiminus imperator effectus / statim manu suorū occubuit. Monetarios vitiatisspecunijs & foelicissimo rōnali interfecto i vrbe rebellātes; victos summa crudelitate cōpescuit. leges plurimas & quidē salutaris sanxit; quas in codice Iustiniāno legimus. porcinae carnis vsū pplo instituit. anno imperij sexto supra sex mēses interfectus dolo A manuēsis sui medio itinere fuit; quod Heraclea Bizantium ducit.

ANNIVS Tacitus vir consularis & senio insignis / sine exercitu a senatu imperator & Augustus appellatus fuit. sobrietatē prae se tulit. lectione librorū se oblectauit. memorabile nihil egit; febre pra-

uentus qua sexto imperij mense interiit.
MAr. Annus Florianus Taciti frater; vix duobus mē sibus imperiū tenuit; Tarsi; vt Pōponius & Vopiscus scribūt; militari seditione; siue vt Aurelius magis pbat icisis a seipso venis effuso sanguine extinctus est postquā exercitus Probū militiæ peritum imperatorem elegerat.

AURELIVS Probus cōtuberno Valeriani; Galieni; Aureliani; atq; Claudij secūditore quidē fortuna priuatus stipēdia iecit. princeps cōtudit Tyrānos extirxit. Saturninū i oriēte ipatorē effectū occidit. Proculū & Bonosū qui agrippinae piter ipiū arripuerāt; oppōsit. Gallos & pānonios

LIBER Q VARTVS

vineas habere permisit, orbe pacato; dicere solebat milites minime necessarios fore; cum desunt hostes; quæ vox plurimum obfuit; Syri enim tumulū militari sexto imperij anno / menſeque quarto occiſus eſt.

ARVS Narbone genitus; Carinum & Numerianū filios Cæsares fecit, a Perſis Meſopotamiã recepit; qui longius cum copijs progrediẽs fulminis ictu altero imperij anno periit; cum dico Carum Narbone genitū; Eutropium ſequor; nã Flavius Vopifcus varias de eius patria opiniones refert. Filiorum minor Numerianus orator clarus / & poeta nō vulgaris proditione Apri ſoceri ſui volẽtis imperium occupare occiſus eſt. Carinus aut̃ frater plurimos innocẽtes fictis crimĩnibus occidit; adulter frequẽs / & iuuentutis corruptor fuit. Sabinum Iulianum inuadentẽ imperiũ in campis Veronẽſibus peremit, nouiſſime a Diocletiano quem victor exercitus de Perſide rediens imperatorẽm legerat poſt multa præliã victus ad Margum occubuit; cum a militibus fortiffimis quos habebat; deſertus fuiffet. Aurelius ſui Tribuni dextra / cuius vxorem poliuiſſe dicebatur; eum fuiſſe occiſum ſcribit.

IOCLETIANVS vtroque parente ignobilis / ſaloni Dalmatiã ortus / proſtigato & caſo Carino Auguſtus appellatus eſt, vt pacem citius vbique redderet; Maximianum Auguſtum fecit, euerſis duabus vrbibus quæ Buſiris & Coptos apud Ptolomeum & Strabonem appellantur; Superatorũ Achilleo Aegyptum pacauit; diuinos honores impatoribus Auguſtis dare præcepit. & adorari voluit; edicto ſancĩẽs vtĩ omẽs ſine generis diſcrimine proſtrati pedes exoſcularẽtur. Maximianus autẽ ferus natura / Flagrans libidine / ortu agreſti / tumulus in Gallijs deleuit; quos Amãndrus & Elianus ſub ſpecie Tyrannidis excitauerãt. Pacatis Gallijs in Africa Gentianos deuicit, ex Eutropa Maxentium & Fauſtã genuit, & an Maxen

tus filius Maximiani fuerit/an ab vxore suppositus aliorū
iudicio relinquimus, pullulantibus, per varia loca nouis bel
lis Diocletianus Galerium Maximinum adoptauit: & ei des
ponsata Valeria filia Cæsarem fecit. Maximianus quoque
Constantium adoptauit: & Cæsarem fecit. eique Theodora
priuignam repudiata vxore prima matrimonio iunxit, post
modum isti seniores Augusti annuente senatu Constantiū
& Galerium Augustos appellauere, victores anno Imperij
duodeuigesimo triumphum egerūt: sibi Iouij & Herculi con
gnomina indiderūt: eodem die Diocletianus Nicomedia/
Maximianus Mediolani anno imperij vigesimo se. princi
patu abdicarunt: Diocletianus duodeoctoginta annis/ &
Maximianus sexaginta vixerunt; orbis tandem inter con
stantium & Galerium diuisus est.

CONSTANTIO Gallia/ Hispania/ Italia & Africa ob
uenere, Gallio Illiricum/ Gracia/ & oriens, Constā
tius patrem habuit Eutropium Romanum; & ma
trem Claudiam Claudij Augusti filiam sexaginta fere Ale
manorum milia Cæsar adhuc in Gallia extinxit, natura mi
tissimus/ diuitiarumque spretor/ fuit, gratiam omnium tenuit,
Italia & africam Galerio reliquit; ab vno tantum ponderis
nequaquam sustineri posse existimans, Eboraci vndecimo
imperij anno/ morbo periit, Constantinū Anabalianū; Con
stantinū & Constantiæ Theodora liberos reliquit, Galerius
adhuc Cæsar amisso fere toto exercitu primum a Persis sub
Diocletiano repullus/ post hostis innumerabili strage afflixit,
fines imperij longius pduxit, Augustus Severū/ & Maximia
num adoptauit; & Cæsares creauit, hunc oriētī; illum Italia
& Africa/ quas Constantius reliquerat; præfecit, sed dū Seue
rus Roma abesset; prætoriani Maxentium non abnuētē se
nato ibi imperatorem fecerunt; aduersus quē Severus in vr
bem redijt; sed hosti impar aufugit; & cum Galerium peteret
qui in illyricis erat; captus Rauennæ/ cæsus est Galerius in

rellecta morte Seueri Licinium consortem imperij fecit: & eo in Illyrijs relicto Romam contra Maxentium proficiscebatur: sed superari timens/ in Illyriū redijt: postea morbo perijt: cū solus hienio/ & cū Cæsaribus/ & imperij cōsorte sexdecim annis regnasset. Licinius collegæ supstes primū Illyrijs/ deinde oppōsito Maximiano/ qui cōtra eū res nouas in oriente moliebatur: orienti præfuit: et Cōstantiā Cōstantini sororē duxit.

CONSTANTINVS in Britānia natus patre Constantio/ matre Helena/ quā vir coactus repudiauerat: vt Theodoram Herculiij priuignā duceret. sub Galerio Sarmatas adolescens profugauit: & cæcidit. eorū ducem catenatum ad Galerium duxit. Gallias/ Hispaniasq; & Alpis Cottias testamēto patris relictas accepit: & ibi in eius locū imperator creatus est. calūnias seuerissimis legibus sedauit. multas enim leges/ quasdā e bono & æquo: pluresque superfluas: nōnullas seueras eū rogasse Eutropius scribit. Maxentium apud pontem moluium. & Licinium vecordem/ & septuagenarium quartodecimo imperij anno supauit. e Faustā Herculei Constantinum/ Constantem & Constantium/ Helenam/ & Constantiam suscepit: quum iam e concubina Crispum genuisset: quem cum Constantino/ & Licinio iuniore sororis filio Cæsarē fecit. sed Faustæ insidijs Crispus/ & Licinius iunior paulopost sublati fuerunt. Dalmatium Anaballiam fratris filiū deinde Cæsarē fecit: & vna cū filijs heredem instituit: sed Constantij factione Dalmatius in oriente a militibus anno imperij tertio occisus est. Constantinus resectū Byzantium de suo nomine Constantinopolim appellauit: & cū antea lege Seueri sub iure Perinthiorum esset: lætitulis & honoribus/ vt Romam haberi lege censuit. Agros/ villas/ & oppida/ quæ ad victū emeritorū cōtributa erant: ad heredes trāsire in initio imperij sanxit: quū prius e veteri cōsuetudine Ducibus/ Tribunis/ Comitibus/ & Præfectis/ qui pro augendo imperio cōsenuerant: agri/ villaque darentur.

vt suppeterent necessaria/ quoad viuerēt: multis praelijs Sal-
 matas vicit, Gothos/ & omnem fere Scythicā gentē superas-
 uit, anno imperij trigesimo altero/ detractis duobus mensi-
 bus/ ætatis sexto supra sexagesimū mortē obiit, in extremo
 vitæ tempore ab episcopo Nicomediēsi: vt apud aliquos les-
 gitur: baptizatus fuit, orbem heredibus testamento diuisit:
 quidam filios sorte diuisionem fecisse tradunt.

CONSTANTINVS siue sorte/ siue patris testamēto/
 Gallias/ Hispanias/ Alpis conias/ Orchades/ Britan-
 nias/ Hybernā/ & Thylen habuit, Constanti Italia/
 Africa cū insulis Illirij/ Macedonia/ Achaia/ Pelopōnessus/
 & Græcia obuenerunt, Cōstātius oriētī & Traciæ præfuit, sed
 Cōstātinus pte sua nō cōtētus/ nouā a fratribus diuisionē p
 legatos petijt: & cū id obtinere nō posset: bellū ciuile mouit:
 quē milites a Cōstāte vt eū repellerēt: missi: āno tertio quā ipe
 riu suscepit: ætatis quinto & vigesimo apud Aquileiā cōfode-
 runt, Cōstās biēnio fratris pte affecutus/ Magnētij fraude an-
 nos natus triginta/ tertio decimo imperij anno occisus est:
 & cōiurati milites Magnētium imperatorē salutauerunt: eo-
 dem quasi tempore Britannion ab Illyriciano exercitu Mur-
 fa: & Nepotianus Romæ a populo/ & Mirmillonibus impa-
 tores creati fuere, e quibus Nepotianus Augustorū sororis
 filius ab Heraclide fautore Magnētianæ factionis/ duodetri-
 gesimo imperij die obrūcatus est, Britānion autē posita pura
 pura/ Cōstātii veniētē cōtra Magnētiiū adiit veniēq; ab eo in
 Thracia impetrauit: ab quo de hoste imperator multa intel-
 ligens/ paulopost Magnentiū quinquaginta annorū/ dupli-
 ci praelio supatū mortē sibi cōciscere quadragesimo imperij
 mēse coegit, Siluanū Bonitij filiū/ qui Cæsar a militibus ap-
 pellatus fuerat: altero imperij mēse p legatū occidit: in victu
 peissimus: Phasianū/ & Sumē cōiuuijs lata lege i ferri vetuit,
 iudicia iuste & moderate tractasset: si secrettores aulicos nō
 habuisset, gallū patruellē despōfata ei cōstātia sorore Cæsarē

LIBER Q VARTVS

pronunciauit: eum deinde per Seruianum & Pentadium sustulit: cuni quattuor annis in oriente imperasset: & vndetriginta vixisset. Constantium nunquam spuisse legimus. propter Saporem qui Amydum iam solo aquauerat: sive vt Galini subueniret: Iulianum Galli fratrem adoptauit: & Cesare fecit & Helenā sororem eidem matrimonio iunxit. Iulianus autē belli expeditionem contra Germanos/ qui Gallias vastabant: suscepit: & re prospere gesta primo imperator: deinde reueneris Augustus ab exercitu fuit appellatus: quod imperator Constantius moleste tulit: & de oriente vbi Parthis praeliis occupatus erat: contra eum veniens/ anno ætatis quarto & sexagesimo: imperij nono atque trigesimo Mopso cretus vita decessit. verum Cæsar quindecim annis/ & Augustus octo annis solus: cum fratribus atque Magnentio sexdecim fuit.

IULIANVS Constantinopoli patre Constantio secundo/ & matre Basilina genitus/ cum quinque annis/ & quinque mensibus Cæsar iam imperasset: imperium omne solus vno anno/ & septem mensibus tenuit. prope Aegætoratum urbē Gallie totū fere Alemanorū exercitū sub Constantio perdidit clemēs/ moderatus/ & liberalis fuit. memoria plurimū valuit. gloriā appetit: susceptā Christi fidem abnegans hibrū sicut Blondus in Roma triumphante scribit: impietate & eloquētia redūdantē in Christi dogmata cōposuit: Christianorū tamē sanguine abstinuit. bellū contra Persas gerens/ duos annos supra triginta natus/ occisus est. in interitū omnes scriptores/ quos legertm: discordant. Am. Marcellinus eū iura quādā sublati ambagibus correxisse/ & quædam non molesta cōdidisse scribit: nisi quod Christianos rhetores & grāmaticos docere vetuit.

IULIANVS puer nō parū liberalibus artibus profecit. insignis corpore/ & literatū studiosus fuit: milites Iuliani amore eū principē legerūt. nam & vna lit

tera immutata idem nomen vterque habuit: tribus annis/ & trigina vixit, & septem mensibus imperauit: pacem cum Sapore necessariam quidem/ sed ignobilem mutatis finibus/ ac nonnulla Romani imperij parte tradita/ fecit, quo autem mortis genere occubuerit, variatū est, vt scribit Eutropius.

VALENTINIANVS imperij curam electione militū suscepit, primo Valentem fratrem: deinde alterum e filijs Gratianum Augustos appellauit, vultu decēs solers ingenio/ grauis animo/ & sermone cultissimus fuit: duas vxores duxit: & ideo lege omnibus concessit: vt impune duo matrimonia suscipere possent, ex iustina vxore valentinianum: Gratam: Iustamque: & Gallam filios genuit: Saxonas oceani accolas domuit, Alemanos attriuit: & victor ad oceanū peruenit, huius aut Valentis tēpore Thirmus apud Mauritaniam regnum inuadēs a Theodosio patre eius qui postea imperauit: prælo victus/ extinctus est: Valentinianus legatos Quadorum audiens subita ira accēsus/ in morbum incidit/ quo post vndecim annos/ mensis octo/ diesque viginti/ quā imperium assumpsisset/ annos quinque & quinquaginta natus interiit, Valens in oriēte imperans post fratris obitum possessoribus bene subuenit: iudices raro mutauit, huius & fratris temporibus Procopius Tyrannidem arripēs sublatu est, Valens Gothos qui Procopio auxilia miserant: victos Tracia exegit, Atalaricum Cruitugrorum regem in fugam vertit: sed infeliciter cum Gothis dimicans exercitū spoliatus/ in casulā sagitta cōsauciatus aufugit: vbi anno imperij quarto: vlt vt alijs placet: terdecimo/ mēscōquitto igne absumptus est, Gratianus Syrmij genitus in parte occidentali regnauit, triginta Alemanorū millia apud Argētariam Galliae oppidum bello extinxit, Scythas siue Tartaros coercuit, fratrem suum Valentinianum Iustina matre editum consilio Merobaudis Tribuni cōsortem imperij fecit, & cum bellis vbique imminentibus extremum periculū

nōmini Romano instare animaduertet: Theodosium vtrō
 orienti. præfesset: Augustum pronunciauit, eum Gratiano
 polim allobrogum ciuitatem ædificasse vocabulum ostendit:
 & dum ociosus suos idem negligeret; & Alanos veteri
 ac Romano militi anteferet; a Maximo qui apud Britan
 niām tyrannidem arripuerat: anno ætatis vndetrigesimo
 interfectus est; quum annos octo; quinque & octoginta diēs
 cum Valentiniano patre imperasset; & cum patruo & fra
 tre trīs; cum eodem fratre & Theodosio quattuor; & his
 omnibus accedente Archadio cum sex menses imperium
 tenuisset.

VALENTINIANVS post Gratiani fratris exitum
 etiam a Maximo Italia exactus / Theodosium qui
 orientem regebat; petijt; ab quo in occidentis re
 gnum paruis copijs restitutus / octauo imperij
 anno fraude Arbogasti Halanorum præfecti noctu in cubi
 culo strangulatus apud Viennam expirauit; hi duo Theo
 dosius / & Valentinianus simul imperantes ita demum va
 lere constitutionem sanxerunt: si præcedente omnium pro
 cerum / & senatus approbatione dictata esset; deinde prædi
 ctis irerum congregatis recitata / & approbata / receptaque
 foret, iuris quoque formulas / & non impetratæ actionis ex
 ceptionem post Constantinum sustulerunt.

THEODOSIVS patre Theodosio / matre Ther
 mātia natus / genere hispanus / postquam cum
 Gratiano & Valentiniano quattuordecim an
 nis imperasset; ambobus superuiuens orientis
 & occidentis imperium solus triennio obtinuit,
 genus a Traiano / cuius moribus & corpore similis fuit: eū
 traxisse legimus, Hunos & Gothos diuersis prælijs subegit;
 cum Parthis / cæterisque nationibus multis pacem poseens
 tibus foedus percussit, Maximum qui Gratianum interfecerat;
 & Valentinianum Italia & Gallijs abegerat; apud Aquis

leiam occidit: Victorem quoque a Maximo patre effectum Augustum sustulit, mñisteria lasciuia/psaltriasque comesationibus adhiberi lege prohibuit, consobrinarum nuptias tanquam sororum vetuit, quod Augustus ab Anthenodoro doctore philosopho acceperat: Theodosius a natura habuit; nam iram commemoratione quattuor & viginti graecarum litterarum compescuit, Eugenium qui defuncto Valentiniano opera Arbogasti factus imperator fuerat: cum Honorio filio superauit: & occidit, Arbogastus vero de se supplicium sumpsit, Theodosius annos agens quinquaginta Mediolani excessit, superstitibus filijs duobus Archadio/& Honorio; quos e Flacilla susceptos consortes imperij fecerat.

ARCHADIVS Constantinopoli: Honorius Romae imperauit; Ille ex Edoxa Flaccillam; Martinam; Pulcheriam; & Theodosium; quē fecit Caesarem; suscepit; Caianum bellum civile mouentem auxilio Gothorum inter Hellespontum & Cheronessum nauali praelio superatū interfecit, tertiodecimo imperij anno Theodosium in imperio orientis relinquens/vitā decessit, Honorius fratri superstes; cum quo imperium tredecim annis tenuerat; supra biennium/quo cum patre imperauerat; cum Theodosio iuniorē sexdecim annis orbi praefuit, Rhadagasium Gothorum regem in Etruria subegit; & eum a fuga retractum/in carcere strangulauit; cuius successor Alaricus urbem anno ab ea condita millesimo centesimo sexagesimo quarto coepit; & Placidiam magni Theodosij e Galla secunda vxore filiam abducens eam Ataulpho propinquo suo vxorem dedit, Ataulphus autem post Alarici mortem copijs praepositus moribus Placidiae vxoris lenitus / cum Romanis foedus percussit; & ob id a militibus sublatus est; & Placidia Honorio iubente Constantio nupsit: quem

LIBER Q VARTVS

Augustus Cæsarem/ & conforrem imperij fecit: is ad libera-
das Gallias missus Constantinum hostem ad primos impe-
tus compressit: post cuius obitum Placidia/ & eius filij Vale-
ntinianus/ & Honoria iussu imperatoris pulsi fuerunt: & ab
Theodosio Archadij filio qui orienti præerat: hospitaliter
excepti fuere. mox Honorius febre decessit.

THEODOSIVS iunior Honorio superuiuēs/ cum
post patris excessum iam sedecim annis cum pa-
truo regnasset: duodequingaginta annis oriēti
præfuit. huius temporibus Gensericus rex Van-
dalorum post cædem multorum Carthaginem occupauit.
Et cum nouæ leges/ quæ a Constantino Cæsare/ & reliquis
succeedentibus primordium acceperant: permixtæ/ & inor-
dinatæ essent: ad similitudinē Gregoriani & Hermogeniani
in codicem vnum Theodosius sub proprio cuiusque impe-
ratoris titulo/ eas disposuit: quem de suo nomine Theodosia-
num vocauit: vita defunctus Constantinopoli cum patre se-
pulture traditus est.

VALENTINIANVS post honorij mortē ab Theo-
doso iuniore Cæsar factus/ & cum matre Romæ
missus/ Ioannem factione Castini imperatorem
factum/ & Africam sibi vendicantem oppressit:
deinde acclamatione totius italix Augustus ab Augusto ap-
pellatus est. Theodosij filiam in vxorem duxit. huius tempo-
ribus Attila toto potitus Septentrione iterum rediens/ pri-
mo Galliam deinde Italiam ferociter inuasit: & super alias
ciuitates Aquileiam euertit: & tunc excitatæ a fugientibus
Attilam venetiæ fuerūt: de qua re Blondus forliuensis lib.
ij. Decadis primæ & in eo libro qui de origine & gestis Vene-
torū inscribitur: multa cōmemorat. cū hoc Attila Aectus
copijs Romanis præpositus/ apud Tholosam committens/
cæsis ex vtroque exercitu ducentis/ vel vt alij scribunt: centū
& sexagintaque fortissimorum hominū milibus victor

euasit: vnde huius Aectij successus metuens Valentinianus illum occidit: non longe post Romæ in campo Martio Trāstyla/ & Ostyla milites Aectij ipsum imperatorem confoderunt: cum annis vndetriginta: cum Theodosio/ quinque & viginti: & quattuor cum Martiano imperasset. Maximinus post arripiens imperium a populo Romano tertio imperij mense cæsus est. Eudoxa Valentiniani vxor: vt mariti cadē vlcisceretur: Gensericum regem ex Africa vocauit: qui vrbe spoliata Eudoxam cum duabus filiabus abduxit: quarum altera Trasmundo eius filio nupsit.

MARTIANVS Pauente Pulcheria Archadij filia/ orientis imperator post Theodosij excessum creatus est. super annos quattuor quibus iam imperiū cum Valentiniano tenuerat collegæ supstes bienio imperauit. cum Vandalis foedus percussit: quietis amator quietum habens orientem/ arma nunquam/ nisi prouocatus commouit: dicere enim solebat: quandiu in pace viuere liceret non oportere arma sumere/ Constitutiones partim a se/ partim ab alijs quibusdam imperatoribus factas/ in vnum composuit: liberque ex iisdem factus Martiani constitutiones appellatus est: quæ interdum in ciuili disciplina referuntur. ab hominibus: vt quidam tradunt/ conspiratione Asparis sexto imperij anno ereptus est. Martiani temporibus sequenti mense/ quam Gensericus ab vrbe recesserat: populus Ro. cum toto senatu Auutum patricium Romæ imperatorem legit: sed mox interijt.

LEO Factione Asparis imperator orientis/ & Augustus appellatus/ post cadem Ardaburij Cæsaris filij Asparis/ nepotem e filia zenonis filium: siue vt alijs probabilius videtur: Leonem filium Cæsarem fecit. decimo sexto imperij anno interijt. Leo secundus anno imperauit: vterque inorum non belli studiosus fuit. Hoc tempore occidentis imperium a multis laceratum tra

ditur: nam Maiorianus post Auitum ibi quattuor annis imperauit. Seuerus Rauennæ imperium arripens postea totidem annis imperium tenuit; & Biorgum Alanorum regem superauit. Seuero Authemius successit: quo extincto cū Rhicimere genero/ Olymbrius a Leone Constantinopoli missus: vt uiuenti Anthemio regnum auferret: sine controuersia successit: & septem mensibus occidenti præfuit, mox Rauennæ exercitus Glicerium imperatorē salutauit: sed a Nepote sororis filio regno pulsus anno sequenti fuit: Nepos deinde ab Oreste pulsus Salonis cæsis expirauit: demum in terfecto Oreste, & Augustulo eius filio/ qui iam post patrem Romæ imperabat, in exilium missus: Odoacer rex Gothorū Rome & in tota Italia quattuordecim annis regnauit.

ZENON Isauris Cicihæ humilibus natus parentibus: vultu & moribus deformis fuisse traditur. Leone mortuo orientis nactus est imperiū, sub eo illus cum Leontio in oriēte ciuilem motum fecerunt. Basiliscum qui, M. filium Cæsarem fecerat: rediens e Syria zenon ius suum repetens in Capadociam cum filio relegauit: qui Lennis fame consumpti fuerunt, tandem decimo septimo imperij anno Zenon excessit ab eo Theodoricus rex Ostrogothorum Italiam: si Odoacrem suparet: impetrauit: qui hostem prælio victū iterfecit: & ingentilaticia ab obuiosenu populoque Romano exceptus est.

MNASTASIVS Diocorus in diuinis nō trinitatē: sed quaternitatem esse adorādā præcepit: quapropter cælesti ira quarto & vigesimo imperij anno/ mēse altero/ dieque vndetrigesimo: annos natum supra octoginta fulminis ictu eum perisse credibile est. hic ne incursiones Mysorum: Bulgarorum: & Scytharum cum fierent: obesse possent a mari ad Zelibriam longum murum deduxit. ad eum Priscus Longinum Selymantheū

catenis vinctum misit; & sub eo Athenodorus Tyrannus in Cilicia extinctus est. grauem motum Vitaliani militiæ magistri nongentis pondo auri sedauit.

IUSTINVS Thrax / vtroque parente ignobilis / a teneris annis suum / deinde bouum custos fuit: Comes ordinis postea factus / mortuo Anastasio emptis caute suffragijs impator electus est. Amanitium Andream / & Theocritianum insidias parantes e medio sustulit. nono imperij anno calend. Aprilis Iustinianum sororis suæ filium adoptauit: & cōsortem imperij fecit: quarto post mense decessit. in occidente Theodoricus imperans triginta Gallorum milia prælio interfecit: in carcere Ioannem Pont. Maxi. mori Romæ coegit: inde subita morte periens regnum Atalarico e filia nepoti tradidit.

IUSTINIANVS animum reparando imperio ad mouens Persas qui se in fines Romanorum effuderant: per Belisarium coercuit: Africam ab Vandalis capto Gelimere rege eorum recuperauit. & cū in Italia Atalarico defuncto quarto imperij anno Theudatus succedens militari deinde tumultu interisset & Vitigites regum accepisset: Belisarius qui iussu principis contra Theudatum veniebat. successorem hostis profligato exercitu: Vitigetem fugauit: & ab Ioanne magistro militiæ captus primo Romam: deinde a Belisario Constantinopolim ductus est: Paulo post Gothi ductore Totila populationibus / & incendijs totam Italiam infestam reddiderunt: aduersum quos Narses mandato iustiniani expeditionem suscipiens / foelici vsu victoria / omnis pene deleuit. rexque gladio transfixus interijt. Totila enim pauloante Galliæ transalpinæ subueniēs a Longobardis interfectus fuerat: vt Latus tradit: sed alij Narses eū occidisse scribūt. Iustinianus insup. vsus præcipue opa Triboniani: Theophili: Dorothei:

LIBER Q VARTVS

Ioannis: Leonij: Thomæ & aliorum doctissimorum homi-
 num infinitos iureconsultorum libros in quinquaginta dis-
 gestorum redegit: imperatorum sanctiones duodecim li-
 bris complexus est. Authentica & quattuor institutionum
 libros edidit. Et non immerito circa iuris ordinationem Iu-
 stinianus prædictorum opera vsus est: quoniam si Vallæ
 credimus: nec iurâ/nec forsitan latinâ litteras nouit: tum
 quia semper in græcia vixit: tum quia sæpe dominus Iusti-
 nianus: vt e numismate eius apparet: dici voluit: vt quidam
 alij Cæsares fecerunt: quod a iure Romano est alienissimū:
 & character ipse litterarum/ figurarumque illorum tempo-
 rum numismatis/ Gothicum magis quam latinum redolet:
 dominum dictum satis certa probatione tradiderim / na-
 ctus numisma eius aureum tam exolescentibus litteris hoc
 nomine inscriptum. Quinimmo vt Suidas. scriptum reli-
 quit: sicut Orthodoxus id est rectæ fidei: ita omnium litterarum
 expers/ atque etiam analphabetus Iustinianus fuit: qui
 ne elementa quidem litterarum nouit: & cum aliorum/ tum
 Triboniani doctrina in dictando iure/ & redigēdo vsus est:
 qui fuit natione græcus: vt apud eundem Suidam legimus:
 omnis quidem religionis/ sed Christianæ potissimum præ-
 tor: & adeo assentator & vaser fuisse dicitur: vt Iustiniano
 persuaserit: ne mortem timeret: quodque Cælum cum cor-
 pore ascenderet: Quæsturam apud hunc principem gessit:
 tantaque ingenij doctrina polluit: vt omnis suæ tempesta-
 tis homines eruditionis nobilitate songe superauerit: alio-
 quin auaritiæ ita deditus fuit: quod lucrî gratia ius semper
 venale habuerit: legesque prout amici res postulabat: &
 latas reuocauit: & nouas tulit: fuit sermone blandus/ &
 suavis auaritiæque notas doctrinæ præstantia facile ve-
 labat: summos nactus honores leui tandem morbo de-
 cessit. Augustus ab Augusto: & Cæsar ab Iulio si-
 cut cæteri imperatores Iustinianus dictus est: Augusti

etiam nomine Imperator auctore Capitolino significabatur: sed cum quis Cæsar creabatur; tanquam principis filius & designatus Augustæ maiestatis heres creabatur: vt A. Spartianus memoriæ tradidit, sic apud Gallos primus regis filius & patri successurus a Delphinatu cui præest: Dalphinus appellatur: vnde mihi origo est: & armipotens tellus est: foederisque/ quod cum aliquo semel percussit: tenacissima: Roma olim in cõiuratione, L. Catilinæ, M. Cicerone & Antonio consulibus explorauit, & hodie Gallici reges experiri: qui cum nostrorum militum gregariorum opera vniuntur: tum Patricios / & nobili genere natos in omni dimicatione habent. Hinc cognitu est facile: quidnam in codice, A. & C. significant; Augustus enim & Cæsar illis litteris significatur: & quot. A. erunt & C. tot imperatores illius constitutionis auctores fuisse ostenditur: nam & duos, & tris semel imperasse supra retulimus; has tamen notas Tribonianus sibi pro voluntate formauit: nam si publicas sequi velimus; de vno imperatore Aug. & Cæs. in pluribus Augg. & Cæss. dicendum foret: vt apud Probum legitur: & hoc numismata, & inscriptiones antiquæ probant, mutata tamen eligendi imperatoris forma/ variata fuit horum vocabulorum significatio. porro vt Platina septem Germaniæ principibus eligendi imperatorem Gregorius quintus deinde potestatem dedit: qui prius Cæsar ac Romanorum rex appellaretur: ac tum demum imperator & Augustus haberetur: si eum Romanus pontifex confirmasset. Iustinianus duodequadragesimo imperij anno/ non sanus mente decessit, reliquos imperatores commemorare non est animus; eo quod ab eis nullas aut paucas cõstitutiones habeamus; & vt in principio diximus referre solos iuris ciuilibus auctores volumus.

LIBER Q VINTVS

AYMARI RIVALLII ALLO
BROGIS Q VINTVS IV,
RIS CIVILIS HI
STORIAE
LIBER:

RESPONSA PRVDENTVM.

ATA qualibet iuris ciuilis parte/ta
terpretatio prudentū necessaria esse
cœpit; nam ius cōstare non potest;
nisi sit aliquis iuris peritus: per quē
quotidie in melius produci possit;
Vnde prodijt responsum prudentū:
quod qui profitentur: iuris consulti
nominantur. Quod autem hoc vl
timum sit velut interpretatio supe
riorum: liquido de posterioribus iureconsultis probatur; qui
principum authoritate responderūt; nam præscriptas quin
que iuris ciuilis partes referunt, & post in digestorum libris
quingenta/ ex eorum voluminibus a Tribuniano confe
ctis interpretantur. Aliorum vero iuris peritorū nihil extat;
quorum tamen plures testimonio Pomponij scripserūt. Sed
ostendamus; quod nouissimi iureconsulti omnes iuris ciuis
lis partes referūt; & interpretantur. id primo in legibus. xij.
tab. Vlpianus septimo & quadragesimo digestorū libro de
monstrat. nam cum vna. xij. tab. lex neque soluere tignū fur
tuum ædibus/ vel vineis iniūctum/ neque vendicare permit
teret; eam Vlpianus interpretans Tigni appellatione conti
neri scribit omnem materiam; ex qua ædificium constat: vi
neæque necessaria. Aliam populi legem idem de iniurijs in
terpretatur; cum relata lege Cornelia dicit: eam e tribus cau

sis dedisse actionem: & paulopost inter verberationem & Pulsationem legis Corneliae verba discrimen assignat, idē Vlpianus de adulterijs hæc legis Iuliae verba incontinenti; si liam occidat; diligenter explicat. De Plæbiscitorum enodatione a iurecōsultis facta Caium ad legem Aquiliam audiamus: qui relatis Plæbisciti verbis subiicit apparere seruis nostris legem Aquiliam exæquare quadrupedēs. An autem a iurecōsultis Senatusconsulta explicentur: cum alios; tum Vlpianum vide præmissa senatus decreti Velleiani verba de cimosexto digestorum libro subtiliter explanantem: verba itaque senatusconsulti omnia discutit, Prætorum etiam edita iurisperiti interpretantur: in qua re Vlpiani de dolo, sufficit authoritas: qui dolum malum (cuius Prætor meminerat) Seruum inducit diffinientem: & quæque deinceps prætoris verba ordinatim exponit. Postremo circa editū emergentes quæstiones: vt in alijs contingit iuris partibus dedidit. Quod etiam principum decreta iuriscōsulti enodent: Martianus author est: relato Diui Pij rescripto de quæstionibus subiiciēs qualiter accipi deberet: & Vlpianus de testamento militis præmissa rescripti imperatorij vocabula enarrat: nam militem appellari dicit/ a militia id est duricia/ quā pro nobis sustinet: Pariter alia rescripti vocabula interpretatur. Quinimmo & sua & antiquorum scripta iurecōsultorum iuniores legum periti inuicem referunt: Paulus enim de emptione dicit Labeonem scripsisse obscuritatem pacti nocere potius debere venditori/ qui id dixerit/ quam emptori. Idem libro quinto supra quadragesimum Catonis scripta in probationem & discussionem suæ interpretationis adducit: tu ipse similia perquires: Sed ne in occulto habeatur: quod pauloante diximus; aliquot scilicet iurecōsultos imperatorum authoritate respondisse; aliquot vero sine illorum authoritate responsa dedisse; subiungam; quod apud Pomponium de hac re legimus: scribit enim iurecōsultos omnis

LIBER Q VINTVS

non eandem respondēdi potestatem habuisse: nā ante tempora Augusti publice respondēdi ius non a principibus dabatur: sed qui fiduciam studiorum suorum habebant; consulentibus respondebant; neque responsa vtrique signata dabant; sed plerūque iudicibus ipsis scribebant; aut testabantur; qui illos consulebant: Diuus postea Augustus; vt maior iuris authoritas haberetur; primus cōstituit; vt ex authoritate eius iurecōsulti responderent; & ex illo tempore peti hoc pro beneficijs cōcepit; & ideo optimus princeps Adrianus: cum ab eo pratorij viri peterent; vt sibi respondere liceret; eis rescripsit; hoc non peti sed praestari solere; & ideo si quis fiduciam sui haberet; & se populo respōdere oblectaret; ad respondendum se prepararet. Et ex horum tantum voluminibus & scriptis confici libros digesti; quinquaginta Iustinianus mādauit; vt in epistolis duabus refert; quibus ius vetus enucleatur; & quidem ex immēsis eorum libris optima quaeque & necessaria excerpta sunt; atque in quinquaginta digitorum libros redacta; vnde sepe numero vntus iureconsulti verba/e superioris dicto ibi dependent; & frequenter sequēs absoluit; quod praecedēs p̄mittit: Quasi praesentes; & vna/ & tempestate eadem responderint; quod nequaquam verum est; cum diuersis fuerint temporibus; & separatim respondēdo libros vnusquisque conscripserit. & interdum antiquioris iureconsulti verba; ab iunioris & posterioris verbis depēdent; quod e Tribuniāni ordinatione; & sociorum effectum est; quibus huiusce rei curam Iustinianus hac lege demandaauerat; vt iurecōsultorum; nomina minime tacerēt; numerumque librorū sine notis scriberent; vnde quaelibet lex siue magis responsū excerptum fuisset; vt sciremus; quae verba cuiusque iuris prudentis essent; a quibusve eorum libris extracta forent; sic in epistolis eisdē Iustinianus asserit; & e multis pandectarum locis apparet; Politianus enim legē quādam de verbo; obligationibus ad vnguē ex ipsis p̄dictis

exscriptam ad Bologninum misit; quæ Pauli libro duodecimo ad Sabinum fuit; legimus quoque ex Scæuolæ primo respondentium libro; aliquid in titulo; ne quid in loco pub. stat.; Sic passim in digestis reperies. De his autem tantum iureconsultis attingere est animus; qui imperatorum autoritate responderunt; & iuris scientiam in hac vltima reipublicæ specie professi sunt; vnde quicquid de iisdem memoriæ tradiderunt Pomponius; Iul. Capitolinus; A. Spartianus; Lampri dius; aliique Historiographi commemorabo; & e libris pandectarum quinquaginta; & in eas Iustiniani præfatione; Præterea ex A. Gelio; & Politiano ad Modestum singulorum opera referam. Duos tamen præmittam; quos principum autoritate non respondisse haud leui coniectura existimo; quoniam eorum scripta; quæ plura erant; Tribuntanus in digesta non conegessit; Præterea Masurius Sabinus a Pomponio primus traditur; qui autoritate imperatorum publicæ scripserit; & is horum alteri successit; ab his tamen duobus cæteri profluere quapropter ab iisdem non ab re exordium sumetur; At teius Capito horum prior est; & Labeo Antistius alter.

CAPITO Iuris priuati & publici secundum Gelium peritissimus, Offitium audiuit. consul Augusti temporibus fuit. commentaria ad. xij. tabulas; sicut ducentos sexaginta coniectaneorum libros reliquit. septem de pontificio iure; & librum singularem de officio senatorio conscripsit; & de iure sacrificiorum decem; vt apud Macrobiurn saturna. lib. iij. reperimus. Commentarium de iudicijs publicis composuit; ex quo sextum libri decimi capitulum Gelius excerptit; cætera in eo scripta desiderantur.

LABEO Antistius Trebatio operam dedit; is Capitonis sententia legum atque morum populi Romani; iurisque ciuiliis doctus apprime fuit; quam disciplinam; si Gelio libro. xij. credimus; principali studio exercuit; & consulentibus de iure publicæ respondit, cæterarumque bonarum artium

LIBER Q VINTVS

non expers fuit: nam in Grāmaticam/ atq; Dialecticam/ literasq; antiquiores/ altioresque penetrauit: latinarum vocū percallens origines/ rationesque/ ea præcipue sciētia ad enodandos plerosque iuris laqueos vtebatur, annum ita diuisit vt Romæ sex mēſibus cum studiosis eſſet; & sex mēſibus ſe cedeſ conſcribendis libris operam daret, Quadragita (vel vt alijs magis placet) quadringenta volumina cōſcripſit; inter quæ commentaria ad duodecim tabulas/ & quadraginta Poſteriorum libros composuit; qui poſt eius mortē editi fue- re; libros triginta ad prætoris peregrini edictum reliquit; & vr bani complures; & octo Pithanon; id eſt credibilium ſeu veriſimilium. Hunc hominem vſque eo nimia libertas agi- tauit; vt apud Gelium, lib. xiiij. Capito retulit; quod Diuo Au- guſto iam principi/ & rēpublicā obtinente/ ratum tamen pē- ſumque nihil haberet; niſi quod iuſtū ſanctumq; eſſe in Ro- manis antiquitatibus legiſſet. Vnde lectione ſenatus cū triū virū egeret, M. Lepidum hoſtē olim Auguſti/ tunc regnātis legi- t; vt eſt apud Trāquillū in Auguſti vita ſcriptum; interro- gantiq; Auguſto an eſſent alijs digniores; ſuū quēq; iudiciū habere reſpōdit. Hi duo iurecōſulti vt Pōponius ſcribit; pri- mum duas Sectas fecerūt; nā Atteius Capito in his perfeue- rabat; quæ ei tradita fuerant; at Labeo ingenij facilitate fre- tus; & fiducia doctrinæ plurima innouare iñſtituit. Ang. Po- litianus ad Modēſtū e Labeonis huius ſcriptis pādectas etiā cōfectas eſſe putauit; Sed magis e Labeonis Domitiij operi- bus/ de quo paulo poſt dicitur: fuiſſe pro aliqua parte com- poſitas crediderim; Idē etiā inter digeſtorū authores. Q. M. Scauolā pōtificem maximū/ & Gallū Aquiliū; ſi Iuſtinia- no credimus; male enumerat; nā in epiſtola ſecūda qua ius vetus enucleat; Iuſtinianus pandectas iuſſu ſuo eſſe cōpoſi- tas ſcribit e iuriſconſultorum libris; quibus exponendarum legum authoritatem imperatores præbuerāt; & longe ante imperatores Auguſtos Scauola/ & Gallus fuerunt.

MASVRIVS Sabinus Atteio successit, & cū in Tiberij Cæsaris familiaritatē deuenisset: ab eo vt pp̄o r̄nde ret: obtinuit: hoc t̄n̄ illi ab Augusto prius cōcessū fuerat: in equestri receptus est ordine/ānos quasi agēs quiquaginta: maxima laborās inopia a suis auditoribus sustētar̄ est: duodecim memorabiliū libros reliquit: iurisq; ciuils tres: cōmentarios de indigenis: & librū cui titulus est de furtis: composuit, de hoc iure cōsulto Persius meminit: cū i quita Satyra ait: Vindicta postq; mēs a, prætore recessi: Cur mihi nō liceat iussit q̄dcūq; volūtas: Excepto si quid Masuri rubrica verauit.

VERVA Labeonem secutus est: & Tiberij Cæsaris familiarissimus fuit, hi duo adhuc Capitonis & Antistij discordias auxerunt.

GAIVS Cassius Longinus Sabino successit, Tuberonis filia Seruij Sulpicij nepte genitus est, cōsulatū cū Quartino tēporibus Tiberij gessit, Plurimū in ciuitate authoritatis habuit, de ciuitate expulsus a Cæsare i Sardinia fuit: postea reuocatus a Vespasiano: vita defūctus est.

MOCVLVS Neruæ successit authoritate supra oēs sui tēporis valuit: ideo appellati sunt partim Cassiani: partim Proculiani: qui in discordijs a Capitone cœptis & Antistio p̄seuerarūt, horū tamē dissensiones iuris periti sequētes terminarūt: vt ex eorū scriptis in libris p̄delectarū adhuc videre possumus, nā alterā opinionē penitus interdū abijciūt: & mediā aliquā viā eligunt, Paulus em̄ Sabinij & Cassij reprobata opinione/veriorē eē Neruæ & Proculi sniam li pro dige, duodeuigesimo affirmat: vt sine nūmis dici v̄ditio nō possit, & Caius mediā eligēdo viā/de, acquirēdo rerū dñio scribit: verū eē qd̄ Sabinus & Cassius senserūt: vt species ex aliena materia facta/sit materiæ dñi: si ad eādē materiā reuertī possit: quod si nō possit reuertī: verius esse dicit: quod Proculo & Neruæ placuit: vt faciētis sit illa spēs: cū vtriq; idistincte loquerētur, horū similia passim i ciuili disciplina iuentes,

LIBER QVINTVS

FERVA filius proculi temporibus fuit, libros de vsu
captionibus conscripsit, & Vlpiano auctore annum
agens decimū septimum publice de iure respondit.

CASSIVS alter longinus ex equestrī ordine ad Pratu
ram vsque peruenit: huic orbatō luminibus Nero ob
iecit: vt apud Suetonium reperimus/ quod in vetere
gentili stemmate, C. Cassij percussoris Cæsaris imagines re
tinuisset: & hac ratione eum interemit.

CAELIVS Sabinus Cassij auditor/ plurimum tempo
ribus Vespasiani potuit: librū de edicto adilum cur
rulium conscripsit.

NERATIVS Priscus cū Antonio consulatū gessit:
patri Celso operā dedit. Traianus princeps ami
corum consensu eum successorē vīq; eo fertur des
tinasse: vt Spartianus in vita adriani scripsit: vt ei
aliquando prouincias cōmendauerit: si quid fatale sibi con
tigisset: mox Neratius in Adriani consilio fuit: cuius plura
aliquando extabant volumina: Membranarum libri septē
Quæstionum tres: quinque responforum: e Plaucio decē:
& quattuor epistolarum, Regularum quoque quindecim li
bros: & vnum de nuptijs composuit.

MVLIVS Iubentius Celsus filius/ consul cum Neratio
Marcello/ & iterū cum Iulio Balbo Diui Adriani tem
poribus fuit, vnde quadraginta digestorū libros: & in
stitutionum viginti conscripsit: tredecimq; libros epistola
rum edidit.

QOMITIVS Labeo & Aristo, eodem tēpore, fuerunt:
quorum prior librum epitomarum/ & cōplures epi
stolarum libros composuit, Aristo autem volumi
na de decretis Frontianis scripsit: fuitque iureconsultus Ge
lij sententia nequaquam indoctus: in cuius libro furta om
nia apud veteres ægyptios fuisse licita & impunita: Idem Ge
lius libro. xi. se legisse scribit.

ARRIANVS insignis iureconsultus complures libros præsertim de re militari reliquit: & sunt qui purant hūc Arriani & Antonini fuisse tēporibus: & eum esse Arrianum: qui gesta Alexandri regis scripsit quod nullus ideo improbare potest: quod iureconsulti ius non historiam scribāt, si aliud non afferat, nam Celsus antipater: & plures alij iureconsulti historias conscripserūt: sed & carmina modestinus edidit.

CAIVS Cassius etiam diuī Adriani temporibus fuit: ad quem sua ætate mulierem cū quinque liberis, quos vno foetu enixa erat, perductam fuisse dicit. Decem iuris ciuilis libros scripsit.

TERTVLIANVS quattuor libros quaestionum / & singularem de castrēsi peculio cōposuit. consul fuit: & ab eo senatuscōsultum Tertulianum: quod Adriani temporibus factum est: nisi fallor: nomen habuit.

ALVIVS Iulianus iuriscōsultus / vrbis præfecturam / & bis cōsulatum gessit. Didij Iuliani qui post Pertinacem imperium adeptus est, proauus fuit. Sub Adriano perpetuum (vt Eusebius & Eutropius scribūt) edictum cōposuit, & adeo prætoris edictum diligenter ordinauit: quod secundum Marcellum caput siue nouam clausulam introduxit: quæ ad perfectionem edicti prætoris, quo liberi emancipato patri coniunguntur: desiderabatur. Adrianus princeps cum iudicaret: Saluum in cōsilio habuit: eum deinde Antoninus Pius: Postremo diuī fratres in magna veneratione habuerunt, huius apud Pompeium illa extat memorabilis sententia: Et si alterum pedem in sepulchro haberem: adhuc quidem addiscere vellem. No-
naginta digestorum libros: de ambiguitatibus vnū: ad Minutium sex, & quattuor ad Vrseum reliquit.

TOLVSIVS Martianus iuris ciuilis scientiam Antonini Pij temporibus professus est, huic imperator

LIBER QVINTVS

Marcus Antoninus philosophus i ciuili disciplina operam dedit, librum Quæstionum, fideicommissorum sexdecim, & publicorum quattuordecim cōscripsit. Sed Martianum pro

U

Matiano saepe vitio librariorum legimus

ALENS his temporibus claruit, & septem fideicommissorum libros composuit.

A

BOLENVS Iuriscōsultus fuit celeberrimus; & eo in iure Antoninus Pius vsus est, e Cassio quinque libros; epistolarum quattuordecim, & quinque ad Plautium reliquit.

M

ARCELLVS hoc tempore necnon sub Seuero floruit, octo super triginta digestorum libros; responsorum vnum; Quæstionum duodeviginti composuit, duos de iure cōscripsit militari; sex ad

leges, & quinque de officio consulis, fuerunt & Antonini Pij temporibus alij iuris periti: Vindius, Verus; & Vlpianus non leues iuris authores; sed qualiter eorum libri inscribantur; nō

Q

satīs constat;

AVRITANVS sex libros ad leges, & Taruntius paternus Militarium quattuor composuit.

S

ERBIDIVS Scæuola iuris peritissimus fuit, eo, Marcus Antoninus philosophus impator vsus est; præcipue cū iura dictauit, Papinianū, & seuerū qui post Iulianū

præfuit imperio, docuit, viginti libros Quæstionū, responsorū sex, quadraginta digestorū & regularū quattuor scripsit, de quæstione familie vnū, & vnū librū quæstionū publice tractatarū reliquit, dicere solebat ius ciuile vigilātibus scriptū esse.

T

ERENTIVS Clæmens; & Menæder per hæc tēpora florere, hic libros militarium quattuor ille viginti ad leges reliquit.

M

ARTIANVS duos libros de appellationibus & sexdecim institutorū scripsit, eiusdē esse quinque alij libri feruntur, qui regularū inscribuntur libros etiā singulares.

tris cōposuit: quibus est titulus de delatoribus, Hypothecariz. & ad senatuscōsultū Turpilianū, Martianus a Didio Iuliano ipatore occidit iussus ē. Sed euadēs postea de cōsilio Alexandri p̄cipis fuit, duos libros publicorū iudiciorū etiā reliquit

AEMILIVS Papinianus pratorio p̄fectus / Impatori Severo amicissimus / & vt aliqui tradūt affinis etiā p̄ se cūdā vxorē fuit, eū iuris asylū, & doctrinæ legalis Thefaurū Spartanū vocauit, vnde viginti libros r̄sorū, Quæstionū sex & triginta cōposuit, duos definitionū libros, & de adulterijs ædiliū quoq; curruliū singularē librū, & duodeviginti digestorū reliquit, eū occidit / eo qd̄ p̄cidiū excusare noluisset impator Antoninus iussit, multi em̄ dicūt: Bassianū Antoninū occiso fratre illi mādasse: vt & in senatu p̄ se / & apud pplm̄ facin⁹ dilueret, Papinianū aut̄ nō tā facile p̄cidiū posse excusari / quā steri; respōdissē, Sixti p̄tificis t̄pibus vna argetea his v̄bis inscripta Romæ a quodā rustico iuēta ē, Aemilij Papiniani iurecōsulti / & p̄fecti pratorio requiescūt hic ossa; cui is felix p̄r & mater sacrum fecerūt; mortuo āno suæ ætatis, xxxviij, alij āt̄ quorū marmorū inscriptiōes secuti; sic dicūt: Aemilio Paulo Papiniano p̄fecto p̄torio iuriscōsulto / q̄ vixit ānis triginta sex; dieb⁹ decē; mēsisibus tribus; Papinianus Honoratius; Eugenia gracilis turbato ordine i senio heu parētes fecerūt filio optimo, Dū hæc cōtēplor / & iurecōsulti isti⁹ opa cogitabūsus p̄spicio; exēplo Cæsaris apud magni Alexandri imaginē / igemisco / quasi igenij qualitātē p̄sus; qd̄ in ætate qua iā Papinianus magnā vt ei⁹ vitæ breuitas docet; suos libros p̄tē cōscripsisset; nihil i iuris disciplina memorabile egerim; ānū em̄ quintū & vigesimū gero; & cōsultores nullos ad

Mhuc admisi; phdolor nec r̄n̄ is hūanā societātē iuui;
ACER duos libros militariū, cōposuit, publicorum duos, de officio p̄sidis duos; Icaston duos: & duos libros de appellationibus scripsit, Archadius vnū de testibus, & Ruffinus duodecim libros regularum composuit.

LIBER Q. VINTVS

QAPIRIVS. Fronto quattuor responsorum libros reliquit, Publius Furius Antianus pater quinque libros edicti composuit, & Maximus ad legem falcidiam libros edidit.

QAIVS duos & triginta libros ad edictum provinciale scripsit, ad leges quindecim, ad edictum publicum quindecim, aureorum septem, huius etiam Dodecadelti; hoc est duodecim tabularum sex libri erant, & tres institutionum, de manumissionibus tres, fideicommissorum duo, & quattuor singulares; quorum primus regularum inscribitur; alteri de casibus est titulus, tertium Dotalitiorum; & quartum Hypothecariae vocavit, inter homines Bassiani Antonini temporibus fuit, libros septem de origine vocabulorum etiam reliquit.

QEXT, Cæcilius in disciplina iuris atque legibus populi Romani noscendis/interpretandisque scientia; usque & autoritate illustris fuit, huius & Phavorini philosophi elegans de legibus, xij. tab. disceptatio apud A. Gelium libro vigesimo legitur, libros de significatione verborum; quæ ad ius civile pertinerent; scripsit, & Hadriani tempore floruit.

QVLIVS Paulus Iaboleno & Papiniano operam dedit, Præturam primum nactus/deinde consulatum gessit, Præfectus ab Heliogabalo; siue ut alijs placet; ab Alexandro factus; apud eum in magna veneratione fuit, tris & viginti responsorum libros conscripsit, Quaestionum sex supra viginti, ad edictum octoginta, tris & viginti Brevium, ad Plautium duodeviginti, ad Sabinum sexdecim, decem ad leges, Regularum septem; sententiarum vel factorum sex, sententiarum rursus quinque, ad Vitellium quattuor ad Neratium quattuor, fideicommissorum tres, de adulterijs tres, decretorum tres, Manualium tres, de officio proconsulis duos, ad legem Iuliam duos, Institutorum

duos, de iure fisci duos, ad legē Aeliam Sentiam tres, libros præterea singulares reliquit: Regularum rursus, Regularū tertio, de officio præfecti vigilū, de poenis Paganorū, de officio præfecti vrbi, de poenis militū, de vsuris, de iure codicillorum, de officio prætoris tutelaris, de poenis omnium legum de gradibus & affinibus, de excusationibus tutelarum, ad, S. C. Orficianum, ad, S. C. Tertulianum, ad, S. C. Velleianū, ad S. C. Libonianum/ seu Claudianum, ad, S. C. Syllanianū, ad Regulam Catonianam, de extraordinarijs criminibus, de Hypothecaria, ad Municipalem de publicis iudicijs, ad orationem diui Seueri, de inofficioso testamento, de secundis tabulis, ad orationem Diui Marci, de tacito fideicommissio, de seipsem virilibus iudicijs, de iuris & facti ignorātia, de iure singulari, ad legē falcidiam, ad legem Velleiam, ad legē Cincā, de portionibus quæ liberis damnatorum conceduntur, de Adulterijs, de iure libellorū, de iure Patronatus, de testamentis, de instructo & instrumento, de appellationibus, de iure patronatus, quod ex lege Iulia & Papia venit, de actioibus, de intercessionibus foeminarum, de concurrentibus actionibus, de legibus, de libertatibus dandis, de donationibus inter virum & vxorem, de legitimis hereditatibus, & de senatusconsultis. Librum etiā singularem cui est titulus de varijs actionibus & octo digestorum libros composuit. Patauius fuit: eiusque statua, vt audio, adhuc extat in patria: quā tanti viri doctrina & amore captus, viserem nisi Caesaris & Gallici regis milites Patauium obsiderent.

M Ermogenianus sub Alexādro principe iuris sciētiam professus: sex iuris Epitomarum libros reliquit, iustus autem viginti constitutionum libros conscripsit.

D OMPONII Complura extabant aliquando volumina: viginti epistolarum libri ad adem octoginta, ad edictum quattuor & octoginta: insuper vnū & qua-

LIBER Q VINTVS

draginta libros lectionum ad, Q. Mutium scripsit. ad Sabi-
num quinque supra triginta, variarum lectionum quadra-
ginta. librum singularē regularū etiā reliquit. quadraginta
digestorum: de stipulationibus decem & septē, senatuscōsul-
torum quinque: ad Plautium septē, Enchiridij duos, & quins-
que fideicōmissorū, Discēdi cupiditatē solam viuendi ratios-
nem optimam existimauit: eāque in octauum super septuas-
gesimum aetatis annum perduxit, in terris Alexandri tem-
poribus, agens/eius familiaris & fere socius fuit.

AFRICANVS non leuis in ciuili professione author/
Alexandro imperatore familiariter vsus est: Instru-
ctus a Papiniano/nouē libros Q uestionū reliquit.

SABIVS Sabinus patrē Sabinū insignē virū & cōsula-
rem habuit: ad quem Ulpianus/Paulus/ & Pompos-
nius libros scripsere, Papinianum audiuit, de cōsilio
Alexādrī principis fuit, tris responsorum libros reliquit, ad
Vitelliū viginti digestorū & ad edictū pratoris vrbani quins-
que, tres libros præterea iuris ciuilis scripsit, epistolarū octo,
& ex proculo singularem.

GELSVS nō minorē autoritatē/ quā Sabinus apud
Alexandrū habuit & similiter operā Papiniano de-
dit, ad Sabīnū tris & triginta digestorū libros, Q uæ-
stionum vnum supra viginti conscripsit.

QOMITIVS Ulpianus præfectus prætorio: Alexādrī
familiarissimus/tutor & scrinij magister fuit, eū verti-
cem legū/ & nobilissimū/ & egregiū Modestinus ap-
pellauit, decē libros pro tribunali: & totidē de officio procō-
sulis reliquit, ad edictū tres & octoginta, viginti ad leges, se-
ptē Regularū, fideicōmissorū sex, eius præterea esse libri qui
que de adulterijs ferūtur, de appellationibus quattuor ad Sa-
binū vnus & quinquaginta, opīonū sex, de officio cōsulis
tres, respōsorū duo, sex de censibus, institutorūq; duo, septē
etiā libros singulares cōposuit: quos scripsit de spōlalijs.

de officio præfecti vigilum, de officio prætoris tutelaris, de officio quæstoris, regularū, de officio præfecti vrbi, de officio curatoris rei publicæ, libros publicarū disceptationū ad perhennem scientiam & memoriā pariter edidit. Tyriorū colonia originem traxit; quæ secularū antiquissima/armipotēs/foederisque/quod cū Romanis percussit: tenacissima fuit.

FLORENTINVS his tēporibus sicut Triphonius floruit; quorū prior duodecim libros institutorum: & alter vnū & viginti; quos inscripsit disputationū cōposuit;

VENULEIVS Alexandro gratissimus: & Papiniani auditor; decem libros actionum conscripsit, vnum de poenis Paganorum, & publicorū tris, præterea sex libros; quibus est titulus de interdicitis, vnde viginti stipulationum; & quattuor de officio proconsulis edidit.

ALISTRATVS quattuor libros de iure fisci reliquit, de cognitionibus sex, institutorū tris, Questionū tres, & sex edictorū monitoriorū, hūc sicut alios cōplures Alexander i magno honore habuit.

MODERINVS Modestinus Papiniani discipulus; cōsulatū Alexandri tēporib' gessit. Maximū iunior rem docuit, librū vtilissimū/qui de excusatione tutelæ & curæ inscribitur: e graeco in latinū sermonē transfudit; & vbi aliqua ad transferendum inepta cognouit; ipsa legum verba apposuit; quare hæc/quæ Tribonianus ex illo Modestini libro ad cōficiendam magnam tituli partem de excusationibus tutorum excerpit; multi imperitia graeci sermōis pperā intelligūt, Politianus tñ nō modo Modestinū illius tituli ptē trāstulisse inficiat; verū etiā idocto cuiuspiā tori? tituli trāslationē ascribit; quā esse sepiā affirmare audet, Modestinus etiā decē libros regularū cōscripsit, excusationū sex; duodecim pādectæ, Differentiarū nouē, eius præterea esse vn de viginti responforum libri dicuntur, de poenis quattuor, si n gulares de præscriptionibus, de legatis et fideicommissis, de testamentis, de ritu nuptiarum, de Eucleatis casibus, de

LIBER QVINTVS.

differentia dotis, de Manumissionibus, de inofficio testamēto, & de Erematicis, metrice argumēta/ quæ hactenus Qui
dio Nasoni ascripsimus; in libros Virgilij fecit si Benedicto Philogio Florentino ad probationem citanti codicem Maronis vetustissimum credimus. Fuere & Alexandri temporibus Hermogenes; Alphenus iunior; Martianus; Proculus; & Iulius Frōtinus; qui omnes splēdidissimo Papiniano operam dederunt; & Alexandri imperatoris familiares; & socij fuerunt; & plurimos in iure ciuili libros conscribere; sed qualiter eos inscriperint; adhuc in occulto est apud me. Te admonere velim præmissos fere ois iureconsultos; qui sub imperatore Alexandro inter homines fuerūt; Seueri & Antonini temporibus etiam claruisse; vt ex eorum scriptis liquet. Sed cuius temporibus sequentes iuris periti ius ciuile professi sint, non satis constans est opinio.

QVINTVS Saturninus decem libros ad edictum reliquit & Suphus duos quæstionum libros cōscripsit. Adrianus vero duos libros de interdicitis cōposuit, ast Puteolani extabant aliquando assessorum libri.

SEXTVS pedius de stipulationibus libros cōscripsit; & ad edictum quinque & viginti; in quorum ultimo; vt Paulus refert de bonorum possessionibus; notas non esse litteras nostras scribit; quos argumentum scribentes syllabas/ aut dictiones compendiaris notis confutatur; cum e litteris syllabæ; e syllabis dictiones fiant; sicut oratio ex dictionibus conficitur. Sed hæ notæ non sunt littere; ergo ex eis syllaba; nec dictio fieri possunt; hoc vitio cum in alijs vocabulis; tū his in tribus, quod/ que/ quam/ quando non inflectuntur; nostræ ætatis homines laborant; de quo in nostris de orthographia libris/ quos adolescens adhuc conscripsi; abunde diximus; & memini patrem meum Guigonem Riualsum iureconsultum (dum allata a Tabellione quorundam iuris peritorum fre

quenter notis vrentium responsa praeses Marcellinus politanus legeret) subridendo dixisse: notas multorum imperitiã excusare: qui in Barbarismũ aut soloecismũ cũ alijs modis/ tum si promiscue litteris aut casibus vteretur: incidere dubitates notas libẽter vsurpant. Et apud veteres vsus notarum nullus erat: Sed vt celeriter comprehenderent: quãdam verba atq; nomina e cõmuni consensu primis litteris notabãt: vt Probus tradit: & monimenta antiqua: Historiarum libri & numismata docent. De altera parte iuris ciuilib/ quã ius non scriptum appellatur: dicere non est animus: Propterea quod in origine parum difficultatis habeat: nam diuturni mores consensu vrentium comprobati id ius constituunt: legesque imitantur: tollunt: aut interpretantur. Et non im merito in duas species ius ciuile Romanorum sicut in principio libelli nostri diximus distributum est. quoniam eius origo ab Atheniensibus & Lacedemonijs authore Iustiano fluxisse videtur: & Athenienses legibus, scriptis rempublicam magis gubernabant: Lacedemonij autem tantum ab vsu iuris scripti abfuerunt: vt Licurgus eorum legislator sanctione constituerit: si Plutarcho credimus: Ne scriptis vterentur legibus.

LIBER SINGVLARIS
 AYMARI RIVALLII ALLOBROGIS
 DE HISTORIA PONTIFICII
 IVRIS LIBER SINGV
 LARIS.

DNSTREMO sciēdū est: cōstitutōes etiā a pōtifici
 bus fuisse relictas: quæ sub nulla iuris ciuiliſ par
 te cōtinētur: sed p se ius sepatū cōstituūt. quod pōti
 ficiū a cōditoribus appellat. de q̄ aliquid dicēdū ē:
 quū ciuiliſ sanctionē sapius ius tollat: refrigat: & eo ad ius
 vnicuiq̄ reddēdū frequēter vtamur. pauca tñ de hoc iure pō
 tificio referā: quia nō lex ptis: vt ius ciuile: sed vnā tm̄ habet:
 p paucis em̄ diuorū patrū cōstitutionibus exceptis e quibus
 pars decreti facta est: solas pōtificū sanctiones cōtinet. præ
 terea in secūdo iuris ciuiliſ historiæ libro multa ex hoc iure
 explicuimus. Ante oēs ergo Numa Pōpilius pōtificē maxi
 mu creauit: quē oibus præesse alijs pōtificibus cōstitutis vo
 luit: & ei oīa exscripta exsignataq̄ attribuit: vt i prio L. iij. li
 bro legit: & quibus hostijs: quibus diebus: ad quæ tēpla sacra
 fierēt: cæteraq̄ oīa publica priuataq̄ sacra idē rex pōtificijs
 Scittis subiecit: vt eēt. quo plæbs cōsultū veniret ne quid diuis
 ni iuris patrios ritus negligēdo: & pegrinos asciscēdo turba
 retur: voluit quoq̄ Numa Pōpilius: vt nō solū cœlestes cœri
 monias: sed iusta etiā funebriā/placādoscq̄ manes idē ponti
 fex edoceret: & q̄ pdigia fulminibus/ alioue iussū missa susci
 perent: atq̄ curarent: i pōtificis cura posuit. Ius etiā ciuile/ &
 itēptādī sciētia/ & actiones pp̄lo dāde/ tātisq̄ apud collegiū
 pōtificū itē sacra/ cœrimoniaſq̄ deorū fuerūt. vt Pōponius
 iuriscōsultus: Litiuus: Valeriusq̄: & ali j scribūt. dū has actiōes
 ab Ap. Claudio i formā redactas. Gn. Flaut' scriba & liberti
 no p̄re genit': pp̄lo tradiderit: & ius ciuile vulgauerit: vt dei
 ceps i iure ciuiliſ auctoritate pōtificū opus: nō fuerit. Sed post
 ea de religiōe quasdā cōstitutōes ip̄i pōtiffices fecerūt pōtifi
 caleſq̄ libros/ & pleraq̄ alia habuerūt. vt abūde satis post C/

ceronē i secūdo iuris ciuiliſ historiae libro retulim⁹. Hūc pōt
 ficatū maximū ſuffragiſ ppli etiā geſſerūt ipatores. & q̄ vxō
 res hēbāt: vt Caſar Mutius Scauola iuriſcoſult⁹: Auguſtus:
 Tit⁹: & alij cōplures: ſicut historia vbiq̄ docet. Et cū quattuor
 pōtifices ab initio eēnr: & hī quidē p̄icij oēs: poſtmodū ogni
 nio plēbiſcito alij quattuor e plēbe additi ſūt. vt i plēbiſcitiſ
 dixim⁹ ius etiā pōtificū ſubrogādoꝝ collegio ipōꝝ cōpete
 bat: ſed poſtea iſtud ius pōtificū ac alioꝝ ſacerdotū ſubrogā
 doꝝ a collegiſ ad pplm trāſlatū ē p Gn. Domitiū plēbiſ tri
 bunū. vt Trāquillus i Nerone author ē: Propterea qd̄ aliū q̄
 ſe ſpſiſ ſui locū pōtifices cooptaſſēt. prim⁹ aut̄ qui pōtificatū
 maximū geſſerit: Martius Martij p̄icij fili⁹ fuit. hūc q̄ Numa
 creauit. Aſt lōge poſt aliū ſanctiorē pōtificatū Xp̄s iſperante
 Auguſto nat⁹ iſtituit. & Petrū ore ſuo ſacraſſimo primū pō
 tiſicē: & ſuae religioſis xp̄ianae paſtorē atq̄ p̄em cōſtituit eiꝝ
 elaues regni, coeleſtiſ dedit: ac ſecūdū Matheū fidei nr̄ae ſcri
 ptorē & hitoricū ligādī ſoluēdiq̄ p̄tātē: vt qd̄ ī terris ligaret/
 ſolueretur: ī coeliſ ligatū v̄ ſolutū foret. alij poſt petrū antiſti
 reſ ppli & ſacerdotū ſuffragiſ hīta ipatoris cōfirmatiōe creati
 fuerūt: ſed poſtea Cōſtātin⁹ impator ſc̄ntitate b̄ndictū ſecūdi p̄
 motuſ cōſtituit. vt i eligēdo pōtifice neceſſaria nō eēt ipato
 riſ authoritas. idē poſt Cōſtātinū Adrianuſ tertij aūtiſtes ma
 gnus iſtituit. Sed deīde cū pulſo Ioāne Cleruſ ppli q̄ roman⁹.
 Leonē octauū creaffēt: & adhuc mutata ſnia b̄ndictū obroga
 to Leone ſuffeciſſēt. Otho ipator romanorū icōſtātiā p̄eſuſ
 oēm eligēdi pōtificiſ authoritatē a clero pplōq̄ romano ad
 ipatorē trāſtulit. & reiecto B̄ndictō ſuſcipere Leonē cogit.
 vt apud Platinā i Leone octauo legiſ. Poſtremo Nicolaus ſe
 cundus legē i lateranenſi cōcilio tulit. vt ſi quiſ pecunia/vel
 gr̄a humana/aut populari militariue tumultu ſiue cōcordi:
 & canonica/electiōe Cardinaliū eēt i ſede petri collocatuſ:
 iſ non apoſtolicuſ ſed apoſtaticuſ. i. ratione deſiciens me
 rito/ vocaretur. ſacerdotibuſque/ populo/ & Cardinalibuſ.

LIBER SINGVLARIS

deum colentibus liceret illum vt prædonē anathematizare & quouis humano auxilio a sede apostolica ppellere .atque quouis in loco si in vrbe non liceret: Christianos huiusce rei causa cōgregare, Sub diuo Petro primo Antistite maximo; & suis in hoc sacerdotio successoribus; cōplures alij minores pontifices in diuersis mūdi regionibus fuerūt: quibus alij sacerdotes minimi paruerūt; & adhuc obtēperāt. A Petro ultra alia insūtuta partē ordinationis missæ habemus; nā post cōsecrationē a Christo inrroductā oratiōe illa pater noster vsus est, quod nostri sacerdotes hodie seruāt, at missæ introitū Celestinus dedit, Gregorius Kyrieleyson inuenit, Gloria in excelsis deo a Telosphoro, Collationes a Gelasio primo, & epistola euangeliūq; a Hieronymo missæ addita sunt, Alleluya vero ex ecclesia hierosolymitana; & Symbolū in cōcilio niceno sumpta fuerunt, Mortuorū autē cōmemorationē, pelagius; & tus Leo tertius inuenit Ex Innocentio primo, osculum pacis in missa habemus Sed cantationē agnus dei Sergius pōtifex insūtuit. Et vt in missa Sanctus deus sabbaoth cantaretur; & vt soli sacrorū ministri sacra vasa tāgerēt; vtq; corporale ex lineo panno purissimo fieret Sixtus primus mādauit, Petrū ergo primū pontificē maximū alij deinde antistites ordinatim secuti sunt; qui autoritate dei fungentes/ & ab eo potestātē habētes: multas p salute hoim/ & Christiana religione cōstitutiones dederūt; fecerūt; excogitarūtque. Quas postmodū e diuersis voluminibus in quib; decretaliū libros Gregorius nonus p Raymundū sub cōgruis titulis rededit, suas quoq; cōstitutiones illi volumini adiecit vt ipse testis est in epistola quā iurecōsultis Bononiæ cōmorantibus scripsit, Præstat autē hæc reductio cæteris; quæ Gregorius antistes maximus in vita peregerit, licet Frānciscum authorem minorū/ & Dñicū prædicatorū principē in deos retulerit; & licet Federicū imperatorē sapius monuerit; vt Hierosolyas recuperaret; fideiq; Christianæ hostes aggredere. Sed

tandem inter Gregoriorum et ipsum Federicum ortū est dis-
 sidium, pontificique fauentes guelphi & qui imperatoris par-
 tes sequebantur, Gebellini tunc primum appellati sunt, nec lō
 ge post Gregorius quartodecimo sui pontificatus anno men-
 seq; tertio mortuus est, vt apud platinam legimus. Sane post li-
 bros decretalium a Gregorio factos, nonnulla sanctione sub
 eo, & alijs Romanis pontificibus eisdem succedentibus com-
 posite sunt. e quibus suis additis Bonifacius octa. opera Gual-
 lielmi, Berengarii, & Richardi vsus sextum decretalium librū
 confecit. & quinq; libris a Gregorio iam ordinatis coniunxit
 hi omnes libri inter manus nostras versantur, quare frustra cō-
 stitutions ibi positas referrem.

FVIT AVTEM HIC Bonifacius octauus, si pla-
 tine credimus, natione hernicus, qui per omnes sacerdo-
 torū gradus ad pōtificatū cū ambitionis crimine peruenit. Lu-
 douicū Gallici regis sanguine natum in diuorū numerū retu-
 lit, Gebellinos maximo odio persecutus est, Eugubiū quoq;
 urbē quæ gebellinorū auspicijs ab eo descuerat, statim recupe-
 ravit, & cū diē cinerum Prochetus gennensis antistes ad ipsius
 Bonifaciū pedes venisset, memento homo ait, quia gebellinus
 es; & cum gebellinis in cinerem reuertes, neq; amore an ea-
 put sed in antistitis oculos cinerem coniecit. Centesimo quo-
 que anno iubileum quo plenam omnium delictorum remissio-
 nem visitantes Romam consequerentur, obseruari mandauit.
 Sed cum hominum ætas centum annorum spacium attinge-
 renon posset, Iubileū Clemens sextus haberi, postea quinquag-
 gesimo quoq; anno voluit. At tandem Bonifacius in tantā dis-
 cordiam cum Philippo Gallorum rege peruenit, vt suos pro-
 ficisci Romam, aut illuc mittere pecuniam primum rex prohi-
 buerit. deinde conuocatis sacerdotibus & patricijs, iniurias a

LIBERSINGVLARIS.

Bonifacio acceptas, eiusque ambitionem & artus quibus occupauerat pontificatum, commemorauerit, & ad sedem apostolicam tunc sua opinione vacantem futurumque appellauerit. qua re pontifex dolens habito generali concilio Philippi regnū Alberto imperatori subiecit, Tum philippus pretextu suae appellationis publicandae, Sarram columniensem timore pontificis latentem cum Nogaretio gallo equite fidelissimo Romam misit quorum opera Bonifacius captus est. quintoque & trigesimo die post dolore animi confectus, octauo pontificatus anno, ac mense nono, decimoque septimo die perijt.

Rursus, quia mederi causis, postea dolo & iniquitate hominum emergentibus iura iam lata non poterant, Clemens quintus antistes magnus unum sanctionū librū composuit, quem Ioannes vigesimus eidem succedens edidit, cum morte preuēctus eum Clemens emittere in lucem non potuisset, liberque a condendis nomine dictus est Clémentine. Et cum Vasco Clæmens natione esset, Eumque Burdegale existentem Cardinales petulij antistitē magnum creassent. Burdegalla cuius antehac episcopus erat, lugdunum profectus convocatisque illuc Cardinalibus pontificatus sedem in quatuor, & septuaginta annos in Gallias transtulit, tris cardinales, qui urbem & Italiam gubernaret, cum senatoria potestate Romam misit. huius pontificis tempore Templarij qui prius christi milites erant, a nostra religione ad vanam superstitionem defece- runt, ea propter quae ex eis comprehendī poterant, interfecti fuerunt. ipsorumque bona partim hierosolymitanis militibus qui paulo ante insulam Rhodum occupauerant, partim nouis religionibus a Clæmente attributa fuere, ut platina author est. Cælestinum quintum approbatis eius miraculis in sanctos retulit, ut motus Italici comprimeretur. Henricum a germanis im-

DE HISTORIA PONTIFICII IURIS.

peratorem electum hac lege confirmauit. si intra bienniū. Italiam ingrederetur, & Romam captam coronam iret quod imperator & pollicitus est, & fecit, octauo pōtificatus anno mēse decimo ac quinto decimo die Clæmens mortem obiuit. Adhuc sanctionibus predictis non sufficiētibus post sextum Decretalium librum, alij quoq; pontifices maximi, vt Ioannes vigesimus secundus, Bonifacius octauus. Bñdictus vndecimus & plures alij extraordinarias aliquot constitutiones ediderunt. Sed & hodie vnusquisq; maximus antistes post suam creationē nos ligat preceptis, & constitutionibus. Que omnia habemus, seruamus & tenemus. Inter pontificales libros, est etiam vnus quod decretum a nostris iuris peritis appellatur. & preclara sanctorū aliorūq; dicta precepta continet Hec sūt que deo optimo maximo suffragante scripturus eram, de historia ciuili ac pontificij iuris.

Deo gratias

In laudem Ludouici oliuelli, cuius & cura, & gre excussus liber est, Felix bonriaci scolaris valentinus. S. V.

Laudibus immodicis quondam celebrate. diuq;

Docte Tryphon cantu cognite pyerio.

Cuius ope in lucem prodibant scripta virorum

Non nisi correctæ, & non nisi culta prius.

Cæde precor, Priscoq; absit reuerentiæ seculo.

Scripta damus cura, si meliøre typo.

Temeus ingenio tantum Ludouicus. & arte

Antistat, quantum secula nostra tuis,

Telos.

Ad celeberrimum oratorem, nec non Iureconf.
ornatissimum Aymarū Riualliū. F. Frācisus Ber
geria Pedemontanus. ordi. Diui Antonij.

Candida quid differs, quid docta volumina famæ

Aymari, curæ premia digna tuæ,

Salgama formidas, sed forsam, flumina, & ignes.

Da mnaq; vel longi puluerulenta situs.

Tale nī hīl timeas, nec enim celeberrima norunt.

Sc ripta pati cariem, vel tolerare rogos.

Ad librum eiusdem.

I liber Aymari, mihi crede politus ad vnguem

Nec tu liuoris tela proterua time

Vade inquam fœlix per gallica regna. per loram

Hesperiam, & quo te nomen & aura feret.

Accurrent, qui te lacerent prohiuppiter neu quot

Sed rari, aut nulli qui meliora parent.

Nimirum facile est vigilatas rodere cartas.

At bene tantumdem composuisse graue.

In Emptorem Auariusculum.

Quid manum lector retrahis, repande.

Quos premis tantum loculos auaros.

Sed sapis caute, scio quod nitorem.

Plus facis æris.

Inscius sic sic preciosa quæque

Proh deus pendit nihili popelus.

Sic & æsopi minus ille gemmam.

Gallus amauit.

Secula nostra putas qui degenerasse vetustis.

Falleris, heu vulgi fuisse querisq; viam.

(Ingenia & mores quod priscos laudibus ornat.

Et putrefert presens omne quod hora putat)
Quandoquidem Aymarus quæ dicta volumina prompsit.
Antiquos sapiunt punice tersa sales.

Ad eundem

Historiam quicumq; cupis cognoscere iuris.
Hoc eme (quod Bauio vel placuisset opus
Namq; ibi nil fictum, nihil & triuiale videbis.
Nescio quid maius pagina culta sapit.

r iii

Telos

¶ Licet noster Ludouicus oliuellus sum opere curauerit vt hoc preclarum opus correcte imprimeretur. nihilominus collatio nefacta cum exemplari quosdam errores inuenimus. quos ne lector decipiatur. pro parte hic annotaui.

Fo. iij. linea. xxiiij. ibi ius intelligens homo clarius dicitur intelligens homo ius cuiusq; verba enim ibi sunt transposita,

Folio vi. a tergo. linea. xxi. ibi interdū ciuica deest corona dictio

Fo. nono. linea. xv. a tergo. ibi bouis, legendum est bonis,

Fo xi. linea vltima, ibi ponendi, aufert .i.

Fo. eo. a tergo linea xxvi, ibi adducito dicatur adijcito,

Fo, xij. linea. xix. ibi passim debet esse passum

Fo. xij, linea finali a tergo in fine. loco e scribatur est.

Eo, xiiij. a tergo linea antepe. ibi sepulcra; dicat que nomen,

Fo eo. linea fi. in prin. ibi ita cāpo, recta litera habet in campo

Fo. xvi a tergo. linea .v. ibi laum dicatur larium & in sequenti linea loco monent dicendum est monentur..

Fo. xix, linea. xxv. ibi collatio omiffum est a,

Fo. eo. a tergo. linea. xiiij. ibi fastique, detractum est ab re. s,

Fo. xxiiij. a tergo. linea. xvij. ibi duobu, adde, s,

Folio .xx. a tergo linea .iiij. in prin. dicatur inuenimus.

Fol. xxx, linea xviiij ibi & rite sequentia verba desiderantur & omiffa sunt expiabant sed.

Rursus eodem folio linea. xxij. ante illa verba post interpretationē, hęc verba esse dedit. Auruspices quoq; & sacerdotes portenta interpretabatur,

Fo. eo. a tergo linea. xv. loco sacrum corrupte sacū impressū ē,

Fo. xxxij, linea. viij. ibi eas quas dicendum est eas quæ.

Fo. xxxiiij. a tergo linea, xxx, omiffum est verbum in ante vocabulum terra.

Fo. lii, linea. xix. ibi nisi cū populo. dicēdū est ius cum populo.

Fo. lxxv, a tergo línea. iij. ibi hi suo viuít. vera littera habet in suo viuít.

Fo. lxx. línea, xvi. ibi iure iudicanda courupte impressum est iure pro in re,

Fo, lxxi. a tergo línea, iij, ibi actiõnis, dicatur actiõibus,

Fo. lxxv, a tergo línea. ix. ante vocabulum magistratus debet esse demonstratiuum is.

Fo, lxxxix, línea, xij, ibi decem, debet esse in littera decerni,

Fo, xci, a tergo, línea, xxiiij, ibi ritu legatur reditu,

Fo, cvi. a tergo, línea, iij, ibi ius, iuris esse debet,

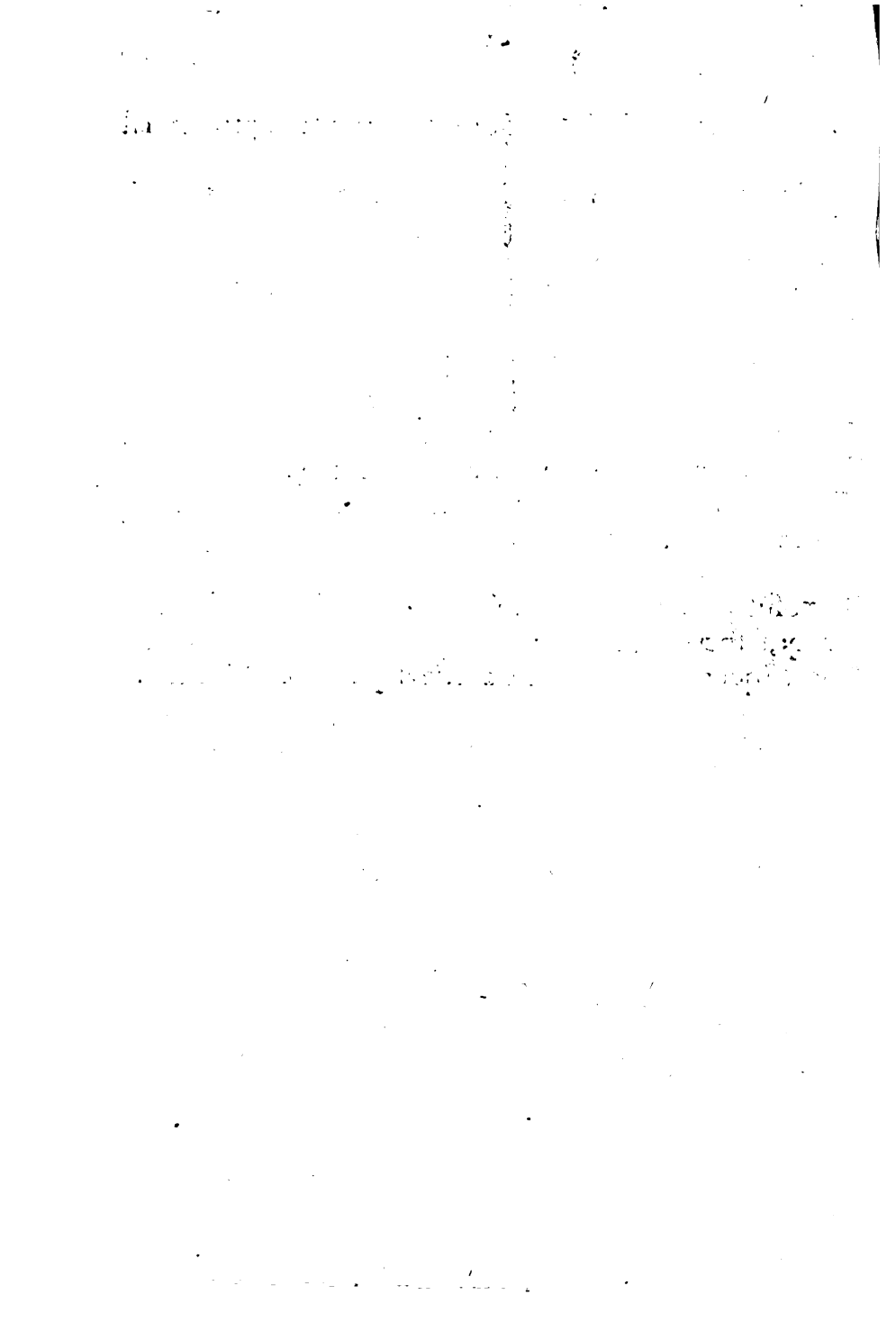
Fo, cxvij, línea, xi. ibi pauente, legendum est fauente,

Fo, cxix línea, xxij post nomen platina omissũ est verbũ refert

Fo, cxxvij, a tergo, línea, v, ibi ius, hoc verbum superfluum ẽ,

Fo, cxxix, a tergo, línea prima post verbun futurumq;, adde nomen consiliũ,

Hæc sũt quæ inter legendũ celeriter annotauimus obseruauimusq;, sufficiat igitur lectorem his paucis admonuisse vt reliquos (si quos iuenerit) errores obseruet quos facile emẽdabit.

Index materiarum singularium & notatu dignarum in hoc libro historię iuris vtriusq; contentarum ordine alphabetico subsequitur.

Actio iniuriarum p quę est introducta & contra quos libro ij. folio. lxxij.

Adrianus duos libros de interdicitis scripsit. in capi. de. Q. saturnino lib. v. folio. cxxvij.

Adrianus Traiani principis consobrino genitus quid priuatus & ante adeptum imperium & quid post gesserit quas ve leges ediderit. lib. iij. fo. cv. & seq.

Africanus Papiniani discipulus nouem libros quęstionũ reliquit. li. v. fo. cxxvij.

Alexander mamee christianissime mulieris filius Heliogabali consobrino & adoptiuus filius qualiter imperij sumperit admistrationē & quas ediderit leges. li. iij. f. cix. & seq.

Anastasius dioscorus circa trinitatē hereticus. quid in iperio gesserit. lib. iij. fo. cxvij.

Ancus Martius Nume Pompilij filia ortus; quartus rex Ro. quid egerit/quas ediderit leges. & illius exitus. li. i. fo. v.

Aunius tacitus vir consularis quid post adeptum imperium gesserit li. iij. fo. cxij.

Annus a Numa in calendis Ianuarijs coepit exordiũ. lib. i. in. cap. de Numa. fo. v.

Antoninus commodus Marci Antonini filius quid post adeptum imperium & quid ante memorabile gesserit libro iij. folio. cvij.

Antoninus Bassianus Seueri filius qualiter imperium administravit. li. iij. fo. cvij.

Aquę pluuię arcendę actio quibus/ & quando/ & qua lege competat li. ij. fo. lxx.

Arboris furti cęsę quę sit pœna & qualit̄ agat. li. v. fo. cxvi.

Archadius vnum librum de testibus scripsit. li. ij. fo. lxx.

Archadius & honorius ubi imperauerunt & quas ediderunt
leges. lib. iij. fo. cxvi.

Arrianus iureconsultus insignis de re militari & alios libros
plures scripsit, necnon & alexandri regis gesta, & qua tempe-
state fuerit. lib. v. fo. cxxv.

Aristo contemporaneus domitij iureconsultus a gellio no-
minatissimus scripsit volumina de decretis frōtiani, libro
quinto, fo. cxxiiij.

Aristocratia quid sit & quando locum habeat. li. iij. fol. xciiij.

Arualis hostia & ambarualis quando & quibus legibus per-
mittebatur. lib. ij. fo. xxij.

Aruspices quis statuit & quanta erat apud veteres eorum di-
sciplina; & circa que versabantur. li. ij. fo. xxix, & xxx.

Auguria quanta in veneratiōe apud romanos erant & quae dili-
genter obseruabantur. lib. ii. fo. liii. & qui auguria & aruspici-
cia primi prohibuerunt. lib. ii. fo. liiii.

Augures quot esse debebant & qualiter eorum numerus au-
gebatur. lib. ii. fo. xci.

Augures a quo sunt primū statuti; & qualis eis a legibus fue-
rit data potestas; & quem in augurando ritum seruauerunt;
& qualiter & quotupliciter auguria ex auibus capiebantur.
libro. ii. fo. vigesimo sexto & vigesimo septimo.

Augustus adoptiuus filius lulii rempub. primum post caesa
rem gubernauit; & imperium arripuit; & quid in illo sanxie-
rit. lib. quarto. fo. c.

Augusti duo quando primum ceperunt esse rome. li. quar-
to. fol. centesimo septimo.

Aurelius probus quid ante nactum imperium & quid post
gesserit. libro quarto. fol. centesimo duodecimo.

Aulus vitelius qualiter imperium fuit adeptus et illud re-
xit. libro quarto. folio centesimo tertio.

Aurelianus quis et qualiter imperium sumpsit habenas illasque
rexerit et quid sanxierit. libro quarto. folio centesimo duo-

decimo.

Aureus numerus quando primum sculptus est rome et quibus notis. libro primo in capitulo de Seruio tullio, folio septimo.

Auspicia reipublice in quorum erunt potestate. libro secundo, folio quadragesimo quarto, et quando et quibus permisa sunt auspicia, folio quadragesimo septimo, in principio.

Auspicia quibus sunt permisa et an illa negligentes qualiter fuerunt afflicti, li. secundo, folio quadragesimo septimo.

Bella qualiter per quos & quando & in quos gerebant Romani, libro secundo, fo. xlv

Bonifacius octauus Philippo pulchro Gallorum regi infestus fuit & quales inter utrosque fuerint discordiae, & bonifacii finis infaustus, de histo. pontifi. iur. libro vno, folio centesimo trigesimo primo.

Bonifacius octauus librum sextum decretalium confecit: de histo. pontifi. iur. libro vno, fo. cxxxi, & ibi ipsius Bonifacii octaui gesta.

C. Tarentillus legem tarentillam tulit de qua saepius interpretabem & patricios disceptatum est, libro secundo, folio decimo.

Cadauera in vrbe sepeliri an & qua lege prohibebantur libro secundo, fo. xliij, in fi.

Caius quos libros & quando scripserit, libro quinto, folio centesimo vigesimo sexto.

Caius cassius decem iuris ciuilibus libros scripsit, libro quinto folio, cxxv

Caius Caesar Drusi fratris Tyberij nepos & germanici ex agrippina filius caligulae cognomen castrense loco trahens quid agent & statuent, libro quarto folio centesimo primo, & seq.

Calistratus qui sub Alexandro floruit quos libros ediderit
lib. v. folio. cxxviij.

Capitecensus quis dicatur .li. ij. fo. lxi.

Capra quibus dijs imolabatur & quibus caper. li. ij fo: xxiiij.

Carus Narbone genitus quid: imperium adeptus: gesserit.
libro. iij. fo. cxij.

Carinus cari filius post interfectum Numerianum fratrem
poetam non vulgarem qui dolo apri sui soceri imperiū volē
tis occupare perierat: ipator fuit & quid gesserit. li. iij. fo. cxij.

Cassius longinus qui ex equæstri ordine ad præturam per
uenit quare o bcecatus/a Nerone interēptus fuerit, in histo.
iur. ciui. lib. v. fo. ccxxij

Castrari mares quis prohibuerit & contrafacientis poena
libro. ij. folio. lxxij.

Cælius sabinus eallij auditor quibus temporibus fuerit &
cuius authoritatis in hist. iur. ciui. li. v. fo. cxxiiij.

Celsus quāte fuerit authoritatis: libros digestorum triginta
& quæstionum vnum & viginti scripsit. li. v. fol. cxxvij.

Censores quāto sumpserunt exordium & a quo & quid eos
decebat aut quale eorum erat officium. li. ij. fo. xxxix. & seq.

Censores quis statuerit & quæ eis in repu. erat cura qualis sit
eorum admimistratio & potestas. lib. ij. fo. lviij.

Christus quare pro deo non est habitus temporibus Tyber
rij cum ipse id vellet & quis impatorū primo templa christo
struxerit .li. ij. fo. xvi. & xvij.

Christiana religio sub quo imperatore pullulare coepit libro
ij. fol. xvij.

Claudius & fratre Tyberij nepos: drusi & Anconia filius: Ca
ligulae patrius quando imperauit quid gesserit statueritque
libro. iij. fol. cij.

Claudius qui alter Augustus & Antoninus pietate: quid gess
serit quasue leges ediderit. lib. iij. fo. cxi.

Clemens quintus librum clementinarum composuit. quē

Joanes vigesimus eius successor edidit de histo. pontifi. iur.
libro vno fo. cxxix

Clemens quintus a Roma in gallias sedem apostolicam
euocauit. quæ abi annis quattuor & septuaginta remansit
de hist. ponti. iur. li. vno. fo. cxxxix

Clementinarum liber a quo condit & editur. de hist. ponti.
iur. li. vno. fo. cxxxix

Cognati an & quibus & quo iure succedant & post quos. li.
iij. fo. xcviij.

Comitia quando prohibebantur & quare li. ij. fo. lxxix

Conubium patricijs cum plæbeijs qua lege prohibiti erant
& qua lege permissum & vtriusque ratio. li. ij. fo. lxxvij

Constans qui nunquam spuisse dicitur qualiter imperium
rexit & quas ediderit leges. li. iij. fo. cxliij

Constantius qui in gallia hispanijs italia & africa imperas
uit : quid memorabile gesserit quasq; ediderit leges libro. iij
folio. cxliij

Constantinus constantini filius qualiter & vbi imperauit. li.
iij. folio. cxliij.

Constantinus patre constantio & matre helena in britane
nia natus quid preclari imperator gesserit & quid ante : &
quas ediderit leges. li. iij. fo. cxliij. & seq.

Constantinus imperator statuit vt in eligendo pontifice ne
cessaria non esset principis authoritas quæ olim erat requi
sita. & qui imperatores illius sunt imitati sententiam. de his
to. iur. ponti. li. vno. fo. cxxviiij

Consul ciuem romanum verberare aut necare q; non pos
set quis statuerit. li. ij. fo. ix

Consul qualem in bello habebat potestatem. libro secundo
folio. xxxviij. & seq.

Consul an poterat iterum & quando ad consulatum promo
ueri. li. ij. fo. xliij. in fi.

Consules Romæ post exactos reges a populo statuuntur.

quorum erat officium annale, libro secundo, fo. ix

Consules quando sumpserunt exordium & qualis erat potestas & circa que, libro. ij. fo. xli.

Consules Primi apud Romanos, L. Iunius Brutus, & L. Tarquinius collatinus, lib. ij. fo. ix

Consulatus quando incipiebat, & quid consules creatos decebat, li. ij. fo. ix

Debitor creditori satisfacere qualiter compellatur etiam secundum leges antiquas, lib. ij. fo. lxxv. & lxxvi.

Decem viri quando primum creati sunt & qui & quare fuerit eorum potestas, & circa quare, lib. ij. fo. lxxij.

Decius hiberni inferioris Pannonie urbe natus quid ante natum imperium & quid post gesserit, libro quarto, folio centesimo undecimo.

Decimas veteres dijs suis dabant: & quibus legibus: & hodie quibus datur, libro secundo. fo. xvi.

Decretum preclara sanctorum aliorumque dicta preceptaque complectitur, de histo. ponti. iuris, libro vno, folio centesimo trigesimo primo.

Dij coli qui poterant impune & quibus legibus, libro secundo, folio. xvij. in li. & seq.

Deos adire qualiter iubebant leges prisce, libro secundo, folio quindecimo.

Deos colere plures erat Romanis prohibitum & quibus legibus & quando illud poterat impune libro secundo, fo. xvi. ubi quare christus temporibus Thiberij non est pro deo receptus cum ipse Tyberitis id affectaret:

Deuouere quis & quando se poterat & ritus in illa deuotione obseruatus, li. ij. fo. xxvij.

Dictator quis dicebatur & quale eius erat imperium & officium & circa que & a quo eligebatur, li. ij. fo. xliij.

Dictator quis primus e plabe fuerit: & quis magister equitum, lib. ij. fo. lxxxij.

Didius Iulianus Sal. Iuliani iurifconsulti Clara Aemilia et
Petronio didio Seuerogenitus qui post adeptum imperium
& quid ante gessit, lib. iiii. fo. cvii

Dies profestus quotuplex est & quid illis diebus facere leges
permittebant, lib. ij. fo. xx. & xxi.

Diocletianus utroque parte ignobilis sabinis dalmatiae vrbe
natus quid impator factus & quid ante gesserit, li. iiii. fo. cii
Dignitates precio vel dono aliquo adipisci quis prohibe
rit, lib. ij. fo. lv

Dionisius siculus tyrannus regno est pulsus & litteras doce
re coactus, quia pater fuerat sacrilegus & sua sacrilegia dis
ctis iocosis protrahebat, li. ij. fol. xv. in fi.

Domitius labeo aristonis temporibus fecit librū epitoma
tum & complures epistolarum scripsit, libro quinto, folio
centesimo vigesimo quarto.

Domitius Ulpianus praefectus quos libros cuderit, & cuius
temporibus libro. v. fo. cxxvij.

Domitianus Titi frater qualis in regūdo imperio fuerit lib:
quarto, fo. ciiij.

Druydes qui sunt & a quibus ordinati & quid eos decebat,
li. ij. fo. xxxvi

Dux belli pro victoria quid immolare debebat, lib. ij. fo. xv:
Ducem belli varia vota in bello ancipiti, libro secūdo folio
xxvij. & xxviii.

Ducum in obsidenda vrbe ritus, li. ij. fo. xxviii.

Aedilis curulis quis dicebatur quod erat eorum officium &
circa quae & quotuplex erat edilis curulis genus, libro secun
do, fo. xxxviii.

Aedilius pertinax qualiter imperium est adeptus & quid ges
serit, quasve leges ediderit li. iiii. fo. cvii

Aemilius Papinianus praefectus praetorio Seuerio impera
tori & affinis & amicissimus iuris asylū quos libros scripse
rit, lib. v. fo. cxxvi.

Exequia qualiter in defunctum impendebantur libro secūdo, fo. xxxiiij

Extrauagantes a Ioanne, xxij, bonifacio octauo/Benedicto Vndecimo & pluribus alijs fuit factum de histo, iur. pontifici, lib. vno, fo. cxxxj

Fabius sabinus sabini filius consiliarius Alexandri imperatoris quos libros scripserit, li. v, fo. cxxvij

Familia herciscunde actio qua lege quibus & cōtra quos cōpetat, li. ij, fo. lix

Fœminas purpurea veste uti & aureis segmentis quis permiserit, li. ij, fo. x

Feriae publicae quotuplices sunt & quā celebrabantur & quorum actuum cessationem inducebant libro secundo, folio xix, & xx

Ferie in honorem sanctorum inducte an possint partium consensu tolli, & an ferie ob hominum vtilitatem, libro secundo, fo. xx

Feriae priuatae an poterant per familiam introduci, & an celebrantur, lib. ij, fo. xix

Feriae per quas leges sint introductae: & quid operentur, libro secundo, fo. xix.

Feriae quae leges introduxerūt & quorum actuum cessationem exigant, & quotuplices sint, li. ij, fo. ix.

Fœciales qui dicebantur & quale erat eorum officium quid ue eos decebat, li. ij, fo. cxxvij

Festi dies quibus legibus sunt introducti & a quibus negociationibus & actibus illis cessabatur, li. ij, fo. xix

Flamines a quo instituti fuerunt & quotuplices & eorum officia libro, ij, fo. cxxiiij

Florentius duodecim libros institutorum & quibus temporibus scripserit, li. v, fo. cxxvij.

Frugibus alienis nocens per incatationes seu alijs qualiter puniatur, li. ij, fo. lxxvij

Frugum appellatione quid veniat. libro secundo. fo. lxxij.

Funbris oratio a quo fuit adiuuenta & quibus permittebatur. li. ij. fo. xxxv

Funeris sumptus qualis fuit & quis circa illum modus & per quem debeat. & quid funeris sumptus appellatione veniat. libro secundo fo. xxxvi

Fur qualiter & quibus legibus punitur. libro secundo. folio xliij. vbi & de fure manifesto & de occulto sancitum est.

Fur manifestus qualiter secundum ius civile & qualiter iure pretorio puniatur. li. iij. fo. xcviij

Furtum quid sit: quotuplexque: & qualiter puniatur. & apud quos non. libro secundo. folio. lxxvi. & ibi quando possit vsucapi.

Galba quando vbi & quanto tempore imperauit & quid gessit. libro quarto. fo. ciiij.

Galerius imperator qui in illyrico/græcia/ & oriēte primū: exin in italia & africa: quid memorabile gesserit libro. quarto. fo. cxliij.

Galienus liciniij valeriani filius imperium capto patre a Persis administrauit & quid in illius administratione gesserit. libro quarto. fo. cxi

Gallus trebonianus cuius proditiōe decius: vt voluerunt nonnulli: in voragine paludis perierat. quid imperator factus gesserit. li. iij. fo. cxi

Glandem legere quis prohibuerit & qualiter contraueniēs puniatur. li. ij. fo. lxxix.

Gordianus senex quando imperium sumpsit quando secundus & tertius: & quid memorabile gesserint. libro quarto. folio .cx.

Gregorius nonus. librum decretalium per Raymundum sub congruis titulis redegit & suas constitutiones illi volumini adiecit. de histo. pontifl. iur. libro vno. folio centesimo trigésimo.

Quelphorum & gebellinorum factio quibus temporibus &

quare orta est de hifto. iur. libro vno. folio. cxxx

Heres suus & necessarius etiam inuitus est heres sicut ab in-
testat o ex lege. xij. tabularum libro. ij. fo. lxx

Heredes qui dicantur: qui sui & qui necessarii. & quis in here-
ditate praeferatur. li. ij. fo. vlij

Heredes suiffunt filius filia nepos neptifue. & deinceps cate-
ri liberi qui in potestate morietium liberorum fuerunt & pri-

imum locum obtinent. & quando & quibus succedant. libro
secundo. fo. lvij.

Heredum institutio a cuius legibus fumpsit exordium. libro
ij. fo. xij.

Herennius modestinus Papiniani discipulus maximini iur-
nioris preceptor quos libros & quibus temporibus scripserit
lib. v. fo. cxxvij

Hermogenianus sub Alexandro principe iuris scientiam
professus sex iuris epitomarum libros reliquit. libro. v. folio
cxxvij.

Hofis appellatione quis veniat. li. ij. fo. lxxi.

Hofia quid fit & quid victima & in quo differat inuicē. libro
secundo. folio. xxij.

Hofiarum genera quot sint & que cuiq; diuo secundum le-
ges permittebantur. li. ij. fo. xxij.

Iabolenus iurifconsultus quo auctore est vsus Antonius
pius quot & in quibus. libros scripserit. libro quinto folio cē
tesimo vigesimo quinto.

Impensas & sumptus quae leges taxauerunt. libro secundo.
fo. lxxix. & lxxx

Imperator coli & adorari an permittebant leges & quis pri-
mus eorum fuit consecratus libro secundo. folio decimo se-

ptimo. & decimo octavo.

Imperator exercitus quis dicebatur. & qualem habebat po-
testatem. li. ij. fo. xxxvij

Imperatores adorare Diocletianus primus imperatorum
statuit. li. iij. fol. cxij

Imperatores quando Romæ coeperūt regnare & qualis erat
ipsorum autoritas. & an poterant legem condere. libro
quarto. fo. xcix

Incestus quibus legibus & qualiter puniebantur. libro secū
do. folio. xxxi

Iniuria illata in personam liberi hominis qualiter punieba
tur. lib. ij. fo. xi

Iniuria atrox quæ dicatur & qualiter & ad quid attendatur.
li. ij. folio. xij

Iubileus annus quinquagesimo quoque anno per clemens
tem celebrari statuit & quare. de hist. pontifi. iuris libro vno
folio. cxxxi.

Iudex vel arbiter venalem sententiam ferens qualiter per le
ges. xij. tabularum puniebatur. & qualiter qui per imprudē
tiam male iudicabat. li. ij. fo. lxxij

Iudicio sistere qui conuenit ad quid & quando teneatur. li
bro. ij. fo. lxx. & seq.

Iulianus qui apostata est denominatus patre constantio &
matre basilina genitus constantinopoli qualiter imperauit. li
bro. iij. fo. cxxij

Iulius iuventius celsus. xxxix. digestorum & institutionum
viginti tridecim epistolarum libros edidit & cuius temporis
bus. li. v. fo. cxxiij

Iulius viginti constitutionum libros scripsit & quibus tem
poribus. libro quinto. in capi. de hermodeniano. folio cen
tesimo vigesimo septimo.

Iulius Cæsar per quos dignitatis gradus ad imperium aspe
rauerit & illud occupauerit & quid in illo statuerit. libro. iij.
folio. c.

Iulius Paulus prætor primum & post cōsul sub quibus prin
cipibus fuerit & quæ ediderit. li. v. fo. cxxvi

Iureconfulti an & qui hiftoriam: & qui eorum nomina fcripferunt;
libro. v. in capite de arriano. fo. cxxiij

Ius pontificium feu canonicum a quibus manarit; de hifto.
iuris pōtifi. libro vno. fo. cxxvij

Iufticia quid fit & quotuplex eft & an & quæ ab alijs fit dif-
tincta virtutibus fpecie. an ne etiam alia virtutes ei cedat.
libro primo. fo. iij

Iuftinianus Thrax vtroq; parente ignobilis qualē fe in impe-
rio exhibuit. li. iij. fo. cxviiij

Iuftinianus legumlator qualis & quantus in actibus & legi-
bus ferendis fuerit; libro quarto. folio centefimo decimo
octauo & feq.

Iuuenius quibus dijs immolabatur. libro fecundo. folio vi-
gefimo tertio.

Labeonis antiftij laus: & quantum in iure valuerit aut fcri-
pferit. li. ij. fo. lxxij.

Legatus belli quis dicebatur: & quid eum decebat. libro fe-
cundo. folio. xxxvij.

Leo qualiter imperauit & vbi & quas leges ediderit. libro
quarto. folio. cxvij

Leffus lamentatio et lugubris euilatio eft non veftijs lugu-
bris vt voluerūt aliqui libro. ij. fo. lxxij.

Lex apulefa quam Apuleius tulit læfæ maiestatis vitio ob-
noxios punit. li. ij. fo. lxxix

Lex calphurnia quam, G. Calphurnius pifo tulit ambitum
punit. lib. ij. fo. lxxix

Lex fauia fumptibus & impenfis faciendis ordinem po-
nit. lib. ij. fo. lxxx.

Lex didia Fauiam legem interpretata eft: ftatuens vt tota
Italia non fola vbrs fumptuaria lege teneretur. li. ij. fo. lxxx

Lex licinia quam, P. Licinius conful tulit de eisdem ferme
rebus q; dñs fupra proxime politæ leges certis tamē addi-
tis facta eft libro. ij. fo. lxxx.

Lex Satyrā vno rogatu multa cōprehendit. lib. ij. fo. lxxviij.
Lex scatinia quam. P. Scatinus tulit puerorū concubitores
punit & qualiter. lib. ij. fo. lxxviij.
Lex agraria quo auctore lata fuit & cuius erat effectus li. ij. f. x.
Lex Clodia quam. P. Clodius plæbis tribunus tulit quid ius
beat. li. ij. fo. lxxxix.
Lex futurū tēpus respicit nō autē præteritū. li. ij. fo. lxxxviij.
Lex cornelia in falsarios/falsos testes & homicidas animad
uertit. li. ij. fo. lxxxix
Lex aurelia quam aurelius cotta prætor tulit quid cōtineat
lib. ij. fo. lxxxix.
Lex agraria quā gracchus tulit quid statuat. li. ij. fo. lxxxviij.
Lex de suffragiis a quo fuerit lata & ad quid. lib. ij. fo. xlviij.
& qualiter fiant fo. xlix.
Lex de arboribus cædendis a quo fuit lata & contra quos
lib. ij. fo. lxxv.
Lex iulia maiestatis qualis erat & in quos animaduertebat
lib. ij. fo. lxxij.
Lex icilia & duillia quam icilius & M. duillius tulerūt de qui
bus est negocijs sancita. li. ij. fo. lxxxiiij.
Lex canuleia quam. C. canuleius tribunus plæbis tulit legi
xij. tabularum quæ connubium plæbi cum patribus prohibe
bat abrogauit. li. ij. fo. lxxxv.
Lex est quod populus Ro. senatorio magistratu veluti con
sule interrogante statuit. lib. ij. fo. lxxxvij.
Lex eliescentia heredum institutionem & libertatis datio nē
angustauit. li. ij. fo. lxxiiij.
Lex oguinia sacerdotū promiscuū esse voluit & quid aliud
statuerit. li. ij. fo. xe. & seq.
Lex iulia adulterū cum filia deprehensum occidere pmittebat
si filia in patris erat potestate. lib. ij. fo. xij. in fi.
Lex genutia quā. L. genutius tulit foenus & alia plura prohibe
bat. lib. ij. fo. lxxxv.

Lex valerīa & horatīa: quā, L. Valerius & M. Horattus: consules creati tulerunt ad quid fuit lata libro. ij. fo. lxxv.

Lex orchīa quam, C. orchīus tulit cōiūuarū numerus & conuiuandi formam dabat, lib. ij. fo. lxxxvi.

Lex atinīa quid statuerit seruandum, lib. ij. fo. lxxxvij

Lex horatīa quid statuerit, lib. ij. fo. lxxxvij.

Lex mamīlia quam mamīlius plæbīs tribunus tulit quid sanciat, lib. ij. fo. xc.

Lex manlīa quam Manlīus tribunus plæbīs statuit quid iubeat & an plæbīscitū possit appellari, lib. ij. fo. xci

Lex falcīdia quam Caius falcīdius plæbīs tribunus affrenata testatorum legata coercens quibus temporibus est inducta, lib. ij. fo. xcij.

Lex aquīlia quam Aquīlius plæbīs tribunus tulit quid contineat, lib. ij. fo. xcij

Lex iulīa de vi publica deportatione punit deprehensos in vi armata, &c.

Lex iulīa de vi priuata vim sine armis committentes amissione tertīe partis bonorum suorum mulctat &c.

Lex iulīa peculatus reo peculatus & igni interdicit, libro. ij. folio. lxxxij

Lex licīnīa quēpiam plusq̄ quinquaginta agri iugera possideri prohibebat & alia multa, li. ij. fo. lxxxv.

Lex aretīna quare fuerit introducta, li. ij. fo. lxxvij.

Lex iulīa repetundarum a quo & contra quos effluxit libro ij. folio. lvi

Lex Papiā Pompeia quam sub Octauiō Cæsare Papius & Pompeius suffecti consules tulerunt quid contineat & circa que sanxita fuerint, libro. ij. fo. octuagesimo secundo & seq.

Lex Roscīa quam, L. Roscius otto consul tulit ordinem spectandi in theatro, tribuit lib. ij. folio octuagesimo primo.

Lex cinthīa quam Cinthius tulit de salario patronorum statuit in quo consistere possit, libro secundo, folio. lxxvij.

Lex acilia quam, M. acilius glabrio de repetundis pecunijs
statuit contra quos habeat locum libro secundo, fo. lxxvij.

Lex papia ad quid fuerit per Papium cōsulē introducta : vbi
supra folio eodem,

Lex latoria quam, Q. latorius cōtra circūuenientes adules
scētes statuit quando locum habent, vbi supra.

Lex licinia & mutia per, P. Licinium crassum oratorem; &

Q. Mutiū Scaeuolā de ciuibus regēdis est inducta vbi supra.

Lex papia circa quæ fuerit lata, li. ij, fo. lxxvij. & lxxviij

Legem iuliam, C. Iulius Cæsar siue vj. Vlpianus & Tranquill
lus in vita Cæsarum Augustus tulit, contra adulteros, libro
secundo fo. lxxxij

Legem valeriam Martius Valerius de prouocatione tulit,
libro secundo fo. lxxvi.

Legem Pompeiam Gneus Pompeius tulit & quare, libro
secundo, fo. lxxvi.

Legem fabiam Fabius tulit & quare li. ij, fo. lxxvi.

Legem annatiam quæ statuit quotum annū debeat habere
qui magistratum capit, quis tulerit eamque quis abrogauit,
libro secundo, fo. lxxvi

Legem Aemiliam Mamercus Aemilius dictator quare tulit
& quandiu valuit, li. ij, fo. lxxv

Legem Papyriam quare, L. papius tulit lib. ij, fo. lxxv

Legem manliam quare Gn. Manlius, li. ij, fo. lxxv

Legem valeriam quare, M. Valerius tulit, li. ij, fo. lxxv

Legem petiliam quare & de quibus, C. Petilius, & L. Papyri
rius, magilonus tulerunt, libro, secundo, fo. lxxvi

Lege Aelia & fusia quid fuerit sancitū, li. ij, fo. lxxxvij

Lege, othonia Otho tribunus plæbis sancijt cum de admittē
dis vel non in spectaculis cernendis equitibus in, xiiij,
gradu libro secundo, fo. xc.

Lege attilia quæ, L. Attilius, & Clodius martius tribuni plæ
bis tulerūt quid erat sancitum, libro secundo, fol. lxxxvi.

Lege Claudia quam. Q. Claudius plæbis tribunus tulit se-
nator eiusq; pater nauim maritimam plus trecetarō ampho-
rarū prohibebatur habere. li. ij. fo. lxxxvi.

Lege voconia a Voconio lata qd. erat sancitū li. ij. fo. lxxxvi.

Lege oppia. M. oppius & T. Romuleius tribunū plæbis pro-
hibuerunt mulieres veste varij coloris vti/plusque semitūcia
auri habere/plus vncia in auribus appendere/ornatum su-
perfluū habere & vehiculo in vrbe oppidove aut propius in
de nisi sacrificij publici gratia vehi; & quando sit illa lex & a
quibus abrogata lib. ij. fo. lxxxvi.

Lege plotia. M. Plotius quid statuerit li. ij. fo. lxxxvi.

Lege hortensia. Q. hortensius dictator statuit vt patricii et
omnes romani eo iure vterētur quod plæbs statuisset. libro
ii. folio. lxxviii.

Leges posteriores ad priores pertinent et non contra. libro
ii. folio. lxxiii.

Leges publicas. P. philo ducator tulit & quare. li. ii. fo. lxxvi.

Leges duodecim tabularum populus ro. per suas & agustas
uit & auxit & in quibus. li. ii. fo. lxxiiii.

Leges qualiter promulgabāt & quis modus obseruabatur. li-
bro secundo. fo. lxxiiii.

Leges duodecim tabularū pueri olim vt carmen necessariū
discebāt li. ii. fo. lxxiiii. & vnde habuerunt incrementū paulo
post. & fo. seq.

Leges solonis & grecorum alie quādo romam fuerunt allatæ
libro secundo. fo. x.

Leges apuleiæ quas. L. apuleius tulit quid santiāt. li. ii. fo. ix.

Leges corneliæ quas cornelius consul tulit de quibus & con-
tra quos factæ fuerunt. li. ii. fo. lxxxii.

Leges cassiæ quid statuunt & contra quos. li. ii. fol. lxxxii.

Leges a lacedemōiis posthumius camerinus & Mālius romæ
detulerunt & quales fuerint an scripte vt atheniensium. lib-
ro secundo. fo. xiiii.

Leges per dissuetudinem tacito populi consensu tolli quis statuerit & quis ecōtra, li. ij. fo. lxxxij

Leges gracchorum quid sanxerint & circa qua, libro secundo, fo. lxxxvij.

Leges triumphandi a quibus fuerint introductae & quando ille perierint, li. ij. fo. lxxxix

Leges pōpeie quas Gneus Pompeius magnus tulit circa quid latae fuerunt, li. ij. fo. lxxxij

Legum condendarum potestas a populo ad senatum trāsijt libro. ij. fo. lxxliij

Legitimus infans quando dicatur & possit nasci, libro secundo, folio. lx

Liber decretalium a Raymundo iussu Gregorij, ix. pontifici maximi fit, de histo. pontifici. turis, libro, vno, fol. cxxx

Liberto quis succedat & qualiter, li. ij. fo. lxxvij

Licinius Valerianus in bello quod in mesopotamia gerebat a sapore persarum rege captus ignobili seruitute (regi enim equum ascendere volenti incuruatus seruiebat) conuenit, li. iij. fo. cxi.

Lucius tarquinius regnum Seruio occiso occupauit & quas leges ediderit & quae facta, & illius acta & exitus, libro primo, folio. vij

Luci in quibus dijs sacrificaretur an & quibus legibus permittebantur, libro secundo, folio. xvij, vbi an & quando succidi poterant.

Ludus scānicus a quo fuerit adinuētus & ad quid & qualiter fiebat, li. ij. fol. xxxi.

Ludus publicus cuius legibus est statutus, & qualiter fiebat & quando, li. ij. fol. xxxi

Licurgus legislator apud Lacedemonios statuit ne ipsi legibus scriptis vterentur libro. ij. fo. xliij.

Macer duos libros militarium composuit publicorū duos de officio praesidis duos, iaston duos & duos libros de iura

pellationibus, li. v. fo. cxxvi

Macedonianum senatusconsultum quare & quomodo fuerit
introducendum, li. iij. fol. xcij. in fi.

Macrinus imperij habenas qualiter rexit, & quas ediderit
leges, lib. iij. fo. cfx.

Magicas artes exercentes & incantatores qualiter punian-
tur, libro. ij. fo. lxxvij.

Magistratus eiusdem repetitio an & quando erat permessa, li
bro. ij. fo. xliij. in fi. & folio. xliij

Magistratus quale iusiurandum præsent & qualiter illius
transgressores puniantur, libro. ij. fol. lv

Magistratus a quo fuerint ordinati, & an par in parem pos-
sit habere imperium, libro. ij. fol. xxxvij

Magistratus plures in exercitu habere an poterant Roma-
ni & eorum nomina ac potestas, lib. ij. fo. xxxvij

Magistratu priuatus ad aliū aspirare lege gracchorū prohi-
betur, lib. ij. fol. lxxxvij.

Manes sacrificijs placare quis statuerit, & an manium iura
violari debeant, libro secundo, folio trigesimo tertio, & seq.
& sibi an dii sint.

Marcellus iurifconsultus celeberrimus cuius fuerit tempo-
ribus & quæ & in quibus scripserit, li. v. fo. cxxij

Marcus antoninus philosophus a philosophia quam dili-
gentissime colebat denominatus imperator factus quid ges-
serit & quas ediderit leges, li. iij. fol. cvi. & seq.

Marcus annius florianus tacti frater quid post adeptum im-
perium gesserit lib. iij. fo. cxij.

Maritus uxorem in adulterio deprehensam an & cuius legi-
bus occidere possit, libro. ij. fo. xij

Mar. Iul. Philippus obscuris parentibus primus omnium
imperatorum christianus quid gesserit memorabile; libro.
iij. fo. cx. & seq.

Martianus sex libros ad leges composuit, libro. v. fol. cxxij

Martianus qualiter imperavit & ubi quasque leges condiderit. lib. iij. fo. cxvii

Martianus qui a didio imperatore iussus fuerat occidi eundem fuit de consilio Alexandri imperatoris quot libros & quales scripserit. li. v. fo. cxxiiij

Maximus scripsit ad legem falcidiam in cap. de Papirio frontone. lib. v. fo. cxxiiij

Maximinus patre & matre barbarus post habita senatus auctoritate Imperator quid gesserit. libro. iij. fo. cx

Menander libros militarium quattuor scripsit & quibus temporibus. li. v. fo. cxxv

Militiae continentia qualis esse debeat. libro secundo. folio trigesimo octavo.

Militaris disciplina quanto in precio ac cultu fuerit apud Ro. duces. li. ij. fo. xliij

Mulier testificari qua lege prohibebatur & quando libro secundo. nume. lxxvij

Mulier virum defunctum lamentari an debeat & an indui lugubri veste. li. ij. fo. lxij

Mulieres genas radere lege. xij. tabularum est prohibitum. & qualiter id sit intelligendum. lib. ij. fo. lxij

Mulieres Cereri sacra faciebant & quae ab eis prohibebantur. lib. ij. fo. xxxi

Mulieres solae nocturna sacrificia facere qua lege prohibebantur. li. ij. fo. xxx

Neratius priscus qui consulatum cum Antonio gessit cuius fuerit estimationis & quae & quot volumina scripserit. lib. v. fo. cxxiiij

Nero Claudij pronepos & filius adoptivus quando imperium sumpsit & quid in eo gesserit aut statuerit. lib. iij. fo. cij

Nerva filius quibus temporibus fuerit quos libros ediderit & quantum in iure valuerit etiam inuenis in histo. iuris civilis. li. v. fo. cxxiiij

Nerua cocceus quando & qualiter prefuit imperio, libro quarto, folio, ciiij

Numa Pompilius pomponij filius factorum rituum institutor, Ro, rex secundus, quas leges tulerit & quae fuerint eius gestae, libro primo, fol. v

Numa Pompilius diuini cultus religionem & institutionem in octo diuisit partes, in Curiones scilicet flamines; Celerum duces; Augures; Virgines Vestales; Salios; Fociales & pontifices, & quid quaeque decebat, li. ij, fol. xxiiij

Nummus quare fuit adinuentus & qualiter ante illum mercabatur, libro primo in capi. de Seruio tullio, fo. vii

Nummus argenteus quando primum cuditur Romae & quando aureus, in capi. de Seruio tullio, libro primo, folio sexto & septimo.

Nummus aureus primum ab Iano rege in Italiam quando cuditur, & quando Romae in cap. de seruio tullio, libro primo vbi qualiter signabatur & quare modus sculpendi, & effigiei variatus est, fol. vi

Nummus a quo primum permissus fuit & cuius in hoc exigat authoritas, li. iij, fol. xciiij

Otho, L. othone & Albia genitus quando & qualiter imperauit, li. iij, fo. ciiij

Otho imperator Ro, ius eligendi pontificem a clero populosque Ro, ad se & suis sequaces retraxit & qui imperatores fuerunt imitatus, de histo. pontifi. iuris, libro vno, folio centesimo trigesimo.

Ouis Ioui immolabatur, vnde edulis dicta est, libro secundo, folio. xxiiij

Papirius fronto quattuor responforum libros composuit, libro quinto, fo. cxxvi

Parricidae & qui parentis aut filij fata clam palamue preparauerint, L. pompeia puniuntur & qualiter & quis primus omnium parricidarum eam poenam sustinuerit, li. ij, fo. lxxxij

Pater filium vendere an & quibus legibus poterat, libro secundo, fo. xv

Pater filium vendere cuius permissione possit, libro secundo folio, lxiiij

Pauperis causam quis dicere debet & quis diuitis, libro secundo, folio, lx.

Pestis decēnalis per vniuersum orbem galli Trebonianū imperatoris: vsentiūt quidā sceleribus vagata tunc finem accipit quādo alius a senatu est imperator declaratus, libro quarto, folio centesimo vndecimo,

Petrus apostolus primus pontifex maximus christianus quid sanxerit in ecclesia, de histo, pontifi, iuris, libro vno, folio, cxxviiij

Plæbiscita vnde & quare ortum habuerunt & pro quibus manant, & quæ dicantur esse plæbiscita: & quod plæbiscito restrictæ fuerunt aliquæ ex legibus duodecim tabularum, li, ij folio, lxxxiiij, & lxxxiiij.

Pomponius quot & que volumina scripserit & de quibus rebus et cuius temporibus, libro quinto, folio, centesimo vigesimo quinto,

Pontifex maximus primus quis fuerit & a quo creatus, de histo, pontifi, iuris, libro vno, folio centesimo vigesimo septimo, & ibi qualis erat & quanta ipsius pontifi, maximi potestas.

Pontifex maximus christianus primū a christo statuitur, de histo, ponti, iuris, libro vno, fo, cxxviiij, & qualē habuerit ab eo potestatem, ibidem.

Pontifices maximos quis adinuenerit, libro secundo, fo, xci: & ibi an Ro, ponti, hodierno cōueniat.

Pontificatum maximum aliquando gesserunt imperatores de histo, ponti, iur, li, vno, fo, cxxviiij

Porca cereri immolabat, li, ij, & ibi quod prima fuit hostia: caper secunda, fo, xxiiij.

Præsides & magistratus in unum donūve capere quis prohibe-
uerit. & quid possit impune praeses accipere, libro secundo
folio quinquagesimo quinto.

Prætorium ius quod dicatur esse, li. ij. fo. xcvij. & an corri-
gat ius ciuile, ibidem.

Prætor quis dicebatur & an exercitui intererat & qualē ha-
bebat potestatem, li. ij. fo. xxxvij.

Prætor quādo sumpsit exordiū & circa quē versabatur eius ar-
bitrium & potestas, li. ij. fo. xli.

Prætores an fuerunt per aduentum imperatorum sublatis &
quale erat eorum officium authoritasque & apparatus & quis
fuerit primus prætor, libro. iij. fo. xcvij.

Prætores quot fuere & quæ decebat quæque libro tertio, fo-
lio nonagesimo septimo.

Prætorum edicta quæ perpetua & quæ non fuerunt, li. iij. fo-
lio. xcvij.

Prætorum edicta quando & p̄ quos & circa quæ manarūt, li.
iij. folio. xcvij.

Proletarius quis dicatur, li. ij. fo. lxi.

Proculus qua fuerit tempestate & cuius fuerit authoritatis,
in histo. iuris ciuilibus, libro quinto, folio centesimo vigesimo
secūdo.

Publius furius antonius pater quinq; libros edicti compo-
suit, libro quinto, in capite de publi. frontone, folio centesimo
nonagesimo quarto.

Puerorum concubitor qualiter puniatur, libro secundo, fo-
lio, lxxv. iij. & seq.

Pupillus apud quem educare debeat, libro secundo folio
decimo quarto.

Quæstor quis dicatur & qualis sit eius potestas & officium,
& quis possit quæstor esse, libro secundo, fo. l. & li.

Quadrupes qui pauperiē facit qualiter & cuius legibus puni-
tur, li. ij. fo. xij.

- Q**uintus saturninus decem libros ad edictū reliquit. libro
 v. fol. cxxvi
Raptor virginis quibus legibus & qualiter punitur. libro. ij.
 folio. xij
Regia respublica quæ dicatur. lib. i. fo. iij
Religio apud Romanos & eorū duces quāto in precio fuit.
 li. ij. folio. xxviij
Religionis violatæ poena qualis erat: & qui ob eam spretā
 aut violatam afflicti fuerunt. li. ij. fo. xxxiij
Respublicæ triplex est species regia scilicet Aristocratia &
 Timocratia. li. i. fo. iij
Remus romuli frater quod contra fratris imperium vallum
 transcēdisset a fabio celere centurione rastro occiditur. libro
 primo. fo. iij
Repudiatio vxoris propter adulterium qua lege permissa
 est. & an propter suspicionem adulterij. libro secundo. folio
 duodecimo.
Responsa prudentum quando primum qualiter fiebant. &
 per quos quāve authoritatem obtinebant. lib. quarto. folio
 cxix. & seq.
Rex quis dicatur. & quis tyrannus. & in quo differant inuicē
 li. primo. folio. iij
Romani ante omnes iusticia claruerunt. li. i. fo. iij
Romulus quas leges factus rex Romanus tulerit. li. primo
 folio quarto.
Romulus Rheæ siluæ & martis cū Remo natus a lupa pri-
 mum; mox ab Acca Laurentia faustuli pastoris Amulio in-
 terfecto regnum auo Numitori restituerunt & coacta pasto-
 rum manu urbem condiderunt quā Romulus vulturum au-
 gurio victor Romam appellauit. & illius Romuli gesta lib.
 primo. fo. iij
Sacerdos qualis debeat esse. libro secūdo. folio trigesimo se-
 cundo & trigelimo tertio.

Sacerdotes pecuniā fumere an & qua lege prohibebātur
li. ij. fo. xxxij

Sacerdotes armorum a quo fuerunt ordinati & ad quid. li.
ij. fo. lxxi

Sacerdos qualiter sacrificaturus debet se p̄parare. libro secū
do. folio. xv

Saerdotium gentilitium quale sit & quibus permissum. lib.
ij. fo. lxx

Sacra superis diuis & qualiter inferis fiebant. libro secunde
folio. xvi

Sacrilegus qualiter punitur. & quis dicatur esse sacri legus. li
bro. ij. fo. xxxi

Salij qui sunt & a quo fuerint introducti & quod sit eorum
officiū dixi supra in ver. Numa. & de hoc libro secūdo. folio
trigesimo sexto.

Saluius Iulianus vrbis p̄fectus et bis consul didij Iuliani
qui post pertinacem imperauit proauus. quid in iure edidit.
li. v. fo. cxxxij

Seditio ciuium qualiter et per quas leges punitur. li. secun
do. folio. xij. in fi.

Seditio qualiter et quibus legibus puniebatur. libro secun
do. folio. liij

Senatus an & quid ex seipso poterat. libro secundo. folio
quinquagesimo secundo.

Senatus legem condendi potestatem nō perdidit per legem
regiam. li. iij. fo. xciiij

Senatusconsultum qualiter fiebat et cuius erat roboris & cir
ca quā. li. iij. fo. xciiij. et quando cæperit primū. folio nona
gesimo quarto.

Senatuscōsultum quo interrogante & vbi fiebat & per quos
ac de quibus negociis. li. iij. fo. xciiij. xcviij. & seq. & ibi in
folio. xcvi. in fi. an deroget legibus prioribus.

Senatorius ordo a quo statutus est & qualis erat senatus po

teffas; & quantus erat fenatorū numerus: qualeſq; ad id mu-
nus obeundum eligerentur. li. ij. fol. xlvij

Sententia pecunia lata tanq̄ venalis eſt nulla. li. ſecundo.
folio. lv.

Sententiarum rogandarum quis ordo ſeruabatur. li. tertio.
folio. xcv. & ſeq.

Sepeliri in vrbe & intra vrhem lex chriſtianorum nō prohi-
bet. li. ij. folio. xv

Sepulchri violator qualiter & quibus legibus puniebatur.
li. ij. folio. xxxv

Sepulchra ſeu monumenta facere & aſcia poltre quis prohib-
uerit. li. ij. fol. xl

Septimius ſeuerus qualiter imperium adeptus eſt. & rexerit
& quid ſanxerit. li. iij. fol. cvij

Serbidius ſcauola iuriſperitiſſimus quo uſus eſt. M. Anto-
philophus imperator in iuriſbus dictandis præceptor Pa-
piniani & Seueri qui poſt Iulianum imperio præfuerūt quæ
ſcripſerit. li. v. fo. cxxij

Seruius tullius Tarquinij priſci gener Tullij Corniculani &
ocretia captiua filius regnū opa Tanaquilis ſocrus adeptus
quid egerit: quas leges excuderit. & eius exitus. libro primo.
folio ſexto.

Sextus pedius quos libros & ſub quibus ſcripſerit. libro quin-
to. folio. cxxvi.

Sextus Cæcilius iureconſultus qui cum Phauorino philoſo-
pho de legibus. xij. tab. diſceptauit: quos libros & cuius tem-
poribus ſcripſerit. li. v. fol. cxxiij

Symiamira Heliogabali imperatoris mater ſenatusconſul-
ta de legibus matronarum fecit & quid contineat. libro. iij
folio. cix

Sindicatum quo iudices poſt-depoſitum officium tenens
tur quis aduenit & introduxit. li. ij. fo. lvij

Sonticus morbus qui & perpetuus quid operetur. li. ij. fo. lxx

Solonts leges quas ex athenis, SP. Posithumius albus, P. Sulpitius camerinus & A. manlius legati Romam attulerunt, & quid sanciebant, li. ij, fol. x

Statuliber an & qua lege quaue conditione vendi queat, lib. ij, folio, cxxij

Suffragia in reo damnando an debeant adhiberi lege, li. ij, folio, xlix

Suffragia emi quis prohibuit & qualiter illa emens puniatur li. ij, folio, lvi

Suphus duos libros quaestionum scripsit in cap. de Saturnis no. li. v, fol. cxxvij

Supplicationes cuius autoritate & pro quibus fiebant, lib. ij folio, xxvij

Taruntius paternus militarium quattuor libros edidit, lib. v, folio, cxxiij

Tarquinius priscus demarathi corinthij filius ex tutore regio rex factus quid egerit quasue leges ediderit, & illius exitus, li. primo, fol. lxxiij

Tallia qua lege fuit introducta & ad quid & in quos habebat locum & quando, li. ij, fol. vi

Taurus Neptuno & Apollini immolabatur, li. ij, fo. xxiiij

Teli appellatione quid veniat, li. ij, fol. xiiij

Templa & delubra in quibus locis strui possint, & quibus legibus, li. ij, folio, xvij

Terentius clemens libros ad leges viginti composuit: & cuius temporibus, li. v, folio, cxxiij

Termini seu fines per quem fuerint adiuventi, & ad quid, & qualiter illorum violatores puniantur, libro secundo, folio sexagesimonono.

Tertulianus consul a quo senatus consul. tertulianum libros quatuor quaestionum & de castrensi peculio vnum composuit & cuius temporibus, li. v, fo. cxxiij

Testamentorum genera quot sint et qualiter et quibus ac

quando sint permiffa .li. ij. fol. lxxij

Testis falsus qualiter olim: & qualiter hodie puniatur . libro ij. folio. lxxij

Testis pecunia corruptus qualiter puniatur .li. ij. fo. lxxv

Testimonium ferre qui prohibeantur tam in ciuilibus quã criminalibus cauffis .li. ij. fo. lxxi

Theodosius hispanus genere patre theodosio & matre thermantia natus qualiter imperauit & quas ediderit leges .lib. iij. fo. xv. & seq.

Theodosius iunior imperator vbi & quid memorabile gesserit quasue leges ediderit . libro quarto . folio centesimo decimo sexto.

Tiberius Cæsar Augusti gener adoptiuusque filius imperiũ dissimulatione diu requisitum senatus precibus assumpsit . filiusque gesta ac leges .li. iij. fo. ci

Tignum an & qualiter alienis permittatur ædibus iungi . li. ij. fo. lxxij. & seq.

Timocrazia quid sit . libro primo . & ibi a quibus statuatur . folio tertio.

Titus aurelius Antoninus Pij cognomẽ a clementia & probitate qui sumpsit quid imperator & quid ante fecerit . & quæ sanxerit . libro quarto . fol. cvi

Titus vespasiani filius qualiter imperium administrauit . li. quarto . fo. ciiij

Trebellianum senatuscõsultum cuius temporibus & quare fuit introducitur & per quem . libro tertio . folio nonagesimo tertio.

Tribunus quis dicebatur & quotuplex erat illorũ genus . & quale officium . libro secundo . folio . xxxviij

Tribuniplæbis potestas qualis erat & quale eius officium . & quis & cuius ordinis esse poterat . libro secundo . folio quadragésimo sexto.

Triphonius quibus temporibus floruerit & quæ scripserit . li.

v. in capi. de florentino. fol. cxxv

Triumphus quibus & quando permittebatur, & qualiter fiebat. li. ij. fo. xxvij.

Triumphus quando & quibus ac per quas leges fuerit permissus. li. ij. fo. lxxxix

Triumphus quando primum sine auctoritate senatus est concessus. li. ij. fol. lxxxiiij

Tropheus quibus & pro quibus rebus dabatur. li. ij. fo. xxvij

Tullus hostilius ab Romulo rex tertius, & quas leges ediderit quidue peregerit. li. i. fol. v.

Tutela quid sit quibusque & per quos decernatur. li. ij. fo. lvij. ubi quotuplex est tutela.

Tutor quis possit esse & an substituti & substituti qui successio nem sperant. li. ij. fo. xiiij

Tutores & curatores pupilli bona immobilia quo iure sint alienare prohibiti. li. ij. fo. xcij.

Tutores qui dicantur quotuplices sint, & qui possint esse & quando desinant esse & ad quid teneantur. libro secundo. folio. lvij

Valēs qui septem fideicommissorum libros composuit cuius ius temporibus fuerit. li. v. fo. cxxij

Valentinianus qui a theodosio iuniorē Cæsar factus quid imperator & ante gesserit, & quas leges ediderit libro quarto. folio. cvi

Valentinianus post gratiani fratris exitum imperator factus, qualiter rexerit & quas leges edidit. libro quarto. folio. centesimo decimo quinto.

Valentinianus a quo imperialis suscepit infulas & qualiter illas rexerit qualve leges ediderit. libro quarto. folio. centesimo decimo quinto.

Varius Antoninus Heliogabalus qualiter imperium fuerit adeptus & illud rexerit, & quas ediderit leges. libro quarto. folio. cix.

**Venerari an possint secundum leges imperatores & an secū
dum catholicas leges sancti; & an virtutes & illis templa sta
tui.** libro. ij. fol. xvij. & xix

**Venuleius Papiniani auditor quos libros & cuius temporis
bus scripserit.** li. v. fol. cxxvi.

Verbum est & erit quale tempus denotēt. libro secūdo. folio
octuagesimo septimo.

**Vespasianus e Sabino & vespasia polla ortus qualiter fuit
impator creatus & in eo qualiter se gesserit.** libro quarto. fo
lio. ciiij.

**Vestales virgines quis primus introduxit; & quid eas dece
bat.** lib. secundo. fo. xxv

**Vestales virgines antique an & in quo hodiernis conueniāt
& quæ possint hodie vestales appellari.** libro secundo. folio
nonagesimo primo.

**Via & iter in se continet & ius agendi & eundi & ambulans
de quantum debeat continere & quid differat ab itinere.** li
bro secundo. fo. lxxij.

**Victor hostibus fuis Ioui optima spolia ferebat & quibus le
gibus.** li. ij. fo. xvi

**Vindius / Verus / & Vlpus non leues iuris ciuilibs authores
quibus temporibus fuerunt;** libro quinto. in capite de Mar
cello. fo. cxxv.

**Virtutes coli an possint secundum leges & an illis templa
statui.** li. ij. fo. xix

**Vis & publica & priuata per quas leges est prohibita, & qua
liter puniatur illam inferens.** li. ij. fo. liij

**Vlpus Trafanus adoptiuus neruæ filius vbi imperij habe
nas sumpsit, & quid gesserit sanxeritve.** li. iij. fo. cv.

**Volusius metianus siue martianus iuris ciuilibs temporibus
Antonij Pij professor librum questionum & fideicommissio
rum sedecim & publicorum quattuordecim scripsit.** libro
quinto. folio. cxxv

Vota reddi an debeant & an possint immutari. & qui voto obligantur. lib. ij. fo. xxxiij

Vicario quādo/ quibus legibus & in quibus rebus habeat locum & quanto tempore tam in mobilibus quam immobilibus. l. ij. fo. lxi

Zenon isauris ciciliae humilibus natus parentibus quid gesserit in imperio. libro. iij. folio. cxvij.